

A M. TUD. AKADÉMIA JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK
KIADVÁNYSOROZATA 7. SZÁM.

AZ OKOZATOSSÁG BÜNTETŐJOGI PROBLEMATIKÁJA.

ÍRTA

BALÁS P. ELEMÉR

KIR. KÚRIAI BÍRÓ, EGYETEMI MAGÁNTANÁR.

A M. TUD. AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1936.

A M. TUD. AKADÉMIA JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK
KIADVÁNYSOROZATA 7. SZÁM.

AZ OKOZATOSSÁG BÜNTETŐJOGI PROBLEMATIKÁJA.

ÍRTA

BALÁS P. ELEMÉR

KIR. KÚRIAI BÍRÓ, EGYETEMI MAGÁNTANÁR.

A M. TUD. AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1936.

TARTALOMJEGYZÉK.

1. <i>Fejezet:</i> Az okozatossági szemlélet problematikus volta a büntetőjogban	7
I. <i>Kitérés:</i> A pozitivizmus és a szellemi tudományok	16
2. <i>Fejezet:</i> A pozitívista filozófia okfogalma	26
II. <i>Kitérés:</i> Okozatossági elméletek a filozófiában	33
3. <i>Fejezet:</i> A „filozófiai“ (pozitívista) okfogalom a büntetőjogban	48
a) Glaser	48
b) Buri	50
c) Lammasch	53
4. <i>Fejezet:</i> A pozitívista okozatossági elmélet kritikája a büntetőjog tudományában	59
5. <i>Fejezet:</i> ~~Reakció a pozitívista okfelfogás ellen.~~ — Az ok és a feltétel mennyiségi különbségét valló elméletek	72
a) Individualizáló elméletek	74
b) Generalizáló elméletek	75
6. <i>Fejezet:</i> Az adekvát okozatosság elméletei	79
a) Bar	79
b) Thon	87
c) Kries	88
d) Rümelin	92
e) Középelméletek	95
aa) Liepmann	95
bb) Traeger	97
7. <i>Fejezet:</i> Támadások az adekvát okozatosság tana ellen	101
a) Liepmann	101
b) Müller M. L.	105
c) Mihurko	107
8. <i>Fejezet:</i> Az ok és feltétel minőségi különbségét hirdető elméletek	111
a) Kohler	111
b) Krückmann	114
c) Binding	119

9. Fejezet: Átmenet az objektív beszámítás tanához	123
a) Horn R.	124
b) Rohland	125
c) Sauer	129
d) Tesar	134
10. Fejezet: Az objektív beszámítás tana	139
a) Larenz	139
b) Honig	145
c) Welzel	152
11. Fejezet: Az objektív beszámítás a mulasztással elkövetett bűn- cselekményeknél	155
12. Fejezet: Az okozatosság nem jogdogmatikai, hanem jog- alkalmazási probléma	171
Inhaltsangabe	199
Név- és tárgymutató	207

---

1. FEJEZET.

Az okozatossági szemlélet problematikus volta a büntetőjogban.

»A kauzalitás problémája a büntetőjogi tudomány legvitásabb problémái közé tartozik. Majd egy évszázada¹ tombol a harc ezen a területen, és ha helyel-közzel béke látszata kél is, akkor az úgynevezett uralkodó elmélet hívei körében is mindinkább megerősödik az a felismerés, hogy csak csalóka fegyverszünethez jutottunk, nem pedig a konfliktus végérvényes megoldásához. Annál nagyobb óvatosság szükséges tehát ily körülmények között ezeknek a kérdéseknek megvizsgálásához, annál erélyesebben kell követelni mélyebben szántó, elvi vizsgálódást.«

---

¹ Az okozatosságot hosszú ideig nem tekintették a jogtudomány problémájának. *Luden* (Abhandlungen aus dem gemeinen deutschen Strafrechte. 1836. 1840), már külön fejezetben foglalkozik ugyan az okozati összefüggéssel, mint minden felelősségnek előkérdésével, de még nem kutatja az okozati összefüggés megállapításának feltételeit. (V. ö. *Bar*: Gesetz u. Schuld im Strafrecht. 1907. 1. köt. 162. s. köv. 1.). *Köstlin* (Revision) is csak egyes megjegyzésekkel kísérté a kérdést (*Bar* u. o.), míg *Bernerrel* szemben *Krug* hangoztatta az okozati összefüggés kérdésével való foglalkozás szükségességét (Abhandlungen aus dem Strafrecht. 1855.). Csak *Glaser* jutott el (Abhandlungen aus dem österreichischen Strafrecht. 1858. I. köt. 298. l.) — mint *Bar* (i. h.) mondja — „ahhoz a nézethez, még pedig részletesebb megokolás nélkül, amelyet azután *Buri* tett magáévá“ és fejtett ki. A régebbi irodalomra nézve l. *Wlassics* Gyula: A tettesség és a részesség tana (1893.) c. munkáját is (178. l. jegyzet). Az okozatosság problémájának a jogi irodalomban első kifejezett jelentkezésére nézve v. ö. *Mayer* Hellmuthnak a jelen mű nyomása közben megjelent „Das Strafrecht des Deutschen Volkes“ című munkájában erről szóló fejtegetésekkel is (166. l.). Az okozatosság büntetőjogi jelentőségéről szóló nem-német irodalom áttekintését l. *Kück* „Die Lehre vom Kausalzusammenhange im ausländischen Strafrecht“ (Strafr. Abh. 137. sz.) c. munkájában. A *Glaser*t megelőző időre nézve l. *Schaffstein*: Die allgemeinen Lehren vom Verbrechen in ihrer Entwicklung durch die Wissenschaft des gemeinen Strafrechts (1930., 48—59. l.).

Liepmann ezekkel a szavaival kezdi döntő jelentőségű fejtegetéseit *Honig*: Kausalität und objektive Zurechnung (Festgabe für R. v. Frank, 1930., I. 174. l.). Egy emberöltő telt el azóta, hogy ezeket a sorokat leírta *Liepmann* (Einleitung in das Strafrecht, 1900.), de az azóta lefolyt harmincöt évre jobban ráillenek, mint bármely megelőző korra. Erre az időre esik az adekvát okozatosság elméletének teljes kifejtése, véglegesnek tekinthető formulájának kialakulása (*Traeger*) és azoknak az elméleteknek jelentkezése, melyek eljuttatták az okozatosság egész problémáját abba a legújabb szakba, amelyben már egyenesen arról van szó, hogy egyáltalában okozatossági-e az a probléma, amely a jogászokat, de különösen a büntetőjogászokat annyi nagyértékű szellemi erőfeszítésre ösztönözte.

Az okozatosság jogi, jórészt büntetőjogi tantörténetének ebben a legújabb állásában már a körül forog a vita, hogy egyáltalában beletartozik-e a büntetőjogi dogmatikába az okozatosság szempontja. Ha — mint a következőkben magunk elé tűzött feladatunk — ki lehet mutatni annak az álláspontnak a helyességét, mely erre a kérdésre tagadó választ ad, akkor egyúttal elérkezett a fejlődés abba a szakába, amikor már nem fegyverszünetről van csupán szó, hanem a büntetőjogi dogmatikának egy újabb periódusáról, amely a szoros értelemben vett okozatosság szempontját kirekeszti 'a jogi dogmatikából' és az eddig »okozatosság« címén tárgyalt objektív szempontokat elvileg a jog autonómiájának körébe vonva, csak azt a kérdést tekinti *jogi* ítélet tárgyának, fel lehet-e róni valamely objektív tényállást valakinek, még mielőtt szóba kerülhetne az a további kérdés, jogellenes-e ez a tényállás és kiterjed-e rá a bűnösségen alapuló felelősség.

Ma már tehát valóban nem fegyverszünetről van szó, hanem — amint *Liepmann* kívánta — a kérdés legmélyebb lényegét illető kérdésfeltevésről: okozatosság vagy nem okozatosság? Ebbe a körbe tartozik *Sauernek* az a megnyilatkozása is, amely szerint (*Gerichtssaal* 100. köt., 181. sköv. l.) monadológiai elméletével² bizonyos mértékig összebékíthető a fel-

* *Mayer Hellmuth* e mű nyomása közben megjelent id. művében szintén állást foglalt az okozatosság „dogmájának“ jogi használhatósága ellen (163—223. l.).

² L. alább.

tételi és az adekvát teória. *Sauer* alkalmasnak tartja az összebékítésre azt a tételét, hogy amikor a törvény vagy a gyakorlat *ügynevezett*³ kauzalitást állapít meg, ilyenkor addig kutat erőmonasok után, míg olyanra nem talál, amelyek objektív megítélés szerint a jogilag nem kívánatos eredményre irányuló tendenciát mutatnak. Az adekvancia elmélete ugyanis a tendencia gondolatát juttatja kifejezésre, a feltételi elmélet pedig részben abban a kérdésben áll, hogy a magatartást nem lehet elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy az eredmény is el ne maradjon. (Mégis *Sauer* maga elismeri, hogy az ő tana az adekvát elmélet talaján marad, mert ex ante szemlél és nem teszi objektíve felelőssé a tetteket az ügynevezett véletlenért.) Ez az összebékítési kísérlet már nem fegyverszünetet akar jelenteni, hanem valóságos békére törekszik, azonban a békének nagy árt szab: engedjék át az ellenfelek a teret egy harmadiknak: *Sauer* monadológiai elméletének. És az okozatossági probléma kikapcsolását jelenti, ha — mint látni fogjuk — az okozati összefüggés megállapítását elintézettnak tekinti a jogi beszámítás első lépése előtt az objektív beszámítás elmélete (l. alább 139. s köv. l.). Részünkről az objektív beszámítás elméletét helyeseljük, de csak úgy látjuk teljesen kifejtve, ha nemcsak az világos, hogy az objektív beszámítási ítélet nem az okozatosság problémakörébe esik, hanem ha azt is tisztázzuk, hogy a jogi dogmatikának csak az objektív beszámítás a tárgya, nem az okozati összefüggés is, mely utóbbi csak a jogalkalmazásnak problémája és a jogon kívüleső szempontok szerint kell megítélni.

Felfogásunk tehát helyet enged a jog birodalmában mind a kauzális, mint a teleológiai szemléletnek⁴ ugyanazon tárgyra

³ A kiemelés tőlem ered.

⁴ (V. ö. *Sigwart*: Der Kampf gegen den Zweck. Kleine Schriften 24. s köv. l.) Álláspontunk nem azonos *Kelsen*ével, aki nemcsak a kauzális, de a teleológiai szemléletet is kirekeszti a jogi beszámítás köréből. (V. ö. Hauptprobleme der Staatslehre. 1912. 57. s köv. l.)

Nem egészen világos *Elster* (Handwörterbuch der Rechtswissenschaft), aki szerint a jogrend kauzális gondolkodáson alapul, de ez sem nem természettudományi-filozófiai, sem nem szakad el a természettudomány tényeitől és a filozófiai logikától, hanem jogi-szociológiai kauzalitás az emberi együttélésnek lehetőleg igazságosan kiegyenlítő kormányzására. *Elster* szerint az okozati

vonatkozólag, de más-más irányban. A jog tudománya, így a

összefüggés kérdése nemcsak olyankor jelentős, ha a törvény az „okozás” szót használja, hanem úgyszólván minden esetben tényezője a jog megtalálásának.

Stammler szerint (*Theorie der Rechtswissenschaft*. 1911. 52. s. köv. 1.) a cél nem egyéb, mint kiválasztandó ok, s a hangsúly azon van, hogy az okozatosan beavatkozó tárgyat kiválasztják, s ez a tárgy hat a jelenből a jövőbe. De ha a cél el van érve, ismét kétféle alkalmazása lehetséges annak, ami létrejött: mint új oké és mint új célra való eszköze, s az eddigi eszközökkel elért célok ismét rendelkezésre állnak a kiválasztás céljára, úgy, hogy a jelent ismét a jövő határozza meg. Ebben *Stammler* nem látja az embernek valami mágikus erejét arra, hogy okokat létesítsen. Aki azonban — folytatja *Stammler* — nem akar mást látni, mint csak oki keletkezést, az tudatának csak egyrészét hozza rendbe. *Stammler*nél is kifejezésre jut az elhatárolás gondolata, a cél és eszköz egységbe foglalása és kiemelése az okozatosság végtelen folyamából, mint *Wundt*nál (*Völkerpsychologie* IX., *Das Recht*. 1918. 285. s. köv. 1.), aki szintén az okozati összefüggés megfordíthatóságát hirdeti, de ebben nem látja kimerülni a cél-eszköz viszonylat lényegét: az ilyen megfordítás mindig azt feltételezi, hogy *önmagában lezárt* folyamatról van szó. Csak így lehet az okot kezdőpontnak, a célt pedig végpontnak tekinteni. Az illető természeti folyamatnak épígy *önmagában lezárt* egésznek kell lennie, mint amilyen az akarati folyamat. De ezenfelül az ily kezdetnek és végnek egymásra kell vonatkoztatva lennie *Wundt* szerint nemcsak más folyamatokkal szemben, hanem a köztük levő történéssel szemben is. Ez a tulajdonság tudattartalmaink közül csak az akarati folyamatnak sajátja. Abban a keletkezésben, melyet az egyes cselekmény mutat megelőző cselekményeknek minden irányban szétágazó láncolatával szemben, jut kifejezésre a teremtő hatás, mely az akarati folyamatot jellemzi. Az akarati folyamat egészen új, még elő nem fordult hatásokat hozhat létre, mert egész tömegét veheti magába az olyan elemeknek, amelyek messze esnek egymástól és így olyan eredőt adnak, mely a komponensektől különbözik.

Binder (*Philosophie des Rechts*. 1928.) szerint a matematikai-fizikai kauzalitás-fogalom egyszerűen formális gondolkodásunk kategóriája: okozati összefüggés forog fenn meghatározott időbeli viszonyban levő események közt, ha az egyiket nem lehet elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy a másikat is ne kelljen elgondolatlanul hagyni. Ezt a fogalmat a jogi pozitivizmus alkalmazta a jog terén is, ez azonban meg nem felelő eredményekre vitt olyan esetekben, amikor valamely eredmény okozásához joghátrány kapcsolódik, a nélkül, hogy korlátozó mozzanatként a bűnösség csatlakoznék hozzá. *Binder* szerint az okozatosság is jogi fogalom és mint ilyen teleológikus fogalom is, az okozatosság is a cél szempontja alá esik és a jog eszméje alá s ezért a jog eszméjének kell ezt a fogalmat megvilágítani és korlátozni. E fogalommeghatározás eredményeinek nem formálisan helyeseknek, hanem észszerűeknek, tehát használhatóaknak kell lenniök. Ebben rejlik a jogtudomány joga, ezt a fogalmat különös, a természettudományi okozatosságtól eltérő módon fogni fel. Ez az alapja annak, hogy a jogásznak joga van arra is, hogy a mulasztás okozatosságáról beszéljen és más efféléről, állapítja meg *Binder* (907., 908. 1.).

büntetőjogi dogmatika nem alkalmazhatja a kauzális szemléletet, hanem csupán a feltételezett okozati összefüggésnek — melynek megállapításával a jogi dogmatika nem foglalkozhatik — eredményét vizsgálja a jogi minősíthetőség szempontjából, amikor objektív jogi beszámíthatóságát kutatja, lényegileg azt kérdezve, hogy az, ami történt, embernek a műve-e. Az okozatosság elve a szellemi tudományokban nem alkalmazható, s ha alkalmazzák, az már nem a mechanikai okozatossági elv. (V. ö. *Spranger* felfogásával, alább 21. l.) A kauzális összefüggés megállapítása csak előmunkálat a jog alkalmazása számára, nem jogi művelet, bár a tágabb értelemben vett jogalkalmazás körében történik, amennyiben szintén a bíró végzi a kauzalitás megállapítását, azonban nem jogi, hanem a jogon kívüleső gyakorlati szempontok szerint, az emberi tapasztalat — akár közönséges, akár tudományos tapasztalat — tételeinek figyelembevételével.⁵ A beszámítási — tehát tulajdonképeni jogi — ítéletet azonban külön kell választani az okozatossági — ténybeli — ítélettől. Erre a felismerésre kell vezetni az okozatossági és teleológiai szemlélet megkülönböztetésének s nem helyes a teleológikus — beszámítási — ítéletet is kauzálisnak nevezni.

Sauer szerint (Gerichtssaal 100. k., 184.) az okozatosság kérdését teljesen ki kell küszöbölni a büntetőjog köréből és oda kell utalni, ahova való: a logika és a természettudomány⁶ körébe. (Ezt különben már a »Grundlagen des Strafrechts« is hangsúlyozza, amikor a jogi szemléletet a cél-eszköz viszonyára korlátozza.) *Sauernek* ezt a felfogását ki kell egészíteni azzal, hogy az okozatosság problémájának ilyen áthelyezésével a jog szempontjából az okozatosságnak filozófiai felfogása kiküszöbölődik és csak természettudományi — szerintünk helyesebben tapasztalati tudományi — jelentősége marad meg, de nem a jogi dogmatika, hanem csak a gyakorlati jogalkalmazás számára, a később kifejtendő módon.⁷

⁵ L. alább.

⁶ *Beling* (Grundzüge des Strafrechts 1912., 29. l.) szerint az okozatosság elve „an sich“ nem a jogtudományra tartozik, hanem a természettudományra.

⁷ *Wlassics* (Tettség és részesség 178. l.) is rámutat arra, hogy az okfogalmat a természettudomány és a filozófia kölcsönözte a jognak.

Szerény álláspontom kifejtése csak úgy lehetséges, ha előbb rámutatok az okozatosság problémájának tantörténetében azokra a mozzanatokra, amelyek állandóan az okozatosság problémája jogi jellegének kérdéses voltát vetették felszínre. A probléma belső dialektikáját óhajtom bemutatni, mely folyton fokozódó erővel az okozatosság nézőpontjának a jogi megítélés köréből való kiküszöbölésére visz.

A probléma dialektikája — mint látni fogjuk — azt mutatja, hogy az okozatosságnak olyan felfogása, mely tisztán logikai akar lenni (mechanikus, empirikus, naturalisztikus), nem elegendő a jogi — embercentrumú — szemlélet számára, hanem kiegészítést kíván, jogi kiegészítést. (Már *Buri*-nál van ilyen kiegészítés: a bűnösség. Azután: adekvancia, végül: objektív beszámítási ítélet.) Más értelemben felfogott okozatosság — metafizikai vagy fikcionális — okozatosság nem szenved ilyen hiányban, de nem felel meg a mai életfelfogásnak, mely a gyakorlati élet dolgaiban szükségkép analitikus, racionális, tapasztalati, empirikus tájékozódású. Egy szintetikus oki felfogás nem elégíti ki a szóbanlevő kétféle szükségletet, már pedig a jog dogmatikája tagadhatatlanul olyan oki elmélettel fér csak meg, mely használható a jog számára, a hatályos jog alkalmazása számára. A külön tapasztalati okozatossági felfogást tehát nem lehet elejteni, csakhogy ez nem alkalmas, mint jogi szemlélet. Nem is a jog az, ami a tapasztalatra alapított okozatossági felfogást kívánja, hanem az ember, aki ma a jogot alkalmazza, és az, akinek a részére a jogot ma alkalmazzák, egyszóval: a mai ember. Az analitikus jogszemlélet a jogalkalmazás birodalmában uralkodik, az ehhez az okszemlélethez kapcsolódó jogi megítélés ellenben — tehát, mint elmélet: a jogi dogmatika — nem analitikus, hanem egészen irányuló tekintetű, embercentrumú. Azt a folyamatot kívánjuk vázolni, mely ennek a kétféle felfogásnak megkülönböztetéséig lefolyt, szerényen megjegyezve, hogy ennek a megkülönböztetésnek ilyen tudatos hangsúlyozása az, amit az okozatosság jogi tantörténete nem tartalmaz, hanem amit a magunk részéről teszünk hozzá a feladatunkul tűzött ismertetéshez.*

* Mayer Hellmuth-nak az „okozatossági dogma“ ellen irányuló fejtegetései csak a jelen munka nyomása közben jelentek meg (*Das Strafrecht des Deutschen Volkes*, 1936), így nincs módunkban részletesen foglalkozni velük.

Megérezni a probléma fejlődése során mindenesetre megéreztek a kétféle szempont különbözőségét,⁸ de csak egymással harcban tudták elgondolni. Így a *conditio sine qua non* elmélete ellen azt hozták fel az adekvát kauzalitás hívei, hogy nem jogi, hanem filozófiai, illetőleg természettudományi⁹ okozatossági elmélet. Az adekvát okozatosság tehát jogi *kauzalitási* elmélet kíván lenni. Vele szemben azonban azzal érvelnek, hogy nem *okozatossági*, hanem felelősségi elmélet, s hogy ebben a minőségében igazodik okozatossági szempontok szerint. (A *Birkmeyer-Binding-féle* teória csak egyik válfaja a feltételi elméletnek, s nem elégíti ki sem a feltételi elmélet híveit, mert nem áll meg filozófiai nézőpontból, de nem elégíti ki az adekvát elmélet híveit sem, mert individualizál, nem generalizál.) A legújabb fázisban már arról van szó, hogy az okozatosság kérdéséről független az objektív beszámítás kérdése, tehát azt, amit az adekvát okozatosság elmélete akar, nem lehet okozatossági megfontolásokkal elérni. A kétféle szempont egyenlő jogosultsága — más-más síkban — az, amit részünkről igyekezünk kimutatni.¹⁰

⁸ Egészen széles perspektívákból hangsúlyozza a különbséget a kétféle felfogás közt *Spann O.*, aki a szellemi tudományokban általában használhatatlannak mondja az okozatosság kategóriáját, de annyiban túllő a célon, hogy *minden* okozatosságfogalmat mechanikusnak tart. V. ö. különösen *Spann: Kategorienlehre, Roeder: Willensfreiheit und Strafrecht* (1932.).

⁹ *Stammler* (Theorie der Rechtswissenschaft 288.) helyteleníti a feltételek egyenlőségének elméletét, magának a természettudományi szemléletnek az álláspontjáról is. Nem minden időbeli következés okozás is, hanem ilyenről csak akkor lehet szó, ha a korábbi és a megváltozott állapot két tagja közé egy harmadik, a megváltoztató esemény ékelődik. Az okozatosság sémáját tehát nem egyenes vonal adja, hanem lépcsőzetesen előrehaladó vonal. Amíg azonban a természettudomány exakt, matematikai módszert használhat az okozati összefüggés kiderítésére, addig a jogban erről nem lehet szó, hanem, mivel a hatályos jog az okozati összefüggés tudományos megállapításának követelményével megbénítaná a jogszolgáltatást, ezért jogrendünk értelmének — *Stammler* szerint — csak azt lehet tekinteni, hogy elegendő az általános szabályszerűség figyelembevétele, a valószínűségi ítélet. L. alább is.

¹⁰ Megkülönböztetésünk nem azonos *Mezger*-ével (Teilnahmelehre u. Strafgesetzentwurf. Deutsche Strafrechts-Zeitung 1919., 206. l. Idézi *Ganske: Prozessbetrug und Adäquanz* 1931., 18. l.) a „kognitív kauzális“ és az „emocionálisan értékelő“ gondolkodás közt. Mint látni fogjuk, az objektív beszámítás a kauzalitás talajára épít, csak más síkban.

A probléma fejlődésének irányvonalát lehetőleg az egyes elméletek saját álláspontjának vázolásával és a bennük lépten-nyomon felmerülő s a problémát állandóan az említett irányban előrelendítő ellentmondás kidomborításával kívánjuk kimutatni. Ez legyen mentségünk is azért, hogy a jellegzetes elméleteket bőven ismertetjük és lehetőleg az egyes írók szavaihoz is ragaszkodunk. Arra törekszünk ugyanis, hogy saját felfogásunkat ne adjuk az ismertetett írók ajkára, hanem ezeket közvetlenül állítsuk az olvasó elé, reá bízva annak megítélését, mennyi önállóság van abban, ahogyan a vezető szempontot az egyes elméletek osztályozására alkalmazzuk, mennyiben eredeti annak az irányvonalnak megtalálása és felmutatása, melyet a kauzalitási probléma jogi dialektikája feltüntet. Saját felfogásunk közvetlenül az objektív beszámítási elmélet bírálatában és továbbfejlesztésében, illetőleg kiegészítésében, nemkülönben a mulasztási probléma felfogásában jut kifejezésre.

Ha visszapillantást vetünk az okozatosság jogi, különösen büntetőjogi irodalmára, feltűnőnek kell találnunk már azt az egészen külsőleges jelenséget, hogy ez az irodalom szokatlanul nagy méreteket öltött. Ezt a jelenséget *Horn* Richárd¹¹ ugyan csupán annak tulajdonítja, hogy az objektív összefüggésnek nagy a jelentősége a jogban, de már *Binding* (Normen 2. kiad. II. köt. 1. fele, 473. l.) egyenesen »egészségtelenül megduzadt«-nak¹² nevezi ezt az irodalmat. És amikor *Sauer* (Grundlagen

¹¹ Der Causalitätsbegriff in der Philosophie und im Strafrechte 1893., 54. l.

¹² *Heil* Fausztin (Magyar Igazságügy. XXVIII. 277. l.) idézi *Schütze* szavait, aki „nem minden keserűség nélkül azt írta, hogy a kauzalitás fogalma ma-holnap üres jelszóvá lesz, mely alatt mindenki mást ért, melynek folytán egyik nem érti a másikat s mely gyakran ott alkalmaztatik, ahol — a fogalmak hiányzanak.“ *Fürst* László pedig (Utaló magatartások) a homoousios — homoiousios — vitával állítja egy sorba az adekvát okozatosság megfogalmazására irányuló törekvéseket. Ezekkel a túlzásokkal szemben az adekvát teória nagy érdemének tekinti *Mezger* (Strafrecht 1933., 121. l.) azt, hogy kimutatta: a feltételi összefüggéssel még nincs tisztázva a büntetőjogi felelősség kérdése. *Részünkről* azonban ennél nagyobb érdemét is hangsúlyozzuk az egész kauzalitási irodalomnak: előkészítette a talajt arra a helyes felismerésre, hogy az okozatosság nem jogtudományi, hanem jogalkalmazási probléma, míg a jog tudományát a tények tekintetében is csak a beszámítás kérdése érdekli, ami már túlesik az okozati összefüggés kérdésén.

Talán érdekes a magyar szellem struktúrája szempontjából, hogy a

des Strafrechts, 1921. 23. l.) azokról a bajokról beszél, amelyeket a helytelen módszer — más tudományok módszereinek átkölcsönzése — okozott, akkor bizonyára elsősorban az okozatosság problémájának a büntetőjogi tudományban észlelhető kezelési módjára gondolhatott, amely főleg azért fogyasztott el annyi szellemi energiát, mert nem a helyes úton haladt, szemléleti módja nem az volt, amely a jogtudományra nézve tipikus. Nyilván ez a magyarázata annak is, hogy a büntetőjogi irodalomban az okozatosság problémája kissé túlbecsültnek¹³ mutatkozik. (*Sauer*: Grundlagen d. Str. 427. l. L. alább *Lammasch* véleményét is.)

Az okozatosság büntetőjogi problémájának tragikus vonása, hogy kiindulópontjában — a feltételek egyenlőségének elvében — úgy kíván megoldani egy jogdogmatikai problémát, hogy közvetlenül filozófiai nézőpontból vizsgálja a kérdést, a mellett egy olyan filozófiai rendszert követ, amely egy »filozófiátlan kornak« a filozófiája. Az okozatosság büntetőjogi problémájának tudatos megvizsgálására a XIX. század közepén kezdődnek a kísérletek, abban az időben, amikor a természettudományok és az alkalmazott — technikai — tudományok virágzásuknak hallatlanul magas fokára emelkedtek és a filozófiában a pozitivizmus uralkodik, ez pedig a megismerés egyedüli alapjának a tapasztalatot tekinti s elvet mindent, ami transzcendens, visszatart minden metafizikát.

---

magyar jogi irodalom aránylag keveset foglalkozott az okozatosság problémájával. A tankönyveken, kommentárokon és egyes cikkeken kívül behatóbb figyelmet *Wlassics* nagy munkája (A tettesség és részesség) szentelt ennek a tárgynak. Monografikusan csak *Irk* Albert tárgyalta a kérdést akadémiai felolvasásában, ugyanő nagy gondot fordított a kauzalitás kérdésének megvilágítására „A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája” című munkájában is (1926.).

¹³ *Beling* (Die Lehre vom Verbrechen 1905., 30., 250. l.) annyiban foglal állást az okozatosság büntetőjogi jelentőségének túlbecsülése ellen, hogy rámutat a formális bűncselekmények jelentőségére, amelyeknél szó sincs okozati összefüggésről. Ezzel *Beling* állást foglal az ellen a naturalista felfogás ellen, amely szerint a formális bűncselekményeknél is van eredmény, így szóval elkövetett bűncselekmények eseteiben a levegő rezgése, melyet a hang indít meg. (!)

I. KITÉRÉS.

A pozitivizmus és a szellemi tudományok.

A XIX. század közepétől kezdve a filozófia is kötelezőnek tartja magára a természettudományok alapelvének követését, az ember kikapcsolását, akinek csak a pontos figyelő szerepét hagyják meg. A pozitívista filozófia okfogalma az embernek ezt a kikapcsolását tünteti fel. A pozitívista felfogást legélesebben *Taine*¹⁴ domborította ki. Szerinte »valamely nép és kor erkölcsi alkotása épen oly sajátos és különös, mint valamely növény-család vagy állatfaj természeti alkotása. Ma a történelem épen úgy, mint az állattan, megtalálta anatómiáját, s a történelemnek akármelyik ágával foglalkozunk... csak ezen az úton termelhetünk rajtok új gyümölcsöket«. *Taine* szerint »az okokat kell kutatni* a tények összegyűjtése után. Mindegy, akár fizikai, akár erkölcsi tények azok, mindig vannak okaik; van oka a nagyravágyásnak, a bátorságnak, az igazmondásnak, épen úgy, mint az emésztésnek, az izommozgásnak, az állati melegnek. A bűn és az erény termékek, épen úgy, mint a vitriol és a cukor, és minden összetett dolog más egyszerűbb dolgok találkozásából származik, melyekből létet nyer. Keressük hát az erkölcsi minőségek alkotó részeit, épen úgy, mint a fizikai minőségeknél szoktuk keresni. Az egyetemes és állandó okok... minden pillanatban és minden esetben jelen vannak, mindenütt és mindig működnek, leronthatatlanok és végül csalhatatlanul uralomra jutnak, mert az esetlegek, melyek útjukba akadnak, végesek és részletesek lévén, utoljára is engednek erőfeszítésük szakadatlan ismétlésének; úgy, hogy a dolgok általános alakata és az események nagy vonásai tőlük származnak, s a vallások, bölcsészetek, költészetek, iparok, társadalmi és családi formák végtére is nem egyebek, mint pecsétjük nyomai«.

Az, hogy a filozófiában a pozitivizmus jutott uralomra a mult század közepetáján, csak egy jelensége annak a nagy

¹⁴ *Taine*: Az angol irodalom története. Ford. Csiky Gergely. A M. Tud. Akadémia kiadása. I. kötet 8., 11. l.

* *Goethe* álláspontja még az volt, hogy nagyon káros a sok kérdezősködés okok után. (V. ö. *Diesel* Eugen: Der Weg durch das Wirrsal, 19. l.)

eszméletörténeti folyamatnak, amely a középkor bomlásával kezdődött és a XIX. század közepén jutott tetőpontjára. Az újkor a világnak személyi szemléletét dologi szemlélettel helyettesítette, aminek természetszerű következménye lett az érdeklődésnek a külső, érzéki észlelés alá vehető tárgyak felé fordulása. A tudományban a természettudomány nagyszerű fejlődése következett be, aminek előfeltétele éppen az ember háttérbeszorulása, az emberi személyiség egészének kikapcsolása, az embernek a pusztá megfigyelő szerepére utalása volt. De a természettudomány fejlődése csak eszköz volt a dolgok, az anyagi javak minél könnyebb és nagyobb mértékű szaporítására, amennyiben a tiszta természettudományok eredményeit gyakorlati célra alkalmazták. A technikai, alkalmazott természettudományok óriási fejlődése a dolog jelentőségét tovább fokozta, amennyiben a dolog hatását sokszorosán megnagyobbította, a természetben fellelhető dolgok helyébe a sokszorosán hatványozott dolgot: a gépet tette. A géptechnika lényege pedig egyenesen az embernek mind teljesebb kikapcsolása, az ember munkájának minél teljesebb mértékben mechanikus funkciókkal való helyettesítése. Az emberre a géptechnikában voltaképpen csak egyszer van szükség: amikor a gépet mint feltaláló megalkotja. Azután már »magától« megy minden, az ember közreműködése a gép funkcionálásában már csak erősen alárendelt, az ember a gép függelékévé válik, az egyszer megkonstruált gép számtalanszor végzi ugyanazt a munkát, a nélkül, hogy az emberi értelemnek különösebb közreműködésére most már szükség volna. A mechanikának ebben az egyeduralkodó szakában csak egészen természetes, hogy a gondolkodás is mindinkább elhanyagolja az embert, és a gondolkodás legnagyobb haladásának az látszik, ha az ember személyiségét a maga teljességében minél nagyobb mértékben ki tudja kapcsolni, a pusztá érzéki észlelés és az ennek megfelelő tudat szerepére korlátozva az ember jelentőségét. Egy ilyen filozófiában csak természetes, ha az érzéki észlelés útján szerzett benyomásokon alapuló tapasztalat a döntő jelentőségű, s az okkutatás kizárólag az ilyen érzéki észlelés útján nyert tapasztalat jelenségeinek összefüggését kutatja úgy, amint az időben egymásra következnek. Mindaz, ami ezen a körön túlmegegy, közömbös tehát. De az is könnyen megérthető, hogy abban a korban, amikor tetőpontjára emelkedett a külső dol-

gok, az anyagi javak jelentősége, olyan filozófia fejlődött ki, amely legnagyobb érdeméül azt hirdette, hogy a tudás hatalom. Mint szó lesz róla, *Mill* kifejezetten hangsúlyozza, hogy az okozatosság törvényének azért van nagy jelentősége, mert a jelenségek egymásutánja rendjének megismerésén alapszik a jövő tények észszerű megjóslása, ezen pedig minden hatalmunk, mert az ily ismeretet hasznunkra fordíthatjuk. A tudomány ugyanis a dolgok megismerésével egyúttal eszközt is szolgáltat arra, hogy az ember a dolgok fölébe kerekedjék. A technika nem egyéb, mint az ember akaratának megtestesülése abban az irányban, hogy a természetet maga alá gyűrje. Az ember ebben a vonatkozásban nem az egész személyiséget jelenti a maga tudat-, érzés- és akaratvilágával, hanem az egyoldalú homo oeconomicus-t, ezt az absztrakciót az élet teljességéből. Egy ilyen korban egészen természetes, hogy a filozófiának is legelőkelőbb problémája éppen a természeti jelenségek összefüggésének kutatására szolgáló elvek elméleti megvilágítása.¹⁵

A pozitivizmus behatolásának folyamatát a szellemi tudományokba így jellemzi *Thienemann* Tivadar (A pozitivizmus és a magyar történettudományok. Minerva, I. évf. 2. s köv. 1.):

»A természettudományok tekintélye és befolyása nöttön-nőtt, hiszen gyakorlati hasznosságuk nyilvánvaló volt és beláthatatlan távlatokat nyitottak az emberiség haladásának. Az egyes emberben lappangó szellemi értékek kitermelésénél sokkal többet ígért a haladás számára a természet energiáinak céltudatos fölhasználása és az együttes munkának helyes megszervezése. A tudományos érdeklődés is önkénytelenül a természet felé és az egyén fölött álló társadalmi erők felé fordult. Ezért nem a

¹⁵ Egyébként az okkeresés a legkezdetlegesebb gondolkodást is jellemzi, mondja *Bognár Cecil* (Okság és törvényszerűség a fizikában 1919., 19. l.), aki idézi *Lichtenberg* mondását, hogy az ember „rastloses Ursachentier“. Hasonló *Schopenhauer* jellemzése is: Das Gesetz des Kausalität ist (also) nicht so gefällig, sich brauchen zu lassen, wie ein Fiaker, den man, angekommen, wo man hingewollt, nach Hause schickt. Vielmehr gleicht es dem, von Goethe's Zaubrerlehrlinge belebten Besen, der einmal in Aktivität gesetzt, gar nicht wieder aufhört zu laufen und zu schöpfen; so dass nur der alte Hexenmeister selbst ihn zur Ruhe zu bringen vermag. Ueber die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde. § 20. (Idézi Bartók György: Az akarat-szabadság problémája, 1906., a 82. l. 1. jegyzetében.)

szellemi tudományok, hanem a természet- és társadalomtudományok kerültek ki fölfrissült erővel a rohamosan növekedő gazdasági, ipari és kereskedelmi élet és anyagi érdekek föltámadó korából.

»A pozitivizmus összes tanításai abból az alapmeggyőződésből fakadnak: kezdetben vala a matéria, mindennek eleje és lényege az anyag. A tudományok körét ez a meggyőződés az anyagi világ realitásaira szűkítette, az érzékelhető, kézzelfogható tárgyakkal foglalkozó természettudományokat állította a tudományok hierarchiájában a legmagasabb fokra és a szellemi jelenségeket is az anyagi világ elváltozásaira utalta.

»A pozitív felfogásnak fő jellemvonása az, hogy kizárja a képzelődést a tudományok köréből és azt az észleléssel (observation) helyettesíti. A tudomány, az emberi ismereti tárgyának csak azt tekinti, mit közvetett vagy közvetlen észlelet útján konstatálni lehet. Mindent, amire szükségünk van — így okoskodik *Comte* — ily módon felfoghat az ember, és vagy már felfogott vagy egyes részleteiben még fel fog fogni: amit ekkép felfogni, vagyis — műkifejezéssel élve — pozitív ismeretté tenni nem lehet, az fölösleges és mellőzendő. ...A pozitivizmus a szellemi tudományokat természettudományoknak deklarálta és kimondotta, hogy a történelmi folyamatot is természeti törvények irányítják. Így keletkezett az a tanítás, hogy »a történelem fizikai tünemény, melyet tehát azon módszerrel kell vizsgálnunk, mely módszernek a természettudományokban oly fényes vívmányokat köszönünk«. (Századok, 1871, 530. l.)

»A természettudományos kritika előtt aránylag legjobban állta meg a helyét a szociológia, a »társadalomtan« vagy a »társadalmi természettan« és a pozitivizmus mindenk felett ezt a tudományágat fejlesztette, exaktnak és tárgyilagosnak dicsérte: a szociológiának alárendelte az összes szellemi tudományokat. E szociológia útján vált lehetségessé az anyagi és gazdasági érdekeket, a szellemi tényezők teljes kikapcsolásával, a társadalmi élet irányító erejének föltüntetni, vagy számokkal elintézni. A többi szellemi tudomány, ha nem tudta is a pozitivista társadalmi fizika módjára az egyes embert eltüntetni a történelemből, ha az élet szellemi realitásait nem közelíthette is meg kémiai, fizikai, biológiai vagy matematikai úton, legalább azzal tetszel-

gett magának, hogy e mintaszerű tudományok ruháiba öltözve metaforikusan a természettudományok nyelvén szólott.»

Már jóval korábban — 1911-ben — rámutatott *Kornis* Gyula (Okság és törvényszerűség a pszichológiában) nemcsak a pozitívizmus hatására a szellemi tudományok művelésében, hanem ennek a jelenségnek előzményeire is: »A tudományok története az utolsó századokban azt mutatja, hogy aránytalanul nagyobb munkát fejtettek ki mind a szakkutatók, mind pedig a philosophusok a *természetbúvárlat* filozófiai alapvetése érdekében, mint a *szellemi* élet egyetemesebb szempontokból való vizsgálatára nézve. (7. l.) ... A modern exact természettudományok arra törekcszenek, hogy a physikai világ extensív és intenzív sokféleségét feldolgozzák és egyszerűsítsék, azaz olyan egyszerű formulákat állapítsanak meg, melyek bizonyos tények határtalan számát magukban foglalják. Ezek a legtágabb értelemben vett természeti törvények... A természettudomány tehát nem arra törekszik, hogy visszatükrözze az extramentális valóságot, hanem csak gondoskodni akar valami fogalmi modellről, symbolumról, melynek segítségével össze tudja foglalni az érzéki benyomásokat s előre meg tudja mondani a bekövetkezőket. (8. l.) ... Ez a naturalistikus szellem megtartotta hegemoniáját a XIX. században is, sőt talán a világnézet formálásában ekkor jut legnagyobb jelentőségre. Ezen század kultúrtörténetének egyik sajtóságos processusa, mikép születik minden tudomány természettudománynak, vagy alakul át természettudománnyá. A naturalistikus szellemnek fővonásai ekkor érvényesülnek legenergikusabban: a valóságnak egyetemes exact törvényszerűség alá való foglalása, a történés legegyszerűbb elemeinek és formáinak felkutatása, azon egyetemes szükségyszerűség megállapítása, mely minden változáson uralkodik. (13. l.) ... Nemcsak a XIX. század nagy sociologusai és történetírói, mint Comte és Buckle, Spencer és Taine, Mill és Littré hittek abban, hogy az ember pszichologiai s történeti »törvényei« csak az egyetemes természeti törvényszerűség speciális esetei s így szellem és anyag, történelem és természet között híd verhető; nemcsak egy Marx hitt az oekonomiai történetfelfogás szigorú természeti »törvényeiben«: hanem még a jelennek számos gondolkodója sem idegenkedik attól a meggyőződéstől, hogy a végtelenül gazdag lelki élet s ezzel együtt az emberi történelem mechanikai causalis alapon álló

egyetemesítésekkel, exact »törvények«-kel kimeríthető s hogy a lelki életben is adott ok-komponensekből a megfelelő resultans bizonyos pszichológiai dinamika törvényei alapján kiszámítható (6. l.) ... A szellemi tudományokkal való tüzetesebb foglalkozás azonban a múlt század végén s a jelen században kétségkívül a tudományos gondolkodás fejlődésének idealistikus hullámvonalára mutat. Több gondolatrendszer van ma kialakulóban, melynek kiindulópontja nem a külső, hanem a belső, nem a természet, hanem a szellem. A philosophiai gondolkodás ezen antinaturalistikus iránya erősen érezteti hatását a speciális szellemi tudományokon ... Ennek tulajdonítható egyszersmind, hogy ismételt revisio alá kerülnek a kategoriális gondolkodás mindazon formái, melyek a természettudományi gondolkodásmód egyoldalú hatása útján jutottak a szellemi tudományokba. Felülvizsgálat alá kerül az erő, energia, tér, intensitas stb. fogalma ... Így az okság kategóriája is.« (5. l.)

A pozitivizmus kiterjesztését a szellemi tudományokra *Spranger* is megállapítja a nemzetgazdasági tudomány tekintetében, amelynek feladatköréből ki akarták küszöbölni az értékítéletek alkotását. (Die Stellung der Werturteile in der Nationalökonomie. Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche. 1914., 38. évf., 557. s. köv. l.) A pozitivizmus, mondja *Spranger*, az érték iránt közömbös tudomány, törvényszerű összefüggések vagy funkcionális függőségek felkutatása. *Spranger* a pozitivizmust annak a történetileg adott tudománytípusnak tekinti, amely metodikai alapjellege szerint az úgynevezett »tisztá tapasztalat« felkutatása.¹⁶ Ezért egyfelől nem értékkel, másfelől valamennyi külön kategoriális meghatározottságot, így az okozatosságot is pusztá együttlétezésre és egymásra következésre bontja fel, amelyet az egyes esetekben megtalál és megállapít. A kapcsolatok különlegessége, belső jellege közömbös és csak egy megtalált

16

Ezen ismerlek meg, tudós uram!
Mít nem tapinthat, neked messzi van;
Mít kézbe nem fogsz, neked semmi az;
Mít számba nem vész, neked nem igaz;
Mít mérni nem tudsz, neked súlytalan;
Mít nem te versz ki, neked nem arany.

Faust II. rész I. felv. — Ford. Kozma Andor.

rend ténylegessége a figyelem tárgya, a leírás. A természettudományt teljesen erre a laza rendformára redukálták, de a szellemi tudományokban is arra törekszenek, hogy a tények felfogását és leírását egészen kitépjk az átélt értékösszefüggésből, holott *Spranger* hangsúlyozza, hogy a szellemi tudományokban olyan kategoriális formák hatnak, melyek nem téphetők ki az értékélményekből.

A szellemi tudományok pozitivista iránya ugyanis határozottan ellenkezik ezeknek a tudományoknak a lényegével. Amint *Maritain* J. (*Antimodern. Die Vernunft in der modernen Philosophie und Wissenschaft und in der aristotelisch-thomistischen Erkenntnisordnung.* 1930.) rámutat, a fizikai-matematikai tudományok csak annyiban pozitívák és illetékesek, amennyiben a mennyiségi vonatkozásokat mérik meg olyan meghatározott nagyságok között, melyek a jelenségekről vannak absztrahálva, és amennyiben ezeknek a nagyságoknak változásában törvényeket, vagyis meghatározott funkciókat állapítanak meg. Így ezek a tudományok — mondja *Maritain* — úgyszólván matematikai negatívumot alkotnak, amelyet a fizikai valósághoz iparkodnak alkalmazni, pedig ez csak ennek a valóságnak meghatározott részeinél lehetséges és tág teret enged a megközelítés minden foka számára, s ott is, ahol a megközelítés a legtökéletesebb, csak a külsőre enged pillantást, de nem nyújtja a kutatott dolgok természetének valóságos megismerését. És ahol ezek a tudományok hipotézist állítanak fel a dolgok belső természetéről, konstitúciójáról vagy belső mechanizmusáról, akkor sem veszik ezt a hipotézist olyan komolyan, mintha a valóság természetének felderítése volna. Tényleg nem is kutatják a valóságot saját maga kedvéért, állapítja meg *Maritain*; csak úgy használják a hipotézist, mint valami ideiglenes modellt, mint absztrakt nagyságoknak sematikus felfogását, melyek egyedüli valóságos tárgyai a fizikai, matematikai tudományoknak. De mihelyt ez a tudomány azt képzei, hogy azok a mennyiségek, amelyeket a valóságtól absztrahál, a lényege a valóságnak, vagy hogy azok a hipotézisek, amelyeket konstruál, felvilágosítanak a dolgok igazi természetéről és a természet valóságos tevékenységéről, vagy ha ez a tudomány azt hiszi, hogy nyelve, módszerei és hipotézisei magassabbrendű tudományoknak is megfelelnek, sőt ott is épen ezek

érvényesek, akkor — Maritain szerint — jogosulatlanul vesz birtokba olyan területet, amelyet nincs módjában megismernie.

Amint *Welzel* mondja (*Naturalismus und Wertphilosophie im Strafrecht*. 1936, 1. s. köv. l.), a pozitivizmus lemondás minden olyan magyarázatról, mely nem áll meg a tények és külső összefüggéseik megállapításánál, s arra szorítkozik, amit meg lehet mérni és ki lehet számítani. A pozitivizmus legfontosabb előzetes feltevése az, hogy a jelenségek együttességében és egymásutániségában jelentkező összefüggéseknek vannak törvényei, de ez a törvényszerűség csak annyit jelent, hogy a megfigyelt jelenségek között van állandó vonatkozás. Ez képesít előrejelésre, ezen alapul az ember technikai uralma a természetén. Ez nem egyéb, mint a gondolkodás mechanizálódása. A pozitivizmus az okozatosság fogalmát is teljesen mechanikus értelemben használja: a hatás vak összetevők közömbös eredménye. Ezt a mechanikus kauzalitást igyekezett a pozitivizmus a kulturális világra is kiterjeszteni, miután a természettudományban hatalmas eredményeket hozott létre. *Spencer* szerint a szellemi haladás leginkább az okozatosság eszméjének fejlődésében szemlélhető. Hangsúlyozottan mutat rá *Welzel*, hogy a pozitivisták ember végül maga is vakon kauzális komponensévé válik a kauzális történelemnek.

A pozitivizmus behatolása a jogtudományba¹⁷ azzal a követ-

---

¹⁷ *Heil Fausztin* a jogász is így beszél (*Naturalismus a büntetőjogban*. Magyar Jogászegyleti Értekezések 1885., új folyam XXI. 8—10. lap): „Minden egyes akarati elhatározás egy szem azon tünetmények láncolatában, amelyek, mint külső physikai inger kezdődven, s mint érzelem folytatódván, eszmévé, gondolattá alakulnak, amelytől elválaszthatatlan az akarati impulsus, mely mint izomtevékenység ismét a külvilágba jut vissza. Az ellenkező felfogás illusio és onnan ered, hogy az egyes akarati tények nem tekintetnek meghatározottaknak, minthogy azon physikai, physiologiai és psychikai okokat, melyektől származnak, nem ismerjük. Az ember gép, de nincs gép módjára alkotva. Gép azon értelemben, hogy cselekményeiben nincs és nem is lehet semmi más, mint amit a physikai és morális környezetből merített; az ember, mint minden élő lény, nem egyéb, mint „az erők transformatiójának gépe”, alávetve a causalitás általános törvényének, úgy hogy a physikai, physiologiai és psychikai okoknak egy bizonyos adott combinatiója esetén, csakis bizonyos adott módon cselekedhetik és nem másként. De nincs gép módjára alkotva az inorganicus gépezet értelmében, mert élő lény, mely sajátyszerűen reagál a külső okok ellen, s e reakcióját esetről-esetre a physikai és physio-psycholo-

kezménnyel járt, hogy a jogtudomány, elsősorban a büntetőjog tudománya is kötelezőnek tekintette magára nézve az ok-kutatást, az okozatosság szempontjának mechanisztikus felfogás szerinti éles elválasztását a bűnösség szempontjától, az emberi szemponttól, a büntetőjogi megítélés kezdetére téve az embert kapcsoló okozatossági szempontot.

A pozitivista felfogás alkalmazása a büntetőjogra természetesen döntően szabta meg a büntetőjogi ok-kutatás irányát is. A jogtudomány művelői is a pozitívizmus okfogalmából indultak ki.¹⁸ Ez a pozitivista szemlélet azonban csak történeti jelenség a

---

giai okok határozzák meg. E reactio azonban minden egyénben, minden pillanatban változó, mert változó az elhatározó okok combinatioja."

¹⁸ A naturalista felfogás a jogi teóriában a jognak a maga egészében kauzális szemléletére vezetett, amely a jogot kizárólag a gazdaság okozatának tekintette s a büntetőjogban a bűnösség fogalmát a közveszélyesség fogalmával akarta helyettesíteni, a bűncselekményt kizárólag az egyéni és környezeti tényezők hatásának tekintette és a bűncselekmény jogkövetkezményeit pusztán oki hatásuk szempontjából kívánta megállapítani. Mindez egyes részleges szempontoknak kizárólagossá tételeét jelenti. Ma már ilyen egyeduralmi kísérletek alakjában mindez túlhaladott álláspont a nyugati jogi felfogásban. A jog és gazdaság *kauzális* összefüggése ellen l. *Stammeler*: Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, továbbá Theorie der Rechtswissenschaft (71. l.) is.

A naturalista felfogás igazi kivirágzása a jogtudományban a *Lombroso-Ferri*-féle irány. Nagyon jellemző ebben a vonatkozásban *Heil Fausztin* jogászegyleti értekezése: Naturalizmus a büntetőjogban (1885., i. h.), mely már tudatosan és kifejezetten hirdeti a természettudományi felfogás alkalmazásának szükségességét és indokoltságát a büntetőjogban: „A tudományok egyik ágában lett haladás vagy felfedezés elsősorban csak az illető tudományágban idéző elő minőségéhez, elvi jelentőségéhez képest kisebb-nagyobb, vagy ép gyökeres változást; de befolyását rendszerint hamar érvényesíti a tudomány egyéb ágai is; olyanokban is, amelyek első tekintetre az új igazságot felfedezett tudományággal összefüggésben állani nem látszanak. Ezen befolyás, az új igazság jelentőségéhez képest, szinte kisebb vagy nagyobb. Gyakran gyökeresen megváltoztatja azon irányt, mely addig uralkodott és az emberi gyarlóságnál fogva, mely oly könnyen feled, hogy a történelem nem egy esetet mutat fel, mikor a mai eretnesség holnap mint alapigazság tiszteltetik, közmeggyőződés volt. És ezen tünemény, amint a történelem és a tapasztalat tanúságai szerint kétségtelen, époló természetes is. Természetes, mert szükségzerű folyománya azon igazságnak, hogy a tudomány egyes ágait nem kínai falak választják el egymástól, hanem valamennyien közelebbi vagy távolabbi, közvetlen vagy közvetett, de mindig szerves összefüggésben álló egészet és egységet képeznek. És ha ezen igazság mellett meggondoljuk, hogy a társa-

jogban, a kor általános irányával függ össze a XIX. század közepén és második felében.¹⁹

---

dalmi tudományok azon kiválóan fontos ágának, melyet büntetőjognak nevezünk, tárgya, köz- és gyűpontja az ember: az az ember, akiben a külvilágtól nyert s érzékeire ható benyomások érzelmét, érzést idéznek elő, mely érzelmek az agyműködés segítségével gondolatokká idomulnak, s a további agyi processus útján mozgásba hozott idegerő közvetítésével újra a külvilágba jutnak; azon ember, ki e tevékenysége által a külvilágban társadalomellenes változásokat idéz elő: fogunk-e csodálkozhatni azon, hogy az emberről nyert tökéletesebb ismeretek szükségszerűen a büntetőjogra is befolyást gyakorolnak? S hogy, ha a természeti s pozitív társadalmi tudományok oly eredményekre jutnak, amelyek a tapasztalatot s közvetlen észleletet mellőző metafizikai spekuláció útján nyert fogalmakkal szemben valódi forradalmat képeznek: e jelenségnek a büntetőjog terén is ismétlődnie kell?"

¹⁹ *Irk* (A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája 1926., 95. l.) még mindig kifejezetten azzal érvel a *conditio sine qua non* elmélete mellett, hogy megfelel a természettudományi felfogásnak, s a külön büntetőjogi okfelfogás elutasítását a „haladó büntetőjogi irány” javára írja. (A magyar anyagi büntetőjog 1928., 151. l.)

2. FEJEZET.

A pozitívista filozófia okfogalma.

A pozitívizmus okfogalmát *Mill*²⁰ fejtette ki, nem követve mesterét, a pozitívizmus megalapítóját: Comte Ágostot az okozatosság műszavának elvetésében. Mill a tapasztalati tények — a természet jelenségei — között megállapítható összefüggéseknek két fajtáját különbözteti meg: az egyszerre és egymásután valóság viszonyát. Minden jelenség egyarántosan viszonylik bizonyos vele együttlétező és bizonyos őt megelőző vagy követő jelenségekhez. (3. l.) Ám a kétféle összefüggés közül legbecseesebbeknek azokat tartja *Mill*, amelyek a jelenségek *egymásutánjának* rendjére vonatkoznak. Ezek ismeretén alapszik a jövő tények minden észszerű megjósolása s minden hatalmunk, amennyiben az ily tényeket hasznunkra fordíthatjuk. Még a mértani törvényeknek is főként azért van gyakorlati értékük ránk nézve, mert egyrészét alkotják azoknak az előzményeknek, amelyekből a jelenségek egymásutánjának rendjét ki lehet következtetni. (5. l.) De bár a számok és a tér törvényeinek fontos szerepük van az egymásután egyarántosságainak megállapításában, magukban véve semmit sem tehetnek erre a célra, ha csak össze nem kötünk velük más olyan előzményeket, amelyek *már ismert* egymásutáni egyarántosságokat fejeznek ki. Így az egymásután valamely olyan törvényének feltalálására kell törekednünk, mely hasonlít a mértani igazságokhoz legkiválóbb sajátóságukban, t. i. hogy soha, semmi esetben sem szoríttatik meg vagy függesztetik fel a körülmények semminemű változásával. Ám valamennyi, a jelenségek egymásutánjában megnyilatkozó egyarántosságok között is, amelyeket a közönséges tapasztalás csak napfényre deríthet, igen kevés olyan van, amely, bár látszólag, igényt tarthatna e szí-

---

²⁰ *Mill* János Stuart: A deduktív és induktív logika rendszere. Ford. Szász Béla. M. Tud. Akadémia 1877. II. kötet 3. s köv. lapjain.

gorú megsérthetetlenségre, s e kevés közül is csak egyetlenegy találatot, amely ennek az igénynek teljesen meg is felelhet. De ebben az egyben aztán olyan törvényt is ismerünk meg, amely a szó egy másik értelmében is általános, mert terjedtsége egyenlő az egymásutánkövetkező jelenségek egész körével, s az egymásután minden esete neki szolgáló példa. Ez a törvény az okozatiság törvénye. Az az igazság, hogy minden ténynek, amelynek kezdete volt, oka is van, épen odáig terjed, mint ameddig az emberi tapasztalás. (7. 1.) A metafizikai okfogalommal szemben hangsúlyozza *Mill*, hogy amikor valamely jelenség okáról beszél, nem olyan okot ért, amely maga is jelenség nem lenne. *Mill* saját kijelentése szerint nem a ható okkal, hanem a természeti okokkal foglalkozik, ezek pedig csak abban az értelemben okok, amelyben valamely természeti tényről azt mondjuk, hogy egy másiknak az oka. Nem tartja hivatottnak magát *Mill* arra, hogy véleményt nyilvánítson a felől, vannak-e a jelenségeknek ható okaik, míg a metafizikusok azt hiszik az okozatiság fogalmáról, hogy valamely titokzatos és felettébb hatalmas köteleket rejt magában, s akik azt az okot keresik, mely nemcsak megelőzi, hanem valóban elő is idézi az eredményt. (8. 1.) *Mill* szerint az okozatiság törvénye csak az a közönséges igazság, hogy a tapasztalás változatlan egymásutánt lel a természetben minden tény és bizonyos ezeket megelőző tények között, minden tekintet nélkül arra, hogy végső elemzésben mi módon idéztetnek elő a jelenségek. (9. 1.) Ámbár tehát ki nem találtuk még, mondja *Mill*, hogy mi lehet a körülményeknek az az összetalálkozása, mely szerint bizonyos tények nyomán mindig bizonyos más tények következnek, azért még sincs semmi kétségünk aziránt, hogy az összetalálkozás megvan, és hogy soha a nélkül elő nem fordul, hogy a kérdéses jelenség, okozat avagy következménye gyanánt a másikat ne kövesse.

Mill hangsúlyozza, hogy ha valaha egyáltalán megtörténik is, csak ritka eset, hogy a változhatatlan egymásután meg legyen valamely következő s bizonyos egyetlenegy megelőző közt, míg rendszerint az az eset, hogy valamely következő s több megelőző bizonyos összege között fordul elő, valamennyiök összetalálkozására lévén szükség, hogy a következő előidéztessék, azaz, hogy ennek bekövetkezése bizonyos legyen. Az ilyen esetekben igen gyakran megtörténik, hogy kiválasztanak egyetlenegy a meg-

előzők közül s elnevezik oknak, a többinek pedig a pusztá feltétel nevét adják. Így például, midőn valaki bizonyos ételből eszik s ennek következtében meghal, — azaz: ha nem evett volna belőle, nem halt volna meg — az emberek mindjárt készek azt mondani rá, hogy halálának oka az volt, hogy az ételből evett. (10. l.). Pedig azért nem múlhatatlan, hogy az evés és a halál között elválaszthatatlan összefüggés legyen, hanem a fennforgó körülmények közt bizonyosan van bizonyos ilyen vagy olyan összeköttetés, amelyet múlhatatlanul követ a halál. Így például az ételből való evés ténye, összefüggésben a test bizonyos szerkezetével, az egészségi állapot pillanatnyi minőségével, s lehet még a légkör bizonyos sajátságával is. E körülmények, lehet, mind összevéve²¹ alkották az adott esetben a jelenség feltételeit, vagy más szóval az elhatározó előzmények sorát, amelyek nélkül az esemény meg sem történt volna. A való ok — mondja *Mill* — minde megelőzők összevéve, s szerinte filozófiailag szólva nincs jogunk egyiket vagy másikat, a többiek kizárásával, oknak nevezni. A kifejezés helytelenségét *Mill* szerint az fedi el, hogy a többi feltétel, az ételből való lakozás kivételével, nem *esemény* (azaz nem pillanatnyi változás vagy pillanatnyi változások láncolata), hanem állapot, több vagy kevesebb idejű tartóssággal, s épen ezért akármilyen hosszú idővel megelőzhatték volna a bekövetkezett esetet; mert ez az esemény hiányzott, amelyre pedig szükség volt, hogy a feltételek kellő összetalálkozása teljes lehessen. Mihelyt azonban az esemény, az ételből való evés, előfordul, több okra nem kell várni, s az okozat abban a pillanatban bekövetkezik. Ebből származik azután *Mill* szerint az a látszat, hogy közvetetlenebb és szorosabb összefüggés van az okozat és ez egy megelőző, mint az okozat és a többi feltétel között. De, bár azt hisszük, — folytatja *Mill*, — hogy nagyobb joggal tulajdoníthatjuk az ok nevét ez egy feltételnek, melynek bekövetkezte betetőzi a dolgot, s minden haladék nélkül előidézi az okozatot: azért ez a feltétel mégsem áll szorosabb viszonyban az okozathoz, mint akármelyik a többi feltétel közül. (11. l.) A következő előállításának szüksége volt mindnyájuk közvetlen megelőző létezésére, de arra nem, hogy mindnyája épen közvetlen előzőleg kez-

²¹ Már *Hobbes* a feltételek összeségét tekinti oknak: a feltételek között nincs különbség. (V. ö. *Bognár C. i. m.* 50. l.)

dődött is legyen. Az ok kijelölése *Mill* szerint nem teljes, mi-helyt egy vagy más módon minden feltételt fel nem sorolunk. Igaz, hogy még *akkor* sem minden feltételt sorolunk elő, ha határozottságra törekszünk, de ez csak azért van így, mert a föltételek egynémelyike a legtöbb esetben külön felemlítés nélkül is magától érthető, vagy pedig azért, mert a konkrét célhoz mérve baj nélkül mellőzhető. Mikor pl. azt mondjuk, hogy valaki halálának az volt az oka, hogy a létrára felmásztában elcsúszott a lába, azt a körülményt, hogy nehézsége volt, mint fölöslegesen föl sem említjük, pedig a bekövetkezett okozatnak ez is csakolyan nélkülözhetetlen egyik föltétele volt. (12. l.) Azt, hogy megkülönböztetésünket valamely jelenség oka vagy föltételei közt minden tudományos alap nélkül szoktuk tenni, semmi sem bizonyíthatja jobban, mint az a szeszélyes modor, amellyel a föltételek közül ki szoktuk választani azt, amelyet oknak teszünk neveznünk — mondja *Mill*. Akárhány legyen is a föltétel, alig akad közöttük egy, amely, alkalmasszerinti előadásunk céljához mérve, ezt a névszerű kitüntetést meg nem nyerhetné. (13. l.) A gyakorlatban azt a föltételt szokás oknak nevezni, melynek szerepe felületes vizsgálatra, a legszembeötlőbb. (14. l.) Ellenben filozófiai értelemben az ok a föltételeknek — összevéve pozitívokat és negatívokat — teljes egész összege, egésze mindenfajta esélynek, melyek, ha megvalósulnak, az okozat is kimaradhatatlanul bekövetkezik. Vagy más szóval, valamely jelenség okát *Mill* abban határozza meg, hogy az a megelőzőnek vagy a megelőzőknek az összetalálkozása, amelyre a jelenség változatlanul és föltétlenül következik.

Az okviszony két tagja *Mill* szerint nem egyszerű, hanem az ok rendszerint egy egész csoportot foglal magában, állapítja meg *Bognár Cecil*. (Okság és törvényszerűség a fizikában. 1919., 72. l.)

Az okot a maguk összeségében alkotó feltételek közt nincs különbség *Mill* szerint, még az emberi cselekvésnek sincs külön értéke. A *Mill*-féle okfogalom annak a fejlődési iránynak egyenes vonalán fekszik, mely az újkor elején kezdődött és az okkutatás terén a természeti jelenségeknek kizárólag matematikai-mechanikai jellegét tartotta szem előtt. (V. ö. E. *Wentscher*: *Geschichte des Kausalproblems*, 1921. Bevezetés.) A pozitivizmus okfogalma nem tűrheti az emberi cselekmény megkülönböz-

tetett kezelését, amely pedig — mondhatjuk *Bierlinggel* (Juristische Prinzipienlehre II. 90. l.) — mint belső folyamatnak a külvilágba vetítése, teremtő aktus. *Mill*-nél az ember cselekvése is csak egyike ama számtalan föltételnek, amelynek összessége az okot szolgáltatja. Amíg *Aristoteles* reális okfogalma — l. alább — emberi szemmel nézve mindent magában foglal, ami az emberi cselekvést²² jellemzi, addig *Mill*-nél az emberi szempont teljesen háttérbe szorul, az ember csak a tapasztalaton keresztül, mint absztrakció jelentkezik, s a feltételek tömegében észrevétlenül vegyül el az emberi cselekvés, mint a nagyvárosi ember a többi közömbös ember közt. Anonymnak nevezhetjük a pozitivizmus okfogalmát, mely megfordítja azt, amit antropomorfizmusnak szokás nevezni. Mig az antropomorfizmus az ember tulajdonságaival ruházza fel azt is, ami nem ember, addig a pozitivisták okfogalom az embert is megfosztja emberi jellegétől és a mechanikus természeti törvények módjára kezeli. A pozitivisták okfogalomban az ember csak egy tényező a sok közül, amint a gép mellett eltörpül a munkás.

Bognár Cecil azt hibáztatja *Mill*-ben, hogy a jelenségeket nem analizálja, hanem úgy fogadja el, amint szemébe tűnnek, ez pedig primitív álláspont. (I. m. 74. l.) *Mill* a logikai elveket is a tapasztalásból akarja meríteni, ami lehetetlen, de nem elégszik meg az általánosítás pszichikai magyarázatával, mint *Hume*, hanem a »communis consensus«-ra alapítja a logikai érvényt, tehát az induktív következtetések érvényét is indukcióra alapítja, arra, hogy az emberek általában így következtetnek (76. l.). *Bognár* szerint (i. m. 72. l.) *Mill* nem tisztázta azt a kérdést, van-e különbség ok és feltétel közt. *Bognár* szerint az, hogy mi az ok, szubjektív nézőponttól függ, nem tapasztalati tétel. *Bognár* szerint is az okozat létrejöveteléhez a tényezőknek egész csoportja szükséges, de azt, hogy melyik tényező az ok, csak bizonyos előfeltevések nyomán lehet megállapítani. Az, hogy mit tekintünk oknak, mit feltételnek, a vizsgálódás szempontjától

---

²² *Aristoteles* rendszeréről *Bognár* C. (Okság és törvényszerűség a fizikában. 1919. 28. l.) azt mondja, hogy egészen teleológikus jellegű és élesen szemben áll a mechanisztikus rendszerekkel, mert az ókori természettudomány ismeretekhez képest a fizikai okozásnak csekély a jelentősége: az okozatosság problémája csaknem egy a történet problémájával. (34. l.)

függ, nem az aktivitás vagy passzivitás, a változás vagy az állandóság szempontjától. (I. m. 92—97. l.)

Ha már most abból a szempontból vizsgáljuk a pozitívizmus okfogalmát, hogy mennyiben áll meg abban az összefüggésben, amelyben *Mill* alkotja meg okelméletét, egy sajátságos ellentmondásra bukkanunk, amelyre *Wentscher* E. hívja fel a figyelmet már említett munkájában. *Wentscher* rámutat (297. l.), hogy amikor *Mill* az okozatosság törvényének eredetét kutatja, teljesen az empirizmus talaján áll, amelynek szempontjából a törvény nem lehet más, mint csupán általánosítása szabályszerű egymásrakövetkezések tapasztalatilag megfigyelt vonatkozásának, vagy, pszichológiailag szólva, semmi egyéb, mint az a várakozás, hogy a megfigyelt esetekben feltalált szabályszerűségek a meg nem figyelt esetekben is mindig érvényesek lesznek majd. Ezen a talajon az okozatosság törvénye a jelen szempontjából csak empirikus, a jövő szempontjából azonban, épúgy, mint a multnak meg nem figyelt esetei tekintetében, *Wentscher* szerint csak problematikus érvényű, logikailag induktív következtetésen alapuló átfogó hipotézis az értéke, amely, mint minden hipotézis, folytonos tapasztalat útján való megerősítésre szorul. *Mill* célja szerint azonban az okozatosság törvényének sokkal többet kellene jelentenie, mondja *Wentscher*. *Mill* ugyanis az okozatosság törvényébe vetett hitünket kétségtelen bizonyosságnak nevezi és az egymásrakövetkezések ily szabályszerűségét változhatatlannak, szükségszerűnek és feltétlennek mondja, sőt azt állítja, hogy az ok szó használata szempontjából nemcsak azt kell hinnünk, hogy az antecedensre a konzekvens mindig következik, hanem azt is, hogy amíg a dolgoknak mai minősége tart, mindig következni is fog. És a kauzális következménynek a pusztán időbeli következéstől való különbsége épen abban áll *Mill* szerint, hogy az előbbi esetben *B* feltétlenül követi *A*-t, bármilyen előfeltételt gondolunk is minden más dologra nézve. Az ezekben a kijelentésekben követelt feltétlenség és szükségszerűség azonban világosan ellentmond az empirizmus lényegének, állapítja meg *Wentscher*: az empirizmus szempontjából az okozatosság törvénye, a szukcesszió szabálya csak hipotetikus érvényű lehet. Ez pedig azt jelenti, hogy a törvény nem érvényesül feltétlenül, hanem csak addig, amíg a vele ellenkező tapasztalat nem válik ismeretessé. Így *Wentscher* szerint *Mill* az okozatos-

ság törvényének empirikus értelmezésével önmagát fosztotta meg attól a lehetőségtől, hogy a kauzalitás kritériumát, melyet megtalált, alkalmazza is, nevezetesen a feltétlenséget, mely szerinte a kauzális következményt megkülönbözteti a pusztán időbeli egymásrakövetkezéstől. *Mill* tehát saját elméletével kerül ellentétbe, mint *Wentscher* megállapítja. Szerinte azonban a »változhatatlan egymásrakövetkezés«-t sem alkalmazhatja *Mill* a saját elméletének talaján, pedig ezt a fogalmi jegyet tulajdonítja az okozati összefüggésnek. A saját elve szerint ugyanis *Mill* nem állíthat elvileg többet, csak azt, hogy az eddigi tapasztalat szerint a szukcesszió ilyen és ilyen volt, azt azonban nem zárhatja ki, hogy valamikor olyan esetek is ne következhetnének be, amelyekben az eddigi szabályszerűség megváltozott. *Wentscher* szerint tehát *Mill* tanításának immanens kritikája is világossá teszi *Mill* elméletének keresztülvihetetlenségét. Így *Mill* elmélete az egységet nélkülözi, és empirikus kiindulópontja ellenére is *Mill*-nél az okozatosság törvénye posztulátum,²³ amely szerinte minden tapasztalatot megelőzően érvényes és így messze túlmegy a tapasztalás körén, amennyiben meg nem figyelt esetek tekin-

---

²³ *Pauler* Ákos (Logika, 1925. 195. 1.) bírálata szerint *Mill* hibája nyers empirizmusa, mely magát a logikát is induktív tudománynak tartja, holott tapasztalat csak az, ami már megfelel a logikai alapelveknek. *Pauler* rámutat arra a circulus vitiosus-ra, hogy *Mill* szerint az induktív általánosításra az okozatosság elvének érvénye jogosít, de az okozatosság elvének érvénye is az indukción alapul.

Ányos István (Az okviszony ismerettana. 1905. 40. 1.) is rámutat arra, hogy *Mill* elismeri ugyan az okozatosság fogalmában a nem közvetlenül ténybeli elemet, de nem kutatja, *milyen alapon* vesszük fel az okviszonyba a változhatatlanság és feltétlenség elemét. *Ányos* szerint az ok és feltétel viszonyát sem fogta fel helyesen *Mill*, nem látta át, hogy a feltételek összeségének okul felfogása regressus in infinitumra vezet.

Kohn Bennó (Untersuchungen über das Causalproblem auf dem Boden einer Kritik der einschlägigen Lehren J. St. Mills. 1881.), aki saját kijelentése szerint azt az induktív logikát akarja kifejteni, amelyet *Mill*nek kellett volna, szintén úgy látja, hogy nincs olyan jelenség, amelynek meg tudnánk mondani az okát a *Mill*-féle értelemben (17. és 30. 1.). De *Kohn* szerint az okfogalom csak ideál, heurisztikus maxima, mely arra ösztönöz bennünket, hogy mindegyik jelenségnek minél több feltételét kutassuk fel, csak határfogalom, amely felé törekednünk kell. (Hogy egy ilyen okfogalomnak mi az értéke a *jogban*, arról természetesen nem szól *Kohn*, aki ezzel a problémával nem foglalkozik.)

tetésben is magától értődőnek tekinti.²⁴, ²⁵ De az sem helyes, ha *Mill* okfogalmát a filozófiai okfogalomnak nevezik, mert számos más okfogalom is ismeretes a filozófiában.

Sauer pedig hangsúlyozza, hogy a feltételek egyenlőségének elmélete élesen körülhatárolt, de tisztán logikailag fogalmazott elvvel dolgozik, mely semmi tekintettel nincs a jogtudomány céljára (Grundlagen d. Strafr. 443. l.).

II. KITERÉS.

Okozatossági elméletek a filozófiában.

Az okozatosság az összefüggés logikai alapelvének alkalmazása (Pauler). Az okozatosság törvénye legáltalánosabban azt fejezi ki, hogy minden létező függ egy vagy több más létezőtől (Bognár Cecil²⁶). De az összefüggés kategóriájába tartozik a logikai összefüggés is, az alap és a következmény logikai viszonya, mely az okozati összefüggéstől lényegesen különbözik,

²⁴ A „filozófiai” okfogalom épen a filozófia számára értéktelen *Krückmann* pragmatista felfogása szerint (Zeitschrift f. d. g. Strafrechtsw. 37. köt. 535. s. köv. l.). *Krückmann* szerint valójában csak időbeli egymásutánt és egyidejű létet ismerünk s a függést épúgy csak hozzágondoljuk, mint az összefüggést: a „propter hoc” már túlmegy megismerőképességünk határán: metafizika vagy fikció s az „összefüggés” kifejezés csak valami megismerhetetlen takar. A feltételi elmélet formulája, mely szerint ok az, amit nem lehet elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy az eredményt is ne kelljen elgondolatlanul hagyni — *Krückmann* szerint — nem érinti a valóban döntő kérdést: *miért* nem lehet valamit elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy az eredmény meg ne dőljön; ezt egyáltalában nem tudjuk és nem is tudhatjuk megmondani. Csak a tapasztalatra lehet támaszkodni s nem tehet egyebet a feltételi elmélet sem, — a tapasztalat pedig csak a post hoc-ot mutatja meg, semmi egyebet. Ahol tapasztalatunk megáll, ott már a véletlen következik: az az okozati összefüggés, amelyről nem tudunk, mondja *Krückmann*. Ha okozati összefüggést állapít meg valaki, akkor *Krückmann* szerint tudni kell, hogyan vette számításba azt, amiről azt mondja, hogy nem lehet elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy az eredmény is el ne maradjon; erről a feltételi elmélet hallgat.

²⁵ A transzcendentális realizmus álláspontjáról *Horn* Richárd i. m. 33. l. is rámutat *Mill* önellentmondására.

²⁶ Az ok és a logikai alap viszonyának problémája állandó témája — és összecszerelésük gyakori hibája — a különféle okozatossági elméleteknek. V. ö. *Bognár Cecil*: Okság és törvényszerűség a fizikában (1919.).

Dr. Balás P. Elemér: Az okozatosság büntetőjogi problematikája.

mint gondolkodásbeli szükségszerű függőség. Az, hogy a háromszög szögeinek összege két derékszög, nem az ok és okozat viszonyát fejezi ki; a háromszög nem oka annak, hogy az általa bezárt szögek összege 180° , hanem a háromszög természete csak logikai alapja annak, hogy ez így van, a háromszög szögei összegének 180 foknyi mértéke csak logikai, gondolati következménye a háromszög — gondolt — természetének. Az okozatosság nem a logikai, hanem a *reális* alap törvénye: »Bizonyos folyamatok szabályszerű egymásutánjának tapasztalása adta meg a lökést a kauzalitás kategóriáján való elmélkedésre. Hogyan lehetséges ugyanis, hogy bizonyos folyamatok után s bizonyos feltételek között mindig bizonyos más folyamatok állanak be? Vajjon minden alap nélkül történik-e ez az időbeli állandó successio?«²⁷ Erre a kérdésre az emberi gondolkodás különféle feleleteket adott.²⁸

A *metafizikai* okfogalom lényege az erő. E szerint mindaz, ami történik, a dolgokban magukban rejlő erő hatása. *Aristoteles* négyféle okot különböztet meg, amelyek azonban mind közreműködnek a konkrét történés meghatározására, s ezek közül a két első — mint *Geyser*²⁹ tanítja — a tárgyakban magukban, a tárgyak belsejében keresendő. Az első ok a tárgy anyagának, matériájának értelmében, mert nem mindenből lehet minden. A második — belső — ok a tárgy formája. Ettől függ az, hogy *mi* a tárgy, míg az első ok azt mondja meg, miből lett és miből áll valami. A harmadik és negyedik ok már külső: a ható ok, mely lehetővé teszi, hogy bizonyos meghatározott forma valóra váljon, aktualitást nyerjen, s a negyedik: a cél, melyre irányul az, ami történik. Így az órás abból a célból készíti az órát, hogy lehetővé tegye az idő folyásának pontos mérését. *Aristoteles* okfogalma elsősorban a kézművességet és a művészetet tartja szem előtt, és szerinte a természet is egy nagy

²⁷ Kornis Gyula: Okság és törvényszerűség a pszichológiában 25. l.

²⁸ Az okviszony fogalmának történeti fejlődésével foglalkozik Ányos István: „Az okviszony ismerettana“ című munkájának II. fejezete (1905.) és a probléma történeti fejlődését megvilágítja Bartók György: „Az akarat szabadság problémája“ című műve is (1906.). V. ö. továbbá Roeder Hermann: „Willensfreiheit im Strafrecht“ c. munkájával (1932.).

²⁹ Das Gesetz der Ursache. Untersuchungen zur Begründung des allgemeinen Kausalgesetzes (1933.).

műalkotás. Az arisztotelesi négy okhoz a középkori skolasztika egy ötödiket kapcsolt, mint *Geyser* megállapítja. A ható ok ugyanis csak akkor tud hatni, ha erre *képes*: »Ennek a képességnek pedig az a feltétele, hogy a ható ok, melynek egy bizonyos meghatározott formát kell előidéznie, maga is birtokában legyen ennek a formának, vagy föléje rendelt valamely más formának... Platonnál az okozatosságnak ez a faja van minden valóságnak csúcspontján. Az ideák azok az örök, ideális, fogalomszerű ősképek, amelyekben a valóság résztvesz, amelyeket a maga reális értelmében utánképezni kénytelen, hogy meghatározott legyen és tulajdonképeni léttel bírjon. A skolasztika a platói ideákat, mint az intuitus originarius intellectus divini-nek az ideáit fogja fel, az isteni intellektus eredeti szemléletében meglevő eszméket, mint ötödikfajta okokat: genus causae exemplaris, az előre képező és mintát nyújtó okot.«³⁰

---

³⁰ A skolasztikának ezt a tanítását fejezi ki művészien *Dante* az Isteni színjátékban (Paradicsom, *Babits* Mihály fordítása, 7. lap):

Szoros rend van és bölcs művészet
a dolgok viszonyában; s ez a Forma
teszi Isten képévé az egészet.

A felsőbb lények itt lelnek a nyomra,
nyomára amaz örökös Erőnek,
amely a jelzett Rendnek célja s orma.

E rendbe simul, különbözve főleg
minden teremtés, amint közelében,
vagy távolában az ős Eredőnek;

és száll, és száll a Lét nagy tengerében
más-más kikötő felé, sorsa-szántott
pályán, kít merre ösztöne ver épen.

Ez viszi mindig Hold felé a lángot;
ez a halandók szívének rugója;
ez nyom a Földre, eggyéformni, pántot.

S nemcsak az oktalan lényt veti-górja
ez íj, hanem azt is, kít úgy teremtett
az Úr, hogy érzés s ész legyen lakója.

A metafizikai³¹ okfogalom tehát a dolgoknak saját képességeiből, erőiből indul ki s ezek között határozott rendet lát, amelyet nem a dolgok szemlélője alkot, hanem amely már eredetileg megvan a dolgok között, akkor is, ha senki sem szemléli őket. Homlokegyenest ellenkező az *empirikus* okfogalom. E szerint az ok nem a dolgokban van, egyáltalában nincs is ok, hanem csak a történést szemlélő lélek az, amely bizonyos állandóan ismétlődő egymásrakövetkezést fedez fel a történésben, és szokásává válik az ily egymásrakövetkezést összefüggésnek, szükségszerűnek fogni fel, bár erre nézve semmit sem tudunk megállapítani. Az ok tehát az empirizmus szerint nem reális valami, nem objektív, hanem csak lelki életünknek egy ténye, a megszokásból eredő várakozás aziránt, hogy az egymásrakövetkezés ezután is szemlélhető lesz, szubjektív valami. Objektív csak az időbeli egymásután. (A kritika szerint ez a felfogás már feltételezi az okozatosság fogalmának érvényét, mely szerint egyes képzetek szükségszerűen³² maguk után vonnak más kép-

---

A Gondviselés, mely őrzi a Rendet,
fénnel nyugtatja az eget, amelyben
a Gyorsak Gyorsa kezdetől kerengett ;

s most itt letett, mint sors-rendelte helyben,
az Íj erejével röptve, melynek
minden vesszője megpihen a Jelben.

Igaz, hogy mint a Forma nem felel meg
a művész magas célzatának olykor,
mert az Anyag süket s nem arra termett

úgy néha e pályáról másba torkoll
a teremtmény útja : s megadva néki
másfelé térni a rendelt sorból.

³¹ A metafizikai okfelfogás körébe esik a *Hartmann-Volkelt*-féle transzcendentális realizmus tanítása is, amely a tapasztalatot meghaladónak (transzcendensnek) reális létet tulajdonít. Ezzel a tannal a transzcendentális idealizmus oktanának ismertetése után foglalkozunk, mert ennek bírálatából nőtt ki.

Megemlítjük még, hogy a pozitivizmus is (l. alább) helytel-közzel — negatív — metafizikává válik, mint *Sawicki* mondja (Staatslexikon 5. kiadás, Positivismus címszó alatt), amikor a transzcendenst, a tapasztalaton túlmenőt nemcsak megismerhetetlennek, de nemlétezőnek is mondja.

³² *Hume* álláspontja *Wundt* szerint pszichológiai szempontból sem helyes,

zeteket. V. ö. *Roeder*: Kausalität und Willensfreiheit, 75. l.)

Az *empiristák* szerint annyira szubjektív az okfogalom, hogy a gondolkozásnak nem is szükséges alkotórésze. Mint a fizikus *Planck* (Kausalgesetz und Willensfreiheit. Öffentlicher Vortrag, gehalten in der Preussischen Akademie der Wissenschaften am 17 Februar 1923.) kifejti, az okfogalom a mindennapi életből ismeretes előttünk és ezért úgy tűnik nekünk, mint a világ legegyszerűbb dolga. Mindaz, ami történik, egy vagy több okra vezethető vissza, amelyek együttesen az illető eseményt, mint hatást, szükségszerűen maguk után vonják, és megfordítva is: minden eseményt úgy lehet tekinteni, mint okát egy vagy több olyan eseménynek, amely szükségszerűen követi azt az eseményt. E tétel szerint rendezzük be egész gyakorlati cselekvésünket, ez a tétel a mindennapi, sőt minden órai állandó gyakorlat útján annyira vérünkkelé válik, hogy akár féligtudatos állapotunkban is alkalmazzuk. (8. l.) Ám *Planck* — mint *Hume* is — határozott nemmel felel arra a kérdésre, vajjon logikai ellentmondásra bukkanunk-e, ha az okozati összefüggést teljesen figyelmen kívül hagyjuk. Igaz ugyan, hogy a valóság álláspontjáról esztelennek és lehetetlennek látszik egy ilyen, minden okozatossággal dacoló esemény bekövetkezése, mondja *Planck*, de a lehetetlenségnek ezt a faját élesen meg kell különböztetni a logikai lehetetlenségtől vagy esztelenségtől, mint amilyen például az az állítás, hogy valamely dolognak része nagyobb lehet valaha is, mint az egész. Ebből azt a következtetést vonja le *Planck*, hogy az okozatosság törvényének a való világban érvényes volta tekintetében tisztán logikai úton semmit sem lehet megállapítani. (9. l.) *Planck* nem is tartja elegendőnek a filozófiát az okfogalom megvilágítására, hanem a szaktudományokra bízva elsősorban a kérdést, ha a filozófusokkal karöltve is. Szerinte ugyanis a filozófiának mindegyik okozatossági rendszere végeredményben világnézeten, tehát a konkrét ember gondolkozásán, lelkevilágán alapul, ami

---

mert a képzetek kapcsolását nem lehet tisztán asszociációkra visszavezetni (l. *Bognár C.*: Okság és törvényszerűség a fizikában 85. l.).

Bartók György pedig (Az akarat szabadság problémája, 1906., 79. l.) arra mutat rá, hogy a megszokás nem kellő magyarázata az okállításnak, mert az első ilyen állításnak még nincs előzője.

nem igazíthat el bennünket az objektív, rajtunk kívüleső valóság irányában.

Valóban a legújabb természettudományban nem is akarják használni az okozatosság fogalmát. Így *Mach* szerint az ok fogalma — épúgy, mint az akaraté — a fetisizmusnak erős bélyegét hordozza. (Populärwissenschaftliche Vorlesungen, 269. l.) Az okozatosság fogalmát a funkció fogalmával kell helyettesíteni *Mach* szerint, a jelenségek egymástól függőségének³³ fogalmával. *Mach* visszatér *Hume* empirista felfogásához, akit határozottan következetesebb gondolkodónak tart, mint Kantot, és Kant filozófiáját, nem tartja alkalmasnak a modern természetkutatás irányítására. *Mach* hangsúlyozza, hogy mindaz, amit a világról tudhatunk, szükségképen az érzéki képzetekben fejeződik ki, amelyeket pontosan meghatározható módon meg lehet szabadítani a megfigyelést teljesítőnek egyéni befolyásától. Mindazt, amit tudni kívánhatunk, egy matematikai formájú feladat megoldása nyújtja, az érzéki elemek egymástól való funkcionális függőségének kiderítése. (Die Analyse der Empfindungen 299—301. l.)

Míg *Hume* empirizmusa szerint az ok és okozat összefüggése csupán asszociatív jellegű, addig *Kant* racionalizmusa³⁴ az okozatosság törvényét a priori szintetikus ítéletként fogja fel — mondja *Roeder* (Willensfreiheit u. Strafrecht. 1932., 77. l.) Mint a Prolegomenákban (*Kant* prolegomenái minden leendő metafizikához, mely tudományként fog szerepelhetni. Ford. és bevezetéssel ellátta *Alexander Bernát*. 1909. Filozófiai Írók Tára 8. kötet) kifejti, *Hume*-nak igaza van ugyan abban, hogy az ész teljesen képtelen az ok és okozat kapcsolatát a priori és fogalmakból gondolni, mert elgondolhatatlan, miért kelljen,

³³ Mint *Bognár Cecil* (Okság és törvényszerűség a fizikában 1919., 88. l.) megjegyzi, a függőség nem mond kevesebbet, mint az okozatosság; *Mach* tulajdonképpen nem a természettudományi okozatosság ellen harcol, hanem a hipotézisek ellen, holott ezek nélkül nincs természettudomány.

³⁴ *Kant* „racionalizmusát“ csak egészen tág értelemben lehet venni, mert a szoros értelemben vett racionalizmus, mint *Bognár Cecil* megállapítja (i. m. 43. l.), a szélső empirizmussal érintkezik. *Kant* szerint az okviszony nem racionalizálható, de az okozatosság törvénye nem is a posteriori szintetikus ítélet, mint az empirizmus szerint (*Bognár u. o.* 54. 55. l.). V. ö. *Palágyi Menyhért*: Az ismerettan alapvetése (61. l.).

mert valami van, azért valami másnak is szükségkép lennie. (5. l.) *Kant* szerint azonban elhamarkodott *Hume*-nak az a további következtetése, hogy az ész egyáltalán nem képes ily kapcsolatokat még általánosságban sem gondolni. (6. l.) *Hume* ugyanis nem egész kiterjedésében vette szemügyre a feladatot — mondja *Kant* —, holott az ok és okozat kapcsolatának fogalma távolról sem az egyedüli, mely által az értelem dolgok kapcsolatát a priori gondolja. Ezek a kapcsolatok *Kant* szerint nem a tapasztalatból — mint *Hume* gondolta —, hanem a tiszta észből erednek. (8. l.) Az ok fogalma a tapasztalat pusztja formájához szükségkép tartozó fogalom, mely az észrevevéseknek egy tudatban való szintetikai egyesítését lehetővé teszi. Az ilyen tiszta értelmi fogalmak³⁵ mintegy a jelenségek szótagolására szolgálnak, a végből, hogy mint tapasztalatot olvashassuk őket. (58. l.) *Roeder* (i. m.) úgy jellemzi *Kant* apriorizmusát, hogy az okozatosság elvét az elégséges alapról szóló logikai elv alkalmazásának tekinti a tapasztalatra, s így összecseréli az okozatosságot a logikai alappal.³⁶ *Kant* hívei állandóan tiltakoznak tanításának olyan értelmezése ellen, mintha értelmén a térben és időben lefolyó gondolkodási folyamatot értené, és hangsúlyozzák, hogy *Kant* kategóriáit nem úgy fogja fel, mintha ezek az antropológiai értelemben vett embert jellemeznék. *Kant* idealizmusa tanszcendentális. Ellenben *Pauler* Ákos úgy fogja fel *Kant* tanítását, hogy a kategóriák elsősorban az emberi gondolkodásnak egységesítő funkciója (Bevezetés a filozófiába. 1921., 291. l.). Az empirizmus pedig az okozatosságot egyenesen emberi műnek tekinti, az emberi szellem találmányának, amelyet csak hasznossága igazol. Ám így

³⁵ *Kant* kategóriái közül *Schopenhauer* csak egyet akar megtartani: az okozatosság kategóriáját, idézi *Roeder* (*Willensfreiheit und Strafrecht* 1932), aki *Schopenhauert* az okozatosság fanatikusának nevezi (77. l.).

³⁶ *Bartók* György (*Az akaratszabadság problémája*, 1906., 79. s köv. l.) úgy egészíti ki *Kant* okfelfogását, hogy az okállítás kényszerűségének okát az alany életfunkciójában keresi, *Bartók* utal arra, hogy ismerésünk tárgyai csak önalkotta képek, s mivel ezek öntudatosak, tehát annak is az öntudatban kell lennie, ami az okállítás alapja. Az öntudat pedig az alany azonossága, amit meg kell védenie minden változással, így az okállítással szemben is, a változást ki kell vetítenie önmagából, s a projiciált változás úgy jelentkezik, mint az alanytól idegen kép. Így az okviszony önfenntartásunk egyetemes formája *Bartók* szerint.

az is lehetséges, mondja *Planck* (i. m. 23. l.), hogy az okozatosság törvénye, mint emberi találmány, egyszer célszerűtlennek bizonyul. Ezért vallja *Planck* azt, hogy csak a szaktudományok speciális okfogalmainak van jogosultságuk. Kiindulópontja a szaktudományi kutatásnak *Planck* szerint az az — észokokkal sem meg nem alapozható, sem meg nem cáfolható — előfeltevés, hogy van tőlünk független, önálló külső világ, melyről azonban csak érzékeink útján szerezhethünk közvetlen tudomást, mintha szemüvegen át néznénk egy tárgyat, miközben a szemüveg minden egyes embernél bizonyos mértékig különböző színezést nyújt. Ezt a külső világot csak úgy ismerhetjük meg, ha az okozatosság kategóriáját alkalmazzuk, de — mint már szó volt róla — nem a *kanti* értelemben, hanem mint kizárólag formális kategóriát. Ilyen felfogás mellett az ember *Planck* szerint is kénytelen a tiszta megismerés kedvéért saját érdekeit kihagyni a játékból, kénytelen magát, majd az általa lakott bolygót a világtörténelem középpontjából eltávolítani és beérni a figyelmes szemlélő szerény szerepével, akinek lehetőleg csendben kell a háttérben tartózkodnia, hogy a vizsgált tárgy tulajdonságait és a megfigyelt folyamatok lefolyását a lehető legkevesebb befolyásolja.³⁷

Mint láthatjuk, lényegében *Planck* is az empirizmus vizein evez, csakúgy mint a pozitívizmus, mert valóságos kiindulópontja szintén az érzéki észlelés, az impresszió. Az eltérés csak a külső világ feltételezése, ami a tiszta empirizmustól idegen. További eltérés a pragmatista hasznossági szempont elfogadása. Az okozatosságnak, mint megismerési formának elfogadása bizonyos mértékig megvan a pozitívizmusban is, amelyet az választ el a tiszta empirizmustól, hogy helyet enged az absztrakciónak is, tehát a puszta érzéki benyomáson túlmenő gondolati elemnek, amely azonban mégsem független az érzéki benyomástól, mert csak azt jelenti, ami a különféle érzéki be-

³⁷ *Roeder* (Willensfreiheit und Strafrecht, 1932. 87. l.) az okozati összefüggés és az alap és következmény logikai összefüggésének összetévesztésével magyarázza a pozitívista elmélet létrejöttét. A pozitívizmus is empirista, de empirizmusa nem tiszta: a pozitívizmus az okozatosságot annyiban azonosítja az alap és következmény viszonyával, hogy nemcsak az okozati összefüggést, de a logikai alap és következmény viszonyát is megszokásra és asszociációra vezeti vissza.

nyomásokban közös, ami az egyes érzéki benyomásokból gondolkodás útján elvonható.

A transzcendentális idealizmus kritikája és a transzcendentális gondolat továbbfejlesztése egy újabb metafizikai fel-fogáshoz vezetett az okfogalom tekintetében: a transzcendentális realizmushoz, melynek megalapítója *Hartmann* Eduárd. Ezt az okfelfogást alkalmazza a jogra (l. alább) *Horn* Richárd.³⁸ A transzcendentális realizmus — mint *Horn* megállapítja — a transzcendensnek gondolkodásunktól független létet tulajdonít. Ez a magánvaló dolog, amelyre a transzcendentális realizmus az ok stb. kategóriáit alkalmazza; ezeket *Kant* szerint csak a jelenségekre lehet alkalmazni. Az okozatosság kategóriája nem-tudatos posztulátumunk, de a természetben is megvalósul: a gondolkodás és lét birodalmában teljes harmónia uralkodik. A kauzalitás nem tudatunk egyes tárgyai között van meg immanensen, hanem a kauzalitás reális, mely a szubjektív észre-vevési képeknek megfelelő és transzcendentálisan vonatkoztatott *magánvaló* dolgok között áll fenn. Így a transzcendentális realizmus lényegesen különbözik a naív realizmustól, mely a dolgokat egyszerűen úgy veszi, amint *jelentkeznek*. A felől, amit konkrét esetben egy hatás okának tartunk, kizárólag a tapasztalat (a posteriori) világosít fel bennünket, ha sikerült felfedni a természetben meglévő összefüggést, amennyiben észrevevésünk képeinek kényszerét követjük és ezeket a képeket a nekik megfelelő magánvaló dolgokra vonatkoztatjuk. Amint *Hartmann* E. mondja, a tudat az ok szubjektív kategóriájában csak diskurzíve gondolja utána azt, ami a nemtudatos ideális-reális okozatossági processzusban már előre el van — intuitíve — gondolva. *Volkelt* pedig az ellen foglal állást, mintha az okozatosság azt jelentené, hogy a függési viszonyt két jelenséghez csupán hozzágondolnánk, úgy hogy az okozati összefüggés attól a véletlen feltételtől függne, van-e olyan tudat, amely a szóbanlevő jelenségeket észreveszi és az okozatosság gondolatát hozzájuk gondolja. Az empiristák és a transzcendentális idealisták nem tartják meg azt az ígéretüket, hogy megállnak a tudat jelenségeinél és a tapasztalat körében. *Mill* következet-

³⁸ R. *Horn*: Der Causalitätsbegriff in der Philosophie und im Strafrechte. (1893., 8—35. l.)

lenségbe esik, amikor annak ellenére, hogy a tapasztalat terén akar maradni, az induktív következtetésben megfigyelt tényekről meg nem figyelt tényekre következtet és ezzel véli megalapozni az okozatosság érvényét. A szubjektív idealizmus hirdetői pedig elismerik ugyan a szellemi, empirián túli tényezőket, de tévednek abban, hogy csupán a tudatra támaszkodnak. Az okozatosság tanának fejlődése *Horn* szerint szükségképpen a reális kauzalitáshoz visz, mert a kapcsolat szükségszerűsége nemcsak a természeti jelenségeket követő gondolkodásunk természetén alapul, hanem a ható ok erején és tevékenységén is. Az erő fogalma mellőzhetetlen az okozatosság fogalma szempontjából. Az ok feltalálásának nehézsége azon alapszik, hogy nagyon nehéz a természet okozati összefüggésébe behatolni, mert a legkülönbébb oklángolatok szemei folytonosan keresztezik egymást és az okokat a feltételekkel, természeti erőkkkel, szukcessziókkal folytonosan összetévesztik. Ezek a nehézségek azonban — mondja *Horn* — nem rendíthetik meg azt az apriorikus nézetünket, hogy mindegyik hatás konkrét okra utal és hogy olyankor, ha egy jelenség hatását megállapítottuk és a természetben megvalósítottuk, ez reális erejével újra elő fogja idézni a korábban már észlelt hatást.

A transzcendentális idealizmus és az empirizmus összekapcsolásával egy új okfelfogást fejt ki *Maier* H. is (*Psychologie des emotionalen Denkens*, 1908.), aki szerint az okozatosság kategóriája a dologi tevékenység kategóriájából fejlődik, míg az eszköz és cél relációjának a cselekvés körében van a helye. (240. l.) A finális relációk, amennyiben a reális függés vonatkozásai, az ok és hatás relációira vezethetők vissza, mondja *Maier*. Csak az a különbség, hogy a hatást úgy gondoljuk el ilyenkor, mint amire vágyunk és mint amely a jövőben bekövetkezhet. Leginkább szemléletes a finális és a kauzális reláció viszonya akkor, ha a cél megvalósul az eszköz útján. Ilyenkor az eredeti eszköz mint ok jelentkezik, az eredeti cél-tárgy pedig mint hatás. De vannak másfajta célrelációk is. (243., 244. l.) Az okozatossági reláció fogalmához absztrakció visz. Kauzalitás alatt bizonyos dolgoknak tevékenysége közt fennálló relációkat értünk. Az okozatosság fogalma, úgy amint a természetes tapasztalatban kialakult, a múltban végrehajtott kauzális reláció-képzetek lecsapódása. Ennek az ítéletnek tárgya

reális okozati összefüggések fogalmi lényege. Maguk a reláció-fogalmak is tapasztalati fogalmak. Az okozatosság fogalmában a tapasztalt okozati összefüggések fogalmát gondoljuk. (268—271. l.) *Maier* szerint az apriorikus tényezők konstitutív jelentőségéből nem lehet a megismerés szempontjából ezeknek objektív érvényére következtetni, amint *Kant* teszi. Ezt az objektív érvényt csak arra lehet alapítani, hogy az empirikus ismeret adataiban felhívás rejlik az apriorikus elemek alkalmazására. *Maier* szerint a tudományos kritikának is az a feladata, hogy az apriorikus ismeretelemeket a lehető legteljesebben hozzáillessze az ismereti adatokhoz. Ez áll a magyarázó megismerésünknek legfőbb elvére is, az elégséges reális alap elvére. Ennek is van apriorikus gyökere. Gondolkodásunknak természetében rejlik a törekvés arra, hogy a valóságot felfogjuk és megmagyarázzuk. Mindazt a törvényszerűséget, amely gondolkodási aktusainkat kormányozza, annak a szükségességét, hogy minden gondolkodási funkciónk tekintetében legyen alapunk azoknak érvényére, a valóság tényeire visszük át és ezen a téren keresünk reális alapot minden létezéshez és történéshez. De objektív törvénnyé ez az elv csak akkor válik, ha induktív igazolást nyer; ez áll az okozatosság törvényére is. A tranziens kauzalitás kategóriájának is meg van az apriorikus alapja gondolkodásunk szervezetében, de az, hogy minden történésnek van tranziens oka, alapjában csak feltevés, melynek érvénye azokban a tényleges teljesítményekben van, amelyeket a valóság magyarázatára szolgáltat. (306. l.)

A modern természettudomány — mint már szó volt róla — ismét visszatér az empirikus felfogáshoz: az okfogalmat szívesen kiküszöbölné.³⁹ Így *Verworn* az okozatosság fogalmában a primitív gondolkodásnak egy misztikus fogalmát látja: a kondicionális szemlélet csak feltételeit ismeri a történésnek. (*Grenzen der Erkenntnis* 17. l.; *Naturwissenschaft und Weltanschauung* 44. l.)⁴⁰ De a filozófiában is fellépnek az ok-kategória ellenségei.

Már *Nietzsche* okfelfogása is hasznossági, fikcionális, ha-

³⁹ V. ö. *Irk Albert*: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája (1926.) 94. lapján előadottakkal is.

⁴⁰ V. ö. *Medicus Fr.*: *Die Freiheit des Willens und ihre Grenzen* (1926.) is, továbbá *Roeder*: *Willensfreiheit u. Strafrecht*. (1932.) 92. s. köv. l.

sonlóképpen *Vaihingeré* is. (Die Philosophie des Als Ob.)⁴¹ *Joël* szerint is csak gyakorlati jelentőségű az okozatosság. (Der freie Wille 1910., Seele und Welt, 1925.) A *Hume*-féle okfelfogást követő *Mauthner* (Wörterbuch der Philosophie. III. kötet, 333. s köv. l.) szerint az okfogalom a szubsztantivikus világhoz tartozik, *Hume*-ig a filozófia is mint gondolati dolgot kezelte, a világnézet pedig a mitológiai világ dolgának tekintette. Ellenben az adjektivisztikus világ, a szenzualizmus egyetlen valóságvilága egyáltalán nem ismeri az okfogalmat. De nincs hely az ok mint dologi fogalom (Ur-Sache) számára a verbális világban, a keletkezés világában sem. A hatás verbális értelemben maga az ok, csupán más oldalról nézve. Lehetetlenség időbelileg vagy fogalmilag különbséget tenni a (minimális) verbális hatások és ezeknek (minimális) közvetlen okai közt. Emberi cselekményeknél azonban az emberi egyéniség a maga testével és akaratképzetével közbeeső tag a verbális ok és a verbális hatások között, s ezért az emberi egyéniség hajlandó önmagát tekinteni cselekményei okának. Ilyen módon keletkezett az erőfogalom is az ember megtevésztő öntudatából. Az okfogalom, az erőfogalom és az akaratfogalom közti vonatkozások az emberi nyelv számára feloldhatatlanok, mondja *Mauthner*.

A létezés és keletkezés éles megkülönböztetésére messzemenő következtetéseket alapít *Spengler* O. is, de egészen más irányában. *Spengler* az okozatosság elvének érvényét lényegesen korlátozza, amikor (Untergang des Abendlandes 1923., I. 154. s köv. l.) éles különbséget tesz a sorseszme és az okozatossági elv között, a világ mint történelem és a világ mint természet között. Az okozatosság értelemszerű, törvényszerű, kimondható, egész megértő ébrenlétünk jegye. Sors ellenben egy le nem írható belső bizonyosság szava. Az okozatosság megkülönböztetést kíván, tehát elpusztítást, a sors minden ízében alkotás. Ebben van *Spengler* szerint a sors vonatkozása az élettel, az okozatosságé a halállal (154., 155. l.). Az okozatosság födi a törvény fogalmát. A valóságos történelem sorstól terhes, de nem köti törvény. A jövőt sejteni lehet és van olyan tekintet, mely mélyen behatol a jövő titkaiba, de a jövőt nem lehet kiszámítani. Sors és okozatosság úgy viszonylik, mint idő és tér. Az

⁴¹ A fikcionális okfelfogás kifejtését l. alább (114. l.) *Krückmann*-nál.

okozatosság nem egyéb, mondja *Spengler*, mint organikusságtól megfosztott, az értelem formáiba merevedett sors, a természet az a keret, amely a keletkezést bele akarja foglalni abba, ami lett, a természet az eleven irányt a merev kiterjedésbe akarja beleszorítani (156., 157. l.). A kauzalitásnak *Spengler* szerint semmi köze az időhöz. A tér ellentmond az időnek, holott ez a mélyebb és alapja a térnek s ezt megelőzi. Ugyanez az elsőbbség illeti a sorsot. Az okozatosság elve időtlen tartam képét festi, s az a mondás, hogy a tudás hatalom, a sors fölött való hatalmat akarja jelenteni. A teleológia fogalma, mely a természetes megismerés eleven tartalmát és ezzel az életet is egy megfordított kauzalitás mechanikus elvével akarja azonosítani, *Spengler* szerint csak karrikatúrája a sorseszmenek (Darvinizmus, materialista történetfelfogás). A sorseszme uralkodik a történelem egész világképén, az okozatosság pedig, mely az érzetek világát élesen megkülönböztetett és elhatárolt dolgokra, tulajdonságokra, viszonyokra szabdalja, mint a megértés formája a természet világát hatja át (158., 159. l.). Így az általunk rendezett természetnek pillanatképe keletkezik csak, míg mindaz, ami eleven, mozog, oszthatatlan és meg nem fordítható, egyszeri, ismétелhetetlen és lefolyásában mechanikusan meg nem határozható (160., 161. l.). Az idő él, a tér holt, az idő szimbólum, a tér fogalom. Minden logikai operációt le lehet rajzolni, mindegyik rendszer geometriai módja a gondolatok kezelésének. Az időnek nincs helye egy »rendszerben«, az időnek a térrel egy megítélés alá vonása egy második teret teremt (164., 165. l.). Az, amit a fizika mint véletlent számúz a maga birodalmából, egy másik világba tartozik, az egyszeri tények világába, mert az okok és hatások világa az időtlen igazságoké, melyeket szétboncolással és megkülönböztetéssel ismerünk meg, és csak ez hozzáférhető a tudománynak. Csak a metafizikai irányzottságú tekintet emeli a véletlent sorssá. (186., 187. l.) *Spengler* szerint minden tudomány természettudomány, kauzális tudás; technikai tapasztalat csak arról lehet, ami lett, kiterjedt, amit megismertek. A tudás épúgy a természethez tartozik, mint az élet a történelemhez. (201. l.)

Spann O. egyenesen azt tartja, hogy az okozatosság, vagyis az ok és hatás reális kapcsolata mechanikus történés empirikus értelemben, nem pedig értelemmel teljes viszony a jelenség-

gek közt, pusztá egyformasága az egymásra következésnek. Az okozatosság elve tehát csak olyan feltevés, amely a vizsgált jelenségeknek nagyon távoli — tagsági — kapcsolata folytán lehetséges,⁴² de nem több metodikai fogásnál; a csupán okozatosnak megismert dolgok olyan messzeeső egészhez tartoznak, hogy az *egész* szempontjából tekintett összefüggésük egyelőre meg nem ismerhető (Kategorienlehre 294. s köv. l., 6. s köv. l., 43. s köv. l.; Gesellschaftslehre, 1923.). A *Spann*-t követő *Roeder* (Willensfreiheit und Strafrecht, 1932., 104. l.) szerint tehát az egész szempontjából való szemlélet az okozatossági szemléletet csak mint pusztá határesetet foglalja magában, úgy hogy a kauzalitás szigorú értelemben csak praktikus megközelítő értékű aszimptotikus fogalom. *Spann* szerint a szellemi és társadalmi tudományokban nincs helye a kauzalitás alkalmazásának. *Spranger* szerint is (i. m.) a szellemi tudományokban a teleológikus megítélésnek van helye, vagyis a megismerés nemcsak arra vonatkozik, amit tapasztalunk, hanem ennek tökéletességére is, s a tiszta pozitivizmusnak az a felfogása, amely szerint a tudomány oki megismerés, még a fizika szempontjából is túlságosan szűk. A szellemi-szociális történés okozatosságába beleszól az ösztönös és a célra irányuló cselekvés is, itt tehát nem mechanikus vonzás és taszítás, hanem lelki tényezők ékelődnek bele a történés folyamatába, s az ilyfajta legegyszerűbb folyamatot is csak az tudja megérteni, interpretálni, akinek megvan a szükséges fegyverzete ahhoz, hogy az emberi érték-tapasztalatokat⁴³ és célkitűzéseket önmagában utána alkothassa: embernek kell lennie a tudat emberi totális szervezetével, teleológikus tudatának kell lennie fenomenológiai értelemben.

Az okozatosság fogalmának alkalmazási körét megszorító, vagy éppen az okozatosság elvét egyenesen megtagadó elméleteket szándékosan ismertettük az okozatosság fogalmának filozófiatörténeti megvilágítása kapcsán, hogy még inkább kidomborítsuk, mennyire nem egységes a filozófiai felfogás az okozatosság tekintetében, másfelől, hogy rámutassunk arra is, meny-

⁴² *Spann* gondolkodása *Hegel*-re nyúlik vissza. Alább látni fogjuk az objektív beszámítás tanának kifejtésében (*Larenz*) az érintkezési pontot.

⁴³ *Welzel* szerint (i. m.) még az értékszemlélet is a naturalizmus körében marad.

nyire időbelileg korlátozott és ma már meghaladott felfogás a pozitivizmus okszemlélete. Semmiképen sem lehet tehát a pozitivizmus okfogalmát »a« filozófiai okfogalomnak* tekinteni.

Általában a filozófiai okfogalmak bármelyikének a jogtudományban alkalmazása ellen szól az, amit *Sauer* mond a jogász feladatáról, mely nem abban áll, hogy ellesse egyik vagy másik filozófusnak okfogalmát, hanem abban, hogy a filozófiától ennek módszerét tanulja el (*Grundlagen des Strafrechts*. 1921., 428. l.). Minden elmélet jogosult logikailag — mondja *Sauer* — (*Strafrechtliche Probleme in monadologischer Behandlung*. *Gerichtssaal* 100. köt., 167. l.), ha logika szempontjából kifogástalan módon jár el, de jogi szempontból csak akkor van jogsultságuk, ha megnyugtató eredményre jutnak.⁴⁴

---

* A *Malebranche*-ra emlékeztető okfelfogást valló *Palágyi* Menyhért (Az ismerettan alapvetése. 1904., 250, 251. l.) hangsúlyozza, hogy „a bölcselek sohasem egyeztek meg egymással az oksági törvény értelme és kifejezése iránt. ... az oksági elv nincs sehol és senki által oly módon megállapítva, hogy világos értelem fűződhessék hozzá.“ *Palágyi* kiemeli „azt a mérhetetlen zavart, mely az okság elve körül uralkodik“, szerinte „*Polonius* felhői nem oly változékonyak, mint az az ezerféle homályos értelem, melyben az oksági elvet venni szoktuk.“ „A logika minden ugynevezett elvei között az oksági elv kétségtelenül a legnépszerűbb hangzású, de ... tudományos tekintetben a leghomályosabb és legbizonytalanabb is.“)

⁴⁴ *Wolter* (*Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie* 1926. évi XIX. köt. 569. l.) a filozófiai és a büntetőjogi okozatossági elmélet viszonya tekintetében arra mutat rá, hogy azokkal a kérdésekkel, melyek a büntetőjogászt érdeklik, a filozófusok nem foglalkoznak. Így különösen nem foglalkoznak a mulasztás okozatosságának problémájával, s igen keveset az ok és feltétel megkülönböztetésével, pedig a megoldás helyessége attól függ, hogy a büntetőjogászt érdeklő valamennyi kérdésre egységes feleletet lehet-e kapni. Így nem lehet kielégítő az sem, ha a büntetőjogász a filozófusoknál keresi a választ arra az első kérdésre, hogy mit jelent az okozatosság a büntetőjogban.

3. FEJEZET.

A „filozófiai“ (pozitivista) okfogalom a büntetőjogban.

a) *Glaser*.

A *Mill*-hez igazodó naturalista okozatossági elmélet első híve a büntetőjog tudományában^{44a} *Glaser*⁴⁵ J., aki 1858-ban megjelent »Abhandlungen aus dem Oesterreichischen Strafrecht« című munkájában (I. kötet, 297. l.) a régebbi okozatossági fogással polemizálva kifejti, hogy a hatás és ok viszonya önmagában véve nem a szükségszerűség viszonya. De époly kevéssé szabad az okozatosság körébe vonni azt, ami csak véletlen, ami a kauzális nexustól idegen marad és csak abban a vonatkozásban van az okozatosság köréhez, hogy közbelépve a kauzális nexust félbeszakította volna. Nem szükséges, *Glaser* szerint, hogy a ható okot közvetlenül valamely embernek fizikai erői hozzák mozgásba, sem az, hogy ez az első lökés egymagában elegendő legyen az eredmény előidézésére: elegendő, ha az emberi tevékenység az elemi erőket mozgásba hozta, a lökést a közbenső okok láncolatának megadta, amely láncolat végén a bűnös eredmény van. Viszont elegendő, ha az ember a már mozgásba hozott erőnek egy bizonyos tárgy felé adott irányt, vagy ennek az erőnek a hatékonyságát fokozta, biztosította, vagy akár csak gyorsította. De nem lehet szó az ember okozatosságából előállott eredményről — mondja *Glaser* —, olyan

---

^{44a} *Mayer Hellmuth* e munka nyomása közben megjelent könyve (Das Strafrecht des Deutschen Volkes, 1936.) is utal a jogi okozatossági elméletek pozitivista eredetére (19. §: Das Verursachungsdogma c. fejezetben, 165. s. köv. l.)

⁴⁵ Téves *Friedmann* (M. Jogi Lexikon, „Okozatosság“ címszó alatt) állítása, hogy a tiszta feltételi elmélet megalapítója *Buri*, *Glaser* pedig csak egyik képviselője.

hatásról, melynek oka az ő magatartásában keresendő, ha első lökése és lefolyása az okok ama láncolatának, amelynek végén a büntetendő eredmény van, egészen kívül esik az ember valószínűsági tevékenységének körén és az eredményt az ő tevékenysége és bekövetkezni engedése csak annyiban feltételezte, hogy az eredmény bekövetkezését megakadályozhatta volna: ha tehát az az eredmény — bizonyosan vagy valószínűleg — elmaradt volna, ha az ember akadályozólag közbelépett volna. Egyébként van *Glaser* szerint egy biztos támaszpont az okozati összefüggés megvizsgálására. Ha megkísérjük az állítólagos szerzőt az események összességéből teljesen elgondolatlanul hagyni, és ha ilyenkor az tűnik ki, hogy az eredmény mégis bekövetkezik, hogy a közbeeső okok sorrendje mégis ugyanaz marad: akkor világos, hogy a tettét és ennek eredményét nem lehet visszavezetni az illető ember tevékenységére. Ha ellenben az tűnik ki, hogy amennyiben az illető embert a cselekmény színteréről elgondolatlanul hagyjuk, az eredmény egyáltalában nem következhet be, vagy hogy az eredmény egészen más úton kell, hogy bekövetkezzék: ilyenkor bizonyára teljesen jogosultak vagyunk arra, hogy az eredményt az illető embernek számítsuk be, az eredményt az illető ember tevékenysége hatásának nyilvánítsuk. Ilyenkor az illető ember a szerző (nem szólva ezúttal a más bűncselekményében való közreműködésről). Hasonlóan nyilatkozik *Glaser* később is (*Gesamtelte kleinere Schriften über Strafrecht, Zivil- und Strafprozess*. I. kötet, 1868.): Az embert joggal tesszük felelőssé bizonyos általa előidézett változásokért a külvilágban, és arra a kérdésre válaszolva, vajjon ilyen változás ilyen módon ilyen emberre vezetendő-e vissza, nem könnyen jutunk zavarba, ha csak arra szorítunk, hogy azt a negatív előjelet vegyük figyelembe, vajjon akkor, ha az illető ember tevékenységét elgondolatlanul hagyjuk, a bűncselekményt magában foglaló tény még bekövetkezhett volna-e. Minden lépés, mely ezen túlmegy, útvessztőbe visz, mert csak absztrakció útján vagyunk képesek a külső világban bekövetkező meghatározott változást úgy gondolni el, mint egy adott emberi tevékenység kizárólagos hatását. Valójában az ember mindig csupán közreműködhetik, a természeti erők működését, más embereknek tudatos vagy tudattalan tevékenységét, sőt azt is, amit ő még elfogulatlanul tett, csak felhasználhatja arra, hogy célját elérje.

b) *Buri*.

A pozitivisták okozatossági jogelmélete a köztudatban nem *Glaser*, hanem *Buri* — majd később *Liszt* — nevéhez fűződik. Igen érdekes, hogy *Buri* nem ismeri el, hogy *Mill*-t követi,⁴⁶ arra hivatkozva, hogy ő az erő fogalmából indul ki. Pedig *Mill*-nek van egy helye, amely úgy szól, hogy »bármelyik jelenség minden feltételét tekinthetjük s tekintjük is bizonyos esetben és bizonyos célra ok gyanánt«.⁴⁷ *Buri* kifejezett kijelentése nélkül könnyű volna azt hinni, hogy *Mill*-nek ez a helye adta az impulzust annak az elméletnek kialakulására, amely szerint bármelyik feltétel lehet ok a büntetőjog szempontjából is. Másfelől kétségtelen, hogy *Buri* állandóan az erőfogalommal operál, ami homlokegyenest ellenkezik *Mill* terminológiájával.

Buri egy könyvbírálatában (Ueber Theilnahme am Verbrechen mit Beurtheilung von Th. R. Schütze Prof. d. R. zu Kiel: Die nothwendige Theilnahme am Verbrechen. Leipzig, 1869. Gerichtssaal 22. évf. 1870. I. s köv. I.) fejti ki különösen markánsan felfogását az okozatosságról:

Több közreműködő esetében az a ténykedés, vajjon az eredmény okát az egyes közreműködőkben csak részben lehet-e megtalálni vagy pedig mindegyikben. Ha az eredmény oka csak részben volna található az egyes közreműködőkben, akkor magának az eredménynek is részekre oszthatónak kellene lennie, hogy minden közreműködőnek a részét meg lehessen állapítani. Ez azonban lehetetlen. Ha bizonyos vízmennyiség szükséges ahhoz, hogy a malomkereket mozgatni lehessen, és ha a malomkerékhez a víz két medencéből jut, amelyeknek terjedelme 1:5, akkor az, aki a kisebbik medencét nyitja meg, nem okozza az eredménynek csupán egyötöd részét, mert sem az egyik, sem a másik vízmennyiség egymagában nem zavarta volna a malomkereket tétlenségében, hanem ehhez az egész vízmennyiségre volt szükség. Az eredmény az egész behatásnak a következménye. Az egyes erő hatékonyságát csak azzal éri el, hogy összetalálja a többi egyes erővel. Az egyes erő a többi erővel való

⁴⁶ Gerichtssaal 56. k. 450. I. V. ö. *Kollmann* Horst: Die Bedeutung der metaphysischen Kausaltheorie für die Strafrechtswissenschaft. (1908. Strafr. Abh. 84. füzet 4. I.)

⁴⁷ *Mill* i. m. 16. I. jegyzete.

kapcsolat folytán olyan jelleget nyer, mellyel különben nem rendelkezett, és ez az okozatosság. Ezzel azonban egyúttal elvesztette egyes erő jellegét és ebbe a jellegbe nem is juthat vissza a nélkül, hogy kauzalitását el ne veszítse. Nem lehet az egyes erőt a többi erőre való tekintet nélkül megítélni, hanem minden egyes többi erőt is a megítélés körébe kell vonni, mert az egyes erő okozatosságának abszolút előfeltétele az a többi erő is, amely vele együtt idézi elő az összhatást. Fennmarad azonban a további kérdés, vajon az egyes erők közül az egyiknek nagyobb jelentősége van-e az összhatás szempontjából, mint a másinak. *Buri* szerint nincs, mert az egyik erő ép olyan abszolút szükséges az összhatáshoz, mint a másik, már pedig több mint szükséges egyik erő sem lehet az eredmény szempontjából. Ezért például az említett két víztömeg kauzális jelentősége teljesen ugyanaz, habár a mennyiségek különbözők. De azt sem lehet mondani, hogy azok, akik a két medencét megnyitották, csak fele-fele részben okozói az egész hatásnak. Ha mindegyik erő feltétlenül szükséges az összhatáshoz, úgy hogy nélküle a többi erő egészen közömbösnek jelentkezik az eredmény szempontjából, akkor úgy áll a dolog, hogy az egyes erők mindegyike adja meg a többi erő holt tömegének az életerőt és teszi a többi erőt kauzálissá. Más szóval úgy is fejezi ki ezt *Buri*, hogy az egyes erők találkozásában van meg az okozatosság kölcsönös elfogadása és adása minden egyes erő részéről valamennyi többi tekintetében. Ezért az egyes erők mindegyikében találjuk meg az egész összhatásnak, illetőleg ez összhatékonyság eredményének az okát. Büntetőjogi tekintetben úgy formulázza meg a tételt *Buri*, hogy olyankor, ha büntetőjogi eredmény jött létre különféle erők kölcsönhatásából, akkor szintén mindegyik erő feltétlenül szükségesként jelentkezik ahhoz, hogy az eredmény keletkezzék. Ha ugyanis az egyes erők közül akár csak a legkisebb is hiányoznék, akkor az eredmény is összeomlana. Nem lehet azt mondani, hogy az eredmény létrejött volna a kiküszöbölt egyes erő nélkül is. Nincs jogosultsága *Buri* szerint annak az érvelésnek, hogy a kiküszöbölt erőt esetleg a többieknek nagyobb erőltetésével lehetett volna kiegészíteni: nem valami képzelt eredménnyel van ugyanis dolgunk, hanem azzal az eredménnyel, amely valóságosan tárgya a megítélésnek. Épen az a körülmény bizonyítja a kiküszöbölt erő szükségességét, hogy

kiküszöbölése esetében másik erővel kellene pótolni, hogy az eredmény megmaradjon úgy, amint létrejött. Ha pedig minden egyes erő jelentősége az összhatékonyság szempontjából ugyanaz, akkor — *Buri* szerint — mindegyikben egyaránt megvan az egész eredmény oka, mert mindegyik magában foglalja valamennyi többi erő részére az okozatosságot. Abszolút különbözőség nincs tehát az egyes erők közt, állapítja meg *Buri*.

Ok és feltétel közt *Buri* szerint nem lehet tehát objektív különbséget tenni. Mint »Über Causalität und deren Verantwortung« című munkájában (1873.) írja, a feltétel és ok közti különbség a vizsgálódás módszerétől vagy céljától függ, tehát szubjektív eljárási módtól. Minthogy azonban ezúttal csupán objektív hatásosságról van szó, ennél fogva a vizsgálandó tárgynak megfelelően azt kellene kimutatni, hogy a feltételnek egyáltalában nincs hatása a jelenség szempontjából, vagy hogy hatása abszolúte különbözik az ok hatásától. Ha egy konkrét jelenség keletkezésének kiderítéséről van szó, akkor lényegében azon fordul meg *Buri* szerint a dolog, milyen módon juttatta kifejezésre hatását a természeti törvény. És ha az derül ki, hogy erre a hatásra embrei tevékenység adott alkalmat, például a gát átvágása folytán előtörő víz pusztító ereje, akkor nem lehet a vizsgálódás módszeréhez képest majd a vizet tekinteni oknak, majd pedig a vizet csupán feltételnek tekinteni és az okot az emberi tevékenységben találni, mert ez *Buri* szerint csupán játék lenne a szavakkal. Hanem, ha kiderül, hogy valamely jelenség keletkezését különféle okok egyenlő hatásának köszönheti, akkor egyik erőt sem lehet a többihez képest feltétellé lefokozni (3. l.). *Buri* szerint az okozati összefüggés kérdését élesen el kell választani attól a kérdéstől, mik a feltételei az okozati összefüggésért való felelősségnek, és amint az okozati összefüggés kizárólag tényeknek egymásba kapcsolódásától függ, úgy az okozati összefüggésért való felelősség felől kizárólag az akarat minősége dönt. Nem lehet elegendő a büntetőjogi felelősségrevonáshoz az, hogy az eredményt csak objektíve okozta a tettesnek saját cselekvősége. Ha az eredménynek bűnősként való beszámításáról van szó, akkor nem elegendő a pusztá okozati összefüggés, hanem akaratí összefüggésnek is kell lennie a tettes saját cselekménye és a bekövetkezett eredmény közt. Eredményt *akarni* csak akkor lehet, ha az ember tudatában van annak, hogy az

eredményt tevékenysége útján *némi valószínűséggel* el fogja érni. Ha a tettesnek a cselekmény elkövetésekor nincs meg ez a tudata, akkor az eredmény, amelyre figyelme irányult, nem is akart, hanem csak kívánt eredmény. Ezért az ilyen eredményt nem lehet beszámítani, ha valamely véletlen hozzájárulásával objektíve a tettes saját tevékenységével okoztatott is. Ehhez képest az szükséges, hogy az okozatossági folyamat, mint valamennyire valószínű tükröződjék előzőleg a cselekvő tudatában.⁴⁸ (13–15. l.)

c) *Lammasch.*

Míg *Buri* terminológiája nincs megfelelő összhangban a Mill-féle pozitivistá elmélettel, addig *Lammasch* (*Handlung und Erfolg* 1882.) a tantítás lényege mellett a formában⁴⁹ is alkalmazkodik hozzá.

A cselekmény fogalmának elemzése után megállapítja *Lammasch*, hogy az eredmény *lehetőségére* vonatkozó ítélet csak egyes feltételek meglétére vagy hiányára vonatkozó tudatlanságon alapul: az eseményt a maga vonatkozásainak összességében az együttható eseményekhez sohasem tudjuk teljesen áttekinteni és a nem tudományos gondolkodásban azoknak az előzményeknek csoportjából, amelyeket különös komplikációk hiányában

⁴⁸ A nehézség azonban épen akkor kezdődik, amikor az eredményt nem fogja át a bűnösség, amikor az eredmény nem tartozik a tényálladákhöz. (L. alább *Traeger* fejtegetéseit. (99. l.) Nagy éleslátással mutat rá *Sauer* (*Grundl. d. Str.* 445.), hogy amikor a feltételi elmélet saját alkalmazhatatlanságát az eredmény szerint súlyosabban minősülő bűncselekményekre a törvény hibájával menti, mely nem kíván bűnösséget a súlyosabb eredményre nézve, akkor az tűnik ki, hogy csak a bűnösségi szempont leplezi a feltételi elmélet gyengeségét s ez nyomban kiderül, mihelyt nincs szó a bűnösségről.

Buri mellett tör lándsát *Hartmann* Erich: *Das Kausalproblem im Strafrecht mit besonderer Berücksichtigung des Strafgesetzbuchs.* 1898. Strafrechtl. Abhandlungen. 27. füzet. *Hartmann* szerint a cselekmény akkor kauzális, ha a cselekmény hiányában az eredmény vagy egyáltalán nem, vagy nem azon az úton következett volna be, amint bekövetkezett (77. l.).

Burinak egy másik követője: *Pomp* (*Die sogenannte Unterbrechung des Kausalzusammenhanges.* 1911. Strafrechtliche Abhandlungen 134. sz.) azt hangsúlyozza, hogy a feltételek jogi értékegyenlőségéről van szó (12. l.).

⁴⁹ *Horn* Richárd szerint (*Der Causalitätsbegriff in der Philosophie und im Strafrecht.* 1893. 61. l.) a Mill-féle álláspontot *Lammaschnál* szebben, világosabban és tudományosabban nem is lehetne kifejtteni.

a változást rendszerint megelőzőnek ismerünk, ki szoktuk — önként — emelni egyiket vagy másikat, amely különösebben szembetűnik, vagy amelyre a legkevésbé számítunk. Az oknak ezzel a vulgáris fogalmával áll szemben — mondja *Lammasch* — az ok tudományos fogalma, amely szerint az ok az esemény minden előzőjének (feltételének) összessége a konkrét esetben. Csak a tudományos értelemben vett okfogalomra áll az a tétel, hogy az okra szükségszerűen következik a hatás. Csak ezt az okot kellene — *Lammasch* szerint — tudományos fejtegetésekben oknak nevezni. Az ok vulgáris fogalma nem tartalmaz szilárd értelmet. A vulgáris értelemben vett okot nem lehet a hatás szerint megállapítani, mert ahhoz képest, hogy milyenek a többi feltételek, hol egyik, hol másik eredmény követi. De különben sincs — *Lammasch* szerint — szilárd elv az ok kiválogatására a feltételek közül: egyes előzménynek okként kiemelése semmi egyebet nem mond, csak azt, hogy az ilyen előzményt azoknak az egyéb körülményeknek feltételezése esetében, amelyeknek a konkrét eset viszonyai szerint meg kell lenniök a szóbanlevő eredmény további feltételei gyanánt, ez az eredmény követi. Ez azonban egyaránt áll mindegyik előzményre. Így minden olyan körülményről, amely konkrét esetben előzménye egy eredménynek, egyaránt meg lehet állapítani egyfelől azt, hogy az eredmény tekintetében lényeges, másfelől, hogy az eredményt egy-magában nem hozza létre. Sem ez a hatástalanság, sem ez a lényegesség nem nagyobb egyik körülmény tekintetében — állapítja meg *Lammasch* —, mint a másik körülmény irányában: az az erő tehát, hogy az eredményt létrehozza, é körülmények egyikének sem sajátága, hanem mindegyiket csak a többi körülmény meglételének feltétele alatt illeti meg, tehát valamenynyit csak együttesen (1—28. l.).

Az oknak szubjektív nézőpontból való kiválaszthatóságát az előzmények közül *Lammasch* szerint nem korlátozza az, hogy az eredménynek csupán előzményeit, tehát eseményeket, állapotok változásait, dolgokon végbemenő változásokat, nem pedig állapotokat és dolgokat lehet okként kiemelni. Ám valóságos korlátozását jelenti — mondja *Lammasch* — az okkiválasztás lehetőségének az, hogy a gyakorlati életben olyankor, amikor egy konkrét esemény okát keressük, valamelyik szubsztrátum, valamely dolog olyan változásának az okát keressük, melynél-

fogva az a dolog, amely érzékeinket eddig úgy érintette, hogy ennek a dolognak bizonyos sajátságokat tulajdonítottunk, most már érzékeinket másképen érinti, úgy hogy más tulajdonságokat tulajdonítunk neki, egyúttal más fogalom alatt gondoljuk el és más névvel is illetjük. Így ha a halál okát keressük, akkor az elhalt személy létezése csak az illető hulla létezésének előzménye, de az ily személy létezésének megemlézése nem válasz arra a kérdésre, amely azt keresi, mi az oka annak, hogy az ily egyénről állított jelenségek szubsztrátuma az élet állapottából átment a halál állapotába. Az okkiválasztás másik korlátja Lammasch szerint a véletlen fogalma, mely a szükségességet tagadja két cselekmény kapcsolatában, a gyakorlati élet felfogása szerint pedig azt jelenti, hogy a véletlen körülményt nem lehet egy másik esemény feltételének, még kevésbbé okának tekinteni. Nem helyesli azonban Lammasch az okkiválasztás lehetőségének azt a sokkal messzebbmenő korlátozását, amelyet Bar⁵⁰ kísérelt meg. Az igaz, mondja Lammasch, hogy a gyakorlati életben az eseményeket nem a világ egészével való összefüggésükben tekintjük, hanem mindig egyes körülményekkel való vonatkozásukban, csakhogy az összekapcsolás még ugyanannál az embernél is változó körülmények között más-más módon történik, s így más-más előzmény kapja az ok rangját. Valójában azonban nem is annyira erről van szó, Lammasch szerint, hanem arról, hogy *különféle* eseményeknek az okait keresik: másét például egy mérgezésnél a bíró, és másét a vegyész. De az az előzmény, amelyet saját szempon-tunk szerint egy bizonyos eredmény okaként emelünk ki, sem-miben sem különbözik ennek az eredménynek összes többi előzményeitől az oki jelleg tekintetében: egyik épúgy rászorul az összes többi előzménnyel való kiegészítésre, mint a másik. Egyes feltételeknek okként meghatározása csak akkor nyugodna tudományos alapon, állapítja meg Lammasch, ha képesek vol-nánk felismerni, hogy egyes tényezők lényegesebbek és hatá-sosabbak, mint a többiek, ha fel tudnánk mutatni egy ható-okot vagy erőt, ellentétben azokkal a körülményekkel, amelyek csak alkalmat szolgáltatnak az ilyen erő hatásának lehetővé-tételére, ha az aktív és passzív erők megkülönböztetése nem-

---

⁵⁰ L. alább.

csupán kifejezésbeli különbséget jelentene. Amíg azonban ilyen különbségtétel nem lehetséges, addig egyes előzményeknek okként kiemelése, *Lammasch* szerint, csak a külső dolgok régi animisztikus felfogásának csökevénye, amely mindazt, ami hat, az emberi akarat analógiájára ítéli meg és azt az izomérzetet, melynek tagjaink minden önkényes mozdulatokor előzetesen tudatára juthatunk, úgyszintén a minden akaratú aktust követő izomösszehúzódnás a priorijáról való fölöttébb problematikus ismeretet a külső világ egyes dolgaira viszi át és ezeket tekinti az ilyen érzetek és hatóerők hordozóinak. Ez az animisztikus felfogás *Lammasch* szerint egyéb vonatkozásokban már le van küzdve⁵¹ és ezért a jogban is le kell mondani arról, hogy oko-

---

⁵¹ *Wlassics* Gyula „A tettesség és részesség tana“ című munkájának 178. lapján jegyzetben közli a kir. Kúria 1891. évi január hó 23.-án 9282. szám alatt kelt ítéletének azt a kijelentését, amely az okozatosság fogalmát így határozza meg: „Az okozatosság kérdésének tárgyát képezi az érzéki világ jelenségeinek láncolata, a természeti erőknek egymásra hatása, tekintet nélkül arra, hogy ezen hatás akaratú bíró és gondolkodó lénytől származik-e vagy nem.“ (Jogi Szemle IV. kötet 7. sz. 208. l.)

Wlassics azonban nem tulajdonít jelentőséget ennek a meghatározásnak, mert szerinte a Kúria ebben a határozatában nem azt az okozatossági fogalmat körvonalazta, amelyet gyakorlatilag alkalmazni szokott. Erre nézve *Wlassics* így nyilatkozik: „Midőn a curia ítéletében az ok-fogalmat kifejti: akkor a bölcsészeti okfogalomról beszél. Feladatául tűzte ez az ítélet magának azt, hogy az okot szembeállítsa az „indok“-kal. Igen tévedne az, aki azokat az oksági tételeket, amelyeket itt Stuart Mill, Buri és *Lammasch* műveiből szóról-szóra összehordva találunk: úgy akarná magyarázni, hogy a curia ebben az ítéletben a büntetőjog területén használható és különösen a magyar büntetőtörvény tételeiben kifejezésre jutott oksági elméletet akarta volna kifejteni. Itt a curia világosan a bölcsészeti okfogalommal dolgozott, mert célja azt követelte, hogy kimutassa az ok és indok (motivum) között a különbséget. Ezt a curia egészen határozottan ki is mondja. „Az ok — philosophiai értelemben — így szól a Curia — az egybevett pozitív és negatív feltételeknek foglalhatja, az események, eventualitások összesége, melyeknek megvalósultával az eredmény kikerülhetetlenül bekövetkezik“ ... „Az ok azon előzet (antecedens), amelyre az eredmény változatlanul következik.“ Kimondja azt is a curia, hogy „csupán a tudományos és nem a vulgáris értelemben vett okról áll azon tétel, hogy azt sajátyszerűleg követi az eredmény“. Ki kételkednék azon, hogy a curia akkor, midőn így szól: „Okozni annyit jelent, mint valamely eredményt szükségszerűleg létrehozni“ vagy „az eredmény valamennyi feltételének összesége, amiben egyedül található annak oka, mindig szükségszerűleg hozza létre azon eredményt“: nem a büntetőjogban használható okfogalomról, hanem a bölcsészeti okfogalomról beszél. A curia számos ítélete igazolja, hogy a bölcsészeti ok-

kat és erőket különböztessünk meg hatékonyságuk feltételeitől, mert hiszen az »ok« csak ezek alatt a feltételek alatt, vagyis velük összeműködve ok. Az ok abban az esetben, ha nem a feltételek összeségét értjük rajta, nem egyéb, mint egy szó (*Locke*). Ha használjuk, azt sohasem szabad elfelejteni, hogy csak szó (28—40. l.).

Amíg azonban az oknak vulgáris fogalma tudományos vizsgálódásban nem állja meg a helyét — mondja *Lammasch* —, addig az ok tudományos fogalma, amely túlságosan sok ismeretlen mennyiségből tevődik össze, a gyakorlati alkalmazásban nem nagy haszonnal jár. *Lammasch* úgy találja, hogy az ok fogalmát az újabb jogtudományban mértéktelenül túlbecsülik, holott arra a legfontosabb funkcióra, amelyre használni akar-

---

fogalom mellett ismer egy másik okfogalmat, a magyar büntetőtörvény tételeiben lefektetett büntetőjogi okfogalmat, mondja *Wlassics*.

Más a véleménye a magyar bírói gyakorlatról *Heil* Faustinnak (A causalitás fogalma a magyar judicaturában. Magyar Igazságügy. 1887. XXVIII. k. 276. és 377. s köv. l.), aki úgy látja, hogy a Kúria a feltételek egyenlőségének elvét alkalmazta az általa ismertett ítéletekben.

A Kúria újabb gyakorlatában *Finkey* (Büntetőjog Tára LXV. köt. 65. l.) az individualizáló — *Birkmeyer*-féle — elmélet alkalmazását állapítja meg. Egyébként azonban a halált okozó testi sértés judikaturája (1. *Angyal* Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 3. A testi sértés és a közegészség elleni bűntettek és vétségek 48. és 49. l.) a tiszta feltételi elmélet követésére látszik utalni, általában elvi kifejtés nélkül és nem szabatos terminológiával, amit *Heil* Faustin meg is ró (Bjt. 38. köt. 109 l.). Ez a terminológia nyilván a Bp. 241., 242. és 245. §-ával van összefüggésben. Legújabban (Bjt. 47. k. 22. l. és 48. k. 11. l.) a Kúria kifejezetten állást foglal abban az irányban, hogy helytelen az okozati összefüggést csak abban az esetben állapítani meg, ha a cselekmény *közvetlen* oka az eredménynek: a cselekmény akkor oka az eredménynek — mondja a Kúria — ha ennek egyik feltétele, s nem szükséges, hogy kizárólagos oka legyen. Sőt nem zárja ki az okozati összefüggést — a Kúria szerint — az sem, ha a cselekmény csak más közbejött tényező közvetítésével függ össze az eredménnyel. Megvan a Kúria szerint az okozati összefüggés akkor is, ha valamely cselekmény nem egyedül és nem is közvetlenül, hanem csak a kísérő különös körülmények közt idézhette fel az eredményt: elég, ha a cselekmény legalább *egyik* oka az eredménynek. Ez a terminológia szintén nem felel meg a — nyilván alapul vett — tiszta feltételi elméletnek. A Bp. revíziójakor az idézett §-okat gondosan ki kell majd irtani a bűnvádi eljárási jogból, mert csak zavart okoznak az anyagi jog alkalmazásában. Az objektív beszámítás tanának helyes felfogását is csak akadályozhatják ezek a sajátyszerű eljárási rendelkezések. L. alább is (192¹⁸⁸).

ják, nevezetesen annak eldöntésére, mennyiben felelős egy bizonyos egyén magatartásának objektíve jogellenes eredményéért, csak igen kis mértékben használható. Áll ez különösen a vulgáris okfogalomra, míg az ok tudományos fogalmából legalább azt a következtetést le lehet vonni, hogy az olyan egyén, akinek semmiféle cselekvését nem lehet megtalálni a jogellenes eredmény feltételei közt, ezért az eredményért nem felelős. Ez azonban nagyon sovány eredmény (58—62. l.). *Lammasch* szerint az okozatosság fogalma mindazoknak a kérdéseknek a megoldásánál, amelyek kedvéért olyan sokat fáradnak ezzel a fogalommal, cserbenhagyja a kutatót. *Lammasch* azzal vigasztalódik, hogy bár az okfogalom közvetlen gyakorlati értéke csekély, és bár az is igaz, hogy a jogtudományi vizsgálódás, mely az ok fogalmára irányul, nem ígér közvetlen hasznót a jogtudománynak, mégis fontos probléma a jogtudomány és a jogalkalmazás szempontjából az ok helyes fogalmának megállapítása, különösen addig, amíg az okfogalomra vonatkozó téves képzetekből következtetéseket vonnak le a tételes jog alakításának módjára (73. l.)⁵².

---

⁵² A *Buri*-féle feltételi elmélet alkalmazásának a németbirodalmi Reichsgericht judikaturájában áttekintését nyújtja az *Ebemayer—Lobe—Rosenberg*-féle Leipziger Kommentar 1933. évi kiadása, I. köt. 81. l.

Mayer Hellmuth arra figyelmeztet, hogy a RG. gyakorlata kizárólag gondatlanságból elkövetett bűncselekményekre vonatkozik (i. m. 216. l.).

4. FEJEZET.

A pozitivistá okozatossági elmélet⁵³ kritikája a büntetőjog tudományában.

A feltételek egyenlő — mennyiségi — értékét és az ok és feltétel azonosságát támadja *Birkmeyer* híres rektori beszédében (Ueber Ursachenbegriff und Kausalzusammenhang im Strafrecht, 1885.). *Birkmeyer* is élesen különböztet ugyan okozatosság és bűnösség közt, mint *Buri*: az okozatosságnál az érzéki világ jelenségeinek kapcsolódásairól van szó, természeti erők egymásba kapcsolódásáról, tekintet nélkül arra, hogy ezek akaró és gondolkozó lénytől indulnak-e ki vagy sem. Ellenben a bűnösségnél a szabad, tehát emberi akarat viszonyáról van szó az emberi cselekvéshez és ennek hatásaihoz, tehát olyan kérdésekről, melyek a vallásra, az erkölcsre és a bűnösségfajok

⁵³ A feltételek egyenlőértékűségének *Mill*—*Buri*-féle elméletét tiszta feltételi elméletnek vagy röviden feltételi elméletnek, a *conditio sine qua non* elméletének, logikai okozatossági elméletnek, ekvivalencia-elméletnek szokták nevezni. Az „uralkodó“ elmélet elnevezése arra utal, hogy a *Buri*-féle elmélet sokáig uralkodó volt a német irodalomban és a *Reichsgericht* büntető gyakorlatában. Ma már ezt nem lehet olyan határozottsággal állítani a tudományról. De a *Reichsgericht*, mint *Mezger* megállapítja, a *Reichsgericht* — *Festgabe* V. 18. s köv. lapján, legújabb ítélezésében is szélső merevséggel alkalmazza a tiszta feltételi elméletet, s az okozati összefüggést olyankor is megállapítja, amikor az eredményt harmadik személynek szándékos közbelépése idézte elő. *Mezger* szerint ez a naturalisztikus gondolkodás végső következményeinek levonása.

Az ekvivalencia-elmélet magyar hívei: *Heil Fausztin* (A causalitas fogalma a magyar judicaturában. Magyar Igazságügy 1887. XXVIII. k. 276., 377. s köv. l.; Büntetőjogi tanulmányok. 1911. 4—5. l.), *Vámbéry Rusztem* (Büntetőjog. 1913. 214. s köv. l.), *Irk Albert* (A magyar anyagi büntetőjog. 1928.) és *Heller Erik* (A magyar büntetőjog tankönyve. 1931. I. k. 129. s köv. l.). Ellenben a „feltételegyenértékűségi“ elmélet ellen foglal állást — incidentaliter — *Degré Lajos* (A praeter intentionem minősítő körülmények kérdéséhez. Balogh Jenő — Emlékkönyv, 1914., 58. l.)

tekintetében kizárólag a jogra tartoznak. A dolus és a culpa fogalmát a jog alkotta meg és ezeket szigorúan jogi vizsgálódással kell megállapítani. Ellenben az okozatosság fogalmát a jog csak átvette és ezért elsősorban azon a területen kell ezt a fogalmat felkutatni és készen átvenni, amelyről a jog területére recipiálták. *Birkmeyer* szerint tehát tévesek és helytelen eredményre vezetnek azok a vizsgálódások, amelyek a bűnösség és az okozatosság kérdését összekeverik (3—5. l.). Ami az okozatosság fogalmának eredetét illeti, *Birkmeyer* szerint nem lehet ezt a fogalmat a filozófiától kölcsönözni, mert a filozófiai értelemben vett okozati összefüggés azonos a világösszefüggéssel. A filozófiai okfogalom csak azt a negatív tételt nyújthatja a büntetőjognak, amely szerint nem lehet büntetőjogi felelősségre vonni azt, aki még csak feltételt sem szolgáltatott az eredményhez. A jogtudománynak az élet követelményeit kell szem előtt tartania és ezért a büntetőjog olyan okfogalmat kíván, amely lehetővé teszi, hogy egyetlen emberi tevékenységben láthassuk a bűnös eredmény okát. Csak az ilyen okozatosság észlelhető emberi érzékekkel, és csak ez bizonyítható, bizonyítás nélkül pedig nincs büntetés. Az ilyen okfogalmat, amely az eredménynek egyes feltételeit tekinti oknak, vulgárisnak nevezték, pedig csak ilyen lehet a büntetőtörvénykönyv okfogalma, melynek a köznyelvhez kell alkalmazkodnia. De ez a vulgáris okfogalom a pozitív jog nyomán egyúttal a büntetőjogi tudomány okfogalmává is vált. Sőt valójában már eredetileg is azt kutatták a büntetőjogi tudomány okvizsgálatai, melyek az eredménynek azok az egyes feltételei, amelyeket az eredmény okának lehet tekinteni (1—10. l.). *Birkmeyer* szerint a *Buri*-féle elmélet önmagának ellentmond. Ha ugyanis ok a feltételek összesége, akkor külön-külön egyik feltétel sem lehet ok. Ha $m + n + o = p$, akkor sem m , sem n , sem o nem lehet $= p$. De különben is tarthatatlan a feltételek és okok azonosítása. Ellene szól ennek már a két különböző kifejezés létezése is. De a feltételek egyértékűségét sem lehet elfogadni, mert ez csak abban a negatív értelemben van meg, hogy a konkrét eredmény antecedentiái közül egyik sem hiányozhat a nélkül, hogy maga az eredmény is ne hiányoznék. Ezzel azonban csak a »feltétel« szó van meghatározva. *Birkmeyer* az eredmény oszthatatlanságára alapított érvelést sem fogadja el. Az

egyes feltétel azonosítása az okkal egyébként épúgy a végtelenségbe visz, mint az a felfogás, hogy a feltételek összesége az ok. A *Buri*-féle elmélet értelmében az eredménynek végtelen sok oka van. Nem segít ezen a bűnösség elve sem, mert tarthatatlan megbüntetés így sincs kizárva. De különösen nem használ a bűnösség korlátozó elve olyankor, amikor a pozitív büntetőtörvény értelmében a pusztá okozati összefüggés elegendő a megbüntetéshez, tekintet nélkül a bűnösségre. Az ok és feltétel azonosítása ellen szól továbbá *Birkmeyer* szerint a többek bántalmazásából eredő testi sértés pozitív jogi tényálladáka és a részesség járulékos mivolta (11—17. l.).

A *Birkmeyer* elméletét továbbfejlesztő *Horn* Richárd (*Der Causalitätsbegriff in der Philosophie und im Strafrechte*, 1893.) szintén élesen szembe fordul *Mill* (és *Sigwart*) logikai oktanával és nyomatékosan különböztet ok és feltétel között: ok az a változás, mely saját tevékenységével és erejével egy második változást szükségszerűen maga után von. A ható ok nem ugyanaz, mint a megismerési alap, a logikai szükségszerűség, amellyel két fogalmat ítélet alakjában kapcsolunk össze és ezt az ítéletet azért tartjuk igaznak, mert ezt egy másik ítélettel megalapozzuk. Míg az elégséges alap elve gondolati aktusok összefüggésére vonatkozik, addig az okozatosság problémája események összefüggésére. A kettőnek összetévesztéséből sok baj származik. Ami már most az ok fogalmát illeti, minden változásnak sok tényezője van, amelyek közül a legszembeötlőbb a ható ok, de ezenfelül egész sora mutatkozik még egyéb feltételeknek is. Az ok fogalmát *Horn* úgy fogalmazza, amint *Sigwart* szerint (*Logik* 433. l.) az ok *populáris* fogalma szól: ok az a változás, amely *saját erejével és tevékenységével* egy második változást szükségszerűen maga után von, míg azok a körülmények, amelyek valamely ható ok eredményét módosítják vagy éppen megakadályozzák, ennek az eredménynek a feltételei, s létüktől, illetve hiányuktól bár közvetve az eredmény, valóságban azonban csak az ok hatóképessége és hatásosságának mértéke függ, és álló, nyugvó állapotban egymagukban nem tudnak változást előidézni. Az ok logikai fogalmát azonban *Sigwart* is úgy határozza meg, mint *Mill*. Ám *Horn* szerint a *Mill*-féle okozatossági felfogás értelmében az okkutatást a világ teremtetésével kellene kezdeni, pedig az emberi ismerő-

képesség a meglevő feltételeknek legkisebb részét sem tudja megismerni, de különösen hibás az a felfogás, amely a nyugvó feltételeknek és a ható részokoknak ugyanazt a hatást tulajdonítja az eredmény létrejövetele szempontjából. Nem ugyanaz, ha azt mondom, hogy az egész megelőző állapot *feltétele* a következőnek, vagy ha azt mondom, hogy az egész megelőző állapot *oka* a következőnek. Az ok és feltétel egyenlősítése félreértése a helyzetnek. Valamely jelenség oka, *Horn* szerint, olyan változás, amely saját erejével és tevékenységével szükségszerűen egy második változást von maga után, ha az eredmény bekövetkezéséhez szükséges feltételek megvannak. Az eredmény feltételei pedig nyugvó, stabilis állapotok, amelyeknek meglététől vagy hiányától az ok hatóképessége és hatásosságának mértéke függ, de egymagukban nem idéznek elő változást. A feltételek közé tartoznak a természeti erők is. A feltételek egyenlőségének elve, *Horn* szerint, csak abban a negatív vonatkozásban helyes, hogy az okok hatásukat csak akkor hozhatják létre, ha az eredmény bekövetkezéséhez szükséges összes feltételek megvannak és az eredménynek el kellene maradnia, ha csak egyik feltétel is hiányoznék. Ebből azonban — állapítja meg *Horn* — nem lehet azt a következtetést levonni, hogy a feltételek és az okok *ugyanazzal az erővel* vesznek részt az eredmény létrehozásában: a feltételek és a ható ok különböző *értékű* tényezők és nem lehet egybefoglalni őket a feltételek gyűjtőneve alatt. Az a szükségszerűség, amellyel az első változás maga után vonja a másodikat, csak az első változás erejében és tevékenységében lelheti magyarázatát. A feltételek egyenlőségének elmélete szerint két állapot csak *egymásra következik*, de nem egymásból folyik, így a láncolatnak két szeme elszigetelődik, pedig csak belső összefüggésükkel, csak azzal lehet megmagyarázni őket, hogy az egyik tagi tevékenységet fejt ki a másik irányában. Így a *Mill*-féle elmélet, *Horn* szerint, a véletlenségnek, a csodának a szószólója, holott az erőmozzanat beiktatásával az ok fogalmába minden véletlent el lehet kerülni (1—15. l.).

Thon A. jénai prorektori ünnepi beszédében (1894.) is úgy jellemzi *Mill* okozatossági felfogását, hogy szerinte semmi sem történhetik a nélkül, hogy okául ne az egész megelőző világfejlődést kelljen mondani. Mindazoknak a változásoknak,

amelyek a világtérben bárhol egyidejűleg fellépnek, mindig ugyanaz az egy okuk van: az előzmények összesége. Az okozatosság szempontja szerint való felbontás nem egyéb, mint keresztmetszet az események áradatában, úgy hogy mindaz, ami történt, oka annak, ami most történik, de a következő pillanatban ezeknek az utóbbiaknak jut a szerep, hogy együttes oka legyenek mindannak, ami később következik be. Ezt az okfogalmat *Thon* szerint nem lehet gyakorlatilag értékesíteni. Bármely jelenségnek az okát kutatnánk is, mindig ugyanezt a feleletet kapnánk, mindig a világ egész összefüggése volna az, amit valamely esemény okának kellene nevezni. Ezzel azonban a jogász nem sokra megy, hiszen épen az a feladata, hogy az előzmények összeségéből épen azt a feltételt válassza ki, amely az ő szempontjából számít oknak, azt az *embert* kell megtalálnia, akinek tettét a bekövetkezett változás okozásának lehet nevezni. Nem lehet pl. gyilkosság esetében a halál okozójának mondani a közbeszéd szerinti gyilkoson felül mindazokat, akik valamiféle feltételt valósítottak meg, tehát a gyilkos szüleit és nagyszüleit,⁵⁴ vagy a fegyver készítőit stb.

Rohland szerint (*Kausallehre des Strafrechts*, 1903.) ahhoz, hogy valamely cselekmény oka legyen egy eredménynek, nem elég az, hogy az eredménynek egyik — bármilyen — feltétele. A feltételek egyértékűségének elmélete a logikai okfogalomból indul ki, a logika pedig, mint az absztrakt gondolkodás tana, egészen figyelmen kívül hagyja a dolgoknak és különbségeiknek valóságos minéműségét, csupán abból a szempontból nézve a feltételeket, hogy mindegyikük szükséges az eredmény bekövetkezéséhez. A jogban azonban az okfogalom az oknak logikai fogalmára nem támaszkodhatik, hanem csak az alkalmazott gondolkodásra: a praktikus okfogalomra, az ún. dinamikus okfogalomra, mely a tapasztalat szerinti hatóképességen alapul. (46. l.)

⁵⁴ V. ö. a fogoly trójai nők átkozódásával Hekuba ellen:

... Vorerst, wer war die Ursache allen Jammers?

Die dort allein! *Denn sie gebar den Paris*

Und als sie schwanger ging, da träumte ihr,

Dass sie mit einer Fackel niederkäme,

Die ohne Ende einen Brand entflammte ...

Werfel: *Dramatische Dichtungen* (1929., *Die Troerinnen* 9. jelenet).

Kriegsmann (Zur Lehre von der adäquaten Kausalität. Gerichtssaal 68. k. 1906., 134. s. köv. 1.) is ellene fordul a conditio sine qua non filozófiai elméletének: Az okozatosság törvénye az elégséges alapról szóló tétel alkalmazása a keletkezés kategóriájára és megismerésünknek apriorikus és abszolút formája, melynek tartalma totális világállapotok szükségszerű egymásrakövetkezése, melyek közül a megelőzőt mindig a következőnek okaként kell gondolni. A szaktudomány tárgya azonban a világfolyamat szorosan körülhatárolt szelvényének kauzális megmagyarázása. A büntetőjogot az érdekli, hogy van-e helye a specifikus büntetőjogi jogkövetkezménynek, a büntetésnek. Kauzális tehát csak akkor lehet a kapcsolat a cselekmény és az eredmény közt, ha ez a kapcsolat olyan, hogy miatta a büntetőjog eszközeivel való reakció megfelel a jog céljainak, észszerű. Az egyes bűncselekmények tényálladéakai — folytatja *Kriegsmann* — olyan cselekmények, melyeket a jogrend anyagi vagy eszmei javak irányában való jelentőségüknél fogva károsaknak tart annak a tapasztalatnak alapján, hogy ezek a cselekmények gyakran, rendszerint káros hatással járnak a társas együttélésre. *Kriegsmann* szerint az uralkodó elmélet sem dolgozik ugyan az apriorikus szemléletből eredő okozatosság fogalmával, de beéri azzal az összefüggéssel, melyet minden tapasztalat alapján még épen meg lehet magyarázni, lehet reprodukálni, s a büntetőjogi célnak nem enged további befolyást a vizsgálódásra. Ebből az a további tétel folyik, hogy csak olyan összefüggések okozatosak a büntetőjog értelmében, amelyeknek általános jellegük van. Ám az eredmény kauzális magyarázatát nem nyújtja értékesíthető módon annak a filozófiai okfogalomnak az alkalmazása, mely szerint a szukcesszió és a kauzális kapcsolat egybeesik. Ha a vizsgálódás azokra a feltételekre szorítkozik, amelyeknek az eredménnyel való összefüggése még reprodukálható, akkor a feltételi elmélet okozatossági fogalmához jut el: ok minden elgondolatlanul nem hagyható feltétel. Ezek a feltételek az eredmény elgondolhatóságához egyenlően szükségesek, de a kauzális magyarázat szempontjából, mely egy határozott cél szolgálatában áll, nincs egyenlő értékük, állapítja meg *Kriegsmann*.

A maga szokott erőteljes módján utasítja vissza a pozitívista okelméletet *Binding* (Normen 2. kiad. II. 1. köt. 477. s.

köv. l.). Elsősorban szembeállítja *Buri* eljárását *Mill* elméletével: »*Buri* és követői két tételt ragadtak ki *Mill* okozatossági elméletéből és ezeket tették a jogi okozatosság tanának alap- és sarkpilléreivé, még hozzá két olyan tételt, amelyeknek egyike sem mond semmit, és amelyekben egyúttal még hiba is van. Ezek a tételek így szólnak: valamely jelenségnek oka feltételeinek összessége és minden feltételnek egyenlő az értéke. Ha az első mondatban a hangsúlyt nem az összetételre, azaz a feltétel egyszerűségének a hiányára tesszük, akkor ez a tétel legjobb esetben üres formális definíciót ad. Ha azonban felismertük az alapvető különbséget ok és feltétel között, akkor ebben az okmeghatározásban épen az nincs meg, ami a földolog, vagyis az, ami hat, épen az ok. Ami pedig a feltételek egyenlőértékűségét — ezeknek a teljesen különféle és különböző értékű tényezőknek egyenlőértékűségét — illeti, ezt *Mill* teljesen logikusan fogja fel, és a tétel nem jelent mást, csak ezt: minden feltétel logikai szempontból egyenlő, mint feltétel, ugyanaz alá a fogalom alá szubszumálandó: feltétel az feltétel. De ez a logikai értékegyenlőség is csak annyiban áll a feltételekre, amennyiben ezek szembe vannak állítva az okkal. Mihelyt az okot a feltételeknek alárendelt kategóriájába degradáljuk, a tétel elsőrangú hibát foglal magában«.

Binding (i. h.) lesújtó kritikát mond a *Buri*-féle okozatossági koncepcióról: »A feltételek egyenlőségének ez a tana nagyon csekély értékű volt az emberi cselekmények megítélése szempontjából. Mindenkiről, aki egy feltételt létesített, nem többet és nem kevesebbet lehetett elmondani, mint azt, hogy az eredményt ő is okozta. Ez azonban nem sokat ért a gyakorlatban. Ezért alakította át *Buri* ezt a tételt kissé önhatalmúan, de egészséges érzéssel a kényelmes jogszolgáltatás szükségletei iránt úgy, hogy minden együttes okozást teljes okozásnak, mindegyik feltételt az egész eredmény okának kell tekinteni. Már az összes feltételek logikai értékegyenlőségének kauzális értékegyenlőséggé változtatása súlyos metodikai hiba volt. Minden feltételnek okká koronázása ezt a hibát nemcsak nagyobbá tette, hanem mélyreható ellentmondást vitt bele magába az elméletbe is, mindenekelőtt az egész okozatossági processzus monstrozóssá vált: ok sorakozott okhoz, és egyikük sem idézte elő egymagában az eredményt. Világos, hogy ez az elmélet az

emberi okozatosságnak époly mértéktelen, mint értelmetlen kiterjesztésére vezet és ahhoz az époly következetes, mint értéktelen nézethez: minden bűnös mindenben«.

Legmesszebb megy *Sauer* támadása, mely már egyenesen az okozatosságnak pusztá logikai kapcsolatként felfogása ellen irányul.

Sauer szerint a *Buri*-féle feltételi elmélet alaphibája az, hogy bár valamennyi feltétel egyenlősítésével a természeti kauzalitás helyesen van jellemezve, de ez nem szociológiai, nem jogászai gondolatmenet. (Grundlagen d. Strfr. 430. 1.⁵⁵) A feltételek egyenlőségének elmélete következetesen végiggondolva *Sauer* szerint (u. o. 432. l.) odavisz, hogy mivel mindenből származhat hátrány, semmit sem szabad tenni, de nem tenni sem, ez pedig a cselekvési szabadságnak teljes megszűnését jelentené. A naturalisztikus okozatossági elméletnek ez a hibája onnan ered, mondja *Sauer*, hogy két, alapjábonvéve különböző módszert kapcsol össze: a természettudományit és a jogit, s a normát naturalisztikus előfeltételtől teszi függővé (432. l.). Míg a jogi-szociális szemléletben a megítélésnek közvetlen tárgya az emberi cselekmény, addig a naturalisztikus szemlélet a külső körülményekből indul ki, elsősorban az eredményből, de egyúttal valamennyi egyéb feltételből is, mert ha arra a kérdésre akar válaszolni, hogy ugyanaz az eredmény bekövetkezett volna-e a cselekmény nélkül is, akkor valamennyi feltételt ismernünk kell (434. l.). Míg tehát a jogász ex ante ítél, addig a természettudós ex post.⁵⁶ Az ex ante szemlélet

⁵⁵ *Ganske* szerint (Prozessbetrug u. Adäquanz. Strfr. Abhandlungen 280. 1931. 15—18. l.) a természeti filozófiai okfogalom, amely az értékegyenlőségi elméletnek alapjául szolgál, nem mindig használható a kriminalista számára. Meg kell tehát állapítani azt az elvet, amely axiomatikusan mutatja a probléma megoldásának útját. Az „értékegyenlőség“ fogalma helyes is, nem helyes is egyszerre. Ismeretelméletileg — logikailag a pszichofizikai oksor minden tagja egyenlő értékű. De ez még semmit sem mond a jogi értékegyenlőség felől.

⁵⁶ *Berolzheimer* (Die Entgeltung im Strafrecht. 1903.) is az ex post szemlélet ellen foglal állást: szerinte a *Mill*-féle okfogalom csak a történettudományban alkalmazható. Ha ugyanis a történetíró valamely esemény okát kutatja, akkor az okozott tény alapját a maga totalításában akarja felderíteni. Ha ellenben a reális fogalom egészéből csak azokat az ideális absztrahált, gondolt alkotórészeket vesszük figyelembe, amelyek jogi, kémiai stb. vizsgálódásunk

pedig a valószínűséggel kénytelen beérni s a kauzalitás utólagos objektív elgondolt ítélet. Ám *Sauer* szerint egyoldalú és hibás dolog az okozatosságot *Kantra* és *Schopenhauerre* támaszkodva, csupán kategoriálisan, mint gondolkodásunk logikai formáját határozni meg, csak logikai kapcsolatként fogni fel időben egymásrakövetkező két esemény közt. Ennek a logikai kapcsolatnak a dolgokban rejlő dinamikus vonatkozás kell, hogy megfeleljen, mely csak alapja a szóbanlevő gondolkodásbeli vonatkozásnak. Ez nem azonos — mondja *Sauer* — a *Birkmeyer-Binding*-féle »naív realizmussal«, mely a dolgoknak maguknak tulajdonít (misztikus) erőt. *Sauer* azt a metafizikai szemléletet tartja helyesnek, mely e két véglet közé esik: az okozatosság nem tisztán logikai, hanem ténybeli vonatkozás, de nem a dolgok közt, hanem az alapjukat tevő metafizikai elemek: a monasok között. Ezek a hajtóerők, melyek nélkül — mint *Sauer* mondja — sohasem juthatnánk arra a gondolatra, hogy két dolgot logikailag

céljához képest irányadók, akkor nem azt az okviszonyt vizsgáljuk, amelyre a *Mill*-féle okfogalom érvényes. Az igaz, állapítja meg *Berolzheimer*, hogy amikor a jogász egy gyilkosságot vizsgál, valóban törődik azzal, hogy a cselekményt hogyan, hol és mikor követték el, mert hiszen az egész tényállást fel kell derítenie és sokszor épen a mellékkörülmények vezethetnek a tettes kiderítésére. Amennyiben azonban a tettesség kérdését kell vizsgálni, tehát az okozati összefüggést kell eldönteni, akkor a jogász az egész folyamatból csak azokat a mozzanatokot emeli ki, amelyek a jogi kauzalitás-konstrukció szempontjából lényegesek: „embert öltek“. A jogász az eredményt általánosítva (generalizálva) vizsgálja, figyelmen kívül hagyva a tisztán individuális és a jogi szemlélet álláspontján véletlen mozzanatokot. A jogásznak tehát el kell vetnie a *Mill*-féle okfogalmat, mert az egy másik okviszonyra vonatkozik, nem arra, amelyet a jogász vizsgál (528—533. l.). *Buri* elméletét *Berolzheimer* azzal a képpel igyekszik cáfolni, hogy a halásznak is olyan hálóra van szüksége, amelynek minden szeme jó állapotban van, tehát *Buri* szerint azt kellene mondani, hogy mivel a hálónak minden egyes szemére szükség van a halászáshoz, ezért a halat a hálónak egy szemével fogják, tehát a halfogáshoz nem kell háló, csak egy hálózsem. Holott csak annyi igaz, hogy mindegyik szemre szükség van, de nem lehet azt mondani, hogy minden egyes szem elegendő ahhoz, hogy halat lehessen fogni. Az okkutatás kiindulópontja azonban a jogtudományban is csak a *Mill*-féle okfogalom lehet *Berolzheimer* szerint. (334. l.)

A *conditio sine qua non* elméletéből, de *Bar* elméletéből is az következik, hogy ugyanannak az eredménynek több oka lehet, ami nemcsak fogalmi lehetetlenség, hanem a tételes törvénnyel is ellenkezik, mondja *Berolzheimer*.

— kauzálisan — összekapcsoljunk. Nem *Kant* tudatformái, hanem a monasok adják a végső apriorikus feltételt.⁵⁷

Kriegsmann ellenvetése (i. h.) a tiszta feltételi elmélet ellen viszont az, hogy ennek vagy minden feltételt, azaz minden előzményt figyelembe kell vennie, vagy magának is változtatnia kell, de semmi esetre sem a bűnösség az alkalmas eszköz erre, mert a bűnösség semmiféle feltételnek nem adhatja meg az oki jellegét, sem ezt el nem veheti tőle, amíg abból indulunk ki, hogy mindegyik *conditio sine qua non* egyúttal ok is: az abszolút feltételi elmélet vagy abszolút minden engedmény nélkül, vagy nem abszolút és akkor önmagát adja fel, már pedig ezt teszi, amikor zavarát a bűnösség fogalma mögé rejti.

Liepmann (i. m. 59. s köv. l.) a *conditio sine qua non* elméletét csak akkor tartaná elfogadhatónak, ha a konkrét események értékét büntetőjogi szempontból pusztá existenssé válásuk adná meg. Ám a büntetőjog a konkrét történést csak annyiban veszi figyelembe, amennyiben azt büntetendő cselekmény fogalma alá lehet vonni. A büntetőjogban tehát nem a feltételeknek a konkrét eredmény létrejöveteléhez való vonatkozásáról van szó csupán — mondja *Liepmann* —, hanem a konkrét folyamatok absztrakt büntetési minőségéhez való vonatkozásukról. Nem annak a kérdésnek az eldöntéséről van szó, hogy mikor tekinthetők emberi cselekmények nélkülözhetetlen feltételeknek, hanem hogy van-e *lényeges részük*⁵⁸ az esemény jogsértő jellegében. Mihelyt pedig a konkrét történést e szerint az általános szempont szerint kell megítélnünk a büntetőjogban, elesnek mindazok a feltételek, amelyeknek figyelmen kívül hagyásával a konkrét eredmény nem veszti el büntetési jellegét, habár bizonyos tekintetekben mássá is lesz. Különbséget kell tehát tenni büntetőjogilag releváns és nem releváns feltételek között, ezzel azonban — állapítja meg *Liepmann* — át van törve a nélkülözhetetlen feltételek egyenlőségének elve. Azt,

⁵⁷ *Littlen* szerint (Krit. Viertelschr. 47. köt. 3.) a *Mill*-féle elmélet sajátossága az, hogy egyesíti a kétféle módszerbeli szemléletet, nevezetesen azt a kérdést, mi a változás oka és milyenek az energiaviszonyok. Egyiket sem lehet ugyanis elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy az eredmény bekövetkezését is ne kelljen elgondolatlanul hagyni (4. 1.).

⁵⁸ A kiemelés tőlem ered.

hogy ez a megcáfolhatatlan gondolatmenet egyáltalában figyelmen kívül maradt, azzal hozza *Liepmann* összefüggésbe, hogy az uralkodó elmélet teljesen szétválasztja az okozatosság és a bűnösség kérdését. Ám az okozatosság kérdése visszatér a bűnösség területén, ahol az uralkodó elmélet hívei sem a feltételek egyenlőségének értelmében döntenek: a büntetőjogi relevancia körül forog a kérdés. Mivel az uralkodó elmélet egészen más, használható okozatossági teóriát alkalmaz a bűnösség tekintetében, ezért nyugodtak meg az emberek a feltételi elméletben.⁵⁹

Liepmann kritikájához közeláll *Tesar* felfogása (*Die Überwindung des Naturrechts in der Dogmatik des Strafrechts*, 1928.). *Tesar* a Kelsen-Sander-féle tiszta jogtani szemlélet alapján a természettudományi okozatosságfogalmat teljesen közömbösnek jelenti ki jogi szempontból, s az adekvanciát nem ehhez a természettudományi okfogalomhoz kapcsolódó korlátozó szempontnak tekinti, hanem általános jogi jelentőséget tulajdonít neki. *Tesar* dinamikus jogi szemléletében nincs hely az okozatosság természettudományi kategóriája számára. *Tesar* szerint *Mill* okozatossági elméletének közvetlen evidenciája csak látszólagos: ezt a látszatot az idézi elő, hogy a *Mill*-féle okozatossági elméletben annak a ténynek a meglétét, meghatározottságát, amely ténynek feltételeit az ismert kiküszöbölő eljárással akarják megállapítani, már eleve feltételezik. Ennek az okozatossági elméletnek a hiányosságát csak annak az ismeretelméletnek naív realizmusa leplezte el, amely a jogtudományban még nincs egészen leküzdve. A »meghatározott tényt«, épúgy mint a rávonatkozó tapasztalatot, csak gondolkodásunk »csinálja»,

⁵⁹ *Tarnowski*: (*Die systematische Bedeutung der adaequaten Kausalitätstheorie für den Aufbau des Verbrechensbegriffs*, 1927.) és *Ganske* (*Prozessbetrug und Adäquanz*. *Strafrechtl. Abh.* 280., 193. 1.) is hangsúlyozzák, hogy nem elég, ha a bűnösség tekintetében tér el az uralkodó elmélet a feltételek egyenlőségének elvétől, hanem az okozatossági kérdések megoldásának helye elsősorban az — okozatosság tana. Mindketten rámutatnak arra, hogy a Reichsgericht-feltételi elmélete ellenére — az okozatossági kérdés körén kívül nem tartja elegendőnek a feltételi összefüggést, hanem lényegileg adekvanciát követel. Bizonyos mértékig hasonlóan bírálja a R. G. judikaturájának elvi alapját az okozati összefüggés félbeszakítása tekintetében *Michelson*: *Die Lehre von der Unterbrechung des Kausalzusammenhangs und die neue strafgerichtliche Rechtsprechung des Reichsgerichts*. (1932.).

mondja *Tesar*: azt, hogy valami olyan tény, mely eredményt foglal magában, amely más tényekre, mint feltételeire vezethető vissza, nem lehet a tényekre következtetést engedő érzetből magából egyszerűen »kiolvasni«. Ha azonban megszabadítjuk *Mill* tanítását szenzualista értelmezésétől, akkor ezzel az elmélettel csak az a posztulátum jut kifejezésre, hogy tapasztalatunk tárgyai kölcsönös függésben vannak: az eredményt épúgy határozzák meg a feltételek, mint ahogy a feltételeket határozza meg az eredmény. Az összes feltételek egyértékűségének állítása tehát épúgy, mint az egyes okozatossági kapcsolatok egyértékűségének állítása analitikus tétel, állapítja meg *Tesar*; utólagos analízise egy egésznek — amelynek egybetartozóságában nem kételkedünk —, létesíti azt a feltételi viszonyt az egyes tartalmak között, melyeket csak reflexív elszigeteléssel nyerünk. Ámde ez a feltételi minőség, *Tesar* szerint, csak az egésznek különös szerkezetében van meg. Csak a reflexióban, miután megtudtuk, hogy valami azért releváns eredmény egy szaktudomány szempontjából, mert e szaktudomány szempontjából releváns vonatkozások bizonyos sokféleségek között megvannak, csak így tudjuk a feltételek egyértékűségét megállapítani. Csak megismert egészekre vonatkozó reflexióban lehet kimondani azt, hogy e feltételek egyikének hiánya esetében az egész is hiányzik, tehát az eredmény is. A *Mill*-féle elméletnek, *Tesar* megvilágításában, csak akkor van értelme, ha mindegyik valóság-tudomány tekintetében feltételez egy olyan elméletet, amely sokféleségeknek egészekké való összekapcsolását alapítja meg: a *Mill*-féle elmélet nem ad *okozatossági* teóriát (194—197. l.).

Az a látszat, hogy a *Mill*-féle elmélet a jogtudományban használható kritérium olyan sokféleségek kiválasztására, melyek különös szukcesszió viszonyában vannak, *Tesar* szerint csak úgy volt fenntartható, hogy sokféleségeknek eredményként és feltételekként való érzésszerinti kiválasztása eltakarta az elégséges alap hiányát erre a kiválasztásra. Egy bizonyos tartalomnak kiemelése eredményadottság gyanánt — szemben a feltételeivel — érzés szerint történik, az egyes feltételek elszigetelését az eredménnyel szemben már egy teleológikus egyesítő eljárásnak kell megelőznie. A feltételek »megállapítása« kiküszöbölő eljárással épúgy érzésszerű, mint az az állítás, hogy egy »eredmény« van adva. Az a meghatározás, hogy ok vagy feltétel jogi

értelemben a *conditio sine qua non* elmélete szerint minden olyan körülmény, amelyet nem lehet elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy az eredmény ne legyen mássá a jogi hatás szempontjából: *Tesar* szerint csak azt mondja, hogy olyankor, ha a jogszabály szerint meghatározott kiegészítésre való szükség áll fenn meghatározott sokféleségek közt, ilyenkor nem egyeztethető össze a sokféleségek változásának gondolatával az eredeti vonatkozás által lehetővé tett ténylegesség az eredmény és a feltételek irányában. Ez analitikus ítélet; amikor azonban nemcsak ezt az analitikus ítéletet kell kimondani, hanem tartalmakat mint feltételeket kell kiválogatni olyan ítélet alapján, amely a jövő mássá változását mondja ki, az ily feltételek kiküszöbölése esetében, egészen világossá válik ennek a kiküszöbölő eljárásnak érzésszerűsége. A feltétellé minősítés ilyenkor észszerű mérlegelés alapján történik, amelyre nézve nem lehet általános szabályt találni. *Tesar* szerint teljesen érthetetlen, hogyan lehet mégis azt állítani, hogy valamely esemény feltételi minőségének megállapítására irányuló eljárás felettébb egyszerű, és hogy ennek a megállapításnak nem szolgál alapjául valószínűségi szemlélet. A *conditio sine qua non* elméletének a szukcesszió elméletének kellene lennie, mert ez felel meg annak, amivel ez az elmélet maga dicsekszik, azt állítva, hogy teoretikus okozati összefüggéseket segít megállapítani. Ennek a feladatnak azonban *Tesar* szerint nem tud megfelelni, mert nincs tudományos kritérium a feltételek kiválogatására. A feltételi elméletnek nincs meg a logikai zártsága, holott a büntetőjog tudományának olyan elméletre van szüksége, amely meghatározza az egymásra következő mellérendeltségek viszonyát (198—200. l.).

---

5. FEJEZET.

Reakció a pozitivista okfelfogás ellen.

Az ok és feltétel mennyiségi különbségét valló elméletek.

A *Mill-Buri*-féle pozitivista okozatossági elmélettel szemben a büntetőjogi tudomány nem maradt meg a kritika terén, hanem korán feltámadt az alkotó ellenhatás is ez ellen a jogi okozatossági teória ellen. Nem szólva azokról, akik — mint *Kohler*,⁶⁰ az aristotelesi filozófia felé orientálódtak és metafizikai felfogásukat a jogban is érvényre juttatták, a feltétel-elmélet egyes hívei is úgy találták, hogy a jog követelményeit nem elégíti ki ez a tanítás. A *conditio sine qua non* ez elmélete utal ugyan a jogi szempontból középponti jelentőségű emberi szempontra is, amennyiben élesen megkülönbözteti az okozatosságot a bűnösségtől és a kettőnek szigorú széjjelválasztását követeli, azonban mint okozatossági elmélet az embert is époly feltételnek tekint, mint más előzményt, amelynek elgondolása nélkül az eredményt sem lehetne elgondolni, s mint jogi elmélet lép fel, az okozati összefüggést mint jogi követelményt állítja fel. Egy ilyen jogi elmélet elégtelensége hamar és széles körben jutott felismerésre. A *conditio sine qua non* elmélete már kezdetben sem elégített ki mindenkit akkor, amikor ez a német tudományban és a büntetőbíráskodásban uralkodó elméletté vált.

A legkülönbözőbb kiindulópontból⁶¹ igyekeztek megtalálni azt a szempontot, amely a feltételi elméletet használhatóbbá

---

⁶⁰ L. alább.

⁶¹ Minthogy a probléma fejlődésének csupán irányvonalát kívánjuk felvázolni, nem törekedhetünk teljességre és nem foglalkozhatunk az összes elágazásokkal (így *Huther* nyelvészeti alapú fejtegetéseivel, stb.) Az individualizáló elméletek bő ismertetését l. *Traegernél*: *Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht* (1904.) 80. s köv. l. V. ö. *Brünneck* kritikájával is: *Die herrschende Kausalitätstheorie und ihre Stellung zum Reichsstrafgesetzbuch*. 1897.

teheti a jog számára. Valóban az emberi szempontot⁶² keresték ezek az elméletek, de nem tudatosan, annyira nem, hogy a feltételi elmélet absztrakcióját, emberitől elvonatkoztatását további absztrakcióval igyekeztek ellensúlyozni, valójában csak még messzebb térítve az elméletet a jogi gondolkodásnak megfelelő iránytól. A »leghatásosabb« feltétel, az »utolsó« feltétel, a »túlnyomó«, az »egyensúlyt biztosító vagy megbontó«, a »döntő«, a »legközelebbi« feltétel már egészen a dologias, mérhető, súly szerint különböző feltételeket tekinti (*Birkmeyer, Binding, Thyrén, Ortmann* stb.) jogi szempontból lényegeseeknek, nemkülönben azok a megfontolások is, amelyek a feltételek közt a tér és idő viszonyai szerint (*Mayer M. E.*)⁶³ kívánnak különbséget tenni.

De lényegileg a *menyiségi* (kvantitatív) szemlélet terén maradnak az alább (75—100. s köv. l.) tárgyalt ú. n. *generalizáló* elméletek (az adekvát okozatosság elméletei) is, mert bármelyik feltételnek adekváttá válását lehetségesnek tartják bizonyos körülmények közt, s az adekvát feltételnek csupán nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az eredmény szempontjából, mint a többi feltételnek. Nem úgy, mint az ok és feltétel *minőségi* különbségét hirdető elméletek, (l. alább 111—122. s köv. l.) amelyek kiindulópontnak sem fogadják el a feltételek értékének egyenlőségét és nem az eredmény szempontjából való kisebb vagy nagyobb — mennyiségi — jelentőségben látják az ok és feltétel megkülönböztető jegyét, hanem minőségi különbségben, nem a megismerés, hanem a lét kategóriája alatt.

⁶² Nagyon érdekesen mutatja ki az emberi szempont kikapcsolását a tiszta feltételi elméletre vonatkozóan *Mezger* (Subjektivismus und Objektivismus in der strafgerichtlichen Rechtsprechung des Reichsgerichtes. Die Reichsgerichtspraxis im deutschen Rechtsleben. Festgabe der juristischen Fakultäten zum 50-jährigen Bestehen des Reichsgerichts. 1929., V. 15. s köv. l.), amikor ennek az elméletnek alkalmazását a Reichsgericht gyakorlatában a német legfelső bíróságnak objektivizmusra való törekvésével magyarázza, amely a bíró személyiségét, értékelő tevékenységét teljesen ki akarja kapcsolni az ítélekezésből. A tiszta feltételi elmélet tehát ebben a vonatkozásban is ellenkezik az emberi szempontú szemlélettel, nemcsak magának a történésnek a szemlélete irányában.

⁶³ Der Causalzusammenhang zwischen Handlung und Erfolg im Strafrecht. 1899., 84. s köv. l.

a) *Individualizáló elméletek.*

Az individualizáló elméletek képviselőinek — így *Birkmeyer*-nek* is — az a kiindulópontja, hogy az okot a feltételek körében lehet keresni, azonban ok csak az a feltétel lehet szerinte, amely többel járult az eredmény létrehozásához, mint a többi feltétel. Ezzel nem azt akarja mondani, mintha a többi feltétel nem járulna hozzá az eredmény létesítéséhez, de a gyakorlati szükséglet azt kívánja, hogy a feltételek közül egyiket tekintsük oknak, s a dolog természete szerint ezt a kitüntetést csak annak a feltételnek lehet juttatni, amely az eredmény szempontjából a leghatásosabb. Ennek a felfogásnak az ellenzői csak azt tagadják, hogy egyik feltétel hatásosabb mint a másik. Ez az ellenvetés valamennyi feltétel nélkülözhetetlenségére hivatkozik, ámde ennek az ellenvetésnek *Birkmeyer* szerint nincs ereje annyiban, amennyiben az egyes feltételek pozitív jelentőségéről van szó. Adott esetben természetesen nagyon nehéz, sőt emberileg lehetetlen abszolút határozottsággal felismerni azt a különböző mértékét, ahogyan az egyes feltételek hatnak az eredmény irányában. Ez azonban nem érinti a fogalom helyességét, hanem csupán a konkrét esetek szubszumciójára vonatkozik. Ebben az irányban is csak annyi a jelentősége, hogy a bírónak szabad belátása szerint kell döntenie az oki minőség megállapításakor, ennek a következménynek pedig az újabb perrendtartások eleget is tesznek. (17—20. l.)⁶⁴

Birkmeyer-hez — illetőleg az individualizáló elméletekhez — csatlakozik a magyar büntetőjog tudományában *Wlassics* Gyula (»A tettesség és a részesség tana« (1893) című nagyszabású munkájában), továbbá *Angyal* Pál, *Fayer* László, *Finkey* Ferenc és *Friedmann* Ernő. (L. alább 148. l.)

* Über Ursachenbegriff und Causalzusammenhang im Strafrecht (1885.).

⁶⁴ *Trendelenburg*: (Logische Untersuchungen 184. l.) a leghatásosabb vagy legtevékenyebb feltételt nevezi oknak.

Közeláll *Birkmeyer*hez *Rohland* felfogása (Kausallehre des Strafrechts 47. l.), amennyiben a cselekményt arra az esetre mondja az eredmény okának, ha olyan erős feltételeket tartalmaz, hogy ennél fogva az adott vagy várt körülmények között az eredményt tapasztalat szerint előidézheti, míg a feltételek *Rohland* szerint olyan körülmények, amelyek hozzájárulhatnak ugyan valamivel az eredmény bekövetkezéséhez, de ennek előidézésére egymagukban képtelenek. *Rohland* okelmélete az adekvát teóriákkal is rokon azonban. L. alább.

Binding okozatossági elméletének eredeti fogalmazásában (a »Normen« első kiadásában, I. köt., 42. l.) minden változást úgy fog fel, mint egyik erőnek a másik felett aratott győzelmét. Az emberi cselekvés vagy megerősíti az eredmény irányában ható feltételeket vagy gyengíti az eredménynek ellenszegülő feltételeket. A változás okozása tehát nem egyéb, mint az egyensúly változása, a változástól visszatartó és a változás irányában ható feltételek között, az utóbbiak javára. Okok az eredmény irányában ható feltételek, amennyiben túlsúlyra emelkedtek az eredménytől visszatartó feltételek felett. *Binding* szerint az ember akkor okoz valamit, ha az eredmény irányában ható feltételeket túlsúlyra emeli az eredménytől visszatartó feltételek felett. Mint *Horn* Richard (Der Causalitätsbegriff in der Philosophie und im Strafrechte. 1893., 64. l.) megállapítja, *Binding* elmélete inkább a történés fogalmának dinamikus magyarázatát adja, semmint az okfogalom filozófiai elemzését. *Binding* okfogalmának első fogalmazásában még mindig a feltételi elmélet alapján áll. Csak később tesz éles különbséget ok és feltétel között. (*Binding* módosított okelméletével alább foglalkozunk.)

Az individualizáló elméletekben a feltétel, amely a *conditio sine qua non* elméletében csak logikai jellegű, már valósággal dologgá önállósul és az embertől idegen külön életét kezdi élni. Ezek az elméletek elszakadtak a tapasztalattól is, ami még némileg az emberhez kötötte a feltételi elméletet. Ezekből az úgynevezett individualizáló elméletektől, melyek ma már »meghaladtak«⁶⁵ teóriák (M. E. Mayer: Allg. Teil d. D. Strafrechts 144. l.), lényegesen különbözik a *conditio sine qua non* elmélet jogi használhatóságát biztosítani kívánó az az elmélet, amely ugyanolyan nagy jelentőségre emelkedett, mint a feltételi elmélet: az adekvát okozatosság tana.

b) Generalizáló elméletek.

Amíg az individualizáló elméletek a logikai szempontból egyenlő értékű feltételek közt konkrét szemlélet alapján tesznek — mennyiségi — különbséget, addig ezt absztrakt néző-

⁶⁵ Az individualizáló elméletekben rejlő helyes alapgondolatra alább térünk rá.

pontból cselekszik a generalizáló elméletek: az adekvát okozatosság teóriái.

Az adekvát okozatosság tanának⁶⁶ legélesebb körvonalozását *Radbruchnál*⁶⁷ találjuk, aki kifejezetten utal arra, hogy az adekvát okozatosság tanának kiindulópontja közös a *Buri*-féle uralkodó okozatossági elmélettel. Mindkettő az összok álláspontján van, nemkülönben a feltételek értékegyenlőségének álláspontján. Minden egyes előzménynek az egész hatást kell a számlájára írni, mindegyik feltételben »okot« kell látni abban az értelemben, hogy bármelyik feltétel hiánya esetében elmaradna az eredmény. Az uralkodó elmélet megáll ezen a ponton, ellenben az adekvát⁶⁸ okozatosság tana tovább megy és azt tanítja, hogy az in concreto egyenlő értékű feltételek in abstracto lehetnek különböző értékűek, ha t. i. az egyes esetet általánosítóan (generalizálva) szemléljük. *Ennek* az eredménynek a szempontjából *ezek* a feltételek mind egyenlő értékűek, de hogy viszonylanak általában az ilyen feltételek az ilyen eredményhez? (9.) Az előbbi szükségességi, az utóbbi lehetőségi ítélet. Lehetőségi ítélet csak akkor alkotható, ha az ítéelő vagy a tényállást csak részben tekinti át vagy eltekint egyes tényektől és a feltételeket csak parciálisan veszi szemügyre. A tudatos absztrahálás különösen akkor jön figyelembe, amikor az eredmény már bekövetkezett és összes feltételei ismertté váltak. A konkrét feltételeknek csupán részleges figyelembevételre generális megjelölésével jár a figyelembe nem vétettség. Azzal, hogy az in concreto együttható feltételeknek egy részét elhallgatjuk, hallgatólagosan fajfogalmat alkotunk, mely alá szubszumálhatók az elhallgatott feltételek is, vagyis mindazok a tények, amelyek egyáltalában összekapcsolhatók az

⁶⁶ Az adekvát okozatosság álláspontján van *Wiedowski* Konrád is: *Die Unterbrechung des Kausalzusammenhanges*, 1904., *Strafrechtliche Abhandlungen* 55. sz.

Az adekvát okozatosság elméleteit, úgyszintén a svájci bírói gyakorlat álláspontját ebben a vonatkozásban röviden ismerteti újabban *Bürgi W.*: *Die Lehre von der adäquaten Verursachung und ihre Bedeutung in der schweizerischen Rechtsprechung*. (Abhandlungen zum schweizerischen Recht. Neue Folge. 28. Heft. 1927.).

⁶⁷ *Die Lehre von der adäquaten Verursachung* 1902.

⁶⁸ Ami a kifejezést illeti, már *Mill* használja az „adekvát ok“ műszavát, mint *Radbruch* (i. m. 13. l. jegyzet) említi. V. ö. *Schaffstein* i. m. 51. l.

in concreto figyelembe vett feltételekkel valamely eredmény előidézésére. Ha a feltételi komplexust kiegészítjük az »általános feltételnek« egyes konkrét eseteivel, akkor azt találjuk, hogy ezek a megadott feltételekkel együtt részben szükségképen előidézik, részben meghiúsítják azt az eredményt, amelynek lehetőségéről ítélni akarunk. (11. l.) Minden olyan feltétel, amely már egyszer segített előidézni egy eredményt, magában foglalja ennek az eredménynek bizonyos lehetőségét. A lehetőség fogalma ugyanis azt fejezi ki, hogy valamely feltétel a konkrét feltételi komplexusoknak kisebb vagy nagyobb számán belül előidézi az eredményt. Ehhez képest a lehetőség fogalma nem nyújt módot a minőségi különbségtételre az eredményre közreható feltételek körén belül. Csak az egyes feltételeken alapuló eredménylehetőségek foka különböző. Ha tehát folytonos fokozatok végtelen sokasága helyett egy alternatívát akarunk kapni, akkor valamelyik foknál erőszakosan bemetszést kell csinálni. (12. l.) A legtöbb esetben nem lehet szó arról, hogy számszerűleg lehessen megállapítani a figyelembe vett feltételeken alapuló eredménylehetőséget. De ha az objektív lehetőség foka számszerűleg meg is van állapítva, csak annyiban jut egyáltalában jelentőséghez, amennyiben az egyes eset generalizálva van, mert a generalizálás mértékétől függ az objektív lehetőség foka, s ez a fok annál magasabb, minél kevésbbé vannak generalizálva a feltételek. Egyúttal annál alacsonyabb az objektív lehetőség foka, minél kevésbbé van generalizálva az eredmény, s annál magasabb, minél inkább van az eredmény generalizálva. Az eredmény generalizálása is múlhatatlanul szükséges, mert *ezt* az eredményt csak *ezek* a feltételek idézhetik elő, s ha csak a feltételeket generalizálnánk, nem pedig egyúttal az eredményt is, akkor mindig csak egészen minimális lehetőségi fokot lehetne kapni, mert a figyelembe vett feltételek csak egyetlenegy komplikációban idézhetik elő ezt az eredményt. (15. l.)

Az adekvát elmélet — mint *Honig* megállapítja (Kausalität und objektive Zurechnung. Frank-féle Festschrift I. 178. l.) — a tapasztalatot nemcsak a feltételi jelleg megállapítására tekinti egyedül irányadónak, hanem a jogi szempontból releváns feltételek kiválogatása tekintetében is jelentőséget tulajdonít a tapasztalatnak. Az individualizáló elméletekhez képest épen abban találja a haladást *Honig*, hogy az adekvát kauzalitás tana a tapasztalatot

nemcsak a konkrét jogalkalmazásban tekinti alapvető tényezőnek, hanem az általános érvényű jogalkotásban is. Az adekvitás tana még nem tud szabadulni a pozitivista felfogástól.

Másfelől azonban az adekvát okozatosság elmélete már figyelembe veszi, hogy a jogban emberi cselekvések jelentőségéről van szó, tehát az eredmény nélkülözhetetlen okai közül csak azokat válogatja ki, amelyek általában hozzáférhetőek az emberi belátás számára, tekintet nélkül arra, hogy az adott esetben milyen volt a cselekvő konkrét lelki állásfoglalása az eredmény tekintetében, tehát tekintet nélkül a bűnösségre. Azzal, hogy az esetek konkrét alakulásától bizonyos mértékig eltekint az adekvált kauzalitás elmélete,⁶⁹ egyúttal nagyobb szerepet juttat a jogi érdeklődés középpontjában levő emberi cselekvés megítélésének.

---

⁶⁹ Az adekvát okozatosság tekintetében is csak a fő irányokat és a legfontosabb megnyilatkozásokat kívánjuk a következő 6. fejezetben feltüntetni és az összes idevágó elméletek különyszerűségeit nem tárgyalhatjuk. Bibliográfiai teljességre sem törekszünk. Az irodalom felől a tankönyvek és az idézett monografiák nagyrésze bő tájékoztatást nyújt. Így legújabban *Hippel*: Deutsches Strafrecht (1930.) II. köt. 134. s köv. l., *Mezger*: Strafrecht (1933.) 109. s köv. l. Az „adekvát ok“ kifejezést használta már a német közönséges büntetőjog is, mint *Schaffstein* Fr. (Die allgemeinen Lehren vom Verbrechen in ihrer Entwicklung durch die Wissenschaft des gemeinen Strafrechts. 1930., 51. l.) kimutatja, de ennek a kifejezésnek értelme más volt, mint a mai. L. alább 192. l. 158. jegyzetét.

6. FEJEZET.

Az adekvát okozatosság elmélete.

a) *Bar*.

Az adekvát okozatosságnak — az elnevezést még nem használó — első teoretikusa, *Bar* jó szemmel az élet szabályát keresi a megítélés tárgyául szolgáló konkrét cselekvésben, megérezve a társas kapcsolatok jelentőségét s kiemelve ezzel az okozatosság tanát abból a társadalmi légüres térből, amelybe a feltételi elmélet állította bele.

Bar első ízben »Die Grundfragen des Strafrechts« című 1869-ben megjelent kis munkájában fejti ki nézetét az okozati összefüggés büntetőjogi lényegéről. A cselekménynek csak olyan következményeit lehet figyelembe venni, amelyeket a cselekvő előreláthatott. Ez a korlátozás azonban nem elegendő. Az olyan okozati összefüggést sem lehet figyelembe venni a büntetőjogban, amikor a cselekményt úgy követték el, amint azt az életben rendszerint el szokták követni, a szokásos gondossággal. A bűncselekmény ugyanis olyan erkölcstelen cselekmény, amely az emberek fejlődésének a közületben ellene fordul. Az okozati összefüggést tehát csak annyiban lehet figyelembe venni a jogban, amennyiben legalább némileg biztos számítást enged meg a cselekvő részén. A jognak nem lehet feladata az, hogy a cselekménynek olyan legtávolabbi következményeivel törődjék, melyeket az életben egy észszerűen eljáró, a jogot akaró ember nem venne tekintetbe, amikor cselekszik (63—65. l.).

Részletesebben fejti ki felfogását *Bar* »Die Lehre vom Causalzusammenhange« című monografiájában. (1871.) Ennek a munkának vezető gondolatát abban jelöli meg *Bar*, hogy egy általános pszichológiai törvényt akar értékesíteni a büntetőjog számára; ezt a törvényt még formulázni kell és e végett ki kell fejteni a gyakran érzett, de soha világosan át nem gondolt kü-

lönbséget a feltétel és az ok között. (VI.) *Bar* nem azt akarja kutatni, vannak-e egyáltalában okok mint magánvaló dolgok, ami metafizikai kérdés. *Bar* vizsgálódását arra a kérdésre korlátozza, milyen előfeltételek alatt kell valamely jelenséget egy másik jelenség okának tekintenünk, továbbá, hogy milyen módosulások adódnak abból, ha az első jelenség ember, vagyis olyan lény, amely a külső világot tudatában tükrözteti (3., 4. old.). Első követelmény az, — mondja *Bar*, — hogy a jelenség egyike legyen a másik jelenség feltételeinek. Csakhogy az egész külső világ a feltételeknek végtelen összefüggését mutatja egymással, s ezek közül az egészséges emberi értelem nem tekintheti mindegyiket a bűncselekmény okának. *Mill*-nek bizonyos mértékig igaza van *Bar* szerint abban, hogy csak önkényesen lehet a sok feltétel közül az egyiket okként kiemelni. Ennek ellenére mégsem lehet *Bar* szerint teljesen önkényesnek tekinteni az ok és feltétel megkülönböztetését: irányadó a vizsgálódás célja (5—10. l.).

Az ember csak csekély mértékben képes közvetlenül testével hatni a külső világra, — mondja *Bar* — és legtöbbször végtelen sok előfeltétele szükséges a célbavett jelenségnek, amelyek közé a ható akarat utolsóként lép. Vizsgálódásainkat azonban nem tudjuk közvetlenül vonatkoztatni a jelenségek egész végtelen sorozatára, hanem az előfeltételek bizonyos számát magától értődőnek vagy rendszerintinek feltételezve, egy következmény vizsgálására kell szorítkoznunk, amely akkor áll be, ha ezek a rendszerinti előfeltételek megvannak. Az a természeti erő, amelyet éppen vizsgálunk, úgy tűnik tehát, akaratunknak megfelelően, mint az utolsó feltétel valamely jelenség előidézésére. Ezt nevezzük oknak, épúgy mint akaratunkat. Mennyiben nevezhetünk tehát egy embert egy jelenség okának? Anynyiban, amennyiben annak a feltételnek gondoljuk, amely által a jelenségeknek különben szabályszerűnek gondolt lefolyása mássá változott. (10—12. l.) De az élet bizonyos kockázatot követel, és túlzott óvórendszabályok, amelyek egyes esetekben a kárt elhárítanák, kizárnák például minden iparüzlet folytatásának lehetőségét. (13. l.) Nem áll meg tehát okvetlenül a felelősség a cselekménynek azokért a következményeiért, amelyeket előre lehetett látni vagy amelyeket valószínűség szerint előre kellett látni. Az élet szabályának megfelelő cselekvés a döntő s ilyenkor a pusztá kívánság nem alapít felelősséget. Az élettől megkívánt

tevékenység ellentéte az, amelyet a törvény tilt, mert a törvényt az élet normájának kell tekinteni (14—18. l.).

Az eredmény előrelátása tehát nem döntő *Bar* szerint, de azért nem közömbös. Az ember olyan lény, amely a külső világot bensejében visszatükrözi. Mindaz, amit az ember helyesen előrelátott, úgy tűnik, mint az emberi akarat alkotórésze, feltéve, hogy a célbavett eredménynek egyik feltétele. De nem elegendő a csupán lehetséges összefüggés előrelátása: teljesen veszélytelen cselekmény is idézhet elő szerencsétlenséget a körülmények sajátos kapcsolódása folytán. Az sem lehet döntő, vajjon a cselekvő konkrét esetben gondolt-e a következmény lehetőségére, mert az, hogy valamely káros következmény folyhat egy cselekményből, önként világos és nincs szükség arra, hogy az egyes egyén megállapítsa. Minthogy tehát sem az okozati összefüggés szükségszerűsége, sem pusztá lehetősége nem lehet döntő, ezért csak az maradhat hátra, hogy bizonyos valószínűséget tekintsünk normának, vagy pontosabban azt mondjuk, hogy a cselekménynek mindazok a következményei okként vonatkoztathatók a cselekvőre, amelyek a dolgok rendszerinti lefolyásával járnak. De mindazokat a szokatlan körülményeket is, amelyek a cselekvő előtt ismeretesek, úgyszintén ezeknek rendszerinti eredményeit a cselekvőnek kell okként beszámítani. Ugyanez áll akkor, ha a cselekvő külön tudása nem ténybeli körülményekre vonatkozik, hanem olyan természeti törvényekre, amelyek nem közismertek. De megfordítva is lehet a cselekvőnek foggyatékosabb ismerete a közönségesnél, vagy lehet csupán látszólagos ismerete a körülményekről, amelyek között cselekszik. Ilyenkor a cselekvő csak annyiban ok, amennyiben az eredményt mint a szabályszerintit előrelátta. De az ember bizonyos mértékben ura is tudásának, és ha különös tudatlanságban tartja magát, akkor az is, ami az ilyen különös tudatlanságból származik, közvetve okul számítható be neki, habár azt nem gondolta el cselekményének szabályszerű eredményeként. A körülményekre vonatkozó különös tudatlanságból ugyanis rendszerint nem várt eredmények származnak, mondja *Bar* (18—20. l.).

»Gesetz und Schuld im Strafrecht« című nagyszabású munkájának (1907.) II. kötetében szintén hangsúlyozza *Bar*, hogy a jog bizonyos okozati összefüggéseket, amelyek természeti értelemben megvannak, nem vesz figyelembe. Arról a tételről, hogy

az embert annyiban lehet valamely jelenség okának tekinteni, amennyiben annak a feltételnek gondoljuk, mely az eseményeknek különben szabályszerűnek gondolt lefolyását mássá alakítja, *Bar* ebben az újabb munkájában is azt állítja, hogy ez gondolkodásunk törvényének felel meg. Ha valamit oknak mondunk, abból a nézetből indulunk ki, hogy e nélkül a valami nélkül nem következett volna be számbavehető változás azokban a viszonyokban, amelyeket éppen szem előtt⁷⁰ tartunk, hanem minden normális, szabályszerű folyamatában maradt volna. *Bar* nem tartja helytállónak az elmélete ellen tett azt a kifogást, hogy e szerint csak az lehetne ok, ami a dolgok rendes menetével ellenkezik. Ez a kifogás elfelejti, hogy az okozati összefüggés vizsgálata jogi célra legtöbbször patológikusnak mondható, mert amikor minden normálisan folyik, akkor a jog álláspontjából közömbös az, hogy X és Y okozati összefüggésben van-e. A kifogásolt tételnek az az igazi jelentősége, ami belőle következik, hogy az ember általában cselekvésének szabályszerű következményeiért felelős, de rendszerint *csak* ezekért, tehát nem felelünk olyan eredményért, amelyet csak olyan esemény beavatkozása idézett elő, amelyet nem lehet konkrét cselekvésünk szabályszerű következményének tekinteni. További következtetés az említett tételből az volt, hogy mivel a jogszabálynak megfelelő magatartást a jog szabálynak tekinti, ezért az ilyen magatartás jogilag nem tekinthető valamely bekövetkezett kár okául. Ugyanezt tanította arra az esetre is, ha valaki csak azt teszi, ami ilyen értelemben »az élet szabályának« megfelel. (178—181. l.) Saját felfogásáról *Bar* ebben az újabb munkájában azt tartja, hogy közeli rokonságban van az adekvát okozatosság elméletével, sőt azzal esetleg azonos (169. l.). Mindenesetre utal *Kries* fejtegetéseire,⁷¹ aki maga is kiemelte, hogy gondolatai ugyanazok, mint amelyek *Bar* elméletének alapjául szolgáltak, csak azzal a módosítással, hogy *Kries* — véleménye szerint — elkerülte az ellentmondást a szigorú okozatossági elmélettel.

A különbség *Bar* elméletének régebbi és újabb fogalmazása közt szerinte csak az, hogy míg korábban a jogi érdekű

⁷⁰ *Bognár* Cecil (i. m. 14. l.) a primitív ember tulajdonságának mondja, hogy csak ott keres okot, ahol a megszokottól eltérő jelenséget észlel.

⁷¹ L. alább.

eredményből indult ki és arra a kérdésre akart válaszolni, hogy az eredményt emberi cselekvésre, mint okra lehet-e visszavezetni, addig újabban az esemény minden feltételét egyelőre oknak tekinti, azonban a továbbiakban azt vizsgálja, még pedig az emberi cselekvésből kiindulva, mennyiben teheti észszerűen felelőssé a jog az embert a cselekvéséből folyó következményekért. Az eredmény azonban mindkét fogalmazás szerint ugyanaz, mondja *Bar*. Az okozati összefüggés kérdésének a jog szempontjából csak mint felelősségi kérdésnek van jelentősége s a pozitív jog az oknak abból a fogalmából indul ki, ahogyan azt a mindennapi élet felfogja. Azt a kérdést, vajjon meg van-e a feltételezettség, sohasem lehet teljes biztonsággal eldönteni. Tulajdonképen mindig csak azt tudjuk, ami a valóságban meg van vagy megvolt, nem pedig azt, mi volna más feltételek között. De a legnagyobb valószínűség a gyakorlati életben egy tekintet alá esik a bizonyossággal, s egy számunkra észre nem vehető változás a gyakorlati életben tényleg nem számít változásnak. Ha tehát nincs jel arra, hogy egy észrevehető, számbajövő változás állt volna be, akkor a feltételi viszonyt abban az esetben tekintjük meglevőnek, ha az emberi cselekmény tapasztalat szerint alkalmas volt annak a következménynek előidézésére, amely bennünket érdekel, és a büntetőjog szempontjából ez a deliktum tényálladéka. Legtöbb esetben ezt a döntést érzésünk olyan biztossággal diktálja, amelyet a gyakorlati életben botorság lenne kétségbe vonni. De már a cselekmény és az eredmény közt bizonyos idő eltelte kételyt támaszthat, mert hosszabb idő lefolyása alatt könnyen avatkozhatnak be ismeretlen dolgok (192—196. l.).

A *conditio sine qua non* elmélete is nyilvánvalóan a dolgok »szabályszerű« folyásából indul ki *Bar* szerint, s bizonyos pontig együtt halad a két elmélet, azonban az absztrakt vagy filozófiai⁷² értelemben meglevő okozati összefüggés a jog szempontjából csak korlátozottan használható. *Bar* ennek a korlátozottságnak objektíve érvényes normáit keresi, e közben azonban a cselekvő embert, akinek okozatossága szóba kerül, nem úgy tekinti, mint az élettelen vagy észnélküli természet egyik darabját, hanem a valóságnak megfelelően úgy tekinti, mint ref-

⁷² Helyesebben: *logikai* értelemben meglevő okozati összefüggés.

lektáló, az okozati összefüggés felett bizonyos mértékig számítással uralkodó lényt, és így az okozati összefüggést a cselekvő reflexiója, belátása és törekvése szerint is törekszik elhatárolni, ami szerinte teljesen jogosult. A *conditio sine qua non* elmélete a végtelenig terjedő okozati összefüggést azzal igyekszik ellensúlyozni, hogy ezt a bűnösség kérdésével korlátozza, ami azonban ellentétben van a gyakorlati élet felfogásával, már pedig a büntetőjog a gyakorlati életnek egy része, amely — bár tudományosan kell vizsgálni — sohasem szakadhat el teljesen a gyakorlati élet követelményeitől és felfogásától (fegyvergyáros stb. „okozatossága“). Az élet és a jog reális szükségletei szerint kell meghatározni, meddig terjedhet észszerűen azoknak a követelményeknek köre, amelyekért felelősséget lehet megállapítani egy emberi cselekvés alapján, esetleg egy pusztán esemény vagy viszony alapján is. Az akart, de a cselekvő álláspontjáról legalább objektíve lehetségesnek mutatókozó eredményért való felelősségen kívül a jogrend méltányosan általában csak a cselekvésből eredő olyan folyamat miatt állapíthat meg felelősséget, amely, mint könnyen lehetséges, észszerűen figyelembe vehető. Mindenki köteles bizonyos tekintettel lenni arra, milyen következmények folynak cselekményeiből mások irányában, ennek a mértékét azonban elvileg nem lehet az egyéni belátására bízni, mert ez veszélyeztetné a közbiztonságot. Az objektív mértéknek nevelő hatása van, de egyúttal a biztonság érzetét kelti másokban, ami nélkül gyakran nem is lehetne hasznos dolgokat megkísérelni. Természetesen az egyéni tudás figyelembevétele nem jelent méltánytalanságot a cselekvővel szemben (197—202. l.).

A megítélés alapjául szolgáló általános tudást illetően *Bar* szerint az összeség tudását kell figyelembe venni, amennyire ténylegesen hozzáférhető. Ezen a ponton válik el *Bar* szerint az okozatosság kérdése a bűnösség kérdésétől, melyet rendszerint nem lehet megállapítani olyankor, ha annak felismeréséhez, hogy a következmény könnyen lehetséges, több szükséges, mint az értelmes átlagember szakszerű tudása. Nem elég azonban csak az eredményt venni figyelembe, hanem az események egész lefolyásának könnyen lehetségesként kell jelentkeznie, a kérdéses cselekvéstől egészen az eredményig. Nem szükséges azonban, hogy éppen azt az eredményt láthatta vagy látta előre a

tettes, amely valóban bekövetkezett, mégis ki van zárva a felelősség, ha rendkívüli események a következmények lefolyását a rendestől eltérővé tették. De a »számbavehető« szó egyúttal lehetővé teszi az észszerű érdek figyelembevételét is a cselekmény tekintetében. Más a megítélése a következményeknek szórakozásra irányuló cselekmények tekintetében, mint olyankor, ha a cselekmény az életben szükséges, vagy ha a konkrét esetben sürgősen végre kell hajtani azért, hogy további károsodás elháruljon. Ám a gondatlansággal mégsem azonos az okozati összefüggés. Azt nem lehet követelni, hogy az a következmény, amelyért a felelősséget meg akarjuk állapítani, épen rendszerint vagy jelentékeny valószínűséggel várható legyen. A »kiszámítható« kifejezés nem talál egészen. Az önmagában kifogástalan cselekmény esetében az ahhoz esetleg csatlakozó következmények alapján nem lehet felelősséget megállapítani. A jogrend ezeket a következményeket nem tekinti számbavehetőknak, mert a jogrend az ilyen cselekményt vagy berendezést bizonyos előfeltételek alatt megengedi (202—214. l.).

Nem lehet különbséget tenni, *Bar* szerint, később bekövetkező események és már a cselekvés időpontjában meglevő körülmények hatása között. Ezért egészségsértés esetében nem lehet büntetőjogilag beszámítani a tettesnek a sértett rendkívüli testi alkatából folyó, különösen súlyos következményeket, ha ezeket a bűnös sem célba nem vette, sem pedig a sértett testalkatát nem ismerte (215—218. l.).

Tág teret szentel *Bar* az okozatosság ú. n. félbeszakítása problémájának is és ebben a keretben nagy szerepet játszanak a félbeszakító cselekmény pszichikai vonatkozásai. Azt az ellenvetést, hogy az okozatosság és a bűnösség szempontját nem szabad összekeverni, *Bar*⁷³ visszautasítja, hivatkozva a közbeszédre, amely a kettőt nem választja szét élesen, továbbá utalva a jogfejlődés kezdőszakára, amikor az egyén belső bűnössége alig jön figyelembe. De tulajdonképpen nem is lehet a belső bűnösséget a jogban teljesen érvényre juttatni. *Bar* szerint sohasem fog sikerülni, hogy teljesen elválasszuk azt a részt, amely a cselekvő legsajátosabb énjére esik, attól a résztől, amely kü-

⁷³ Die Lehre von der Culpa und dem Causalzusammenhange. Grünhuts Zeitschrift. 4. kötet.

lönös külső körülmények terhére róható. Mindíg marad egy olyan rész, amely a külső héjhoz tartozik. A bűnösség tisztult fogalmához is tapad valami a külső okozati összefüggésből. Így a gondatlanságnál különösen nem lehet teljesen számolni az egyéniséggel, mert különben a gondatlanság fogalma megfoghatatlan köddé foszlik. Ezért *Bar* szerint a bűnösség fogalma nem egyéb, mint a módosított okozatosságfogalom, és nem engedhető meg, hogy egymástól elválasztva gondoljuk a jogi bűnösséget és a külső okozati összefüggést, amennyiben ez jogilag jön figyelembe. Természetesen elgondolható és tudományosan szükséges is az egyén amaz állapotának elkülönített szemlélete, amelyben a tőle kiinduló impulzust a külső világ irányából az egyén akarátára vezethetjük vissza. Mihelyt azonban a beszámításnak ebből a lehetőségéből a beszámítás valóságának terére lépünk, akkor épen a valóság fogalmában rejlő összefüggés az ok és hatás közt az, amit jogilag is irányadónak kell elismerni a figyelembejövő utolsó hatás, vagyis az eredmény visszavezetése szempontjából, azaz a beszámítás szempontjából. Csak arról lehet szó, hogy ezt a valóságos összefüggést, amely minden dolognak végtelen összefüggése folytán végtelen messzire terjed és ágazik el, jogi szempontok szerint korlátozzuk. Ha ezt nem tesszük és azt hisszük, hogy az okozati összefüggést minden jogi megfontolástól elvonatkozva egészen tárgyilag, természetes értelemben lehet felfogni, a bűnösséget pedig kizárólag az egyénre lehet alapítani, akkor az okozati összefüggés számára, *Bar* szerint, nem marad más fogalom, mint a feltételezettségé, s az okozati összefüggés végtelenül messzire terjed, így mindabban, aminek az én tevékenységem bármiképpen feltétele, ami a körülmények még oly különleges kapcsolódása folytán az én tevékenységem következtében jött létre, abban én vagyok bűnös. Másfelől pedig a bűnösség szempontjából csak az egyén beleegyezése az irányadó, abba, ami valóban megtörtént, az e fölött érzett öröm, a megtörtént dolog helyeslése annyiban, amennyiben szándékról van szó, és az egyéni előrelátás akkor, ha gondatlanság forog szóban. De a bűnösség kérdésének az okozatosság kérdésétől való teljes elválasztása esetében a szándékon alapuló felelősséget nem is lehet szélesebb körre terjeszteni, mint a gondatlanságon alapulót, még a magánjogban sem (52—58. l.).

Egyébként *Bar* nem tartja valami gyökeresen újnak a saját okozatossági elméletét és hivatkozik Verulami *Bacon*-ra, aki kimondotta, hogy: »In jure non remota causa sed proxima spectatur«. De hivatkozik az angol-amerikai jogrendszerre is, amelyben a dolgok szabályszerű folyása a döntő szempont (59. és köv. l.).

b) *Thon*.

Az adekvát okozatosságnak egy másik korai képviselője: *Thon* (1894. évi jénai prorektori beszédében) ellene fordul az »élet szabályának« és *Bar*-ral szemben nem ennek alapján válogat a feltételek közt, hanem csak a valószínűség alapján. *Thon* szerint kétségtelen, hogy az okozatosság és bűnösség kérdését — bizonyos mértékig — széjjel kell választani, mert különben csak az volna okozatosság, ami jogi tilalomba ütközik és amit beszámítható egyén vitt véghez, holott okozni lehet olyant is, ami nincs megtiltva, sőt meg van parancsolva, és ennek is lehet jogi jelentősége. Az okozást nem lehet nemkívánatos eseményeknek bűnös vagy éppen büntetendő előidézésére korlátozni. (6. l.) Az okot nem lehet ugyanoly biztonsággal kiválasztani a feltételek közül, mint Odysseus a nőnek öltözött Achillest a szolgálók csapatából, mondja találón *Thon*, de már megszerzett vagy éppen kiegészített tapasztalatunk alapján mégis lehet visszafelé tekintve olyan eseményre találni, amely az okozatnak tekintett jelenséget érthetővé teszi. Ilyen az, amely — utólagos prognózis⁷⁴ szerint — a későbbi esemény valószínűségét már magában hordozta. A magától értődő feltételeket átugorjuk, mert magyarázatot kereső ösztönünket nem izgatják. Rendszerint megállunk akkor, ha olyan emberre akadunk, aki a későbbi esemény valószínűségét már magában hordozta. De nem érjük be ezzel akkor, ha az ilyen emberi cselekmény az összképben magától értődő valamit tüntet fel (10—12. l.). Nincs módunkban a jövőt máskép, mint valószínűt vagy valószínűtlent tekinteni (23. l.). A valószínűség megítélésekor mindazt figyelembe kell venni, aminek a valószínűség szempontjából jelentősége lehet, így a tettes lelki magatartását is

⁷⁴ Az „utólagos prognózis“ *Liszt* találmánya, aki ezzel a kísérlet tanában operál.

(28. l.). A tettesnek eredményes számítása kiegészíti szemünkben azt, ami a valószínűség, és így az okozatosság megállapításához hiányzik. Minél messzebbre hatolunk a múltba, annál inkább összefolyik az okozatosság és a bűnösség (29. l.). *Thon* szerint tehát nem helyes az okozatosságot *teljesen* elválasztani a bűnösségtől. Másfelől azt is hangsúlyozza *Thon*, hogy a jogi okozatosság szempontjából csak a valószínűségnek van jelentősége, nem pedig a pusztán lehetőségnek, mint *Kries* (l. alább) hirdeti. *Thon* szerint a lehetőség nem is objektív. A jogi tilalmak a valószínűségre vonatkoznak.

c) *Kries*.

Az adekvát okozatosság elméletének igazi — bár csakhamar meghaladott — kifejtője *Kries* freiburgi fiziológus⁷⁵ az emberi vonatkozások figyelembevételében túllépett a célon, amikor szintén szubjektív színezetet adott elméletének, még pedig mindjárt kiindulópontjában. *Kries* szerint nem elegendő a bűnös magatartás elbírálásához csupán azt tudni, milyen hatást váltott ki az adott esetben, a kifinomult jogérzet ugyanis azt kívánja, hogy a bűnös magatartást a szerint ítéljük meg, milyen jelentőség illeti meg általában, a társadalmi jelenségekkel való összefüggésében. *Kries* szerint a konkrét okozati összefüggés is túlnyomóan annyiban érdekel bennünket, amennyiben általános következtetéseket vonhatunk belőle, s ezek szerint irányítjuk várakozásunkat további hasonló esetekben is. *Kries* is hangoztatja ugyan az okozatosság és a bűnösség kérdésének szétválasztását, azonban, mint *Tarnowski* hangsúlyozza, nincs tisztában a bűnösség fogalmának határaival (*Tarnowski*: Die systematische Bedeutung der adäquaten Kausalitätstheorie für den Aufbau des Verbrechensbegriffs. 1927., 51. l.). *Kries* a nélkülözhetetlen feltételek közül csak azokat nem kívánja figyelembe venni, amelyeket a tettes nem tudott és nem is tudhatott, fel sem ismerhetett.

Az adekvát okozatosság különféle fogalmazásai megegyez-

⁷⁵ Über den Begriff der objektiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben (Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie 12. köt. 1888.); Über die Begriffe der Wahrscheinlichkeit und Möglichkeit und ihre Bedeutung im Strafrecht (Z. f. d. ges. Strafrw. 9. köt. 528. s. köv.).

nek *Kries*-zel és egymással abban, hogy a konkrét tényállást generalizálják, általánosabban fogják fel, az absztrakciót részesítik előnyben a konkrét szemlélet fölött. Az adekvát ok olyan feltétel, amely nemcsak hogy nélkülözhetetlen az eredmény létrejöveteléhez szempontjából, hanem ezenfelül bizonyos vonatkozásban van az emberi ítélőképességgel, az emberi tudatnak bizonyos lehetőségeivel. Ez az elmélet a logikai vonatkozások körében mozog ugyan továbbra is, akárcsak a feltételi elmélet, azonban nem feledkezik meg arról, hogy az eredménynek nélkülözhetetlen feltételei is csak annyiban érdeklők a jogászt, amennyiben arról van szó, hogy emberi cselekvés nyúlt bele a feltételek tömegébe és emberi belátással kell állást foglalni — a bírónak — emberi cselekvések felől. Amíg a feltételi elmélet mindig csak a bekövetkezett eredményből kiindulva ex post konstatálja, melyek voltak ennek az eredménynek olyan feltételei, amelyeknek elgondolása nélkül az eredményt sem lehetne elgondolni, addig *Kries* a bekövetkezett eredmény felé is ex ante fordítja tekintetét, ha nem is elegendő absztrakcióval, tehát túlzott általánosítással.

Az objektív lehetőség fogalma az adekvát okozatosság híveinél⁷⁶ általában alapvető jelentőségű. Ebben általában követik *Kries*-t. Nem követik azonban a teória szubjektív formulázásában.⁷⁷

Kries különbséget tesz valószínűségi és lehetségi ítéletek közt. A szubjektív valószínűségi ítélettől különbözik az objektív lehetségi ítélet. Az, hogy bizonyos körülmények között egy esemény épúgy bekövetkezhetik, amint el is maradhat, hogy mindkettő objektíve lehetséges, ez egészen tartható és értelmes állítás, ha ebben a feltételező körülmények megjelölése általános, pontatlan, egy csomó különféle magatartási módot magában foglaló. Az ilyen részleges megjelölés magában foglalja azoknak a viselkedési módoknak összeségét, amelyek a hatá-

⁷⁶ Kivétel *Thon*.

⁷⁷ *Kries*-t és *Bar*-t bírálva a tipicitás jelentőségét hangsúlyozza *Helmer* (Über den Begriff der fahrlässigen Täterschaft 1895., 32. s. köv. 1.), utalva arra, hogy a törvény is a tipikus kauzalitást tartja szem előtt, ahol súlyt helyez az eredményre. *Helmer* a statisztikai módszert akarja alkalmazni s az absztrakció fontosságát emeli ki; szerinte a véletlen és az adekvát okozatosság mellett van egy harmadik is.

rozatlanul hagyott vonatkozásokban fennállhatnak. Ha azt kérdezzük, létrehozott-e valakinek bűnös magatartása az emberi társadalomnak tényleg fennálló általános viszonyai közt veszélyt az eredmény irányában, akkor a tettes bűnös magatartását pszichológiailag definiálva azt kell tekinteni, vajjon milyen káros következmények előidézésére alkalmas generálisan az ily bűnös magatartás s ilyenkor a konkrét eset generalizálásának kellene végbemennie mindazokban a tekintetekben, amelyekben egyáltalában semmi, vagy csak pontatlan tudás van. Így pl. a gyilkosságnak pszichológiai tényállása egyfelől azt az akarati aktust foglalja magában, amellyel a gyilkos ujját mozgatta és a fegyvert elsütötte, de ezenkívül hozzátartozik az is, hogy amikor ezt tette, áldozatát maga előtt látta és a fegyvert reá irányozta. Olyankor, ha a cselekvő helyes felfogás és ismeretek alapján magatartásának egy bizonyos eredményét várta és ez az eredmény a várt módon be is következett, ezt mindig adekvát okozatosságnak kell tekinteni. Mert ilyenkor pszichológiai tényállás forog fenn, melynek a sértő eredménnyel általában és rendszerint össze kell kapcsolódnia. A pszichológiai tényálláshoz hozzátartozik a téves feltevés is. A generalizálás úgy is történhetik, hogy nem mellőzzük teljesen a tettes tudatán kívüleső feltételeket, hanem ezeket csak általános jegyeik szerint vesszük figyelembe. Teljesen absztrahálni csak a feltétlenül megismerhetetlen feltételektől kell. *Radbruch* szerint azonban (i. m. 35.) a *Kries*-féle okozatossági elmélet teljesen fölösleges akkor, ha a gondatlanságot — helyesen — úgy definiáljuk, hogy ez akkor van meg, ha a tettes egyéni ismeretei és képességei szerint láthatta előre az eredményt, s *Kries* okozatossági elmélete azon a félreértésen alapul, mintha az eredmény előreláthatóságának a természeti törvények teljes ismerete mellett kellene meglelnie, hogy valakit gondatlanság miatt lehessen büntetni. De a gondatlanság fogalmi elemeinek az okozatosság fogalmába illesztéséről van szó *Radbruch* szerint annyiban is *Kries*-nél, hogy *Kries* felfogása értelmében a tettes számára csak felismerhető körülményeket is figyelembe kell venni az ily lehetőségi ítélet megalkotásakor, nem csupán a tettes nomológiai ismereteinek nem helyes alkalmazását.

Kries ugyanis azt hiszi, hogy a betegápolót, aki tévedésből másodszor is beadja az orvosságot s ez, mert valaki — az

ápoló tudtán kívül — mérget kevert bele, a betegnek halálát okozza, gondatlanság miatt meg kellene büntetni akkor, ha a halál okozásának bármely feltétele elegendő lenne adekvancia nélkül is. Holott ilyenkor nincs gondatlanság, mert nincs meg az eredmény előreláthatósága, lévén ez a tettes egyéni ismeretei és képességei szerint megítélendő, nem pedig — mint *Kries* gondolja — az emberiség egész nomológiai tudása, az eredményt előidéző tapasztalati tények teljes ismerete szerint. *Kries* azért veszi figyelembe csupán a tettes ontológiai tudását, hogy így ne legyen felelős gondatlanságért a miatt, mert teljes nomológiai tudás mellett előreláthatott volna olyan eredményt, amilyent saját nomológiai ismeretei mellett nem láthatott pedig előre. De a gondatlanság fogalmának ez a korrekciója fölösleges, mert a gondatlanságnak nem mértéke az emberiség teljes nomológiai tudása. Az tehát igaz, amit *Traeger*⁷⁸ hoz fel *Kries* védelmére, hogy t. i. *Kries* okfogalma nem azonos a gondatlansággal, de viszont nem is szükséges a *Kries*-féle okfogalom csupán azért, hogy szűkíteni lehessen a gondatlanságért való felelősség körét. Azt azonban *Traeger* is elismeri, hogy *Kries* nem megy eléggé túl a gondatlanság fogalmához tartozó valószínűségi ítéleten. *Traeger* szerint az adekvát okozatosságnak *Kries*-féle fogalma csak ott terjesztené ki a felelősséget a gondatlanságból okozott eredményen túl is, ahol a tettes nomológiai tudása elmarad az általános tapasztalati tudás mögött, úgy hogy ennek az általános tapasztalati tudásnak alapján figyelembe véve a tettes által ismert és általa megismerhető feltételeket, azt az ítéletet kellene mondani, hogy a tettes cselekménye az eredmény valószínűségét emelte, míg a tettes a saját tapasztalati tudása alapján ezt az ítéletet nem mondhatta volna. Ilyen eset pedig ritka. *Radbruch* pedig (i. m. 36. l.) arra mutat rá, hogy a *Kries*-féle formula szerint az eredményhez képest súlyosabban minősülő bűncselekmények esetében gondatlanságért kellene büntetni a súlyosabb eredményt illetően, holott ez a törvénnyel ellentétes. Amint *Traeger* (i. h.) megállapítja, *Kries* csak azért nem szorítkozik a külső körülményekre, mert *Kries* szerint így figyelembe kellene venni az esetek egészen különleges alakulását is, ennek a felfogásnak

⁷⁸ Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht (1904) 132. l.

magyarázata pedig az, hogy *Kries* az okozatossági kérdés eldöntésével a felelősséget is eldöntöttnek tekinti. Az adekvát okozatosság tanának továbbfejlesztője és véglegesnek tekinthető formulázásának szerzője: *Traeger* túlságosan messzemenőnek tekinti az általánosításnak azt a módját, ami *Kries* fel fogását jellemzi.

d) *Rümelin*.

Ha *Kries* túlságosan kevés feltételt vesz figyelembe az objektív lehetőségi ítélet alapjául és így igen sok feltételtől elvonatkozik, s aránylag csekély lehetőséget tulajdonít annak, hogy egy-egy feltétel mellett épen a konkrét eredmény következhesse be, mert hiszen annál többféle, annál többirányú a lehetőség, minél absztraktabban, minél kevesebb más feltétellel való összefüggésében van meghatározva egy bizonyos feltétel: az ellenkező hibába esik az adekvát kauzalitásnak egy másik nagy teoretikusa: *Rümelin*,⁷⁹ az úgynevezett utólagos objektív prognózis-elméletével. Azért lehet ezt utólagos prognózisnak nevezni, mert a lehetőségi ítélet szempontjából figyelembe veszi mindazokat a feltételeket, amelyek akár a cselekmény idejében, akár később váltak ismeretessé, feltéve, hogy a cselekmény elkövetésekor már megvoltak. Nem irányadó ebben a tekintetben, vajjon a tettes tudott vagy tudhatott-e ezekről a feltételekről, hanem elegendő, ha ezek bármiképpen felismerhetőkké váltak. Sőt figyelembe kell venni *Rümelin* szerint nemcsak a tett idejében megvolt feltételeket, hanem azokat is, amelyeknek bekövetkezésével emberi köztapasztalat szerint még számolni lehet, vagyis amelyeknek bekövetkezését az előállott tényállással előmozdítotttnak lehet tekinteni. A feltételek körének ilyen tág megvonása, a feltételek közül igen soknak figyelembevételével azzal jár, hogy egy-egy feltételt véve figyelembe, igen nagy a lehetősége annak, hogy az eredmény bekövetkezik, mert hiszen minél többet veszünk figyelembe az eredmény nélkülözhetetlen feltételei közül, annál nagyobb az eshetősége annak, hogy a konkrét eredmény bekövetkezik.

Rümelin maga sem tartja megnyugtatónak ezt a nagyon

⁷⁹ Die Verwendung der Kausalbegriffe im Straf- und Civilrecht. Archiv für die civilistische Praxis. 1900., 171. s. köv. I.; Der Zufall im Recht (1896).

tágkörű felelősséget, amit az adekvát okozatosságnak ily elmélete tesz lehetővé. Ezért két módosítást tesz teóriáján. Az egyik ez: Ha egy felelősséget megalapító folyamat által a sértett csak idő- és térbeli vonatkozásba hozatik egy később beálló eseményhez, akkor ennek a második eseménynek a minden számításon kívüleső és a felelős személy által sem ismert, sem meg nem ismerhető feltételeitől akkor is el kell tekinteni, ha ezek a feltételek az első folyamat idejében megvoltak (Archiv 300. 1.), Ilyen az eset pl., ha a testi sértés folytán megsérült gyógyítása érdekében olyan vasúti vonatot kénytelen használni, amelynek, mint utóbb kiderült, egy hidon kellett áthaladnia, amely teljesen el volt korhadva, vagy olyan helyen, ahol öngyulladásra berendezett akna volt elhelyezve. Ilyenkor *Rümelin* szerint is helytelen volna halált okozó testi sértést megállapítani az így bekövetkezett halálra tekintettel. A második módosítást *Rümelin* következőképpen formulázná: Semmiképpen sem lehet az utólagos objektív prognózis mértékének alkalmazása mellett számolni más embereknek a tett idején meg volt pusztá elhatárolásaival vagy hajlamaival, amennyiben ezeket a tettes nem vette számításba, vagy nem vehette volna számításba (301. 1.). Mint *Traeger* megállapítja, még így is túlságosan sok feltételt kell figyelembe venni az objektív utólagos prognózis keretében. Így a hírhedt Thomas-féle esetben, amikor a hajómunkások elejtették a Thomas tömeggyilkos által feladott, állítólag kaviárt tartalmazó hordót s a benne volt dinamit robbanása folytán több mint száz ember meghalt vagy megsebesült és több hajó a kikötőben erősen megrongálódott: a *Rümelin*-féle elméletet alkalmazva, *Traeger* szerint, abban az esetben, ha a hajómunkások gondatlanságból ejtették el a hordót, magánjogi felelősséggel tartoznának az áldozatok megölésével és megsebesülésével, úgyszintén a hajók megrongálódásával előállott károkért is, mert annak az utólag ismertté vált ténynek a figyelembevételével, hogy a hordóban dinamit volt, a lehetőségi ítélet akként fog szólni, hogy a hordó leejtése, különösen olyan hideg napon, mint 1875. december 5-e volt, a robbanás nemcsak magas fokban lehetőnek, hanem épen bizonyosnak tekinthető. Ilyenkor — *Traeger* szerint — méltányossági kivételről sem lehet szó, mert itt nem csupán egy eseménynek egy máso-

dik esemény részére való idő- és térbeli kiszolgáltatásáról van szó. (Traeger i. m. 144., 145. l.)

Radbruch (i. m. 42. l.) egyenesen azt mondja, hogy *Rümelin* — a méltányossági kivételekre nem tekintve — az eredménynek összes feltételeit teszi az utólagos prognózis alapjává. Minthogy ugyanis — mondja *Radbruch* — semmi sem történik ok nélkül, minden pillanatban előre megvannak alkotva az összes feltételei mindannak, ami történni fog a világon. Ha tehát valamennyi olyan feltételt figyelembe veszünk, amelyet várni kell, akkor az egész oki folyamatot figyelembe vesszük az eredménnyel együtt és így a lehetségi ítélettel fölösleges fáradni. Ha pedig eltekintünk azoktól a feltételektől, amelyeket várni kell és csak a cselekmény idején már meglevő feltételeket tesszük az ítélet alapjává, akkor az az ítélet, amelyet ezeknek a feltételeknek az eredményhez való viszonyáról mondunk, az elgondolható legadekvátabb vonatkozást adja az eredményhez: — 1-es lehetségi fok — szükségképiség. Az egész operáció tehát mindkét esetben azzal az eredménnyel jár, hogy mindegyik feltétel egyaránt számot tart az ok címére. *Rümelin* felfogását tehát a szabály szerinti esetben visszatérésnek tekinthetjük — mondja *Radbruch* — az uralkodó okozatossági elmélethez *Rümelin* tudta és akarata ellenére.

A méltányossági módosításról pedig azt állapítja meg *Radbruch* (49., 50. l.), hogy világos bizonyítéka annak, mennyire szükségképen kell zátonyra jutnia az adekvát okozatosság minden objektív fogalmazásának és kell szubjektív⁸⁰ mozzanatokat magába vennie. A cselekmény elkövetésekor megvolt minden feltételt azért nem lehet figyelembe venni, mert ezzel múlhatatlanul az uralkodó tanhoz térne vissza a tanítás. Ezért kizárják az abszolúte megismerhetetlen feltételeket s ezzel ex professo a bíró álláspontját, mint az egész emberiség tapasztalati tudása képviselőjének álláspontját teszik a lehetségi ítélet alapjává. Ám ez a még majdnem objektív fogalmazás a gyakorlatban megtagadására vezetne az adekvát okozatossági tan alap gondolatának, egyúttal a *Buri*-féle elmélet elfogadására a rendszerinti esetben. Hogy el lehessen kerülni ennek az elméletnek összes hibáit, további méltányossági módosításra van szükség,

⁸⁰ L. alább *Wolter* megjegyzéseit a szubjektivitás vádjára.

mely elsősorban objektívként viselkedik, de azután a normális embert vezeti be ex professo. Így nyilvánvaló, hogy az a kísérlet, mely a bíró álláspontját választotta a lehetőségi ítélet kiindulópontjául, csak öntudatlan kísérlet volt arra, hogy a normális ember előtt ismeretes feltételi komplexus élesebben, objektívebben legyen körülhatárolva. Minden objektív, a feltételek természetén alapuló elhatárolás sikertelensége minden ellenfélnél világosabban mutatja, *Radbruch* szerint, mennyire határozatlan fogalom a »típus«, a »közismert« stb. Minthogy a normális ember álláspontja az irányadó, az adekvát kauzalitás tanának a most tárgyalt fogalmazása menthetetlenül a többször említett dualizmusba zuhan: hogy ne kelljen kizárni a felelősségből a szándéktól átfogott atípusos okozatosságokat, ezért a lehetőségi ítélet bázisává kell tenni a köztudottakon kívül a tettes előtt ismeretes feltételeket is. Így ez a leplezett, a normális emberre hivatkozó fogalmazás ahhoz a fogalmazáshoz vezet, amely ezt kifejezetten teszi, mondja *Radbruch*.

e) Középlelméletek.

aa) *Liepmann*.

Liepmann (Einleitung in das Strafrecht, 1909. 70. s. köv.

1.) szintén *Kries* következő általánosító szemléletéből indul ki:

»Amint egy tárgy mibenlétét nem adják tökéletesen azok a hatások, amelyeket konkrét esetben kifejt, hanem az csak egy csomó olyan tulajdonságban található meg, melyek alapján véve mind azt jelentik, hogy milyen hatást fejtett ki a különféle feltételek alatt, úgy valamely bűnös magatartás megítélésénél sem lehet elég azt tudni, milyen eredményt hozott létre a különös esetben. Ha megfontoljuk, milyen hatást tenne egy bűnös magatartás más hasonló esetekben, milyen eredmények létrehozására alkalmas generálisan, akkor ez nem fantáziánknak henye vagy zavaró játéka, hanem nagyon pontos és általános ismeretek felhasználása. Valamely bűnös magatartás minéműségét nem valamely önkényesen fingált viszonyokra tekintettel vizsgáljuk, hanem bizonyos általános feltételekre tekintettel és az ily magatartást bizonyos generális lehetőségek megjelölésével jellemezzük, amelyek így adódnak. Ilyen megfontolások és az ezekhez igazodás a művelt jogérzet jellemző vonása. A műveletlen embernek az a sajátsága, hogy csak az egyes eset

konkrét kauzalitása szerint ítél és hogy az ellen is fordul, aki valamely jog sértő eredményt egészen ártatlanul idézett elő. A művelt jogérzetnek az általánosító szemlélet a sajátossága. A művelt jogérzet azt kívánja, hogy a bűnös magatartás a szerint a jelentőség szerint ítéltesse meg, amellyel bír a szociális jelenségekkel összefüggésben, meg kívánja annak vizsgálatát, hogy milyen generális oki vonatkozásokban van.⁸¹

Liepmann igyekszik elkerülni *Kries* határozatlanságát. Ok alatt azoknak a realiter adott feltételeknek összeségét érti, melyekből valamely folyamat valósága gondolkodásunk számára szükségkép következik, amelyek tehát magyarázatát adják számunkra ennek a folyamatnak, de ez a magyarázat igen különbözőképpen szól az egyes tudományágak tárgyai és feladatai szerint. Ha a jog területén akarjuk egy bizonyos eredmény okát kideríteni, akkor arról kívánunk felvilágosítást, van-e alap a jog eszközei útján való reakcióra. A büntetőjog szempontjából, mely az egyéni felelősség elvét tette tilalmainak és parancsainak zsinórmértékévé, nem lehet az egyest olyan eredmények okozójának tekinteni és olyan eredményekért felelőssé tenni, amelyek teljesen dacolnak ellenőrzésével, mert elháríthatatlanok, amelyekért tehát nem az egyént, hanem, mint mondani szokás, a szerencsétlen véletlent lehet csak felelőssé tenni. Az eredményt a büntetőjog értelmében csak akkor okozta egy cselekmény, ha ez számbavehető összefüggésben van az eredménnyel, úgy hogy az ilyen cselekmény valóságával az eredmény valósága számbavehetően szükségszerűnek mutatkozik.

Liepmann tanítása szerint az adekvát feltételeknek nem a rendkívüli történés az ellentéte, hanem a véletlen, vagyis olyan történés, mely nem hozzáférhető az emberi számítás részére, nem »számbavehető«. A valóban számításba vett is hozzátartozik a számbavehető területéhez, ha mégolyan rendkívüli kapcsolódású körülményekről van is szó. Mindenütt, ahol valaki tettének következményeit helyesen vette számba, nem véletlen összefüggés forog fenn, hanem ellenkezőleg olyan, amelyet számbavettek, amelynek tehát mindig adva kell lennie, ha a végzett számítás nem bizonyul tévesnek. Nem lehet tehát az itt tár-

---

⁸¹ Kries : Ueber den Begriff der objektiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben 1888., 49., 50. l.

gyalt okozatossági elmélettel szemben ellenérvül felhozni a cselekménynek ritka, de számbavett következményeiért való felelősséget.

bb) *Traeger*.

Kries és *Rümelin* közt középhelyen van a *Liepmann*t követő *Traeger*⁸² is, aki az adekvát okozatosságnak véglegesen tekintett formuláját a következően foglalja össze: »Az a cselekmény, amely egy meghatározott eredménynek nélkülözhetetlen feltételeként jelentkezik, akkor adekvát feltétele ennek az eredménynek, ha a bekövetkezettel egyfajta eredménynek általában előmozdító körülménye, vagyis ha az olyan eredménynek, amilyen a bekövetkezett, az objektív lehetőségét nem jelentéktelen módon emeli. Hogy a lehetőségi ítéletet meg lehessen alkotni, az egész tapasztalati tudást alapul kell venni és figyelembe kell venni mindazokat a cselekmény elkövetésekor (vagy az egyéb esemény beálltakor) meglevő feltételeket, amelyeket ebben az időpontban a legbelátóbb ember felismerhetett, továbbá azokat a feltételeket is, amelyeket ezenfelül a tettes maga ismert. A többi feltételtől el lehet tekinteni. Ez az adekvát okozatosság a bűnössévválás lehetőségének a szélső határa azokban az esetekben, amikor a felelősségrevonáshoz a jogilag releváns eredmény egész terjedelmére vonatkozóan bűnösség szükséges, míg azokban a többi esetekben, amikor a felelősségrevonáshoz bűnösségre egyáltalában nincs vagy a jogilag figyelembejövő eredménynek nem egész terjedelmében van szükség, magának a felelősségnek a szélső határa«. (159 l.)⁸³

E szerint a döntő kérdés az, hogy ez a nélkülözhetetlen feltétel általánosan előmozdító körülményük-e a bekövetkezettel egyfajta eredményeknek. Más szóval úgy formulázza *Traeger* a

⁸² Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht (1904).

⁸³ *Litten* (Krit. Vjschr. 47. k. I. s. köv.) mint az eddig legbehatóbb és legzártabb munkát dicséri *Traeger* könyvét az okozatosság jogi irodalmában, mely jelentékenyen előbbrevitte a tárgy és a vita állásának tisztázását. Mindazáltal *Litten* szerint (19.) *Traeger* elméletét a hatályos jogra tekintettel módosítani kell úgy, hogy bár elvileg az ex ante felismert, vagy felismerhető feltételeket kell figyelembe venni, de ezenkívül a lehetőségi ítélet alapjába kell vinni a fizikai és gazdasági szervezet sajátosságait is, tekintet nélkül arra, hogy ex ante felismerhetők-e. *Litten* szerint (32. l.) *Traeger* elméletéből nemcsak az ismeretelméleti megalapozás hiányzik, hanem a logikai magyarázat is formulájának kettősségére.

kérdést, hogy az ilyennemű eredmény a vizsgálat tárgyául szolgáló feltétel nélkül gyakrabban következik-e be vagy sem. Az ily lehetőségre vonatkozó ítélet megalkotásakor csak azokat a feltételeket lehet figyelembe venni, amelyek a cselekmény elkövetésekor fennforogtak, nem pedig — mint *Rümelin* utólagos objektív prognózisában — azokat is, amelyekre a cselekmény elkövetésekor mint később bekövetkezőkre észszerűen lehetett számítani. De el kell vonatkozni azoktól a feltételektől is, amelyek sem *ex ante*, sem *ex post* nem ismerhetők meg. Ezzel azonban nincs sok mondván. El kell tehát vonatkozni a bár utólag felismerhető, de *ex ante* meg nem ismerhető feltételektől is, tehát ennyiben a prognózis nem utólagos, mint *Rümelin* kívánja, hanem a cselekmény elkövetésének időpontja irányadó a feltételek megismerhetősége tekintetében, ám nem a tettes tapasztalati tudása szerint, hanem a legtapasztaltabb és legbelátóbb embernek, t. i. a bírónak az álláspontjáról, akit szakértő támogat. Ha adott esetben a tettes kivételesen nagyobb ontológiai tudással rendelkezik, mint a legbelátóbb és legtapasztaltabb ember, akkor ezt is figyelembe kell venni. (Ilyen pl. az eset, ha a Thomas-féle láda tartalmát egy munkás véletlenül megtudja s gondatlanságból elejti a ládát. Ilyenkor *Traeger* szerint felelőssé kell tenni, habár a legbelátóbb embernek sem kellett figyelembevenni azt, hogy a ládában robbanóanyag van.) Ilyenkor az esemény lefolyása atipikus ugyan, de ez nem zárja ki az adekvitást. (Az, hogy a sérült seblázban meghal, nem tipikus lefolyása a sérülésnek, mégis lehetséges, hogy a sérülés a halálnak adekvát feltételeként jelentkezik, mondja *Traeger*.) A lehetőségi ítélet objektív jellegét az atipicitás nem érinti.

Nomológiai tekintetben az egész tapasztalati tudást kell alapul venni a lehetőségi ítélet megalkotásakor, mégpedig a megítélés időpontjában, mert a tapasztalati tudás mindenkori állása irányadó, ha ez egyébként sohasem teljes és végleges is. A felelősség kérdését, mint minden gyakorlati kérdést nyomban el kell dönten, nem lehet várni, mint a tiszta tudományban. Elég az ú. n. empirikus törvények ismerete, sőt az illető események rendszerinti egymásrakövetkezésének ismerete is. Szigorú értelemben vett természettudományi törvényszerűség ismeretére nincs okvetlenül szükség *Traeger* szerint.

Az eredmény objektív valószínűségét az adekvát feltétel-

nek emelnie kell, ez teszi adekváttá. A bekövetkezettel egyenmű eredményeknek az adekvát feltétel nélkül csak ritkábban lehet bekövetkezniök. Számszerű viszonyt megállapítani nem igen lehet, de nem lehet számszerűleg meghatározni a lehetőség emelkedésének azt a fokát sem, amelynek elérével a nélkülözhetetlen feltétel az ilyfajta eredményt általánosan előmozdító feltételként szerepelhet. Azért az adekvát okozatosság tana a büntetőjogban sem alkalmazhatatlan, mondja *Traeger*, amint hogy más büntetőjogi fogalmak sem olyan abszolút élesek, mint az adekvát okozatosságot elvető *Radbruch* állítja.

Az adekvát okozatosság elméletének fő alkalmazási területe *Traeger* szerint egyfelől a célzatosan elkövetett bűncselekmények,⁸⁴⁻⁸⁵ másfelől a tényálláshoz nem tartozó további eredmény szerint súlyosabban büntetendő cselekmények, amelyeket a rövidség kedvéért praeterintentionálisaknak nevezhetünk, végül az okozati összefüggés úgynevezett félbeszakítása. Következő fejtegetéseink szempontjából ez utóbbinak alig lesz jelentősége, ezért nem kell vele foglalkoznunk.

Az olyan bűncselekmények eseteiben, amelyeknek büntetendőségéhez a törvény szándékot kíván, ha a tettesnek egyenesen az eredményre irányuló célzata ismerhető fel, az adekvát okozatosság elvének alkalmazása nélkül ki nem elégitő megoldások lehetségesek. Ha a szándékot teljesen szubjektív elemnek fogjuk fel és a lelki állásfoglalásban kimerültnek tekintjük, akkor a *conditio sine qua non* okozatossági felfogása szerint gyilkos-

⁸⁴ *Liepman* (Archiv für Strafrecht und Strafprozess 52. köt. 331. s. köv. l.) tagadja, hogy a szándék körén belül alap volna a külön célzatosság megkülönböztetése, de ha ez megállna, akkor sem lenne helyes *Traegernek* erre alapított érve az adekvát kauzalitás szükségessége mellett: *salto mortale*-nak mondja *Traegernek* azt az okoskodását, hogy egyszerű szándék esetében a tudat csak adekvát feltételeket foglalhat magában, ellenben az objektív okozatosság szempontjából bármilyen feltétel elegendő, míg célzatosság esetében a tudat bármilyen feltételre vonatkozhat, de az objektív kauzalitás csak adekvát feltételeket vehet figyelembe. S az, hogy célzatosság esetében a tettes akkor is elkövette volna a cselekményt, ha az eredmény valószínűbbnek mutatkozott volna, a szándéknak minden egyéb esetére is áll *Liepman* szerint.

⁸⁵ *Heller Erik* (A magyar büntetőjog tankönyve 1931., 130. l.) figyelmen kívül hagyja, hogy *Traeger* adekvát elméletének szükségességét épen a célzatos cselekmények sajátosságára alapítja, nem csupán az eredmény szerint súlyosabban minősülő cselekményekre.

ság miatt kell elítélni azt a gazdát, aki béresét zivatar idején azért küldi az erdőre, hogy ott a villám agyonüsse s ez be is következik. A béresnek adott megbízás mindenesetre nélkülözhetetlen feltétele a béres halálának. A szubjektív elem itt nem korrigál, mert a lelki állásfoglalás és a bekövetkezett eredmény egybeesik. Korrektívumot csak az a szempont nyújthat, hogy a halál bekövetkezésének objektív lehetőségét az erdőre küldés nem emelte számbavehetően, mondja *Traeger*.⁸⁶

Ami az eredményfelelősség eseteit illeti, ebben a tekintetben *Traeger* álláspontja az, hogy a *conditio sine qua non* elvének alkalmazása »helyel-közzel olyan döntésekre vezet, melyek jogérzetünkkel a legélesebb ellentétben állanak«.

Radbruchnak azt az ellenvetését, hogy az adekvitás nem az okozatosság tulajdonsága, hanem csak az okozatossághoz csatlakozó további követelmény, azzal véli megerősíteni *Traeger*, hogy az abban az esetben lenne így, ha csupán szinguláris jelentősége lenne a bűncselekmények eseteiben. Ám ilyen szingularitásról nem lehet szó. Az adekvancia követelménye *Traeger* szerint olyankor is aktuális lehet, ha célzatosan elkövetett bűncselekmény forog szóban, tehát nemcsak a *praeterintentio*-nális, szándéktól át nem fogott eredmény tekintetében. Ehhez képest *Traeger* szerint az okozatosság adekvanciája általános érvényű tétel a büntetőjogban (i. h.), mert az okozati összefüggésnek különféle fajtáinál egyaránt meg van.^{87–88}

⁸⁶ *Litten* (i. h.) sem helyesli *Traeger* felfogását a „célzatos“ cselekmények tekintetében, utalva arra, hogy *Traeger* elegendőnek tartja a reményt, holott a jogi értelemben vett bűnösség nem gondolati bűnösség, hanem a cselekvő képzetének összhangban kell lenni a világgéppel (22., 23. l.).

⁸⁷ *Litten* szerint (32.) *Traeger* okozatossági fogalma a culpa levíssimának felel meg, objektivizálva. *Litten* (9.) jogosultnak látja azt a kifogást *Traeger* ellen, hogy elmélete nem okozatossági, hanem beszámítási elmélet. Ellenben *Wolter* szerint (Archiv für Rechts- u. Wirtschaftsphilosophie. 1926. évi XIX. köt. 583–7.) az, hogy az adekvát okozatosság szubjektív jellegű, elkerülhetetlen, de nem jelenti az okozatosság és a bűnösség kérdésének összekeverését, mert a cselekvőnek nem kell a megfelelő ítéletet megalkotnia (nem tudatos gondatlanság esetében). Ami pedig a fikció kifogását illeti, erre nézve hangsúlyozza *Wolter*, hogy a fikció tudatos eltérés a valóságtól, de nem minden fikció, ami nem reális s a jog nem akarja, hogy a valósághoz mérjék, tehát nem fikció. A jogban ugyanis értékelésről van szó s az értékelés tárgya nem a természet, hanem értékelés. A valószínűség, amivel a jog dolgozik,

7. FEJEZET.

Támadások az adekvát okozatosság tana ellen.

a) *Liepmann*.

Az adekvát okozatosság elméletének egyik jeles kifejtője, aki — mint láttuk — a számításbavehetőséget (*Berechenbarkeit*) teszi az adekvancia követelménye helyébe: *Liepmann* utóbb elene fordul az adekvát kauzalitás tanának (*Archiv für Strafrecht und Strafprozess* 52. köt., 1905. 331. s köv. l.). Kritikája kettős irányú. Elsősorban azt kifogásolja, hogy az adekvát okozatosság tana nem okozatossági elmélet, hanem a felelősségre vonatkozik, pedig csak egy *okozatossági* teória adhat választ arra a kérdésre, mi a tételes jog álláspontja ott, ahol *okozati* összefüggést kíván. Másik kifogása *Liepmann*-nak az, hogy az adekvát okozatosság elméletei nem fejtik ki, mikor van egy feltételnek tipikus jellege. *Liepmann* szerint az adekvát teóriák kérdésfeltevése a hibás, ezt kell revideálni. Azt azonban *Liepmann* már nem fejtette ki, hogyan.

Liepmann szerint az adekvát teóriák nem az okozatosság tekintetében foglalnak állást, hanem abban a tekintetben, hogy

---

nem jelent álláspontváltoztatást a jogban a valósági szemlélethez képest; álláspontváltoztatásról csak a természeti szemléletben lehet szó. A természeti — esetleg fiktív — okozatossági elmélettel szemben a jogi „okozatossági” elmélet *ex ante* módszerű s számbavehetőségen alapul.

⁸⁸ *Rohland* szerint (i. m. 50. l.) a praktikus okozatossági tan a cselekménynek és az eredménynek összefüggését a tapasztalat szerint várt lefolyásra korlátozza: okozatosság a várakozásnak megfelelő, tehát előrelátható okozatosság. *Rohland* úgy fogja fel az adekvát okozatosságot is, hogy ez a várakozásnak megfelelő okozatosság: ez az értelme az adekvát okozatosság ama meghatározásának, amely szerint a jogellenes magatartás az okozott eredménnyel generális összefüggésben van, azaz az általános viszonyokhoz képest alkalmas arra, hogy ilyenfajta sértéseket idézzon elő. Így *Rohland* tanítását az adekvát okozatossági teóriák egyikének is lehet tekinteni.

milyen tényezőket kell figyelembe venni a kauzális történetéből, hogy igazságos jogi felelősséget lehessen találni.⁸⁹ Tehát: vagy sikerül kimutatni, hogy a tan alapgondolatai lényeges momentumokat adnak az okozatossági kérdés megoldására általában, vagy pedig értéke, ha van, az, hogy meghatározza a felelősség határát és megmutatja, hogy nem az okozatosság, hanem az adekvát okozatosság lehet csak az alapja a cselekvő felelősségének. De a hatályos jog értelmezésére ebben az esetben sem lehetne használni. Mert itt elsősorban az okozatosság kérdése lép fel a nélkül, hogy felelősségi kérdéseket kellene megoldani. Még ott is, ahol az okozatossági kérdésnek az a célja, hogy a felelősség megállapításának céljára nézve adjon feleletet, még ott is világosan szét kell választani az okozatossági és a felelősségi problémát. De vannak olyan felelősségi esetek is, amikor a felelős személyt nem terheli bizonyos eredmény okozása, így pl. a tiszta mulasztási bűncselekményeknél. (Ugyanígy: vaspályák kártérítési felelőssége, állattartó, fogadós felelőssége.) (344. l.) Nem elég tehát az adekvát okozatossági tant felelősségi momentumokkal indokolni, mert van okozatosság felelősség nélkül, és felelősség okozatosság nélkül. Sem *Kries*, sem *Rümelin*, sem *Traeger* tana nem okozatossági teória *Liepmann* szerint.

*Kries*nél két felelősségi elvnek az összegyűlése figyelhető meg *Liepmann* szerint: a cselekvő bűnössége és a cselekmény veszélyessége.⁹⁰ *Rümelin* szerint is ott kell felvetni az okozatos-

⁸⁹ *Kriegsmann* (Gerichtssaal 68. köv. 143. l.) szerint a büntetőjogi okozatosság-fogalom feladata a büntetőjogi felelősség elvének felderítése annyiban, amennyiben az az okozatosságon alapul.

⁹⁰ *Kriegsmann* (Gerichtssaal 68. köt.): A büntetés alá eső cselekmény elkövetése hatása szerint mindig társadalomellenes és káros, de etikai értelemben elítélendő csak a bűnös cselekmény (137. l.). Ha a bűnösség kapcsolódik, nem juthat szóhoz erkölcsi szempont. De nincs helye a potenciális bűnösség felhasználásának sem az okozatosság elhatárolására sem. Ha azt mondják, hogy az adekvát elmélet célja figyelmen kívül hagyni olyan feltételeket, amelyek nem lehetnek szubjektív bűnösség hordozói, akkor ez a bűnösség lehetősége által való korlátozása az okozatosságnak, akár erre a tettesre, akár bármely tettesre vonatkozik is. A bűnösség lehetősége nem büntetőjogi fogalom, csak a bűnössé válás. A kérdés tehát az, hogyan terhelheti ezt a tettest az, hogy bár nem cselekedett bűnösen, de más az ő helyében bűnössé válhatott volna? Ebben belső ellentmondás rejlik (138. l.). Az okozatosság fogalmának körülhatárolására két út kínálkozik. Egyik a tételes jog alkalmazása

ság kérdését a jogban, ahol felelősségről van szó (346. l.). *Traeger* is beéri annak igazolásával, hogy az adekvát okozatosság tana felelősségi kérdéseket old meg kielégítően, állapítja meg *Liepmann* (335. l.). De nem ad választ ez a tan arra, hogy miért igazolt a felelősség a »legnagyobb bölcsesség« határai közt. A jogtudományban csak akkor lehet helye *Liepmann* szerint az adekvát okozatosság tanának, ha elvei nemcsak a jogon belül való igazságos felelősség számára nyújtanak hasznot, hanem ha az okozatosság fogalmának interpretációja követeli. *Traeger* azonban csak felelősségi posztulátumot nyújt (356. l.).

Amikor az adekvát kauzalitás elméletei azt állítják, hogy az okozatos tényállás és ennek társadalomellenes hatása közti általános összefüggés adhat csak jogot a cselekvő felelősségre

ott, ahol az elegendőnek mondja az okozatosságot bűnösség nélkül. Másik út a büntetőjogi reakció céljából vonni le az elhatárolás kritériumait. A büntetőjogi reakció tárgya egyes esetben egyfelől a társadalomra veszélyes tett, másfelől a tettes konkrét bűnössége és a bűnös magatartásában kifejezésre jutó társadalomellenes iránya a lényének: tett, bűnösség, jellem. Ma a súlypont a bűnösségen van, mely nemcsak indicium a büntetés szükségessége mellett, hanem a büntetésnek egyenesen jogalapja és eszmei mértéke. A büntetőjog a tettes ellen a társadalomellenes tethöz képest reagál. Annak a kérdésnek tekintetében tehát, hogy mi a tárgya annak a reakciónak, mely bűnösség nélkül okozás esetében áll be, nem lehet értékesíteni azt a tételt, hogy a büntetőjog a tettes ellen irányul. Ilyenkor a szubjektív mozzanatok teljesen figyelmen kívül maradnak, nemcsak a bűnösség, hanem a tettes egyénisége egyáltalában. A tettben megnyilvánuló társadalomellenes érzületnek szemléletéből semmiféle hasznot nem lehet meríteni az okozatosság kérdése tekintetében (139. l.). Csak a hatásaiban társadalomellenes cselekménynek lehet jelentősége ebből a szempontból. Az egyes bűncselekmények tényálladéakai olyan cselekmények, melyeket a jogrend anyagi vagy eszmei javak irányában való jelentőségüknél fogva károsaknak tart annak a tapasztalatnak alapján, hogy ezek a cselekmények gyakran, rendszerint káros hatással járnak a társas együttélésre. A bűncselekmények tényálladékainak ilyenként formulázása az ilyen cselekményeknek általában társadalomellenes jellegén alapszik. Ám a rendszerint káros cselekmény különös körülmények között híjával lehet a káros hatásnak. Ilyen esetekre szólnak a jogellenességet kizáró okok. A szóbanlevő tételből az a további tétel folyik, hogy csak olyan összefüggések okozatosak a büntetőjog értelmében, amelyeknek általános jellegük van (140. l.). Csak az oly cselekmény lehet kauzális, mely ellen a reakció, az eredmény miatt, a jog céljai szerint észszerű. Tehát csak általános összefüggés a cselekmény és az eredmény közt igazolja a reakciót ellene, csak az ily cselekmény kauzális büntetőjogi értelemben.

vonására, akkor azt is megállapítja *Liepmann*, hogy egyikük sem marad hű ehhez a felfogáshoz. Mindegyik elismer egészen atípus, generálisan ki nem számítható, generálisan elő nem forduló okozati összefüggéseket, ha ezeket a tettes számításba vette, vagy képességeihez és ismereteihez képest számításba vehette, továbbá, ha ezek az atípus okozati összefüggések a cselekmény tárgyának különös tulajdonságaival megmagyarázhatók. De ezenkívül van egy más nagy hiánya is az adekvát okozatosság elméletének: nyilvánvalóan elhanyagolja azt a kérdést, hogy mikor van típus jellege egy feltételnek. Az adekvát elmélet hívei mindenesetre nagy figyelmet szentelnek a lehetőség ítélet alapjának meghatározására,⁹¹ azonban annak megállapítása, melyik feltételeket kell konkrétan venni, nem adja meg egyúttal a generalizálás mértékét is. Az atípus, nem adekvát feltételi lehetőségek száma mind kisebbé válik, minél több feltételt veszünk figyelembe konkrét jelentkezésük szerint. Így *Rümelin*-nél, aki a konkretizálást minden olyan feltételre kiterjeszti, amely a tett idején megvolt, jóformán csak típus okozati összefüggés szerepelhet (361.). Hogy azonban mikor típus egy feltétel, hogy milyen foka szükséges a lehetőségnek arra, hogy az adekvát feltételek közé kerüljön, erről a lehetőség ítélet alapjának megállapítására irányuló kutatás nem nyújt felvilágosítást. Csak a konkretizálás mértékéről van szó, nem a generalizálás fokáról. Nem is az a főkérdés, hogy valamely feltétel típus-e, adekvát-e, általában alkalmas-e az eredmény előidézésére. Az adekvát elméletnek ereje és értéke *Liepmann* szerint nem a típus okozati összefüggések elhatárolásában van, hanem a konkretizálásban; hiányzik azonban e vizsgálódások körében annak megindokolása, *miért* kell hát ilyen konkretizálást végezni és miért kell minden ex post ismertté váló vagy csak minden ex ante megismerhető feltételt, avagy csak a tettes részéről számításba vehető feltételeket tenni a kérdésfeltevés alapjává. Aki az okozatosság meghatározását csak felelősségi szempontok előkérdésének tekinti, nem tudja célját elérni. Így nincs más hátra, mint a kérdésfeltevést revideálni.

⁹¹ *Litten* (Kr. Vjschr. XI. k. 12.) szerint az adekvát elméletek szempontjából legfontosabb a lehetőség ítélet alapjának meghatározása.

b) Müller M. L.

Az adekvát okozatosság elméletéről Müllernek is az a véleménye, ami *Liepmann*nak, hogy t. i. nem okozatossági elmélet, de nem is helyes. Müller (*Die Bedeutung des Kausalzusammenhanges im Straf- und Schadensersatzrecht*, 1912.) a feltételi elméletnek híve s az az álláspontja, hogy a *conditio sine qua non* az egyetlen okozatossági elmélet, amelyet korlátozni nem szabad, mert éppen az az értékes benne, hogy az okozatosság szempontján kívüleső megfontolások figyelembevételére a legszélesebb teret nyújtja. *Traeger*rel szemben Müller annak kimutatására vállalkozik, hogy bűnösség esetében az adekvancia kelléke soha nincs szükség (7.).

Hogy egy konkrét tény jogtechnikai értelemben bűnös legyen, Müller szerint legalább is objektívjogi normaellenesnek kell lennie. A jogi norma csak azt követeli, hogy az ember bizonyos módon viselkedjék, de nem azt is, hogy magatartásához egy bizonyos kauzális lefolyás csatlakozzék vagy ne csatlakozzék. Az eredményre utalás a normában csak arra szolgál Müller szerint, hogy az a norma által követelt magatartást meghatározza. A jogi normák, mondja Müller, követelmények az emberekhez, tételek, amelyekben emberek számára eredmények okozása vagy nemokozása célként van kitűzve. Ily célnak megfelelő viselkedés pedig akkor állapítható meg, ha az ember mindenkor úgy viselkedik, amint az egyidejűleg szükségesnek mutatkozik ahhoz, hogy a cél lá emelt tény megvalósuljon (21—28.).

Ami már most az adekvát okozatosság elméletét illeti, ennek alapgondolata helyes ugyan, mondja Müller, de más összefüggésben, nem mint okozatossági elv. Az, aminek az adekvát okozatossági elmélet nagy hatását köszönheti, az, hogy az általa felállított követelmény, hogy a cselekmény a prognózis álláspontjáról az eredmény lehetőségét emelje, valóban a legtöbb jogi hatású tényállásnak követelménye, amelyeknek szemléletén szokták kifejteni az okozatosság problémáját. Csakhogy ez nem az okozatosságnak a jegye, hanem a magatartás objektív joginormaellenességének (29—32.).

Műértelemben bűnös csak akkor lehet az emberi magatartás, ha a valamely normában eléje tűzött azt a célt, hogy bizonyos fajta tényt okozzon vagy ne okozzon, úgy objektív, valamint

szubjektív prognózis álláspontjáról tekintve veszélyezteteti. *Müller* szerint akkor indokolt szándékot megállapítani, ha a normában kitűzött célnak szubjektíve felismert objektív veszélyeztetése oly nagyfokú, hogy az ily veszélyeztető magatartás az objektív prognózis álláspontjáról tekintve az ellenkező cél eszközéül fogható fel. Ha az eredményt egyenesen célbavették is, szándékot csak akkor lehet megállapítani, ha az eredmény célzatával kifejtett magatartás az eredmény objektív lehetőségét olyan mértékben emeli, amely meghaladja a joginorma-ellenesség alsó határát (43—52.).

Valamely eredménynek bűnös okozása elsősorban azt tételezi fel *Müller* szerint, hogy az eredmény egy bűnös magatartással van okozati összefüggésben, még pedig *Müller* álláspontja szerint feltételi összefüggésben. Bűnösen van okozva egy tény akkor, ha azt bűnös magatartás okozta, még pedig éppen annak a veszélynek a megvalósításakép, amely miatt az ily magatartás bűnös volt. Ebben az értelemben helyesli *Müller* azt a felfogást, hogy adekvancia nemcsak az eredményhez, hanem az egész folyamathoz szükséges (55—58.).

Végeredményben megállapítja *Müller*, hogy semmilyen ponton nincs szükség a feltételi okozatossági elmélet korlátozására, célzatos bűncselekmény esetében sem. *Traeger*nek a béres erdőbeküldéséről szóló példáját *Müller* úgy ítéli meg, hogy a béres halála az okozati — feltételi — összefüggés ellenére nem válthatja ki a büntetőjogi felelősséget, mert a halál — az ölési célzat dacára — nincs bűnösen okozva, tekintettel arra, hogy a gazdának a bekövetkezett halálra vonatkozóan okozatos magatartása csak jelentéktelen módon veszélyeztette a béres életét az objektív prognózis nézőpontjáról, tehát nem volt megtiltva az ölési tilalom által. A gazda nem cselekedett tehát joginorma-ellenesen. Hogy mily célzattal hajtotta végre a joginorma által meg nem tiltott cselekményt, az teljesen közömbös arra a kérdésre nézve, hogy a halált bűnösen idézte-e elő. Nincs tehát szükség az egyenesen célbavett eredmény eseteiben sem a feltétel fogalmának korlátozására, mert az adekvancia követelménye már a joginorma-ellenesség követelményében benne van (58., 59.).

Ami pedig az eredményfelelősség eseteit illeti, ebben a tekintetben *Müller* szerint a tényálladékhöz csatlakozó ered-

ményért — bűnösség nélkül — való büntetőjogi felelősségnek csak az lehet az alapja, hogy a bűnösen okozott eredménnyel együttjár az a veszély, hogy a másodikfajta eredményt vonja maga után. Az ilyen eredmény tekintetében megkívánt adekvancia nem azonos a joginorma-ellenességgel megkívánt adekvanciával. Nem lehet szó tehát az adekvancia egységes követelményéről az okozatosság tekintetében, mint Traeger állítja (59—61.).

Müller elmélete tehát szakít az adekvát okozatosságnak mint az okozati összefüggésnek jogi teóriájával és az adekvancia szempontját a jogellenesség problémájának körébe utalja, a feltételek egyenlőségére alapított okozatossági tant pedig érintetlenül hagyja, mint minden jogi megfontolás közös bázisát. A jogellenesség vizsgálatánál pedig a konkrét tényállásból indul ki, nem absztrahál, mint az adekvát okozatosság elmélete. Ebben mutat haladást az emberi cselekvés jelentőségének kiemelése szempontjából, mert nem az az alaptétele, hogy az emberi cselekvés is csak egyik — lehető — adekvát feltétele az eredménynek, vagyis a jogi hatás szempontjából figyelembejövő ténynek. Nem érinti ezt a feltételi elmülethez való ragaszkodás, mert ez nála csak előfeltétele, anyaga alapja a jogi megítélésnek. Természetesen Müllernek ez a tanítása is még mindig a pozitivizmus vizein evez, mert azzal, hogy döntő szempontnak a jogi normát tekinti, a tételes jogból, mint szintén a tapasztalat körébe eső jelenségből indul ki, lévén a pozitív jog kettős jelentőségű: nemcsak érvényben van, de létezik is (Beling.).

c) Mihurko.

A jogellenesség szempontjának előtérbe helyezése az okozatosság szempontjához képest megvan abban az elméletben is, mely még mindig a feltételek egyenlőségének elvéből indul ugyan ki, de az adekvitás szempontját — ha mint okozatossági szempontot a minimumra korlátozva is — nem ejti el teljesen, amennyiben a súlyosabb eredmény szerint szigorúbban büntetendő bűncselekmények eseteire alkalmazza a büntetőjogban. Mihurko osztrák író (a Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 1916. évi 42. kötetének 307. s. köv. lapjain) szintén azon a nézeten van, mint Müller M. L., hogy a bűnösség által átfogott eredmény esetében nincs helye az

adekvát okozatosság elve alkalmazásának, s ennyiben tehát *Mihurko* szintén cáfolja *Traegert*.

A részletekben *Mihurko* eltér *Müllertől*, amennyiben a bűnösséget függetlennek tekinti objektív szempontoktól és csak a bűnösségért való felelősség előfeltételének tekinti az objektív jogellenességet, továbbá eltér annyiban is, hogy a cselekvés bűnös célja esetében csekély fokú objektív veszélyeztetést elegendőnek tart, míg *Müller* szerint a bűnösség nagyobb fokához nagyobb mérvű objektív veszélyeztetés is szükséges.

A *Traeger*-féle példában (a gazdáról, aki béresét zivatar idején az erdőre küldte, hogy ott a villám halálra sujtsa) a halál bekövetkezése ellenére nem azért nem lehet megállapítani a gazda felelősségét, mert az eredmény nem adekvát, hanem azért, mert hiányzik az objektíve meg nem engedett veszélyeztetés. Ebben az esetben csak optikai csalódás *Mihurko* szerint, mintha az adekvancia hiánya miatt nem lehetne szó bűnösség alapján való felelősségről, s ennek a csalódásnak az a magyarázata, hogy célzatosság esetében, amikor a cselekménynek a szubjektív célra tekintettel nagy a társadalmi értéktelensége, a bűnösségi felelősség előfeltételül szolgáló objektív jogellenességhez tartozó objektív veszélyeztetésnek éppoly kis mértéke szükséges az objektív jogellenesség megállapításához, mint amilyen csekély fokban szükséges a cselekvésnek előmozdító jellege az adekvancia szempontjából.

Mihurko tehát szigorúan széjjelválasztja az adekvát okozatosság és az objektíve meg nem engedett veszélyeztetés fogalmát. Az adekvancia kutatása a bűnösségnek minden esetben fölösleges szerinte, tehát célzatosság esetében is, mert az adekvancia a bűnösségen alapuló felelősségnek úgy szubjektív, valamint objektív alapjánál tágabb fogalom, úgy hogy az adekvancia jegyei a szubjektív és objektív veszélyeztetés követelményében benne foglaltatnak. Ez azonban csak az első oki láncolatra áll, amely a cselekménytől a jogi javak megsértéséig terjed (testi sértés), ellenben a második okozati láncolat tekintetében, amely a jogi javak megsértésétől (a testi sértéstől) a végső káros eredményig (a halál bekövetkezéséig) tart, az adekvát okozati összefüggés követelménye jut szerephez. A bűnösségi felelősség terén tehát az előmozdítás (adekvancia) pótolja a második eredménynél a szubjektíve és objek-

tíve meg nem engedett veszélyeztetést, habár a törvény az adekvancia követelményét kifejezetten nem említi. Ugyanez áll a vétlen felelősségnek magánjogi eseteire is, azzal az eltéréssel, hogy ezekben az első okozati láncolat tekintetében bűnösség helyett közelebbről meghatározott egyéb felelősségi előfeltételek szükségesek.

Már az adekvancia jelentőségének szűk térre szorulása is mutatja *Mihurko* szerint, hogy az adekvancia nem valamely általános jelentőségű követelmény, s az okozatossággal kapcsolatbahoza a tudományban arra vezethető vissza, hogy a tételes törvény sohasem beszél adekvanciáról, előmozdító feltételről, hanem csak okozatosságról. Legtöbbször elegendő a feltételi elmélet okfogalma, így maguk az adekvát okozatosság hívei is kétféle okozatosságot fogadnak el. A gyakorlati alkalmazásban külön kell megállapítani a feltételi viszonyt és külön az adekvanciát, szükséges tehát a kétféle fogalmat magát is külön tartani, úgy hogy az adekvancia a feltételi viszony mellett további külön követelménye a felelősségnek.

Mihurko, de az adekvát okozatossági elméletek ellen irányuló támadások általában is ezeknek az elméleteknek, mint okozatossági teóriáknak hibáját igyekeznek kimutatni.⁹² Egyfelől abban találják a hibát, hogy az adekvát elméletek nem okozatossági elméletek (*Liepmann*), másfelől abban, hogy mint okozatossági elméletek feleslegesek, még pedig vagy egészen (*Müller M. L.*), amennyiben a szükséges korlátozás nem okozatossági jellegű, vagy csupán részben feleslegesek (*Mihurko*), amennyiben az adekvitás követelményére csak igen szűk körben van szükség. Ezek a támadások tehát nem közös elvi alaptól indulnak ki s közös bennük csupán a szembefordulás az adekvitás tanával.^{91a} A problémát továbbvivő és előrelendítő értékük annyiban van az adekvát okozatosság elvét támadó felfogásoknak, hogy rámutatnak az adekvát okozatosság tanának ki nem elégítő voltára és további kutatásra ösztönöznek, a megoldás-

⁹² Ugyanígy *Mezger*: *Strafrecht*. 1933., 121. s köv. l.

^{91a} *Mayer Hellmuth* e munka nyomtatása közben megjelent könyvében (*Das Strafrecht des Deutschen Volkes*, 1936) egyenesen azt igyekszik kimutatni, hogy az adekvát okozatossági elmélet azért tarthatatlan, mert sok fontos esetben megvan ugyan az okozati összefüggés számbavehetősége (*Berechenbarkeit*), mégsem lehet megállapítani a tényálladékok (169. s köv. l.).

nak más irányban keresését teszik feladattá, illetőleg igazolják az ily másirányú kutatások indokoltságát.

Ennek a további kutatásnak két iránya jelentkezik. Az egyik az okozatosság fogalmának a feltételi elmélettől függetlenítése, az oknak a feltételtől minőségi szempontból való radikális megkülönböztetése. Ezekkel az elméletekkel foglalkozunk a nyomban következő fejezetben. A kutatás másik iránya, amely az adekvát elméletek ellen irányzott támadások lényegéhez közelebb marad, mint a kvalitatív okelméleti irányok: a megoldásnak nem okozatossági, hanem egyéb alapon keresése. Ebbe a körbe esnek már azok az elméletek is, amelyek átmenetet jelentenek az okozatossági felfogásból az objektív beszámítás tana felé. Csúcspontra jutnak ezek a törekvések az objektív beszámítás tanában.

---

8. FEJEZET.

Az ok és feltétel minőségi különbségét hirdető elméletek.

A lényegileg a *Mill*-féle elméletből kiinduló, ok és feltétel közt mennyiségi különbséget hirdető konkrét individualizáló elméletektől (l. fentebb 74. l.) lényegesen különböznek az ok és feltétel minőségi különbségét valló teóriák. Az okozatosság jogi szemléletének mezején ezek az elméletek a szélső szárnyat alkotják, ahonnan — bizonyos átmenettel — egyenes út vezet az objektív beszámítás tanához. A kvalitatív elméletek — mint látni fogjuk — nem teszik magukévá az ok mechanikus felfogását, nem analitikusak, hanem szintétikusak s ezért inkább beleillenek a jogi gondolkodás keretébe, mint a tiszta feltételi elmélet és a belőle kisarjadó — akár individualizáló, akár generalizáló — elméletek, melyek válogatnak a feltételek közt. A kvalitatív elméletekben — éppen szintétikus, embercentrumú — jellegüknél fogva összevegyülnek az okozatossági és bűnösségi szempontok, de éppen ezért nem is használhatók a jogban ma, amikor a gyakorlati élet felfogása mechanikus, analitikus, úgy hogy a kvalitatív elméletek mellett a joghoz fűződő gyakorlati követelmények számára nem marad hely.

a) *Kohler*.

Kohler (Archiv für Strafrecht u. Strafprozess 51. k. 1904., 327. s köv. l.) az adekvát elméletet szubjektív teóriának nevezi, mert a valószínűség fogalmával dolgozik, ennek pedig csak a bűnösség szempontjából van jelentősége. *Kohler* szerint csak azért nem egészen terméketlen az adekvát okozatosság elmélete, mert bizonyos vonatkozásokban súrolja a kvalitatív elméletet. Annak a kérdésnek ugyanis, hogy két esemény kapcsolata csak az adott esetre szorítkozik-e vagy pedig általános,

tehát nagyobb számú esetben hozza létre az eredményt, bizonyos rokonsága van azzal a kérdéssel, hogy ezeknek az eseményeknek a hatása kvalitatív vagy nem kvalitatív-e. A kvalitás kérdését is az élet megfigyelése határozza meg. Ha valami olyan, hogy bizonyos körülmény nemcsak egészen határozott esetben, hanem a megismerhető eseteknek jelentékeny százalékában az eredményt előmozdító befolyást gyakorol, akkor ez legalább is sokszor azon alapul, hogy ennek a körülménynek kvalitatív jelentősége van az eredmény szempontjából. Ennél több értéke azonban *Kohler* szerint nincs az adekvát okozatosság elméletének.

Kohler szerint (Causalismus und Urheberchaft-Studien aus dem Strafrecht. 1890. I. 83. s. köv. I.) az ok — szemben a pusztá feltétellel — az exisztencia elmélete szerint létrehozó elem. Így a mag elvetése az egyedüli ok és a többi csak feltétele a keletkezésnek. A természetben mindenütt meg lehet ismerni egy különösen meghatározó elemet, amelynek jelentősége abban nyilvánul, hogy minősége döntő annak a minősége szempontjából, ami keletkezik. Ez a meghatározó valami az ok. Csak aki ilyen okot valósít meg, az okozó sajátképi értelemben. Azt, hogy mikor van ilyen lényegszerű hatás, az élet jelenségeiből kell kideríteni. Azon fordul meg a dolog, hogy a behatás irányadó-e és meghatározó-e a belőle kiinduló jelenségek minőségére nézve. Mindenesetre azonban legalább feltételnek kell lennie valaminek, hogy ok legyen, mert az ok feltétel, de még egyéb is. De nemcsak akkor válhatik valaki felelőssé, ha az okot megindítja, hanem akkor is, ha egy feltételt valósít meg és ezzel azt idézi elő, hogy valamely ok, amely másutt szunnyad, életre kel, a »dominus causae est causa causae« elvének megfelelően. Ám ilyen dominium causae csak akkor forog fenn, ha a dominus a causát bűnösen használta fel. Az ok jelentősége a feltétellel szemben nem nélkülözhetetlenségében van, mert hiszen a feltétel is nélkülözhetetlen. De nem található meg a különbség a hatóerő többletében sem, mert gyakran a feltételező elem intenzívebb mozgást fejt ki, mint az ok. A különbség az, hogy az ok a döntő a keletkezés minősége szempontjából.⁹³

⁹³ Ok és feltétel közt (*Kohler*: Leitfaden des Deutschen Strafrechts. 1912., 30., 31. I.) a különbség az, hogy ok az, ami hat, feltétel pedig az az

Az ok és feltétel megkülönböztetése *Kohler* szerint első-sorban filozófiai tanítás. Ennek a megkülönböztetésnek mélyebb alapja az, hogy ok és feltétel különbsége a hatóerő és az atmoszféra különbségén alapszik, amelyben a hatóerő érvényre jut. Az, ami történik, nem valamely határozatlan tömegnek, mondhatnánk demokratikusan egyenlő egyes elemeknek az eredménye, hanem mindig olyan alakító erő avatkozik be, amellyel a meglevő állapotok szembetalálkoznak. Nem egyensúlyról és ennek az egyensúlynak megzavarásáról van szó. Az ember, aki gondolkozva beavatkozik a természetbe, erőt kelthet fel vagy már meglevő erőt állíthat célja szolgálatába, úgy hogy az ilyen erő körül úgy helyezi el a feltételeket, ahogy céljának megfelel. Ilyen az az eset is, ha valaki való tényeket elhallgat. A mindennapi életben ugyanis egymás mellett helyezkednek el megtévesztő és helyreigazító benyomások egyaránt. S a kritikus szellem megtalálhatja azt, ami a helyes, aki azonban eltávolítja a helyreigazító elemeket, úgy hogy csak a megtévesztők uralma marad meg, az nem idézi ugyan elő a megtévesztő elemeket, csupán kiaknázza ezeket, amennyiben olyan feltételt létesít, amely mellett a megtévesztő elemek szabadon, vagyis korrigáló momentumoktól nem zavarva fejthetik ki hatásukat. Ezek a racionális szerzőség esetei, amelyeket meg kell különböztetni az okozati összefüggéstől. Az ilyen szerzőség nem fizikai elemeken alapul, hanem racionális elemeken. Amikor az ember hatást gyakorol, nem úgy hat, mint valami természeti erő, hanem a meglevő természeti erők felhasználásával hat.

Racionális szerzőségről csak akkor lehet beszélni *Kohler* szerint, ha valaki vagy tudatosan használja fel a maga céljára a causát, vagy ezt legalább tudnia kellene. Ilyen módon mindenestre belejátszik a bűnösség tana a szerzőség körébe, de nem az okozatosság körébe. Szerző az, aki vagy causa causae, vagy dominus causae olyan feltételeknek bűnös létesítése útján, amelyek között a causa hathat. E szerint kell megítélni, vajjon egy másik személy közbelépése kizárja-e a szerzőséget. Az élet

---

egész környezet, amelyben az ok hat és amely a hatóerőnek szabad utat enged vagy gátat vet eléje. Gyakorlatilag abban különbözik a feltételtől az, ami hat, hogy nemcsak az eredmény léte vagy nem léte, hanem *milyensége* tekintetében is meghatározó szerepet játszik.

felfogása irányadó arra nézve, vajjon a tettes által bűnösen létesített feltételt egyúttal bűnösnek lehet-e tekinteni az ily harmadik személy cselekményének motiválása tekintetében. Ez azonban nem az okozati összefüggés kérdése, hanem csupán olyankor irányadó a bűnösségi összefüggés, amikor valakinek a szerzőségéről az okozati összefüggés esetén kívül van szó.

Kohler a maga kvalitatív okelméletét kifejezetten *Aristotelesből* származtatja, de tiltakozik az ellen, mintha elmélete csupán az organikus természet jelenségeire illenék rá. Nem tartja alaposnak az erőfogalom használata ellen intézett támadásokat sem, mert az, amit erőnek nevez, épen a természetben meglevő, bizonyos testiséghez kötött oka a változásnak. Ha a tudományos realizmussal azt feltételezzük, hogy okozatossági képzeleteinknek hasonló viszonyok felelnek meg a természetben,⁹⁴ akkor el kell jutnunk az erő fogalmához, mert ezzel csak azt akarjuk mondani, hogy az ok és a hatás viszonya nem csupán elgondolt viszony, hanem magában a természetben rejlik. (Egyébiránt *Kohler*, szerint az ok és feltétel különbsége empirikusan is megáll, amennyiben az a döntő, hogy valamely tevékenység meghatározza-e az eredmény keletkezésének minőségét.)

b) *Krückmann*.

Míg *Kohler* kifejezetten metafizikai felfogásnak tekinti a maga teóriáját, addig *Krückmann* (*Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 37. k. 535. s köv. 1. Das juristische Kausalproblem als Problem der passendsten Fiktion), aki szintén minőségi különbséget lát ok és feltétel közt, tudatosan fikcionális alapra építi elméletét, az »Als Ob« filozófiájára.

Krückmann szerint a jogász nem az okot keresi, hanem egy meghatározott okozót,⁹⁵ s nem lehet szó az okozónak »megismeréséről« filozófiai értelemben. Az adekvát okozatosság tana helyesen jelöli meg azt, miről van szó, amikor számbavehetőségről (Berechenbarkeit) beszél. Amikor *Liepmann* ezt a műszót megalkotta, ezzel közös tudományos nevezőre hozta az

⁹⁴ V. ö. *Horn* R. tanításával. 123. l.

⁹⁵ *Wolter* (577.) kifogásolja *Krückmann*-nak azt a felfogását, hogy a jog csak az okozóval törődik, mert érdekli az is, aki csak feltételt létesített (részesség, kísérlet).

adekvát elméletek különféle terminológiáját. Csak a külső folyamatok emberi számításbavételéről lehet szó, nem igazi megismerésről. Az »összefüggés« kifejezés csak valami megismerhetetlent takar. Így a jogász számára — *Krückmann* szerint — csak arról lehet szó, hogy olyan formulát találjon, mely lehetővé teszi, hogy az életben lehetőleg egyszerűen, gyakorlatiasan találjuk fel magunkat. A kívánt megállapításokat csak akkor tehetjük meg *Krückmann* szerint, ha a jogász számára egyedül irányadó kérdést vetjük fel: ki az okozója egy bizonyos eredménynek. Ez a kérdésfeltevés jelenti az adekvát elméletekben rejlő haladást. A feltételi elmélet ugyanis megáll, mielőtt arról nyilatkoznék, miért nem lehet valamit elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy az eredményt is ne kelljen elgondolatlanul hagyni. Az adekvát elméletek közül azt illeti az elsőség, mely a megoldást ott keresi, ahol a filozófia a logika minden rejtélyének megoldását keresi. *Krückmann* az Als-Ob filozófiához igazodik. E szerint az emberi gondolkodás nem adja a lét tükörképét,⁹⁶ megismerés nem lehetséges, csak látszólagos felfogás és pusztá számításbavétel, a gondolkodás fikciókkal foglalkozik és csak gyakorlati céloknak eszköze a végett, hogy környező világunkban bizonyos könnyűséggel és határozottsággal tudjunk tájékozódni. *Krückmann*-nál a számbavehetőséghez csatlakozik az uralom alatt tarthatóság. Ez hiányzik a feltételi elméletből, mely csak a pusztá számbavétellel dolgozik, ezért nem mutathatja ki soha a nélkülözhetetlen összefüggést. A számbavehetőség csak az időbeli egymásután kérdésére ad választ, egyébre nem (nappal-éjjel), de nélküle nem lehet az összefüggéshez eljutni. Ehhez szükséges az uralom alatt tarthatóság, az uralom alatt tartás is, mely szintén fikció, csakúgy, mint az összefüggés.

A részleteket illetően *Krückmann* kifejti (*Verschuldensaufrechnung, Gefährdungsaufrechnung und Deliktsfähigkeit*. *Iherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts*. 55. köt. 1909., 1. s. köv. 1.), hogy ok csak mozgás lehet, a feltétel pedig nem mozgás. Az eredmény is csak mozgás lehet. Ok és eredmény csak két (vagy több) egymással meghatározott viszonyban levő mozgás. *Krückmann* teljesen kiküszöböli a fel-

⁹⁶ *Krückmann* felfogása tökéletes ellentéte a transzcendentális realizmusnak. V. ö. *Horn R.* fejtegetéseivel, fentebb 41. l.

tétel szót és fogalmat; azok az állapotok, amelyeket az eredmény passzív előfeltételeiként gondolunk el, a valóságban szintén mozgások (26.). Az állapotként elgondolt mozgások nem kauzálisak, mert passzívnak gondoljuk őket, vagy ha úgy tetszik, azért gondoljuk őket passzívnak, mert nem kauzálisak, mert nem érdekelnek bennünket. Ez különösen fontos, mert azt mutatja, milyen önkényesen — szubjektíve — járunk el mindenféle okozatossági szemlélődés alkalmával (27.). Nyomatékosan hangsúlyozza *Krückmann*, hogy minden kauzális szemlélet relatív (29.). Az eredményre vezető mozgásokat *Krückmann* egyfelől az okozónak saját mozgására, másfelől idegen mozgásokra osztja fel (31.). Az utóbbiak olyan mozgások, amelyeket nem az okozó végez. Csak akkor lehet szó okozásról, ha az idegen mozgásokat az okozónak saját mozgása tartja uralma alatt, ha az idegen mozgások csak közbeeső tagokként jelentkeznek az okozónak saját mozgása és az eredménymozgás közt. Idegen mozgást akkor tartok uralmam alatt, ha én idézem elő, úgy hogy szükségszerű következménye a saját mozgásomnak, de uralmam alatt tarthatom a saját mozgásomtól függetlenül keletkezett vagy jövőben keletkező idegen mozgást is a nélkül, hogy én hívnám életre (35.). Az uralom alatt tartás csak teleológikus értelmű, annyi, mint felhasználás egy eredmény javára. Az, hogy a saját mozgás és az idegen mozgások kauzálisak-e meghatározott eredmény szempontjából, más kifejezés arra, hogy vajjon kielégülést nyer-e okozatossági szükségletünk akkor, ha azt gondoljuk, hogy saját mozgásunk bizonyos idegen mozgásokkal együtt kauzális egy bizonyos eredmény szempontjából (36—40.).

A kérdést elméletileg elég egyszerűnek tartja *Krückmann*, de gyakorlatilag nehéznek, mert annak megállapítása, hogy a saját mozgásom egy vagy több idegen mozgás által előidézi az eredményt, még mindig nyitva hagyja azt a kérdést, mikor lehet saját mozgásomat az idegen mozgás útján okozatosnak tekinteni: akkor, ha az idegen mozgás csak a saját mozgás befejezése után funkcionál. Ez nem kezdődést jelent. Amikor az anya gyermekét a vonat elé veti, amely azt elgázolja, a mozdony idegenmozgása a jogi okozatosság szempontjából csak akkor kezdődik, miután a megölelőt a sínre dobták (41.).

A többször említett iskolai példában, amikor a gazda zi-

vatarban az erdőre küldi béresét abban a reményben, hogy a villám agyon fogja csapni és ez be is következik, a *conditio sine qua non* okozatossági elmélete csődöt mond, állapítja meg *Krückmann*, mert a gazda bűnös reménysége kizár minden feltevést arra nézve, mintha a bűnösség hiányoznék. Ebben az esetben szándékos ölési kísérlet forog fenn, amelyhez véletlen halál csatlakozik. A gazda nem okozta a halált, mert nem tudhatta, nem számíthatott rá, hogy az fog történni, ami történt. Ezt az érvet szokták használni, ez azonban nem elegendő, mert annak, hogy lehetett-e tudni valamit, lehetett-e kiszámítani valamit, egyáltalában semmi köze sincs az okozáshoz. Ennek ellenére épen ez lett az adekvát okozatosság elméletének alapjává.⁹⁷ Ez a hibája az adekvát elméletnek és ezért más formulával kell helyettesíteni. Ez a formula a következő: az idegen mozgásokat egy bizonyos eredmény szolgálatába állítja az okozónak saját mozgása (42—44.).

Az eredmény szolgálatába állítás, az uralom alá hajtás azonban *Krückmann*-nál is a kiszámíthatóságnak bizonyos mértékét feltételezi. Amikor a kiszámíthatóság hiányzik, a mindennapi életben véletlen eredményről szokás beszélni, pl. ha a sorsjegyre főnyeremény esik (45—46.). Azt, hogy valaki az eredményt okozta, akkor mondhatjuk, ha ő volt az erősebb, nem a véletlen. Ez valószínűségi számítás és gyakorlati tapasztalat kérdése. Okozati összefüggést megállapítani annyi, mint egy bizonyos szemléleti módot választani, de egyúttal ezt igazolni is, okozatossági szükségletünket kielégíteni. Bizonyos esetekben csak akkor tudjuk kielégíteni okozatossági szükségletünket, ha a »véletlent« mint mennyiséget vesszük figyelembe. Minden okozatossági elméletnek a véletlen az ellenpróbája. Amikor valamit véletlennek mondunk, abból a kérdésből indulunk ki, hogy ugyanabban a helyzetben uralmunk alatt tartanánk-e a bekövetkezett idegenmozgást, számításba tudnánk-e venni mint csak némileg biztos mennyiséget is. A véletlen eseményekben is érvényesülnek a természeti törvények, azonban ezzel egyáltalában nem törődik okozatossági szükségletünk. Ugyanaz a mozgás véletlen és nem véletlen ahhoz képest, hogy melyik oldalról nézzük. Az ismeretek fokozódásával háttérbe szorul a véletlen és

⁹⁷ L. *Traeger* elméletét 99. l.

előtérbe jut az okozatosság. Csak az kauzális és nem »véletlen«, ami megismerhető (47—50.).

Ha a kauzalitás csak arra szolgál, hogy a szóbanlévő példa esetében »megismerjünk«, akkor az okozatos mozgások egymással és az eredménymozgással csak gondolati kötélekkel vannak összekapcsolva és csak ezzel kell egymással összekapcsolva lenniök. Ennek a kapcsolatnak azonban az az előfeltétele, hogy az összeköttetés lehetséges legyen. Ezt a lehetőséget megismerésünk számára a gyakorlati tapasztalat szolgáltatja. Nem a megismerhető, hanem az uralom alatt tartható tartozik az okozati összefüggéshez, az, amit az eredmény szolgáltatába lehet állítani (48—54.).

Az okozati összefüggés nem okvetlenül az általános uralom alatt tarthatósággal kapcsolatos, amelynek határát az ideális átlagos ember tudása szolgáltatja, hanem az okozati összefüggés — *Krückmann* megállapítása szerint — a valóságos uralom alatt tartással áll vagy bukik (55.).

Az adekvitásnak mindegyik teoretikusa megfeledezik — *Krückmann* szerint — az adekvát, megfelelő, általában előmozdító körülmény említésekor arról, hogy mindez az összefüggésre vonatkozik. Az összefüggés fogalma azonban vagy az uralom alatt tartáshoz vezet, vagy értéktelen. Ezért nem lehet súlya annak az ellenvetésnek, hogy az uralom alatt tartott okozatos mozgás elmélete metafizikai jellegű. Ez az ellenvetés vagy alaptalan, vagy mindegyik okozatossági elméletet egyaránt illeti és *Krückmann* úgy látja, hogy minden eddigi elmélet féllábbal a metafizika terén áll, ideszámítva a tiszta feltételi elméletet is. Az uralom alatt tartás fogalma nélkül az egész feltételi elmélet szétesik. Az uralom alatt tartás fogalmának beiktatásával azonban minden lényeges pontban megegyezik *Krückmann* elmélete a feltételi elmélettel (56.).

Az az érv, hogy csak a post hoc, nem pedig a propter hoc bizonyítható, az adekvitás elmélete ellen is fordul, mindaddig, míg ez az elmélet az összefüggés fogalmát elhanyagolja (57, 60.).

Csak az uralom alatt tartott idegenmozgás, amely tehát számításba vehető, nem zavarása az eredménymozgásnak, hanem alkotórésze ennek. Az okozati összefüggésnek úgynevezett félbeszakítása csak az eredmény megzavarása, nem az oki mozgásé. Ha azonban az eredmény megzavarása a sértettnek beszár-

mítható cselekményéből ered, az ily megzavarást sohasem lehet valamely más oki vagy eredménymozgás pusztá önállótlan alkotórészének tekinteni, hanem mindig maga is önálló oki mozgás. Ezen a ponton a tételes jog avatkozik be az okozati összefüggésre vonatkozó általános logikai megfontolásokba. Ennek a különleges megítélésnek nem az az alapja, hogy az emberi lélek történései nehezen ismerhetők meg és vehetők számításba, hanem a személyiség tisztelete, mondja *Krückmann*.⁹⁸ (78—79.).

c) *Binding*.

Míg *Kohler* elméletének kiindulópontja el nem vitathatóan az organikus természet, *Krückmanné* pedig az okozó mellett a mozgás, *Binding*-nél már világosan kidomborodik az emberi szempontnak mindent lenyűgöző, döntő jelentősége. *Binding* eredeti kauzalitáselmélete⁹⁹ (a *Normen* első kiadásában) még erősen mechanisztikus jellegű volt. Ezt *Binding* maga is elismeri a *Normen* második kiadásában (II. kötet első fele, 1914., 494. s köv. l.) azzal, hogy számára az okozatosság a pozitív feltételek túlsúlyát jelentette az eredmény negatív feltételei fölött s a szerző akarati működése csak mint egyike a pozitív feltételeknek vegyült el ezek között, holott a jog értelmében egyedüli oka mind a jogellenes, mind a jogszerű eredménynek az emberi akarat a maga tevékenységében, vagyis az eredmény felé való irányulásában.¹⁰⁰

Binding (u. o. 473. s köv. l.) szerint az okozatosság problémája a jog számára csak egy szelvénye az egész problémának, még pedig az a szelvénye, mely a szellemi tudományokat, így a jogtudományt és a jogot is mindenekelőtt érdekli: az emberi akarat és az emberi erő által való okozás. Az emberi tevékenység milliárdnyi megfigyelése alapján határozott nézetek alakultak ki ennek hatásosságáról, nézetek, amelyekben a kultúrnemzetek tagjai nem teljesen ugyan, de feltűnően nagy terjedelemben megegyeznek: csak olyankor fo-

⁹⁸ Az uralom alatt tartás fogalmával operálnak azok a legújabb elméletek is, melyek ezt a fogalmat már elvásztják az okozatosság fogalmától. L. alább az objektív beszámítás tanát.

⁹⁹ L. 75. lap.

¹⁰⁰ *Binding* eredeti felfogása ellen már *Horn* Richárd (i. m. 85. l.) azt a kifogást tette, hogy nem ragadja meg élesen a feltétel fogalmát.

gadják el az emberi akarat és tevékenység szerzőségét egy változásra vonatkozóan, ha ezt az emberi akarat hatásos közbelépésének, hatása eredményének tekintik. Ezzel egyúttal az is megállapítást nyer, mit nem volt szabad az embernek tennie az okozatossági szemlélet álláspontjából, ha nem akart egy változás szerzőjéül szerepelni. Feltétlenül szükséges az emberi hatás ily szemléletéhez az, hogy úgyszólván a külső oki folyamat egyes darabjait szakítsa ki ebből és az akarat hajtóerejébe kebelezze be. A természeti erő emberi erővé változik, ettől gondolatilag felszíva. A szellemi tudományok okozatossági szemlélete szempontjából az ember egyedüli forrása pl. egy rettenetes katasztrófának, annak ellenére, hogy látszólag oly csekély, amit tett. Binding szerint a filozófusok teljesen elhanyagolják a szellemi tudományok okfogalmát. Mindíg a »külső oki folyamatról« beszélnek s ezzel a kifejezéssel nagyon gyakran lehet találkozni a jogi irodalomban is. A jogi okozatosság elmélete, mely nem egyéb, mint az emberi cselekvés okozatosságának kissé kiélezett felfogása a szellemi tudományok egész területén, csak úgy válhatik egészségessé, — mondja *Binding* — ha lerázza a filozófia igáját, mélyen lebecsülve a keletkezés processzusaiba a jog terén és megkísérli magyarázatukat adni. A jog elsősorban elválasztja az emberi akaratot mint okot minden más októl. Az emberi akarat tettek körén belül azonban újból elválasztást visz végbe. A változások oka a jog terén a jog szilárd és rendíthetetlen felfogása szerint egyedül azoknak a jogalanyoknak akaratát, akiket jogi akaratképességgel felruháztaknak tekint.¹⁰¹ Az embereknek minden más tette a jogtól idegen ok. És így áll elő jogi értelemben minden oknak nagy kétfelé osztása, melyben a cselekmény és véletlen ellentéte nyilatkozik meg. Ettől fogva a véletlen, tehát a cselekvésre éretlen akarat is figyelmen kívül marad. A normális ok a jog értelmében tehát mindig személyes szerző. Minden cselekménynek egész oka a cselekvési akaratban van és semmi másban. Ez a cselekvésre érett akarat mindig személyiséghez tapad, viszonylag nagy intellektussal és viszonylag kis testi erővel. Ennek az intellektusnak a segítségével sikerült az embernek a természet erőit jórészt leigázni és a maga szolgálatába állítani és ezzel az ember hatóerejét,

¹⁰¹ V. ö. *Rohland* felfogásával (127. lap.).

ha szükséges, megezerszerezni. Az intellektus a látszólag össze nem függőt egységes terv szerint kapcsolja egybe okká. Akciójával az ember úgyszólván meghívja a természeti erőt, melyen ilyen esetekben nem uralkodik, hogy egyesüljön az ember tevékenységével abból a célból, hogy akaratának irányában váljék hatásossá.

Gondolatban az akarat által megindított mozgást tekinti *Binding* az okozatosság gerincének, az akadályokat pedig, amelyeket győzelmesen le kell gyűrnie, negatív feltételeknek, s mindazokat a mozzanatok, melyeket nem ez a mozgás hozott létre, de amelyek a mozgást mégis erősítik vagy épen a célhoz viszik, előmozdító feltételeknek. Így az okozatossági folyamatban el lehetne választani az okozatosság magvát, a pusztá feltételektől és ezzel ahhoz a tételhez kellene jutni, hogy okozónak soha nem lehet mégolyan kiemelkedő — döntő, leghatásosabb, legjobb — feltételt sem tekinteni, hanem csak egy minőségileg másvalamit: az akaratmegvalósulást, melyhez pozitív feltételek kristályosodnak hozzá, s amelynek negatív feltételek hatnak ellene. Ebben a gondolatban a kifejezés tökéletlensége ellenére nagy igazságtartalmat lát *Binding*. Élesen precizírozva így szólna: »ami feltétel, az sohasem ok«, tehát megfordítása a gyakran használt mondásnak: »ami nem feltétel, az nem is ok«. De már elméletileg nem lehet az elválasztást pontosan keresztülvinni, még kevésbé dolgozhatna vele a gyakorlat.

Szemléletesebbé válik a keletkezési processzus, ha a megindított mozgást következményeivel együtt pozitív főfeltétellként jelöljük meg. Ezt a megkülönböztetést a többi feltételtől azonban *Binding* nem mennyiségileg veszi, hanem minőségileg: a pozitív főfeltétel abban különbözik az összes többi feltételtől, hogy tudatos okozás esetében kezdettől fogva okozási célzattal, mint rész-ok volt gondolva és téve s minden esetben az egyetlen feltétel, amely a tett értelmében okká, nőhet és ha ezt teszi, megteremtőjét szerzővé avatja. A szerző fogalmában rejlik, hogy a szerző az eredmény okát egészen létesíti. Majdnem úgy fest a dolog, mintha csak egyedüli szerzőségről lehetne szó minden eredmény tekintetében, de a jog ismer együttes okozást is.

Binding szerint az ő felfogásával egyeznek a büntetőtörvények is, melyek azt, hogy milyen okozatossági folyamatokat akarnak büntetéssel sujtani, a tényálladékok felállításával vi-

lágosan felismerhetővé teszik. A bűnösség pedig nem egyéb, mint az egész deliktum-tényálladéknak bűnös létesítése. Mind-egyik szerzői akarat olyan akarat, amely az egész tényálladék okozására irányul és nem olyan akarat, mely egy feltételt akar ehhez szolgáltatni. A minden büntetthez szükséges feltételek megszámlálhatatlanok, de a büntettnak szerzője a törvény fel-fogása szerint egészen rendszeresen csak egy, aki az okot egészen tételezi. Arról, hogy ez szerzőségét, azaz büntetési okozatosságát, másokkal ossza meg, de lege lata soha sincs szó a társtettségénél sem. Mindegyik tettetárs teljes tettes.

Mint látjuk, *Binding*, de *Kohler* és *Krückmann* is dinamikus jelleget adnak az okozatosság elvének, szemben *Mill* és továbbfejlesztői feltételi elméleteivel. Ez a dinamikus jelleg erősen közel hozza őket az okozatosságtól elkülönített objektív beszámítási szemlélethez, a nélkül azonban, hogy szakítanának az okozatossági nézőponttal. Ezért nem lehet a kvalitatív okelméleteket még átmenetnek tekinteni az objektív beszámítás tanához. Felfogásuk még túlnyomóan kauzális. Az átmenetet csak *Horn* Richard, *Rohland*, *Sauer* és *Tesar* képviseli, akik közül *Horn* R. kifejezetten kimondja, hogy a jogi okozatosság fogalmából jóformán csak a nevet tartja meg, *Sauer* pedig a jogtudomány igazi tárgyainak a teleológikus kapcsolatokat tekintti.

9. FEJEZET.

Átmenet az objektív beszámítás elméletéhez.

a) *Horn Richárd.*

Időben legelső előfutára az objektív beszámítás elméletének *Horn Richárd* (*Der Causalitätsbegriff in der Philosophie und im Strafrecht*, 1893.), aki kifejezetten azt tanítja, hogy a jogra nem a tények logikai összefüggése, nem az okozatosság az irányadó, hanem egészen más — erkölcsi, gazdasági, célszerűségi — szempontok. *Horn* szerint a jogi kauzalitás-elméletek teleológiai tanítások, nem igazi okozatossági elméletek. Ebben a negatív vonatkozásban *Horn R.* szakít az okozatossági jogi teóriával, de egyébként csak átmenetet jelent az objektív beszámítás felé, mert az okozatosságot mégis jogi problémának tekinti, szerinte is a tények összefüggését a jogtudománynak kell vizsgálnia, csakhogy a jogi vizsgálódás eredményei nem lehetnek azonosak a filozófiai eredményekkel. *Horn* tehát az okozati összefüggést jogi szempontnak tekinti, nem pusztán ténybeli alapnak, amelyre a jogi beszámítás épít. A jog autonómiáját *Horn* csak annyiban ismeri el, hogy nem helyteleníti a filozófiától való eltérést.

Horn Richárd jogi »okozatossági« elméletének (37—67. l.) lényege az, hogy a felelősség kérdését teljesen külön kell választani az okozati összefüggés kérdésétől, s a jog olyan esetekben is állapíthat meg felelősséget, amikor nincs okozati összefüggés. *Horn* szerint ugyanis a jog erkölcsi szempontokat alkalmaz a felelősség megállapításában, amelyek függetlenek a tények összefüggésétől. A jogot nem helyes összehasonlítani a természettel, mert a jog az embernek szabad alkotása és a jogban a szabadság elve uralkodik, szemben a természeti szükségszerűséggel. Míg a természet feladott talány, addig a jog rendszer, melyet az ember talált ki és amelynek szabályait kényszer útján

juttatja az ideálisat meghaladó érvényhez. A jog az egyént messzesemenő érvényesüléshez juttatja, amennyiben csak ki kell mondania a varázsigét, amelyhez a jog a megfelelő hatást fűzi, így különösen a magánjogban. Az ilyen hatást azonban nem helyes jogi okozatosságnak tulajdonítani, mert ez a felelősség körébe tartozik, legfeljebb szubjektív okozatosságról lehet beszélni ebben a vonatkozásban. Ami a tulajdonképeni okozatosság problémáját illeti a jogban, ebben a tekintetben megállapítja *Horn Richard*, hogy a jogtudomány az okozatossági probléma kezelésében két irányban is szembekerül a filozófiával. Egyfelől összecseréli az okot a feltétellel, másfelől az eredmény beálltát sokszor nem kívánja meg az ok fogalmához, holott ez lényeges jegye az okozatosságnak. A jog gyakran beéri a valószínűséggel. A jog, mint minden gyakorlati tudomány, a naív realizmus alapján áll, s nemcsak érzéki észrevétel tárgyait kapcsolja össze az ok és hatás viszonyában, hanem eszmei sértéseket is a maga körébe von, a lelki behatást is ugyanúgy tekintti, mint a külső hatást. Minthogy pedig a lelki hatás sohasem szükségszerű, hanem alanyi mozzanatoktól is függ, ezért a jogtudományban felmerült az a nézet is, hogy az eredménynek általában sem kell a szükségszerűség viszonyában állnia az okhoz, hanem mindig elegendő a valószínűség viszonya a jogi megítélés szempontjából. Ez az álláspont a filozófia szempontjából elégtelen, de büntetőjogi — etikai — szempontból teljesen elfogadható az, hogy valakit felelősségre lehet vonni olyan eredményért, amelyet más részokokkal együtt idézett elő. Jogi szempontból az ok és feltétel összecserélése sem kifogásolható, mondja *Horn Richard* (mulasztással elkövetés). A jog nem logikai, hanem etikai vagy gazdasági megfontolásokból indul ki, ezért az ok és feltétel felcserélése a jogban nem valami anormális vagy értelmetlen dolog. Az okozatosság kérdése logikai, a felelőssége etikai. Az, hogy a jogtudósok sokat foglalkoztak az okozatosság problémájával, *Horn R.* szerint érthető, mert az objektív összefüggésnek nagy a jelentősége a jogban.¹⁰² De az is természetes, hogy a jogászok rossz filozófusok, mert gyakorlati megfontolásokból indulnak ki és olyan fogalmakhoz

¹⁰² Bindingnek szigorúbb a véleménye. L. fentebb a 14. lapon a szerző megjegyzéseivel.

jutnak, amelyeknek teleológiai eredete félre nem ismerhető s ezért is ismeretelméleti követelményeknek nem felelnek meg. Ezt *Horn* kimutatja a nevezetesebb — régebbi — jogi okozatossági elméletek valamennyijén. Így *Bar* hibája az, hogy a tények összefüggését nem logikai, hanem jogi vagy erkölcsi alapon vizsgálja, viszont *Buri* a nyugvó feltételeket egyenlősíti a valódi ható okokkal. Ez a hibája *Lammasch*-nak is, akinél pedig szebben, világosabban és tudományosabban nem is lehetne kifejteni a *Mill*-féle álláspontot. De mindhiába: ha valaki azt mondaná, hogy az a távolság, amelyben a párbajozók álltak egymástól, a halálos eredményt csak akkor vonhatta maga után, ha az ellenfelek egyike döfést intézett a másik ellen, akkor csak a szentébe lehetne nevetni az eset ilyen fogalmazásának, mert a távolság, mint nyugvó pozíció, mint passzív előfeltétel, nem idézhet elő hatást. *Binding* oktana csak kép. *Birkmeyer* jutott legközelebb a helyes felismeréshez, mondja *Horn* R., de ő sem tudott szabadulni attól a felfogástól, hogy a feltételek közvetlenül részesek az eredmény előidézésében, pedig csak passzív a szerepük. Végső konklúziója *Horn* Richárdnak az, hogy a jog a felelősség megállapításakor erkölcsi *célszerűségi* megfontolásból indul ki, nem logikai előzményekből, mint az ismeretelmélet az okozatosság kérdésének megoldásakor. Utal *Jheringre* (*Zweck im Recht*), aki a fogalmi apriorizmust azzal vélte leginkább legyőzhetni a jogban, ha kimutatja, hogy a célgondolat a jognak egyedüli alkotója, míg a logika uralma a jogban csak bitorolt.

b) *Rohland*.

Binding újabb okfelfogásának kifejtését időben megelőzi — épúgy, mint *Horn* Richárdé — *Rohland* tanítása is (*Kausallehre des Strafrechts*, 1903.)^{101a} a »gyakorlati«, »dinamikus«, »teleológikus«, »normatív« okozatosságról, mely szintén külön jogi okozatosság s az embernek a jogban elfoglalt központi helyzetére van szabva. *Rohland* okelméletét mégis szintén *Binding* után ismertetjük, mert sokszínűségénél fogva egyfelől hidat al-

^{101a} *Rohland* felfogására nézve l. még a *Vergleichende Darstellung A. I. kötetének* 349. s köv. lapjain megjelent fejtegetéseit is: *Kausalzusammenhang, Handeln und Unterlassen*. *Rohland* okelméletét követi *Ullmann* a *Vergl. Darst. Besonderer Teil IX. kötetének* 32. s köv. lapjain (*Brandstiftung*).

kot *Binding* és *Sauer* közt, másfelől bizonyos összebékítését jelenti a tiszta feltételi elmélet különféle bírálatainak és továbbfejlesztéseinek, amennyiben elemeit tartalmazza az individualizáló (*Birkmeyer*) és generalizáló elméleteknek (adekvát okozatossági elméletek), továbbá az ok és feltétel minőségi különbségét hirdető elméleteknek, sőt bizonyos mértékig — a lényegben, nem a kifejezésekben — az objektív beszámítási elmélet előfutárának is lehet *Rohland*ot már *Sauert* megelőzően tartani.

Rohland a maga okozatossági elméletét elsősorban *praktikus* okozatossági tannak nevezi, mely szerinte értéktant foglal magában s a dolgok lényegéből indul ki, amely hatásukban jut kifejezésre. Nem a történést akarja magyarázni, törvényszerűségét felmutatni, hanem a valóságot akarja kutatni és az erők hatását tapasztalati alapon megítélni azért, hogy emberi célok szolgálatába állítsa. Az egyes feltételre kell irányulnia, hogy megítélhesse ennek kauzális értékét a megvalósulásra váró cél irányában. A gyakorlati okfogalom erőfogalom, azaz dinamikus okfogalom, de a logikai felfogással szemben lehet nevezni ontológiai vagy reális okfogalomnak is, mert a valóság viszonyain alapul, sőt metafizikainak is, mert a valódi lényeg a tartalma (5. l.). A gyakorlati felfogás szerint közömbös az, vajjon eredmény csatlakozik-e a cselekményhez, hanem csak a cselekmény hatóképessége irányadó az oki minőség szempontjából. A gyakorlati oktan a mechanikus kauzalitás mellett ismer szellemi is, még pedig úgy, hogy anyagi dolgokon ideális változások is történhetnek, például a dolgokra vonatkozó jogviszonyokban tulajdonváltozás következtében. Gyakorlati szempontból az ok és hatás összefüggésének nem kell szükségszerűnek lennie, mint a logikai felfogás értelmében, hanem elegendő, ha az eredmény tapasztalat szerint elő szokott állni a cselekményből. Gyakorlatilag a nemtörténés is lehet okozatos, mondja *Rohland*. Általában a történéis bizonyos mértékű egyformasága arra képesít bennünket, hogy az események menetét kívánságainknak és céljainknak megfelelően befolyásolhassuk (1—9. l.).

A gyakorlati okfelfogás azonban — *Rohland* szerint — nem is csupán azt kérdezi, hogy mi hat, hanem azt, hogy mi hat *reánk*: az, ami érdekeinket érinti. Lehetséges tehát, hogy azt, ami tárgyilag okozatos, nem látjuk okozatosnak. A pszichológiai szemlélet egyik elve a célelv, másik a várakozás elve.

A történés annál értékesebb, minél inkább felel meg egy bizonyos célnak. A célokozatosság emberi okozatosság, az emberi cselekmények tekintetében minden okozati összefüggés egyúttal célbeli összefüggés is, mondja *Rohland*. Ilyen az okozatosság a jogban is: egyik szemével a múltba, másikkal a jövőbe néz. A célelv hatása alatt átalakul az eredmény fogalma is *lényeges* eredménnyé, mint az olyan változás hatása, amely a cél szerint meghatározott érdeklődési körben megy végbe. De hat a célmozzanat az ok fogalmára is: ok csak az a kauzalitás, amelynek hatása a célnak megfelelő lehet vagy ellentmondhat. Így jogi értelemben ok csak a szabad emberi akarat, vagyis a beszámítható egyén akarata, mert ez az egyetlen kauzalitás, amelyet a jog rendelkezéseivel kormányozhat, az egyetlen kauzalitás, amely alkalmazkodik a jog törvényszerűségéhez, amelynek hatása felelősség alapja lehet akkor, ha a jogi célokkal ellenkezik. A cél elvének uralma hozza magával, hogy az esemény feltételei közül — a nézőpont szerint — hol az egyiket, hol a másikat lehet okként kiemelni. Ok és hatás közt a cél közvetlenül alkotja meg a kauzális kapcsolatot, a közbeeső eseményeket átugorva. Az emberi cselekmény hatásával együtt zárt egységet alkot, mintha nem volna történeti előzménye és utána sem következne semmi. De a célelv új területeket is hódít a gyakorlati okozatosságnak: a lehetségesnek okozatosságát (veszély), továbbá a nem-történését. Érdeklődésünk kiterjed bizonyos események elmaraadására is (10—19.).

A cél elve azonban csak előkészíti *Rohland*-nál a lehetségesnek és a nem-történésnek az okozatosságát, de a *várákozás* elve, mint szintén pszichológiai okozatossági elv az, amely a döntő lökést adja ebben az irányban. Az, amit el kell várni, épúgy hat ránk, mint a valóság, tehát gyakorlati szempontból szintén valóságos. Ez — *Rohland* szerint — jogi fogalmakban is megnyilatkozik, így a fenyegetés és a veszély fogalmában. Logikailag a veszélyeztetés csak lehetőség, gyakorlati szempontból azonban valóság, mert úgy hat ránk, mint a várákozás állapota és mert pszichológiai hatásának alapja a reális viszonyokban van. A várákozás tehát a megítélés mértéke: változás csak akkor van, ha az események várt lefolyása másképp alakul. A várákozás elve a nem-történést is oki minőséggel ruházza fel, így az embertől kiinduló nem-történést — a mulasztást — is okozatossággá

emeli azon az alapon, hogy megváltoztatja a dolgok várt folyását (30. l.). A pozitív és negatív kauzalitás kapcsolatba is léphet: mulasztással elkövetett bűncselekmények. A várakozás elvének nagy jelentősége a gyakorlati okozatosság tekintetében teleológikus szemponton alapul, mondja *Rohland*: azon a hatálmonton, amelyet a célev gyakorol cselekvésünkre és gondolkodásunkra (19—31. l.).

A cél *Rohland* szerint új törvényhozást hoz be az okozatosságba: a normatív, amely a természeti erőktől különböző erőnek feltételezéséből indul ki: a szabad akaratból és az erre nézve irányadó törvényekből. A normatív okozatosságnak a természeti okozatosság csak fundamentuma, sőt van egy olyan kör, amelyben független tőle az a kör, amelyben az eseményeket csupán a norma hatályosulása váltja ki. A jognak is van ilyen kauzális területe (határidő eltelte, tulajdon odaítélése, házasság megsemmisítése stb.) Egyébként a norma mozgásba hozza ugyan a szabad akaratot és irányt mutat neki, maga a mozgás azonban a természeti törvények szerint megy végbe. Másfelől a normatív elem behatol a természeti törvényszerű okozatosság területére, mint tapasztalati szabály: az, ami rendszerint történni szokott. A tapasztalat is norma, állapítja meg *Rohland*. A jog terén a tapasztalati szabály valószínűségi normává változhatik: a »rendes kereskedő«, bonus pater familias, »a forgalomban megkívánt gondosság« fogalmát a törvény az életből veszi s az »élet szabálya« annak szabályává lesz, aminek lennie kell (Sollen). Minden normatív körnek megvan a maga okozatossági tana. A normatív okozatosság körében az okozatosság kimutatása az egyes esetben nem öncél, hanem csak magasabb célnak eszköze, hogy meglehessen becsülni a cselekmény értékét a jog stb. szabályaihoz mérten. Így az okozatossági ítélet értékítélet is, normatív — jogi stb. — szempontból. Minden normatív kauzalitás célkauzalitás, mely a történést aláveti önmagának azért, hogy bizonyos irányba terelje, és amely a kitűzött cél szempontjából ítéli meg azt, ami történt. Így a jog meghatározza, mely tárgyakon — jogi javakon — következhetnek be egyáltalában jogi jelentőségű hatások, mely hatások azok, amelyeket, mint jogszerűeket elő kell és szabad rajtuk idézni, és mely jogi hatások azok, amelyeket, mint jogelleneseket nem kell és nem szabad előidézni. A normá-

ban kitűzött cél az okfelfogásra is hat; minden normatív okozatosság a szabad akarat okozatossága: az ok felelős ok. *Rohland* szerint a beszámítható ember a jog szempontjából az egyetlen teljes értékű ok, mert csak őt kormányozhatják a jogi törvények, minden egyéb jogi értelemben véletlen. De a felelős ok követelménye kihat az okozati összefüggés alakulására is: az okozati összefüggés a jogi kauzalitásban az előrelátható összefüggésre szorítkozik. *Rohland* szerint a jogi okozatosság fogalma szűkebb mint a praktikus okozatosság általános fogalma, úgy hogy elsősorban a gyakorlati okozatosság értelmében kell az okozati összefüggésnek kimutathatónak lennie, tehát ténybeli beszámításnak kell lehetségesnek lennie ahhoz, hogy jogi okozatosságról lehessen szó. Ha tehát valamely eredmény ténybelileg sem számítható be, mert pl. a cselekményhez csatlakozó *természeti* esemény idézte elő, akkor önként megszűnik a jogi beszámítás lehetősége, ám az imputatio juris nem pusztán szubjektív valamire vonatkozó ítélet, hanem egyúttal kauzális értékítéletet is foglal magában arról, hogy jogi értelemben forog fenn kauzalitás. Így a büntetőjogban a bűnösség a döntő arra nézve, lehet-e szó egyáltalában jogi értelemben vett okozatosságról. Ahol bűnösség van, ott van okozatosság is, és megfordítva. A bűnösség dönt a felől is, ok-e valami vagy feltétel: elmebeteg cselekménye nem számít az okozatosság szempontjából, nem foglal magában jogi okot. De a bűnösség irányadó abból a szempontból is, hogy a meglevő kauzalitás cselekmény-e vagy mulasztás, ahhoz képest, mely időpontban keletkezik a bűnösség. A normatív törvények tehát meghatározzák a történés körét és az emberi kauzalitás kérdéseit, mondja *Rohland*. De jelentőségük még ennél is nagyobb, amennyiben a normatív törvények maguk is kauzális erőt alkotnak, motiválólággá hatva az emberre (32—43.1.).

c) *Sauer*.

Binding és *Rohland* már kifejezetten hangsúlyozza az ember központi jelentőségét a jogban, már csak az emberi akaratot tekinti oknak, még pedig kizárólagos oknak, minden egyebet csak feltételnek a jog szempontjából. *Binding* is, *Rohland* is azonban még mindig az okozatosság nézőpontjának körében marad s túlterheli ezt a kérdést olyan szempontokkal, amelyek messze túlesnek az okozatosság körén és nyilvánvalóan az emberi

magatartások jogi — objektív — beszámítására vonatkoznak. Még tovább megy *Sauer*: minden okozatossági elmélet, így az adekvát okozatossági elméletek ellen is irányul az, amit *Sauer* általában állapít meg az okozatossági teóriákról, hogy t. i. naturalisztikusak,¹⁰³ míg a jogtudománynak teleológikus kapcsolatok a tárgyai. A természeti értelemben vett cselekvés mint testmozdulat, mint izomfeszülés épügy nem lényege a jog értelmében vett cselekményfogalomnak, mint a naturalisztikus eredményfogalom, a tényleges változás nem lényege a jogi eredményfogalomnak. Az okozatossági ítélet bizonyosságot fejez ki, a jognak be kell érni a valószínűséggel. Adekvát okozatosság átmenet a ténylegességből a normatívba.

Sauer hangsúlyozza, hogy a pusztán valószínűséget szem előtt tartó elméleteket lehet ugyan okozatossági elméletnek nevezni, de az adekvát jelző nyomatékosan arra utal, hogy nem a tulajdonképeni, tiszta természeti okozatosságról van szó. (*Grundlagen des Strafrechts*, 423. l.) A valószínűségi ítélet a normálisra, rendszerintire vonatkozik, s azt, hogy valamely esemény a dolgok normális folyásának megfelelően állt be, a közület állapítja meg, persze csak logikai értelemben, nem ténylegesen. A »normális« szociológiai mérték, az értelmes és normálisan gondolkodó emberek ítéletét jelenti. Az adekvát kauzalitás tehát már értékítéletet foglal magában, de ez még nem jogi ítélet, nem azt jelenti, hogy a közület helyesli azt az eseményt, amire számítani lehet (424. l.). A jogi okozatossági problémát illetően a büntetőjogász feladata az, hogy azt tisztázza a jogellenességben, ami ténybeli, tehát azt a tárgyat írja le, amelyet jogszerűségére nézve vizsgálni lehet, azaz a tettes külső magatartása és az eredmény közt levő vonatkozást, hogy így objektív értéktelenségi ítéletet, majd pedig bűnösségi ítéletet lehessen mondani (428. l.). Az életteljes okozatossági vonatkozás tehát csak célvonatkozás, teleológikus vonatkozás lehet: még nem jogi normatív, csak normatívhoz hasonló, értékre vonatkozó.

Sauer szerint a tettes szubjektív felelőssége számára alkalmas objektív alapot kell teremteni, a felelősséget már objektíve is »értelmes módon«, vagyis a büntetőjog céljának megfelelően kell körülhatárolni. *Sauernek* ez a felfogása már a valósággal ki-

¹⁰³ Ugyanígy *Tesar*. L. 69., 136. lap.

vezet az okozatossági elméletek köréből és azt a nagyjelentőségű fordulatot jelzi, mely az objektív beszámítás elméletének fellépésével áll be a büntetőjogi dogmatikában. Így *Sauer* szerint előbb kell ismerni a jogellenességet és a tényálladákszerűséget, hogy megérthessük az okozatosságot (444. l.).¹⁰⁴

Sauer hangsúlyozza, hogy a szubjektív felelősség követelménye nem elegendő, hanem előfeltételül kell szolgálnia az objektív felelősségnek, hiszen következetesen haladva a feltétel objektív követelményét is el kellene ejteni. Ha pedig a bűnösségnek objektív előfeltételéről van szó, akkor ennek jogilag helyes ismérvnek kell lennie és nem szabad a jogtól távoleső vidéken érvényes exakt formulát venni kölcsön, mely nem felel meg a büntetőjog alapgondolatának, a büntetés előfeltételül szolgáló felelősségnek. A jogrendet elsősorban az érdekli, hogy valamely emberi cselekmény objektív felelősség tárgyává tehető-e, de nem az, hogy mik a feltételei az eredménynek (445. l.). *Sauer* ugyan ezt az érvelést a feltételi elmélet ellen szegzi, de általában ráillik minden olyan okozatossági elméletre, mely a feltételek egyenlőségéből indul ki. Ezért is *Sauer* tanítását már az objektív beszámítási elmélet előfutárának kell tekintenünk.

Mindamellet *Sauer* felfogása az okozatosságról, — ha nem igazi okozatossági elmélet is, mert már túljut a kauzális nézőpontra, — még mindig nem azonos az objektív beszámítás tanával. Ennek legjellegzetesebb vonása a *Honigtól*¹⁰⁵ hangsúlyozott az a szempont, hogy nincs benne szó a konkrét eset általánosításáról. *Sauer* is túlzottnak tartja ugyan azt a nézetet, hogy az adekvancia-elméletnek szükségképen generalizálni kell (Grundl. 437. l.). A cselekmény elkövetésekor megvolt és objektíve megismerhető összes konkrét körülmények alapján kell *Sauer* szerint a valószínűségi ítéletet megalkotni, tehát ebben a tekintetben teljes individualizálásnak van helye. Így pl. testi sértésnél nem lehet a sértett szervezetét normálisnak feltételezni. Generalizálásnak csak annyiban van mégis helye *Sauer* szerint, hogy az objektív megismerhetőség, tehát a közület tudása az irányadó,

¹⁰⁴ Ez a felfogás annyiban helyes, hogy első a tényálladákszerűség szempontja, ez határolja körül a külső történésnek a jogászt érdeklő körét. Ezután következik az objektív beszámítási ítélet és csak ezt követheti a jogellenesség kutatása. L. alább 164., 170. l.

¹⁰⁵ L. alább 147. l.

az átlagé. A tettesnek az átlagosat meghaladó tudása nem jöhet tekintetbe, mert ez már feladása az adekvát okozatosság elvének és bűnösségi szempontokat vegyít a megítélésbe (439. l.). Generalizálni kell azonban az eredményt és az események lefolyását az eredményig, ezekben a tekintetekben az ex ante szemlélet nem individualizálhat, a jövőt illetően csak a képzelet játéka volna ez. Csak a jogilag, így különösen a tényálladékiilag jelentős tagok maradhatnak meg, s ezeknek a jövő eseményeknek tekintetében is az objektív megismerhetőség az irányadó, nem a tettesnek normálist meghaladó, jóslásszerű tudása. Tehát csak az egyébként ilyen esetekben szokásosan fellépő eredményt kell számításba venni (440. l.). A normális lefolyás körébe esik még, ha a sebesült nem veti alá magát az orvos rendelkezésének vagy ha az orvos nem a helyes diagnózist állapítja meg (443. l.). A bírónak a tettes álláspontjára kell helyezkednie a tett idejére és helyére vonatkoztatva és az akkor objektíve felismerhető tényállás alapján kell a jövőre vonatkozó okozatossági ítéletet megalkotnia, figyelemmel arra, minek van jogi jelentősége, de nem szabad befolyásoltatnia magát attól, hogy bizonyos eredmény valóban bekövetkezett, mert ez abnormális lehet s ezt nem értékesítheti (443. l.).

Sauer (Gerichtssaal 100. köt. 172. s köv. l.) jogi monadológiája a jogi tapasztalati anyagnak legegyszerűbb, legkisebb részeiből indul ki. Ez nem lehet a cselekmény, mert a cselekmény már összetett valami, a külső magatartás pedig csak formális elhatárolásra elegendő a lelki magatartástól, de tartalmilag semmitmondó. De a keresett fogalomnak fel kell ölelnie a mulasztást is s ennek az alapelemnek teleológiai jellegűnek is kell lennie, mert csak így lehet tárgya a jogi értékelésnek. A szociológiát a jog segédtudományaként tekintve, melynek feladata annak a tárgynak leírása, melyet a jogrend megítélés tárgyává tesz, a hatásban (Wirken), az értékre törekvésben lehet megtalálnia a jogi monasnak ténybeli elemét. Az értékre törekvést kell jogi monassá alakítani.

Az értékre törekvés egyaránt magában foglalja a cselekvést és a mulasztást, s ez a megkülönböztetés csak naturalisztikus, amennyiben a naív realizmus álláspontján elsősorban a természetes tevést tekinti, az izomfeszülést a rákövetkező aktussal, mely a külső világban láthatóan jelentkezik. Így érthető csak,

hogy problémát láttak abban, lehet-e az ilyen tevéssel egy sorba állítani a nemtevést. Pedig a döntő kérdés az, vajjon van-e a konkrét tényállásban olyan értékre törekvés a tettes részéről, mely a büntetőjogi értéktelenségi ítélet szempontjából figyelembe vehető? Ami a tényállás megállapítását illeti, ennek a kitűzött feladat szab határt, s a jogász más módon válogatja ki a fontos tényeket, mint az etikus, a szociológus vagy a természettudós, de ezek mind ugyanazt keresik azért, nevezetesen életnyilvánulásokat, hatóerőket, erő- és értéktörekvéseket. Mindegyik tudományos kutatónak addig kell elemeznie a nyers anyagot, míg megtalálja a legfinomabb, még megragadható részleteket, melyeknek tudományos jelentőségük van. A jogász által keresett ily hatóokok alkotják a jogi jelentőségű tényállást, amely adott esetben egészen más, mint a természettudományi valóság, mint pl. az orvosi diagnózis. További kérdés, melyek azok a kitűzött feladat szempontjából (büntetőjogilag, magánjogilag stb.) jelentős erő- és értéktörekvések, amelyeket a kiderített tényállásban fel lehet ismerni? Azt, hogy milyen egyes tárgy jöhet tekintetbe a büntetőjogi értéktelenségi ítélet szempontjából, a jogász majd a külső világban szemmel láthatóan jelentkező tevékenységben (úgynevezett cselekvésben szorosabb értelemben véve), majd egy nyugvó állapotban (úgynevezett mulasztásban) fogja megtalálni, de mindig annak a hatásnak, annak az erő- és értéktörekvésnek kell ebben az emberi életnyilvánulásban lennie, amely alkalmas valamely jogi hatásnak, jogilag jelentős eredménynek előidézésére. Csak ezután következik az értékelő tevékenység. Az értékelés tárgyának ily izolálása azonban nem járhat a monasnak az összefüggésből kiszakításával. A passzív magatartás (mulasztás), csak úgy mint az aktív, érthetővé csak a környező világgal való összefüggésében lehet, a multtal és a még csak várt jövővel. A megértés azonban nem elég, hanem izolálni kell a büntetőjogi méltatás céljára az egyes esetben kifejtett hatást, az erő- és értéktörekvést, amelyhez a káros, veszélyes, büntetést érdemlő hatás fűződik. Ezt a tárgyat lehet szabad akarati tevékenységnek nevezni, amelynek jogi jelentőségű eredménye van, vagy lehet nevezni egy ember aktív vagy passzív viselkedésének, mely tendenciát mutat jogi jelentőségű eredményre. Mindez csak körülírása *Sauer* szerint a monadológiai megállapított erő- és értéktörekvésnek.

Bármint fogjuk is fel *Sauer* elméletét, az bizonyos, hogy a legmélyebben emberi szempontból tekinti az okozatosság problémáját, amikor hangsúlyozza, hogy az ő monas-elmélete nem okozhat nehézséget annak, aki igyekszik embertársainak értékmonasaiba beleélni magát, a maga részéről is értékmonasok létrehozására törekszik és az a törekvés élteti, hogy embertársainak szeretetet juttasson s a maga alkotóerőit a kultúra javára gyümölcsöztesse.¹⁰⁶

d) *Tesar*.

Az okozatossági elméletek szélső határát jelzi *Sauer* felfogása, mely már féllábbal kívül áll az okozatossági szemlélet világán. Teljesen szakít az okozatossági szemlélettel *Tesar* (*Die Überwindung des Naturrechts in der Dogmatik des Strafrechts*. 1928.), aki a *conditio sine qua non* elméletét még kiindulópontul sem fogadja el, s az okozatosságot, mint jogi problémát egyáltalában nem ismeri el. De *Tesar* is csak átmenet az objektív beszámítás tanához, és ezzel mégsem azonosítható, mert nem ad tartalmi tételt, csak formális elvet, amely nem a jogalkalmazás

¹⁰⁶ *Sauer* monadológiai elmélete saját jellemzése szerint is (*Gerichtssaal* 100. k. 182. l.) dinamikus szemlélet, az eddigi sztatikus helyett azt kérdezi, melyik erő-monas hozza létre a káros eredményt, vagy melyik erő-monas teszi objektíve valószínűvé a káros eredmény bekövetkezését. Az egyes erőmonasokat, melyek az oki sor vonalára esnek, erejükre nézve kell összehasonlítani és egymással szemben lemérni. Így ha a kerékpáros által elütött ember bõrhorzsolást és be nem kötözött sebe révén vérmérgezést kapott s kórházba szállítva ott tifuszfertőzés érte, amibe belehalt: akkor a halált előidéző erő-monas a tifusz, nem az, hogy a kerékpáros elütötte, pedig a felvételi elmélet szerint ez lenne az oka.

Sauer realizmusát élesen megkülönbözteti a naív realizmustól és hangsúlyozza, hogy sem nem pozitivizmus, sem nem realizmus, hanem tulajdonképpen realiztikus metafizika, mely a modern kutatást jellemzi. Nem a tények valóságát tartja szem előtt, hanem a hatásbeli összefüggést akarja elgondolni és átélni. Nem a jog szociológiai leírását akarja adni, hanem a jogi-szociális anyagtömegből azt akarja kiemelni, ami a metafizikai lényeg: a monasokat. Nem elégszik meg azzal, hogy leírjon mindent csak azért, mert egyszer volt, hanem a lényegesre szorítkozik, ezek pedig az érték-monasok. Az erőmonas az, ami ténybeli az érték-monason. Az érték-monas erőmonas is, de az erő-monas nem mindig érték-monas. Az erő-monasnak van termékenyítő ereje, de nem szükségképpen maradandó jellegű az, amit létrehoz, ebben különbözik az érték-monas szüleményeitől.

tájékoztatója, nem azt fejezi ki, hogyan kell eljárnia a jogalkalmazónak, hanem csak azt, hogy hogyan jár el a jogalkalmazó. *Tesar* az adekvancia elméletét nem úgy fogja fel, mintha ennek alapján a jogalkalmazást előre lehetne tájékoztatni a felől, mit vegyen figyelembe a tények összefüggése terén, hanem csak úgy tekinti az adekvancia tanát, mint amely képesíti a tudományt arra, hogy megérthesse a jogalkalmazás állásfoglalásait a konkrét esetekben.

Tesar szerint a törvényes tényálladék egymagában csak negatív jelentőségű, csak azt mutatja, mi nem jön tekintetbe büntetőjogi szempontból, de ezzel még pozitív irányban nincs semmi sem mondván. Az, hogy a magatartás és az eredmény kapcsolatának jogszabályszerű tartalmisága szempontjából nem lehet egyenlő értéke a feltétel-kombinációk végtelen sokféleségének, világos a jogtudományi gondolkodás alapkategóriájából. A jogi feltételösszefüggés előfeltétele a magatartás és az eredmény közt az, hogy a kettő közé eső kiegészítő tagok különbözősége belül maradjon a jogszabálynak megfelelő határokon. Minden jogszabály tekintetében kell tehát lennie olyan tartalmi törvénynek, amely a magatartás és eredmény variációi számára meghatározza a lehető különbözőség határait. Az eligazítást elsősorban pozitív jogszabály adhatja meg. Maga a magatartás és eredmény izolált tartalmisága nem határozza meg azt, hogy valamely feltételi viszony adva van, hanem ezekhez még hozzá kell járulnia bizonyos közbenső elemek tényálladékszerűségének. A szukcesszív mellérendelések feltételi sajátosságának a jogtudomány körében, melyet az adekvancia juttat kifejezésre, semmi köze a természettudományi értelemben vett okozatossághoz. Az adekvancia kifejezésnek csak az a hivatása, hogy a magatartás és eredmény pozitív jogi összetartozóságának formáit jelölje meg a büntetési előfeltétel egységében.

Tesar szerint a magatartás azért feltétele az eredménynek, mert megfelel a jogrend előre megállapított harmóniájának.¹⁰⁷

¹⁰⁷ *Sander* (Kelsens Rechtslehre. 126. l.) szerint a jog meghatározása a jogeljárásban történik, mégpedig a jogi törvényszerűség szerint, amennyiben a törvény abban az irányban is jóslást tartalmaz, hogy bizonyos „illetékes” szervek (és csakis ezek) végre fogják hajtani azoknak a változó mennyiségeknek egymásmellé rendelését, amelynek funkcionális egymásmellé rendelését a törvény megjósolja. Ha tehát a szervet mint változó mennyiséget nem kap-

A magatartás tartalmának különössége a tárgyat lehetővé tevő ebben a sokféleségi konstellációban az, amit adekvanciának nevezünk. Ezzel szemben csak kevesen kívánják meg a tényálladékszerűséget az akarat megvalósulása tekintetében is. Ellenben a *conditio sine qua non* elmélete, sőt az ú. n. adekvát kauzalitás hívei is a természettudományi értelemben vett *conditio sine qua non* fogalmából indulnak ki. Annak a tanításnak következtében, hogy a természettudományi értelemben vett akaratnyilvánítás a büntetőjogi tudomány szempontjából is történést jelent, a *Mill*-féle okozatossági elmélet mint filozófiai okozatossági elmélet jelentkeztetett, amellyel a szaktudományok külön okozatossági elméleteit kell szembeállítani. A jogtudomány okozatossági elméleteinek így azt a hivatást szánták, hogy attól a kauzalitástól, amely »tulajdonképen« megvolt, megtagadják a jogi relevanciát, hivatkozva a törvényhozó akaratára, amely nem vehetett figyelembe olyan filozófiai okozatossági teóriát, melynek alkalmazása a jogérzettel ellenkező eredményre vezet. *Tesar* szerint mindaz, ami nem esik a büntetőjogi történet jogszabályszerűen meghatározott eseteinek körébe, egyáltalában nem büntetőjogi történet¹⁰⁸ (200—208. l.). *Tesar* szerint a pozitív jogtudomány úgy állapíthatja meg, melyek a tényálladékszerű közbeeső tagok, ha a magatartás és az eredmény egymás mellé rendelésének olyan tényleges eseteit alkotja, amelyek tartalmilag összefüggő dolgokra vonatkoznak. Az orgánum-aktus mint a változó komponensnek kikapcsolása olyankor lehetséges, amikor a magatartás és eredmény kapcsolata nem mint egyszeri egymás mellé rendelés jelentkezik a formálisan jogi erejű aktus egységében, hanem az egyes esetet túlélő érvényű. Ez az eset olyankor, amikor az egyes összekapcsoló aktusok alapjául szolgáló sokféleségek alapján olyan logikai ítéletet lehet hozni, amelynek tartalma ugyanazon sokféleségeknek büntetési előfeltétel egységévé való kapcsolódása a jövőben. Az ilyen valószínűségi ítélet a pozitív jogi tapasztalatban adott hasonló esetekre támaszkodik. Általánosításon alapuló prognózis tehát. Azt kell kérdezni, vajjon konkrét sokféleségek igazolják-e a tapasztalat alapján azt az ítéletet, amely a

---

csoljuk ki, akkor nem marad hely a véletlen számára s így a jogi törvények is exakt törvények (ein „Müssen“, nicht „Sollen“).

¹⁰⁸ V. ö. *Mezger*: Strafrecht. (1933. 122. s. köv. 1)

prognózist kimondja. Magatartás-közbeesőtagok-eredmény a maguk tipicitásában olyan körülmény, amely a büntetési előfeltétel valóraválását általánosan előmozdítja. Tekintettel a közbeeső tagok minden ilyen esetben közös tipicitására, tekintettel ennek állandóságára, ezekben az esetekben az említett jelzőt az eredménnyel való vonatkozásban is hozzá lehet fűzni a magatartáshoz. A magatartás akkor általánosan előmozdító körülménye az eredménynek, ha tipikus közbeeső tagokkal kapcsolódik össze, amelyekkel alkalmassá válik a tényálladék megvalósítására, és ezzel az eredménynek mint egyik tényálladékresznek megvalósítására is. Az azonban, hogy az eredményt általánosan előmozdító ilyen körülmény fennforog, nem ismertetőjele azoknak a sokféleségeknek, amelyek a magatartás-típus alá esnek. Azt, hogy az eredményt általánosan előmozdító körülmény fennforog, nem lehet egy elszigetelt magatartáson meglátni, az nincs meg ebben a magatartásban, hanem ez az állítás csak különös relációt fejez ki az eredmény irányában, amelynek különössége a közbeeső tagok tényálladékszerűségétől függ. Ennek a prognózisnak a kimondásakor, amely a magatartás-eredmény különös relációja megvalósulásának valószínűségét állapítja meg, figyelembe kell venni a konkrét mellérendelés alapjául vett összes sokféleségeket. Csupán az olyan különszerűségtől lehet eltekinteni, amely az orgánum-komponensen alapul. Ezzel *Tesar* Kries-nek szubjektív-adekvát elméletéhez csatlakozik, mely szerint a művelt jogérzetet általánosító szemlélet jellemzi. *Tesar* jelentőség nélkülinek tartja a Kries-féle elmélet ellen felhozott azt a kifogást, hogy az okozatosságot összekeveri a felelősséggel. Az uralkodó elmélettel *Tesar* tanítása abban az alapvető tekintetben ellenkezik, hogy *Tesar* a maga elméletét a reláció elméletének tekinti, míg a szokásos dogmatika tanítása az adekvancia-elmélet alakjában is a dolog-szubstancián alapuló elmélet marad. *Tesar* felfogása a magatartás-eredmény reláció tipicitását a közbeeső tagok ténya magatartás-eredmény reláció tipicitását a közbeeső tagok ténya tényálladékszerű különszerűségben az állandóságot képviselik. Csak a sokféleségek *jogszabályszerű* különössége tesz lehetővé eredményt, csak a tényálladék megvalósulásával adódik az eredmény valósága, mint a büntetési előfeltétel valóságának része. Ellenben az uralkodó elmélet bizonyos sokféleségek *anyagában* keresi az alapot arra, hogy az e sokféleségeket magában foglaló

magatartás az eredményt általánosan előmozdító körülmény. Szerinte bizonyos elszigetelt sokféleségben van az adekvancia e jelentősége. *Tesar* szerint a valószínűségi ítéletekkel való dolgozás nemcsak az adekvancia problémájára jellemző. A valószínűség fokának emelkedése mindig jellemzi a megismerésnek azt az útját, amelyet a jogtudománynak járnia kell. A büntetőjogi tudomány ebben az esetben sem akar előmunkálatot végezni a gyakorlat számára és ezt nem is teheti. A tudomány számára csupán a jogi valóság teoretikus megismerésének feladatköre hozzáférhető, de nem feladata a tudománynak a praxis számára előreformálni mellérendelő aktusokat. Azokat az értékítéleteket és akaratú döntéseket, amelyekkel a gyakorlat sokféleségeket egymás mellé rendel, nem lehet elméleti ismeretekkel meghatározni. Az adekvancia terén is ugyanaz a büntetőjogi tudomány feladata *Tesar* szerint, mint egyébként, t. i., hogy a gyakorlatnak ezeket az egymás mellé rendeléseit megértse, tartalmi összetartozóságokra vezesse vissza (210—217. l.).

---

10. FEJEZET.

Az objektív beszámítás tana.

Tesar tanítása nem jogi dogmatika, hanem »tapasztalati«, »megértő« jogtudomány, mely ex post tekinti a jogalkalmazást. A jogi dogmatika körében marad ellenben az okozatosság kérdését a jogi — elsősorban objektív, ténybeli — beszámításkor már elintézettnak tekintő s így — szerintünk — a jogi dogmatika köréből kirekesztő objektív beszámítás elmélete, mely a jogalkalmazás tájékoztatására törekszik s így a jogtudományt nem fosztja meg gyakorlatias jellegétől és értékétől, mint a »tapasztalati jogtudomány«, a »jogeljárás« *Tesar*-i elve. Az objektív beszámítás elmélete értelmében a cselekmény beszámítása nem a bűnösség kérdésének vizsgálatával kezdődik, hanem a lelki mozzanatoktól függetlenül annak megállapításával kezdődik, hogy az, ami történt, a jogi szemlélet középpontjában álló ember tetteinek tekinthető-e. Az objektív beszámítás elmélete az embert nem a természeti történés egyik láncszemének tekinti, hanem az embernek a jog világában elfoglalt középponti jelentőségéből indul ki.

Az objektív beszámítás tanát elsősorban a *Hegel*-i filozófia alapján fejtették ki (Larenz), de filozófiai szempontoktól függetlenül, általános jogtani alapon is kimutatták a helyességét (Hönig), sőt a *Hegel*-i filozófiával ellentétes nézőpontból: a *Kant*-i transzcendentális idealizmus szemszögéből is kimutatták a kifogástalanságát (Welzel).^{108a}

a) Larenz.

Larenz (*Hegels Zurechnungslehre und der Begriff der objektiven Zurechnung* 1927) hibáztatja, hogy a személy saját tet-

---

^{108a} Az objektív beszámítás tanának híve Mayer Hellmuth is (i. m. 215., 217., 233. l.).

tének elhatárolását a véletlen történéstől a mai jogtudomány csaknem kizárólag az okozatosság természettudományi nézőpontjából tekinti. A jogi okozatossági elméletek tipikus hibája *Larenz* szerint, hogy a történést az okát vagy okait kutatják, a helyett, hogy azt kérdeznék, mi mindent lehet egy akaratú tevékenységnek hatásaként tekinteni, mert hiszen erről van szó a jogász szemében.¹⁰⁹ Az ily kérdésfeltevés arra vezetett volna, hogy az akarat kauzalitását vették volna kiindulópontul a maga teleológikus sajátosságában és rájöttek volna arra, hogy az, ha az eseményt valakinek tettéül számítjuk be, nem kauzális, hanem teleológikus ítélet. Csak az akarat uralkodik az okozatosságon, csak az akarat számára lehetséges a véletlen egymásrakövetkezést az alany saját tettévé alakítani. A jogi kauzális szemléletnek, az objektív beszámításnak épügy előfeltétele a személynek mint szabad, önmagát meghatározó alanynak fogalma,¹¹⁰ mint a bűnül beszámításnak. Mint *Hegel* mondja: »Ami az alany, az cselekményeinek sora«. Cselekményeiben az alany önmagát juttatja kifejezésre, ezek az ő saját, mert szabad akaratmeghatározásának termékei. Az alany beleviszi önmagát cselekményeibe, de nem olvad fel bennük, mert egyúttal több is, mint mind valamennyi: cselekményeinek alkotó, alakító hatalma. Az alany tette nem tőle idegen és számára közömbös valami, hanem lényének jelentkezése. Ezért a tett nem pusztán külsővé válás, nem okok és hatások egymásrakövetkezése, hanem egység, egész. Az alany nemcsak az első láncszem az okok és hatások láncolatában, hanem ezeknek alakító elve, a történet szabálya. Ezért a tettet a magáénak tekintheti és azt neki be lehet számítani, mert az alany maga sajátos és eredeti, mert a tett szabadságában gyökerezik és ezért törvényekhez mérhető, melyek a szabad akaratához fordulnak.

A tett teleológikus egész, —hangsúlyozza *Larenz* — de nem szabad a célfogalmat szubjektív értelemben tekinteni, hanem objektív értelemben kell, azaz nem szabad annál megállni, azt be-

¹⁰⁹ Ez a szemrehányás — mint láttuk — csak félig áll *Bindingre*, *Horn Richardra*, *Kohlerre* és *Sauerre*: csak az okozatossági gondolatmenetet illetően, de nem a lényegben.

¹¹⁰ V. ö. különösen *Rohland*-dal (fentebb 128. l.)

számítani csupán, ami tudatos és akart,¹¹¹ hanem azt is be kell számítani, amit tudni lehetett és amit az akarat átfoghatott, ami az akarat tárgyaként lehetséges volt. A hégeliánus büntető-jogászok csak abban tévedtek, hogy az akaratra való vonatkozást mindjárt jogi értékítélettel kapcsolták össze s a beszámítás náluk a bűnösség beszámítása volt kizárólag. Abban igazat ad *Larenz* a hégeliánusoknak, hogy a büntett nem okozatosságból és bűnösségből, mint két külön darabból van külsőlegesen összetéve, hogy a bűnösségi momentum és a ténybeli mozzanat egymásra vonatkozik és hogy ezért nem lehet a kettőt egészen szétválasztani és elszigetelni, hogy azután ezekből a darabokból a büntettet újból összerakjuk, amint ma teszi az uralkodó jogtan.¹¹² Ám megkülönböztetjük a bűnös cselekménytől a tettet, mely mint ilyen még nem foglal magában értékítéletet, hanem csak alapjául szolgál az értékítéletnek. A tett lehet jogszerű, jogellenes és jogilag közömbös. De a tett nemcsak kauzális egymásrakövetkezés, hanem egészet alkot, mely teleológiai megítélés alá esik, mielőtt még jogilag értékelni lehetne.^{112a}

Utóbb a tudomány elvesztette érzékét a tett teleológikus jellegének megértésére, állapítja meg nyomatékosan *Larenz*.¹¹³ Amikor a tetteből elhagyták mindazt, ami az akaratra, a cselekménynek »belső» oldalára vonatkozik, már csak külső történés-ként tudták felfogni a tettet, kauzális egymásrakövetkezés-ként. A 19. század vége túlnyomóan analitikusan gondolkozott. A szintetikus egység fogalma, a *Hegel* értelmében vett »konkrét totalitás« gondolata elveszett a számára. A cselekmény fogalmát

¹¹¹ *Reinach* A. (Über den Ursachenbegriff im geltenden Strafrecht. 1905.) szerint büntetni valakit csak a „saját“ tettéért lehet. Ilyen elsősorban az, amit a tettes akart, de a tettes cselekménye az is, amit nem akart ugyan, azonban elkerülhette volna és el kellett volna kerülnie. De ezen a ponton nem áll meg a hatályos büntetőjog, hanem bizonyos esetekben azt is a tettes rovására írja amiben nem bűnös ugyan, de ami bizonyos vonatkozásban van azzal, amire a bűnösség kiterjed. Abban a tekintetben, hogy milyen ez a vonatkozás, *Reinach* szerint kétségtelen a törvénynek az az akarat, hogy ennek a vonatkozásnak különösen bensőségesnek kell lennie, s ez az eset akkor, ha a bűnös eredmény közvetlen feltétele a további eredménynek, s így különösen magas fokban tartozik a tetteshez (66—68. l.).

¹¹² V. ö. *Tesar*-ral, i. m. 209., 210.

^{112a} V. ö. *Mayer Hellmuth* fejtegetéseivel is (i. m. 234. l.)

¹¹³ 60. s köv. l.

tehát absztrakte, formális logikai fogalomnak tekintették, mely alá szubszumálni kell a büntett többi jegyét. A cselekmény immár »önkényes testi magatartást jelent«, tevést vagy nemtevést, azaz fizikai folyamatot a maga tiszta ténylegességében, tekintet nélkül a célvonatkozásra, amely pedig akaratnyilvánítássá teszi. A mai jogtudomány naturalisztikus cselekményfogalmának naturalisztikus akaratfogalom az alapja, az akaratnak fizikai tárgyként felfogása, formális logikával és természettudománnyal dolgozó pszichológia. *Larenz* kiemeli, hogy *Kelsen* felismerte ugyan a beszámítás jelentőségét, de függetlennek tekintette az oki és a teleológikus kapcsolattól, amit *Marck* helyesbített (Substanz- und Funktionsbegriff 83. s köv. l.) azzal a gondolattal, hogy a jogi beszámítás csak az alany okozatosságán alapulhat, csak nem szabad ezt pszichológiai ténylegességnek felfogni.¹¹⁴

Akarat alatt tehát az én-t érti *Larenz*, az én-t, mely cselekvőleg szól bele a külvilágba, amennyiben célokat tűz ki és valósít meg. A »cselekvés« akaratnyilvánítás, azaz olyan testi tevékenység, melyet akarat kísér, mely tehát cél szolgáltatásban áll, célra irányul. Tett pedig az egész akaratmegvalósulás, vagyis mind az alany közvetlen tevékenysége, a cselekvés, mind a további, ettől elkülönülő történés, amennyiben ez a történés az akarat által befolyásolható, a cél szolgáltatába állítható. A cselekvés és következményei egy egészet alkotnak, mely a szabad akaratban találja meghatározó elvét: az alannak saját tette. Cselekvés és tett a tevéstől és történéstől akaratra való vonatkozásukban, teleológikus jelentőségükben különböznek.

Az alany saját tettét a véletlentől megkülönböztetni a feladat *Larenz* tanítása szerint. Ezt a feladatot az akaratni kauzalitásnak mint célkauzalitásnak sajátosságából kiindulva kell megoldani.

A lehetőség fogalma *Larenz* szerint is a logikának egyik legnehezebb problémája. Minden esemény magában foglalja számtalan következménynek formális lehetőségét, míg a reális lehetőség szükségszerűleg vezet a megfelelő valóságra. Nem azon fordul meg a dolog, hogy a következmény mint ilyen lehetséges volt-e, hanem azon, vajjon előrelátása lehetséges volt-e a tettes részére. A tudásnak ez a lehetsége nem formális vagy

¹¹⁴ 74. l.

reális, nem véletlen lehetőség, hanem az alanynak saját lehetősége. Ez valódi lehetőség, a szabad akarat lehetősége, e felől a lehetőség felől az akarat maga dönt, nem a véletlen, saját tette az, amely lehetőséget megvalósít. Ameddig az eredmény előrelátása, az oki folyamat felett való uralkodás lehetséges, addig terjed az akarat hatalma, addig terjed — kauzalitást feltételezve — a személy saját tette, szerzősége. Az uralom alatt tartás lehetősége útján alkot egészet a történés, s ez az egész az akaratra vonatkozik, a szabadságban leli alapját. A befolyásolás lehetőségére vonatkozó ítélet, a tettként beszámítás — mondja *Larenz* — teleológikus ítélet, mert a kezdetet és a véget egymásra vonatkoztatja és egésszé kapcsolja.¹¹⁵

Larenz megállapítja, hogy a lehetőség fogalmával foglalkozik az adekvát okozatosság elmélete is: *Kries* objektív lehetősége nem egyéb, mint *Hegel* formális lehetősége. Így az adekvát teória nem okozatossági, hanem beszámítási elmélet, s adekvát okozatosság helyett »objektíve beszámítható« okozatosságot kellene követelnie a jogtudománynak, azaz olyant, amelynek uralkodó elve az akaratban van.¹¹⁶

Az okozatossági elméletek ily megbírálása után lássuk már most *Larenz* saját elméletét. Ez az elmélet — mint említettük — *Hegelre* támaszkodik. *Hegel* szerint annak az ellentmondásnak kifejlődése, melyet a végesnek szükségszerűsége foglal magában, a létben a szükségszerűnek véletlenbe való átcsapása és viszont. A fel nem oldott ellentmondás a természetben annyiban mutatkozik az okozati viszonyban, hogy az ok és a hatás épúgy egybekapcsolható, mint két külön önálló dologként felfogható.¹¹⁷ A természet csak a pusztá kauzalitásnak véletlen egymásrakövetkezését ismeri, a vak szükségszerűséget, az akarat az, ami megteremti a cél kauzalitását, a tervszerű történést, a saját tettet. Az akarat maga nem hatás, semmiféle irányban nem olvad fel mint pusztá tag a kauzális nexusban. Szabadság és teleológia kölcsönösen megköveteli és kiegészíti egymást. Beszámítás *Hegel* tanításában az alanynak, szabadságának és személyiségének elismerése az objektív jog részéről. A be-

¹¹⁵ 77—81. l.

¹¹⁶ 81—84. l.

¹¹⁷ *Spann* is hasonlóan nyilatkozik. L. fentebb 46. l.

számítás azzal a kérdéssel foglalkozik, mit kell egy alanynak saját cselekményeként terhére róni, miért kell felelőssé tenni. *Hegel* beszámítási tanának hiánya — állapítja meg *Larenz* —, hogy csak a szándékos cselekményekkel foglalkozik, nem egyúttal a gondatlan cselekményekkel is (52.). Másfelől azonban ismeri *Hegel* nemcsak a tett beszámítását, hanem a bűnösségtől át nem fogott és nem akart események beszámítását is, amikor így szól (a *Jogfilozófia* 116. §-ában): »Bár nem az én tettem, ha olyan dolgok, melyeknek tulajdonosa vagyok és amelyek mint külsőlegesek különféle összefüggésben vannak és hatnak (amint velem, mint mechanikus testtel vagy élő lénnel is megtörténhetik), ezzel másoknak kárt okoznak. Mégis többé-kevésbé terhemre róható ez, mert azok a dolgok egyáltalában az enyéme, de sajátos természetük szerint többé vagy kevésbé vannak alávetve uralmamnak, figyelmemnek stb.« Ez nem az okozatosság összefüggése az akarattal, állapítja meg *Larenz*, hanem az akarat uralmi viszonyának összefüggése dolgok felett vagy más személyek fölött. Nem más, mint a modern magánjogi felelősség a veszélyeztetésért (55—57.).

Hegel-ből kiindulva *Larenz* hangsúlyozza ezek után,¹¹⁸ hogy a tett beszámítása nem ugyanaz, mint az okozati összefüggés megállapítása. *Hegel* tanítása, hogy a külső, kauzális szükségszerűség egyként egy véletlennel, alapjában nagyon egyszerű és meggyőző. A felelősség *Larenz* szerint azt jelenti, hogy helyt kell állnia az embernek a tettért, tehát meg kell állapítani, hogy a történés a felelősségre vont személy tette. De azért beszámítás és felelősség nem ugyanaz. A jogi felelősség megalapozásához hozzátartozik a tetre vonatkozó teleológikus ítélet mellett a tett értékére vonatkozó normatív ítélet is. Az objektív beszámítás fogalmához csatlakozik az objektív jogellenesség fogalma. Végül kíván a jog sokszor szubjektív beszámítást. Szubjektíve jogellenes csak az alany benső akaratmeghatározása, objektíve jogellenes csak az akarat megvalósulása, vagyis a cselekvés vagy a tett, mint akaratszerű, teleológikusan vonatkoztatott egész. Csak a tett, mint egész tekinthető jogsértőnek, pl. jogellenes emberölésnek. Tehát sem a pusztán »magatartás«, sem az erről leváló állapot, nem valamely darabja a kauzális törté-

¹¹⁸ 89. s köv. l.

nésnek, hanem csak a teleológikus egész, hangsúlyozza *Larenz*.

Minthogy az objektív beszámítás és az objektív jogellenesség a tettről és az akarat objektív oldaláról szóló ítélet, *Larenz* szerint csak azt tételezi fel, hogy egy esemény valamely személyre mint tettesre vonatkozik, nem pedig azt, hogy a tettes valóságos akaratának felel meg. Ezért beszámíthatatlan egyén tettét is be lehet objektíve számítani és lehet jogellenesnek tekinteni.

A büntetőjogban a bűnösségül beszámítás uralkodik, kivéve az eredmény szerint minősülő bűncselekményeket; hogy ezeknek kiküszöbölése¹¹⁹ nem a szubjektivitás túlbecsülésén alapul-e, *Larenz* szerint olyan kérdés, amelyet érdemes volna jogfilozófiai szempontból megvizsgálni. De a tettként beszámítás jelentősége akkor is megmarad a büntetőjog tekintetében is, ha az eredményfelelősség kiküszöbölődik. Mert a szubjektív beszámítás ugyanazokon a teleológikus szempontokon alapul, mint az objektív beszámítás. Csak amennyiben a kívánt eredmény létrehozása az akarat hatalmában volt, lehet azt beszámítani az alanynak. Pusztá kívánása oly eredménynek, mely egészen kiszámíthatatlan, véletlen találkozás folytán következett be a valóságban, nem tekinthető szándékos tettnek az okozati összefüggés ellenére sem.

b) *Honig*.

Az objektív beszámítás elvének másik hirdetője: *Honig* (Kausalität und objektive Zurechnung. Festgabe für Reinhard v. Frank. 1930. I. köt. 174. s köv. 1.) nem foglalkozik azzal a kérdéssel, mennyiben állnak meg *Larenz* fejtegetései a kanti

¹¹⁹ A súlyosabb eredmény szerint minősülő bűncselekményeknek a büntetőtörvényekből kiküszöbölését követeli — sok más, így *Löffler*, *Makarewicz* stb. mellett — *Kohn E.*: Der schwere Erfolg als gesetzlicher Grund erhöhter Strafbarkeit. 1910. Strafrechtliche Abhandlungen 112. továbbá ugyanennek a gyűjteménynek 116. füzetében (1910.) *Galliner Móric*: Die Bedeutung des Erfolges bei den Schuldformen des geltenden Strafgesetzbuchs. — *Ellenben Berolzheimer* (Die Entgeltung im Strafrechte 1908, 362 s köv. 1.) *enyhítést* lát abban, hogy pl. a halált okozó testi sértés büntetése kisebb, mint a halálos eredményt is átfogó szándék esetében az emberölésé. Az eredményt ugyanis *Berolzheimer* folyamatos egésznek („vonalszerűnek”) tekintí, s halált okozó testi sértés esetében az az enyhítés alapja, hogy a szándék nem terjed ki az eredmény egész vonalára, csak ennek egyrészére.

filozófia világításában.¹²⁰ *Honig* arra törekszik, hogy az objektív beszámítás fogalmát minden filozófiai kiindulóponttól függetlenül vezesse le az általános jogtannak általánosan elismert elveiből. *Honig* kifejezetten kimondja, hogy a feltételek közt válogató elméleteket tulajdonképpen már nem is lehet okozatossági elméleteknek nevezni. Az okozatosság kérdése el van döntve, mihelyt tisztázva van, hogy a cselekmény — épúgy mint bármely más feltétel — szükséges előfeltétele volt az eredménynek. Az erre vonatkozó ítélet azonban, mely a tényleges összefüggést a cselekmény és az eredmény közt megállapítja, még nem dönti el azt, vajjon ez az összefüggés jelentős-e a jogrend szempontjából is, vajjon megfelel-e a jogrend követelményeinek. A kauzális ítélethez csatlakozik, mint további önálló ítélet az objektív beszámítás kérdésének eldöntése, mely azt az értékelési kérdést tisztázza, mennyiben van jelentősége az okozati összefüggésnek a jogrend szempontjából, még pedig a jogrendben adott mértékkel mérve. *Honig* emlékeztet arra, hogy a kauzális szemlélet már befejeződött akkor, amikor az adekvancia kérdése kerül szóba, s hogy *Traeger*-nél is lehet találni olyan kijelentést, amely az eredmény beszámíthatóságát tartja bizonyos esetben — a mulasztás tekintetében — irányadónak. Ez azonban még nem tudatos felismerése az objektív beszámítási ítélet önállóságának.

Honig szerint is az objektív beszámítási ítélet egészen más, mint az okozatossági ítélet. Az objektív beszámítási ítélet valamely eredménynek vonatkozási pontja és kizárólag emberi magatartást tételez fel, akaratnyilvánítás értelmében. Az igaz, hogy a jogi okozatossági elméletek is csak emberi cselekményeknek oki jellegét igyekeznek kimutatni, de ez nem tartozik az okozatosság fogalmához, hanem csak az okozatosság fogalmának jogi kérdések megoldására való alkalmazásával jár. Az okozatossági ítéletnek szükségképpen abból kell kiindulnia, hogy a cselekmény egysorban van egyéb feltételekkel, mert hiszen minden változás számtalan tényezőnek eredménye. Az eredmény is csak akkor érdekli a jogászt, ha emberi magatartással van kapcsolatban. Ahhoz nem kell teória, hogy megállapítsuk: a cselekmény és eredmény közt akkor van okozati összefüggés, ha

¹²⁰ Erre nézve l. alább *Welzel* tanítását.

a cselekményt nem lehet elgondolatlanul hagyni a nélkül, hogy az eredmény el ne maradjon. Ez — mint *Mayer M. E.* is mondja — tagadása az okozati összefüggés problémájának. A jog szempontjából nem elég bármilyen okozati összefüggést megállapítani. A többi számtalan tényezővel szemben az akaratnyilvánítás eredeti valami, quasi-teremtő aktus, mint *Bierling* mondja, célirányos (*zweckhaft*) beavatkozása az emberi értelemnek a természeti folyamatokba és így teleológiai jelenség. Sajátossága az, hogy az emberi akaratnyilvánítás eszköz arra, hogy az ember céljait megvalósítsa a természeti folyamatokba való beavatkozás útján. Ezért lehet magatartását tisztán objektíve is, tekintet nélkül arra, hogy tényleg mit akart, úgy tekinteni, mint akaratának célrairányuló kifejezését. Az az eredmény, melyet célrairányulóan megvalósítottnak lehet gondolni, objektíve beszámítható.

Az objektív beszámítási ítélet — *Honig* szerint — nem alapul a tettesnek aktuális tudásán és akarásán, hanem csak potenciális képességén, azon, hogy vajjon a tettes magatartásával — kapcsolatban a kívüleső tényezőkkel — tudott-e hatni abban az irányban, hogy az eredmény bekövetkezzék.

Az objektív beszámítás tanában nincs helye annak a vitának, hogy kinek a szempontjából kell az eredménynek kiszámíthatónak lennie. Ez teoretikus kérdés, mondja *Honig*, míg az eredmény beszámíthatóságának kérdése gyakorlati, arra vonatkozik, mennyiben célirányos objektíve a magatartás.

Annak a kérdésnek eldöntése szempontjából, hogy a magatartás célirányosan lehetett-e irányozva a bekövetkezett eredmény elérésére vagy elhárítására, még pedig az aktív magatartás mint a cél elérésének eszköze, a passzív magatartás pedig mint a bekövetkezett eredmény el nem hárításának eszköze: ennek a kérdésnek eldöntése szempontjából — *Honig* szerint — a konkrét tényállásnak egyetlen körülménye sem nélkülözhető. Mindig a tényleges, ha még oly szokatlan alakulása irányadó az esemény lefolyásának. Az, hogy a villámsujtotta béres halálát arra lehet-e visszavezetni, hogy a gazda a bérest zivatar idején magas fákkal borított magaslatra küldte, attól függ, vajjon ezt a gazda kívánságával egyező tiszta véletlennek kell-e tekinteni, vagy hogy lehet-e arról beszélni, hogy a gazda a zivatar természeti erejét a maga javára fordította. Ha — mondjuk

— meg lehetett állapítani, hogy a zivatarok abban az évszakban a magaslat fölött vonultak el és ott villámcsapások történtek, akkor ennek ismétlődésével számolni kell. Ebben az esetben a gazda a természeti erőket használta a maga céljára. Az adekvát teória szerint ily döntés ki van zárva, vagy — *Honig* szerint — kétséges.¹²¹ Ellenben nem lehet szó objektív beszámíthatóságról olyankor, ha a kocsis hibájából a lovak elragadják a kocsit és a járókelő, aki fel akarja tartóztatni a lovakat, felbukik és karját töri. Az oki folyamat uralom alatt tartása a gerince a tettes objektív vonatkozásának az eredményhez, nem pedig az előreláthatóság, a kiszámíthatóság. Természetesen *Honig* is hangsúlyozza, hogy az objektív beszámítási ítélettel még nincs eldöntve, vajjon a magatartás jogellenes és felróható-e. Első feltétele azonban annak, hogy a jog parancsa vagy tilalma valakihez szóljon, az, hogy az illető magatartás ennek hatalmában álljon. Mint *Müller M. L.*, *Honig* is a cselekmény tényálladékszerűségéből indul ki az objektív beszámítási ítélet alkotásakor. A tényálladékszerűséggel kezdődik a jogi probléma.

Az objektív beszámítási elmélet lényege tehát az, hogy az embert kiemeli az eredmény feltételeinek sorából és az okozati összefüggés talaján, de önállóan ítéli meg, mennyiben lehet az egyik vagy másik konkrét ember cselekményének tekinteni a konkrét történést, függetlenül az ily egyén tudatos állásfoglalásától. Érdekes, hogy a látszólag annyira mechanisztikus individualizáló elméletek¹²² nagyon közeljutottak a helyes felfogáshoz, amikor az emberi magatartás túlnyomó jelentőségét hirdették az eredmény szempontjából. Csak abban hibáztak ezek az elméletek, hogy okozatossági alapon akarták a kérdést megoldani, ami pedig — mint láttuk — kilátástalan törekvés.

Nagyon jellemző, hogy az individualizáló elmélet van legerősebben képviselve a magyar büntetőjogi irodalomban, s ez elmélet magyar szószólói különösen is hangsúlyozzák az emberi cselekmény kimagasló jelentőségét a büntetőjog szempontjából.

¹²¹ L. fentebb *Traeger* felfogását (100. lap). *Zimmerl* (*Aufbau des Strafrechtssystems*. 1830., 52. l.) megoldása hasonló: Ha az erdőreküldés normális viszonyok közt történt, amikor zivatar előjelei sem mutatkoztak, nem lehet szó olyan cselekményről, mely — habár csekély — valószínűséggel ember halálára irányult.

¹²² L. fentebb 74. s köv. l.

Így *Wlassics* szerint (Tettesség és részesség, 1893., 78., 83. l.) »oly okfogalom után kell törekednünk, mely a bűnös eredmény okát emberi tevékenységre vezeti vissza« s »úgy kell felépíteni okfogalmunkat, hogy az előidézett eredmény okául az ember cselekvését állíthassuk oda. Nekünk felismerhető és bebizonyítható emberi cselekedettel van dolgunk«. *Finkey* is hangsúlyozza tankönyvében (1914.), hogy a büntetőjogban az *emberi cselekvés* okozatosságáról van szó (250.). Igen érdekes, hogy *Finkey* is a kézművesség, tehát az *emberi tevékenység* köréből veszi a példákat az ok és feltétel megkülönböztetéséhez (250.). *Angyal Pál* is azt tanítja (Tankönyv, 1920.), hogy a büntetőtörvény a különböző tényezők közül csak az emberi tevékenységre tud és akar hatni s az eredményhez legközelebb eső emberi tevékenységet tekinti oknak (99.). *Angyal*, de *Finkey*¹²³ is egyéb tekin-

---

¹²³ Az individualizáló elméletek magyar hívei közé kell számítanunk *Friedmann* Ernőt és *Fayer* Lászlót is. *Friedmann* (Magyar Jogi Lexikon „Okozatosság” címszó alatt) nem nyilatkozik ugyan kifejezetten, de abból, hogy csak az individualizáló elméletekhez nem fűz kifogásoló megjegyzést, míg a tiszta feltételi elmélet és a generalizáló (adekvitási) elméletek ellen aggályokat hangoztat: arra lehet következtetni, hogy a feltételek közt válogató elméletekhez, ezek közül is az individualizáló elméletekhez csatlakozik. Nem a legvilágosabb *Fayer* László sem (A magyar büntetőjog kézikönyve 1905., I. 107. s köv. l.), aki az általa „objektivizmus”-nak nevezett *Birkmeyer—Wlassics*-féle álláspont irányában juttat kifejezésre szimpátiát, míg a *Buri*-féle elméletet cáfolja. Sajátságos, hogy okozatossági felfogását *Fayer* úgy formulázza, „hogy a sok feltétel közül, melyek a cselekményt előidézik, egyik kiemelkedik, az t. i., amely az eredményt létrehozta s ez a causa, a többi csak feltétel”, továbbá, hogy „az okozati összefüggés csak úgy van meg, ha azon eredmény bekövetkezte feltétlenül megköveteli az illető cselekmény végrehajtását. Vagyis a fő-feltétel: a causa; a többi feltétel: járulékos causa”.

Az individualizáló elméletek hívének látszik első tekintetre *Edvi Illés* Károly is (A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata. 1909. I. köt.), amennyiben azt tanítja, hogy „mindazon jelenségek, amelyek mint előzmények szükségesek ahhoz, hogy a végjelenség, vagyis az eredmény létrejöheszen, az eredmény föltételeit képezik; ellenben ezek közül az a jelenség, amely utoljára és közvetlenül hatott arra, hogy az eredmény létrejöjjön: az eredmény okának tekintendő” (289—290. l.). A továbbiakban azonban más irányba kerül *Illés*. „További kérdés, vajjon az eredmény szükségképi bekövetkezése képezi-e a beszámítás alapját, vagy elégséges-e az abstract lehetőség tudása, hogy bizonyos eredményből valamely jogellenes eredmény következhetik be. Minthogy sem a föltétlenül szükséges, sem a távolabbi lehetséges okbeli összefüggés előrelátása nem határozó: a valószínűséget kell

tetben is nagyon közeljutottak az objektív beszámítás tanához, mint alább látni fogjuk.

A magunk részéről még az adekvát kauzalitás álláspontján a következőkben közelítettük meg az objektív beszámítás felfogását: a sajtódeliktumról írott és a Magyar Jogászegylet büntetőjogi szakosztályában előadott szerény tanulmányunkban (1922.).^{123a}

A legelső kérdés a felelősség tekintetében az, hogy milyen emberi magatartás lehet egyáltalán alapja a felelősségrevonásnak olyankor, ha a felelősség nem alapul vétkességen. Egészen evidensnek találjuk azt az alapgondolatot, hogy jogi felelősségnek csak olyan emberi magatartás miatt lehet helye, amely nem pusztán mechanikai összefüggést mutat valamely jogi jelentőségű eredménnyel, hanem olyan vonatkozásokban mutat összefüggést, amely vonatkozások belül maradnak az emberi belátás határain. Abban a negatívumban találjuk a lényegét az említett kutatásoknak, hogy nem lehet a jogi felelősség alapjául elfogadni olyan körülményeket, amelyeket sem a felelősségre vont egyén, sem helyében más valaki nem tudott volna előrelátni akkor, amikor bizonyos cselekményt elkövetett, vagy amikor valamely más, jogi jelentőségű esemény történt. Hogy azután minek nevezzük azt, ami belül marad ezeken a korlátokon, hogy adekvát okozatosságnak nevezzük-e vagy objektív jogellenességnek, az szerény véleményem szerint tulajdonképpen alárendelt jelentőségű kérdés, talán inkább csak terminológiai probléma (23. l.). Az a meggyőződésünk, hogy az okozatosságnak és a jogellenességnek problémáját össze kell kapcsolni akkor, amikor a jogi értelemben vett okozatosság mibenlétét kutatjuk. Olyan okozatosság ez, amely a jog követelményeinek felel meg, tehát olyan okozatosság, amely nélkül nincs jogellenesség. A jogellenességnek feltétele, hogy adekvát kauzalitás legyen valamely jogi érdekű jelenség és egy emberi magatartás közt.

---

az okozati összefüggés alapföltételül föllátni, s ehhez képest a tettet felelőssé kell tenni cselekményeinek mindazon jogsértő következményeiért, amelyek a dolgok rendes menetében fekszenek". (290. l.) Ez a gondolatmenet már a generalizáló elméletek hangnemében szól, különösen Bar-ra emlékeztet. (L. alább.)

^{123a} Dr. Balás P. Elemér: A sajtódeliktum (Magyar Jogi Szemle Könyvtára 21. szám, 23. l.)

Nem is lehet a jogellenességet másképp alkalmazni, csak akkor, ha az adekvancia megvan az emberi magatartás és az úgynevezett eredmény között (27. l.). *Honig* azonban azt is kimutatja, hogy az adekvát okozatosság elméletei túljutnak a pusztá okozatosság fogalmi körén, amennyiben jogi értékítéletet is mondanak, amint ezt már az adekvát okozatosság véglegesnek tekinthető formuláját megalkotó *Traeger* is beismerte.

Az objektív beszámítás *Honig*-féle elméletét (úgyszintén *Welzel*-nak alább ismertetett elméletét is) *Mezger* (Strafrecht, 1933., 122. s. köv. l.) azonosítja a saját kauzalitási felfogásával, az ú. n. relevancia- vagy jogi figyelembevehetőség elméletével, amely szerint bár az eredmény irányában kauzális — büntetőjogi szempontból is — minden nélkülözhetetlen feltétel, de büntetőjogi felelősség alapja csak az adekvát okozati összefüggés lehet, mert büntetni egy eredményért csak akkor lehet, ha ennek a cselekménnyel való összefüggése relevans, vagyis jogilag figyelembevehető. *Mezger* szerint ugyanis a büntetendőség nem csupán az okozati összefüggésen és a bűnösségen alapul, hanem egy harmadik előfeltételen is: az okozati összefüggés jogi relevanciáján. Ezt a relevanciát csak a törvényi tényálladék értelmezése alapján lehet megállapítani: az adekvancia *Mezger* szerint lényeges alkotó része a büntetőjogi tényálladékszerűségnek. A relevancia elve alapján helyesen lehet eldönteni az eredmény szerint súlyosabban minősülő bűncselekmények eseteit is, mondja *Mezger*.

Mint látjuk, *Mezger* elmélete valóban közel áll az objektív beszámítás tanához, de ezzel még sem azonos.^{123b} Bár szintén hangoztatja a kauzalitási és bűnösségi szemlélet elégtelenségét és — lényegileg — a jog autonómiájának elvét, de másfelől megmarad az okozatossági szemlélet talaján, csak úgy, mint pl. *Sauer*, s ez annyira lényeges vonása *Mezger* tanításának, hogy a feltétel kauzális jelentőségét büntetőjogi szempontból is hangoztatja. Éppen az a nagy különbség az okozatossági elméletek és az

^{123b} *Mayer Hellmuth* a jelen munka nyomtatása közben megjelent könyvében (*Das Strafrecht des Deutschen Volkes*, 1936) az okozatossági elméletek hasznát gyakorlatilag nem tartja jelentősnek: az okfogalom terméketlen a jogalkalmazás számára. E helyett objektív beszámíthatóságról kell beszélni, az eredmény azonban csak akkor beszámítható, ha nincs az észszerűen számbavehetőnek a határán kívül.

objektív beszámítás elve közt, hogy az utóbbi szakít az embernek a feltételek végtelen sorozatába iktatásával és a jogi — beszámítási — szemlélet középpontjába az ember cselekvését állítja. De abban is nagy a különbség a kétféle felfogás közt, hogy az objektív beszámítási ítéletnek a konkrét szemlélet a lényege, a konkrét eset a maga individuális teljességében, menten mindenféle általánosítástól. Az objektív beszámítás szempontjából a tényálladékszerűség csak egy szélső keret, amelyen belül kell eldönteni a konkrét történésnek azt a minőségét, vajjon az emberi cselekmény uralma alatt állott-e a tényálladékszerű eredmény. Mint *Hirschberg* (Schuldbegriff und adäquate Kausalität. Eine Untersuchung über das Zurechnungsproblem. 1928. Strafrechtliche Abhandlungen. 241. S., 96. l.) megállapítja, adekvát kauzalitás és *generalizált* beszámítás közt nincs különbség. Ellenben az objektív beszámítás *individualizál*, de nem okozatossági szemlélet.

Teljes félreértése az objektív beszámítás *Honig*-féle tanának, amikor *Schmidt* Eberhard (Liszt-Schmidt: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 1932., I. 163. l.) azt véli, hogy a *Honig*-féle »célirányos« cselekmény azonos a *Liszt*-féle »önkéntes« magatartás követelményével.

c) *Welzel*.

Honig filozófiai megfontolásoktól függetlenül, általános jogtani alapon fejtette ki az objektív beszámítás tanát. De az uralom alatt tartás fogalmáról azt is kimutatták, hogy a transzcendentális idealizmus szemszögéből is megállja helyét. *Welzel* szerint (Kausalität und Handlung. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1931. évi 51. köt. 703. s. köv. l.) az okozatosság kérdése jogi szempontból nem értékelési, nem is teleológiai kérdés, hanem ontológiai probléma, mely a »vélekedés« rendjére vonatkozik.

Welzel abból indul ki, hogy az észrevevés, képzetalkotás, gondolkodás, akarás aktusai olyasvalamire irányulnak, mint tárgyra, ami nem ők maguk, de nem is az aktuális pszichikai élménynek állapota vagy része s ez a valami úgy áll szemben ezekkel az aktusokkal, mint ami egy önálló réteghez tartozik. Az intencionalitás olyan lefolyási rendet mutat, amelyben a gondolkodás irányát nem szabja meg egy korábbi valami okozati

szükségszerűséggel, hanem a tárgyi meghatározottság az irányadó, amely pedig nem reális oka a gondolkodás irányának, hanem logikai alapja a gondolkodásnak. A gondolkodás rendje *Welzel* tanításában sem nem kauzális, sem nem tisztán logikai, hanem értelmi irányú (*sinngerichtet*), értelmet intencionáló (*sinnintentional*). Ami kauzális a gondolkodásban, ami azt egyéb történéssel összekapcsolja, csak a gondolkodási aktus létezésére vonatkozik. A kauzalitásnak és intencionalitásnak együttes fennállhatása a biztosítéka *Welzel* szerint annak, hogy az értelem bejuthat a reális történésbe is. A gondolkodáson túlmegy az akarat, mely a kauzális történésben törekszik megvalósítani azt, amin alapul és amire támaszkodik. Az akarat a megismert értéket kívánja megvalósítani, az akarásnál az értékek azok a logikai, vagyis nem kauzális, tárgyi alapok, melyeket az én feltár, kölcsönös értelmüket mérlegeli és elhatározásában reájuk támaszkodik. Az akarati motívumok épűgy nem okok, — mondja *Welzel*, — mint a gondolkodási motívumok, hanem logikai támaszok vagy alapok, az érték pedig a tárgy vonatkozása egy olyan én-re, amelynek valami értékes.

Az én-nek a tárgyra való intencionális vonatkozása *Welzel* szerint nem merül ki a tárgyat önmagában, tehát a szóbanlevő vonatkozáson kívül is megillető meghatározottságában való tisztán megismerésszerű belátásban, hanem ezenfelül az én ezekkel a meghatározottságokkal mint érdekelt is szembenáll, igenlően vagy tagadóan, nem pedig közömbösen. Az értékek megragadása valóságos értelmi aktus. Érték és törekvés nem ugyanaz. A törekvések közömbösek a tárgynak az én irányában való jelentőségével szemben, de nem azonosak a törekvések az akarati aktussal sem. A törekvések olyan élmények, amelyek az ént valamely intendált tárgytól tevékeny magatartás felé szorítják vagy hajtják az én érzése szerint egyik vagy másik irányban. Az én-nek ily passzív állapotában a különféle — ösztönös és szellemi — törekvések közül az győz, amelyik erősebb, a döntés kauzális, mint a képzettársításnál. Akkor változik meg a helyzet, amikor az én arra irányozza tekintetét, mi az értelme és jelentése annak, amire a törekvés irányul.

Amikor az én elhatározásán túl annak megvalósítására indul, amit akar, az akarati cselekvésben a lelki aktushoz kauzális folyamat csatlakozik a fizikai világban s ennek a folyamatnak

további következményei vannak. Hogy miként folyik le ez az okozati láncolat, az *Welzel* szerint egy további momentumtól is függ, s ez az akarat elhatározással kitűzött cél. Az akarat impulzus aktusai is intencionálisan feltételezettek, amennyiben irányukat az általuk mozgásba hozandó eszközöknek megfelelően, azaz a kauzális okoknak az akart eredmény előidézésére alkalmassága szerint kell meghatározniok, továbbá annyiban is, amennyiben lefolyásukat ahhoz kell mérniök, milyen sorrendben kell létesíteni az okokat, ha a mozgásba hozott különféle oki soroknak a tervezett eredmény felé kell konvergálniok. Az az értelmi egység, mely az elhatározástól az akarat impulzusokon keresztül az eredményhez visz, nem pusztán kauzális, hanem teleológikus, értelmet tételező összefüggés is.

Ebben látja *Welzel* a mélyreható ontológiai különbséget a pusztán kauzális történés és az értelmi-intencionális, teleológikus történés közt. Amíg az ok csak átmeneti láncszem korábbi okok és a hatás közt, addig az értelmi-intencionális történésben egy korábbi, egy személyes alany maga határozza meg okozatossá válásának módját a lehetségesként intendált tárgyak értelmi tartalmának megfelelően. Az eredmény tehát egészen más módon tartozik az alanyhoz, mint a pusztá hatás az okához. Ebben a történésben az eredmény megvalósulása az alanynak saját tette. Ameddig az eredmény léte az alany önmeghatározásától függ, abban a mértékben tartozik az esemény az alanyhoz, mint a saját tette, annyiban lehet az alanynak objektíve beszámítani. Az objektív beszámítás semmit sem mond a történés értékességéről, hanem csak visszavezeti a cselekményegységgé tömörülő egyes történési faktumokat arra a személyi középpontra, amelynek uralma alatt állanak. Ami csupán kauzális, és nem tartozik az intencionalitásnak teleológiai összefüggésébe, az — *Welzel* szerint — eleve kiesik a büntetőjogi megítélés köréből.

Welzel szerint az adekvát okozatosság elméletének is az ad logikai igazolást, hogy a reális történésnek új specifikus determináló formáját keresi, de viszont ennyiben az adekvát teória nem okozatossági, hanem leplezett teleológiai elmélet. A tettes saját tette vagy cselekménye s így neki objektíve beszámítható minden olyan tényállásszerűen létesült eredmény, melyet a tettes értelemszerűen létesített vagy amelynek elhárítása előrelátható és értelemszerűen létesíthető volt.

11. FEJEZET.

Az objektív beszámítás a mulasztással elkövetett bűncselekményeknél.

Az objektív beszámítás tana helyességének próbája a mulasztással elkövetett bűncselekményekre való alkalmazhatósága, mint *Honig* (i. h.) mondja.

A naturalista okelmélet nem tud mit kezdeni a mulasztással elkövetett bűncselekményekkel.¹²⁴ A mulasztás a tevékenység-

---

¹²⁴ *Binder* (*Philosophie des Rechts* 1915, 908. l.) szerint mulasztás által okozás problémája még mindig *crux-a* a jogtudománynak, mely még nem oldotta meg. De ez a probléma is a pozitivizmus naturalizmusában gyökerezik, abban az előítéletben, hogy ebben a tekintetben is a természettudományi okfogalomnak kell figyelembe jönnie. A valóságban azonban gyakorlati és teleológiai az a probléma, hogy jogosult vagy épen szükséges lehet-e egy embert felelőssé tenni valamely eredményért, ezt neki „beszámítani” — holott nem okozta — mert meg tudta volna és meg kellett volna akadályoznia.

Bar szerint (*Gesetz u. Schuld* II. 268. s köv. l.) a tiszta mulasztás természeti vagy mechanikai értelemben véve nem okozatos. A tiszta mulasztás okozatosságának állítása az okozati összefüggés ideális kibővítése, amelyet erkölcsi és jogi nézeteink, főleg pedig a jogrend fenntartása kíván. Fiktívnek lehetne nevezni, ha a fikció fogalma nem jelentene egyúttal mesterséges valamit is, holott itt épen a gyakorlati élet természetesnek mondható szemlélete követeli jogát. Ezt a kauzalitást meg kell állapítani olyankor, ha a tevékenység kifejtése olyan magától értődőnek mutatkozik, hogy azt minden érdekelt elvárja és ez a várakozás a bűnös egyén részéről is lelkiileg adott dolog, hacsak nem teljesen gondatlan, nem tartózkodik a gondolkodástól. De akkor is meg kell állapítani a tiszta mulasztás kauzalitását, ha a tevékenység kifejtése az okozati összefüggésre egyébként érvényes szabályok szerint megítélve a káros végső eredmény bekövetkezését megakadályozta volna. Ilyenkor megvan a felelősség a szándékért is, ha a tevékenység kifejtésére irányuló lelki ösztönzés megvan a tétlenül maradónál, de ezt elnyomja. A cselekvésre irányuló ösztönzés leközdése ugyanis az említett gyakorlati-ideális nézetnek megfelelően egy tekintet alá esik a természeti kauzalizmus pozitív beavatkozásával. *Bar* szerint

nek hiánya bizonyos irányban, tehát negatív valami és nem illik bele a pozitívista szemléletbe.¹²⁵ A feltételek egyenlőségére hivatkozó vagy ezt csak kiindulópontul is elfogadó büntetőjogi okozatossági elméletek a legkülönbözőbb módon igyekeznek arra, hogy a mulasztás útján elkövetett bűncselekmény büntet-hetőségének elvét megmentsék, mert érzik, hogy ez elutasíthatatlan büntetőjogi szükséglet. Így azt a konstrukciót alkotják, hogy a mulasztás valójában pozitív cselekmény, megsemmisítése az eredménytől visszatartó feltételeknek, holott — mint *Rohland* mondja (59. l.) — a mulasztás nem az eredmény ellen ható már meglevő feltétel kiküszöbölése, hanem az ilyen feltételnek nem létesítése; a visszatartó erő nem funkcionál. Logikai alapon nem

téves az a nézet (*Liszt*), hogy a mulasztás okozatossága körül kifejlődött vita a legterméketlenebb az egész jogtudományban.

Berolzheimer szerint is (*Die Entgeltung im Strafrechte* 1903), a mulasztás tiszta negatívum és az okozó erő tekintetében egyáltalában nem különbözik a teljes passzivitástól. Ettől csupán szubjektív tekintetben tér el: ha mulasztásról beszélünk, akkor a nemtevésre a bűnösség mozzanatát vetítjük, mondja *Berolzheimer*. A mulasztás funkciója nem okozó, hanem csak előmozdító természetű. Ami a tétlen ember passzivitására következik, az nincs oki vonatkozásban a passzivitással. A mulasztás nem az okozatosság általános elvei szerint alapja a büntetőjogi beszámításnak, hanem csak olyan külön törvényi rendelkezés folytán, amely az eredmény mulasztással való előmozdításának büntetendőségét állapítja meg (355—9. l.).

¹²⁵ A tiszta feltételi elmélet hívei közül *Vámbéry* kifejezetten bevallja, hogy „mechanikusan tekintve“ a mulasztás nem kauzális, csupán gyakorlati szempontból tekinti a cselekvés hiányát olyan feltételnek, amely nélkül valamely eredmény nem következett volna be (*Büntetőjog* 1913., 219. l.).

Ellenben Kaufmann Félix (*Die philosophischen Grundprobleme der Lehre von der Strafrechtsschuld*, 1929. Wiener Staats- und Rechtswissenschaftliche Studien XI., 83. l.) arra hívja fel a figyelmet, hogy sohasem lehet egy esemény elmaradásáról olyan értelemben beszélni, mintha semmi sem lépett volna az ilyen esemény helyébe, úgy hogy nincs *olyan* éles különbség a cselekvéssel való okozás és a mulasztással való okozás közt, amely különbség indokolná azt, hogy az „okozás“ fogalmát csak az egyikre korlátozzuk. *Kaufmann* szerint az okozati összefüggés nem egyes események közt van meg, hanem mindig vonatkozási rendszerek állnak a háttérben (u. o. 80. l.). Csak-hogy az, ami az elmulasztott cselekvés helyébe lép, közömbös a tényálladék szempontjából, s nincs büntetőjogi jelentősége a funkció figyelembevétele nélkül. *Kaufmann* tanítása nem a mulasztás okozatossága tekintetében értékes, hanem annyiban, hogy a mulasztással elkövetés jogi lehetőségét igazolja pozitív rendelkezés hiányában is. A háttérben levő vonatkozási rendszer ilyenkor a funkció.

lehet kimutatni a mulasztás okozatosságát. Ez csak az ú. n. praktikus »okozati« felfogás alapján lehetséges, amilyen *Rohlandé*, aki szerint a mulasztás okozatossága abban áll, hogy a dolgok folyása a jogi várakozás álláspontjáról szemlélve a mulasztás folytán mássá lett, mint különben lett volna; a mulasztás csak a várt lefolyást változtatja meg, úgy hogy a jogellenes eredmény bekövetkezik, amely különben tapasztalat szerint nem következett volna be. *Rohland* szerint az az irányadó, mit lehet a jog álláspontján egy fennálló jogi kötelesség alapján elvárni.¹²⁶ Vagy arra hivatkoznak, hogy az okozatosság a mulasztáson kívül első pozitív cselekvés és az eredmény között található meg, vagy elegendőnek tartják a mulasztás jogellenességét a büntethetőség előfeltételéül, nem ragaszkodnak az okozati összefüggés követelményéhez. Az előbbi kísérletek szükségképpen nem vezethettek elfogadható eredményre, az utóbbi felfogás pedig ellenkezik a szóbanlevő elméleteknek saját pozitivistá alapítételével.¹²⁷

Mint *Wolter* (*Zur Methodologie des sogenannten Kausalproblems. Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie* XIX., 1926., 587. s. köv. l.) mondja, a mulasztás okozatosságának problémáját is a természeti síkban kezdték vizsgálni s ez a mulasztás okozatosságának tagadásával végződött. A filozófusok közül, akik különben nem foglalkoztak a kérdéssel, *Sigwart* nem ismeri el a mulasztás okozatosságát, szerinte a mechanikus szemléletben nincs mulasztási okozatosság, csak a célszemléletben, a természeti — ex post — szemléletben csak az okozatosság fikciójá-

¹²⁶ *Mezger* szerint is. (I. m. 137. l.)

¹²⁷ V. ö. a mulasztás okozatosságának tantörténetére nézve *Schwarz*: *Die Kausalität bei den sogenannten Begehungsdelikten durch Unterlassung. (Strafr. Abhandlungen* 254. sz., 1929.) A mulasztás okozatosságára vonatkozó elméleteket részletesen ismerteti *Rohland*: *Die strafbare Unterlassung* (1887.). Kritikailag foglalkozik velük *Horn R.*: *Der Causalitätsbegriff in der Philosophie und im Strafrechte* (1893.). V. ö. *Mezger*: *Strafrecht* (130. l.) is.

Mint *Schaffstein* Fr. (*Die allgemeinen Lehren vom Verbrechen in ihrer Entwicklung durch die Wissenschaft des gemeinen Strafrechts.* 1930., 59. l.) kimutatja, a nemvalódi mulasztási cselekmények dogmatikus megragadása és határaik megállapítása a 19. század második felében következett csak be. A német közönséges büntetőjog tudománya még csak egyes eseteivel foglalkozott a mulasztás által elkövetésnek, így különösen a büntett meg nem akadályozásával, amelyet pl. *Böhmer* csak akkor tart büntetendőnek, ha „vinculum speciale“ teszi kötelezővé a büntett megakadályozását (u. o. 58. l.).

hoz lehet jutni a mulasztás tekintetében. Tétlenség — folytatja *Wolter* — természetes értelemben nem reális valami: semmi. Csak szociológiai értelemben *valami* a mulasztás,¹²⁸ de ez nem teszi reálissá, hanem így is gondolati dolog marad. Persze nem minden fikció, ami gondolati, de erről csak addig lehet szó, amíg a szemlélet nem természeti. Az a gondolat, hogy egy reális »semmi« okoz valamit, logikai ellenmondás. Annak a két jelenségnek, mely okozatossági szükségszerű egymásrakövetkezés viszonyában van, észlelhetőnek kell lennie, de az elmulasztott cselekményt nem lehet észlelni, csak gondolni, s a mulasztást a szemlélő gondolja, de nem kell, hogy a szemlélő legyen a mulasztó. Naturalisztikusan az oki láncolat a mulasztó mellett halad el, a mulasztó kívül áll az okláncolaton. A mulasztás ép-úgy gondolati dolog, mint a valószínűség. A mulasztás okozatosságának naturalisztikus megoldása akár a feltételi elmélet értelmében, akár az interferencia-elmélet szerint tarthatatlan már immanens kritika szerint is, amint *Wolter* kimutatja. A feltételi elméletnek már kiindulópontja fikció, az interferencia pedig egyes esetekben csak fiktív lehet.

Az objektív beszámítás elmélete ebből a zsákutcából is kivezet, amikor azt tekinti döntőnek, hogy a mulasztó kezében tartotta-e az eredményt azzal, hogy valamely cselekvést elmulasztott.¹²⁹ Csak az eredmény elhárítására való tényleges képességet tekinti tehát az objektív beszámítás elmélete s szigorúan megkülönbözteti ettől a további kérdést: jogellenes-e a mulasztás.

Így *Honig* (i. m. 190. l.), bár nincs kétsége a felől, hogy mulasztással is lehet okozni a feltételi elmélet értelmében, de ezzel még nem látja tisztázva a mulasztás jelentőségét az elkövetés tekinteté-

¹²⁸ Ez áll *Horn* R. tanítására is (i. m. 85. l.), aki szerint a mulasztás az eredménnyel nem ugyan oki, de feltételi összefüggésben van, amennyiben a veszély ellen felállított „korlátot“ a mulasztó lerontja tétlenségével, vagyis az eredménytől visszatartó feltételt megsemmisíti akkor, ha tevékenységét elnyomja. Ez nem okozás. Etikai szempontból azonban igazolt a felelősségrevonás ilyenkor is.

¹²⁹ Nem áll meg az a tétel, hogy csak akkor van helye büntetésnek, ha a cselekmény és az eredmény közt okozati összefüggés van (*Kriegsmann* 135. l.), hanem az a helyes felfogás, hogy akkor van helye büntetésnek, ha a cselekményt elsősorban objektíve a terhére lehet róni valakinek, ha a cselekmény az ő cselekménye.

ben. Az okozati összefüggés megállapítása a mulasztás és az eredmény közt nem elég annak megállapításához, hogy lehet-e mulasztással elkövetni. Jogi értelemben csak akkor lehet okról beszélni, — mondja Honig — ha a tétlenség akaratnyilvánítást jelent. Ám a tevés akkor nem akaratnyilvánítás, ha lelki anormalitás vagy fizikai kényszer hatása alatt történt, míg a tétlenség már akkor sem akaratnyilvánítás, ha nem a most említett szubjektív vagy objektív indokból hiányzott a tevékennyé válás lehetősége. Mulasztásról csak akkor lehet szó, ha valaki az eredményt megakadályozhatta, csak ebben az esetben lehet szó az eredmény megakadályozásának elmulasztásáról. Az erre irányuló kérdés az okozatossági kérdés eldöntése után következik. Arra a kérdésre, hogy megakadályozhatta-e a tettes az eredmény bekövetkezését, akkor lehet igennel felelni, ha az eredmény bekövetkezését az adott körülmények között előre lehetett látni és ha a tettesnek hatalmában volt az ellenkező irányú tevékenységgel meggátolni, vagyis ha a tétlenül maradást az eredmény irányában célirányosnak (zweckhaft) lehet gondolni. Ezen a tapasztalati alapon nyugvó ítéleten épül fel az objektív beszámítási ítélet. Az elhárítás lehetősége teszi a tétlenséget mulasztássá. Ugyanerre az eredményre jutunk *Honig* szerint akkor is, ha a jogszabályok tartalmából indulunk ki, melyek csak olyan magatartást követelnek, amilyent normálisan el lehet várni valakitől. Így csak az a tétlenség felelhet meg a jogszabály tartalmának, amelynek helyébe tevékenység léphetett volna, csak akkor lehet a tétlenség tényálladákszerű mulasztássá, ha lehetséges volt a nem kívánatos eredmény elhárítása a tétlenül maradt egyén számára. A mulasztás objektív beszámításán túlmenő kérdés a mulasztás jogellenessége és bűnössége.¹³⁰

Részünkrol is abban a meggyőződésben vagyunk, hogy a

---

¹³⁰ *Sauer* (Kausalität und Rechtswidrigkeit der Unterlassung. Festgabe für Reinhard v. Frank. II. 214.) a „cselekvési szabadságot“ tekinti döntőnek, mely nem a jogellenesség kérdését jelenti, hanem ennek csak előkérdése. Aki nem tud úszni, nem mulaszt, mert nincs abban a helyzetben, hogy cselekedjék.

Krückmann szerint (Iherings Jahrbücher i. h.) ha elismerjük is, hogy a mulasztás nem kauzális, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a mulasztó okoz, mert a kauzális idegenmozgásoknak pozitív uralom alatt tartása forog fenn s az okozás nem a mulasztással történik, hanem az uralom alatt tartott idegenmozgásokkal.

mulasztással elkövetett bűncselekmények megítélésének tengelye nem az okozatosság problémája, nem osztozunk azonban abban a felfogásban, mintha teljesen tisztázná a kérdést az objektív beszámítási ítélet. Ezt véleményünk szerint meg kell előznie a tényálladákszerűségre vonatkozó ítéletnek. *Sauer*¹³¹ monadológiai elmélete (*Gerichtssaal* 100. köt. 172. s. köv. l.) a mulasztás okozatosságában nem lát semmi sajátos problémát, amint hogy nem lát különbséget a tevékenység és a nemtevés közt sem. Ez azonban egyoldalú szemlélet, mert valami különbség mégis csak van a pozitív cselekvés és a mulasztás közt. Büntetőjogi szempontból nagyon megkönnyíti a különbség megtalálását a tényálladákszerűség követelménye.

Kétségtelen, hogy valami igen mélyreható különbség van a közt, ha valakit azért büntetnek, mert késszúrással leterítette ellenfelét, vagy azért, mert nem mentette meg az életét annak,

---

¹³¹ *Sauer* materiális jogellenesség-elmélete alapján fejti ki a mulasztással elkövetett bűncselekmény elméletét *Kissin*: Die Rechtspflicht zum Handeln bei den Unterlassungsdelikten (*Strafr. Abhandlungen* 318. sz. 1933.). *Kissin*-nek nincs kétsége a felől, hogy a hatályos jog cselekmény alatt mulasztást is ért s a mulasztás tényálladákszerűségét minden olyan esetben megállapítja, amikor a nemtevés okozatossága megvan, ez pedig *Kissin* szerint elvileg szintén kétségtelen, nem ugyan mint természettudományi értelemben vett okozatosság, hanem a *Sauer*-féle értelemben. Azt persze *Kissin* is látja, hogy a mulasztással elkövetett bűncselekmény büntethetőségéhez még olyan kellék is szükséges, ami a pozitív cselekvéssel elkövetés esetében hiányzik. Ez a külön kellék *Kissin* szerint az, hogy a mulasztásnak materiálisan jogellenesnek kell lennie, amit azonban szerinte nem lehet általános elvi szabállyal megoldani, hanem konkrét esetben kell a mulasztás jogellenességét bizonyos kritériumok szerint kutatni. A *Sauer*-féle felfogás szerint a törvényes tényálladék általában tipizált jogellenesség, csak technikai megkönnyítése a jogellenesség megállapításának, s a védelem ugyan az, hogy a tényálladákszerű cselekmény konkrét esetben jogellenes is, de nem kivételnélkül az. *Kissin* szerint a mulasztással elkövetett bűncselekmény tényálladákszerűsége mindig megvan, csak materiális jogellenessége problematikus konkrét esetekben. Részünkről azt hisszük, *Kissin* téved, amikor a tényálladákszerűséget egészen úgy tekinti a mulasztással, mint a pozitív cselekvéssel elkövetett bűncselekmények eseteiben. Az alábbiakban azt igyekszünk kimutatni, hogy a mulasztással elkövetés esetében más a tényálladék — ennek alanyi vonatkozása — mint az eredményre irányuló pozitív tevékenység esetében. Azok a különbségek, melyeket *Kissin* csupán a materiális jogellenesség körében talál meg, helyesen nem ebbe a körbe tartoznak, hanem a tényálladákszerűség körébe. A tényálladákszerűséggel kapcsolatban azonban jelentőségük lehet a *Kissin*-féle kritériumoknak.

akinek az élete rá volt bízva.¹³² Az előbbi esetben egészen szemmel látható, ki az, aki ellen el kell járni, az utóbbi esetben azonban a valóság szemléletes tényei semmiféle irányítást nem nyújtanak arra nézve, ki az, akinek a halálos eredményt fel kell róni. Ebben az utóbbi esetben a helyzet szemléletes képe csak az, hogy a külső világ tényei alakultak úgy, hogy ebből a helyzetből valakire halálos eredmény következett be.

Amikor azt a törvényes tényálladékot alkalmazzuk, hogy valaki »embert szándékosan megöl«, elsősorban azokra az esetekre gondolunk, amikor a tettes cselekvése megfelel annak, ahogyan más ember megölése, — fegyverrel, méreggel stb. — szokott történni. Az emberölés konkrét, szemléletes, az egyéni cselekvés kézzelfogható, áttekinthető esetei ezek. Mulasztás esetében azonban ilyen szemléletes ölési cselekmény nincsen. Az, hogy valakinek a mulasztása másnak a halálával járt, csak bizonyos absztraháló gondolati művelet közbeiktatásával gondolható el.¹³³ Igen érdekes megállapítani, hogy a büntetőjogászoknak azoknak a fejtegetéseiben, amelyek a mulasztás útján elkö-

¹³² *Tesar* (Die Überwindung des Naturrechts in der Dogmatik des Strafrechts 1928., 170. l. id. *Kissin* id. 11. l.) szerint a büntetőjogi tényálladékok tartalmát csak a pozitív véghezviteli cselekmények alkotják. Ez a felfogás látszólag helyes, de csak addig, míg a tényálladék körén belül nem vagyunk figyelemmel az alanyi szempontra. Csakhogy a tényálladékhöz hozzátartozik az alanyi szempont is. Mihelyt azt látjuk, hogy valaki, akinek funkciójához tartozott — absztrakte tekintve — elhárítani a bekövetkezetthez hasonló eredményeket és ennek ellenére semmit sem tett, akkor már — a tényálladéknak látszólag pozitív cselekvésre beirányozottsága ellenére is — fel kell merülni a kérdésnek, hogy bizonyos külső eredmények távoltartására törekvő jogrendszerünkkel összefér-e az, ha az ily tétlenséget közömbösnek tekintjük az eredmény szempontjából. Erre a kérdésre csak tagadólag lehet válaszolni teleológikus nézőpontból.

Az, hogy ki lehet — absztrakte tekintve — tettese egy bizonyos bűncselekménynek — mint látni fogjuk — nem okvetlenül a tételes jog kérdése, hanem a mulasztásnál sokszor a tényleges viszonyoké. Nem lehet tehát elfogadni *Tesar*-nak azt az álláspontját, hogy mulasztással elkövetett bűncselekmény csak a tételes jog külön rendelkezése alapján lehetséges. Mint látni fogjuk, ez nem a tényálladékon kívüleső jogkérdés.

¹³³ A *funkció* jelentősége a tényálladékszerűség szempontjából csak annyi, hogy a legszélső alanyi határa a tényálladék lehetőségének, de nem jelent még semmit abból a szempontból, hogy az ily mulasztás jogellenes-e a konkrét esetben. Ez további kérdés, de csak annyira problematikus, mint minden bűncselekménynél, tehát a pozitív cselekvéssel elkövetett bűncselekményeknél is.

Dr. Balás P. Elemér: Az okozatosság büntetőjogi problematikája.

vetett bűncselekményekről szólnak, nagyon tekintélyes helyet foglalnak el azok a példák, amelyek a modern technika alkotásaira,¹³⁴ modern közlekedési eszközökre vonatkoznak, így különösen a vasútüzemre. Ebben a körben — a gépek világában — a dologi elem túlnyomósága szembeszökő, s az ember többé-kevésbé csak függvénye a dolognak, a gépnek. A bűncselekmény tényálladákhöz tartozó eredményt látszat szerint a dolog, a gép hozza létre, emberi szempontból az ilyen eredmény anonimnak, nem-emberinek mutatkozik. Ahhoz, hogy valamely tétlen ember viselkedését be lehessen kapcsolni az eredmény előidézésének folyamatába, nem elegendő a szemléletes tények ismerete, mert hiszen ezek egymagukban semmiféle emberi közreműködést nem mutatnak.¹³⁵ A szemléletes tényektől elvonatkozva kell

¹³⁴ A dologi elemre utal *Binding* következő kérdése is (i. h. 564.): Vajon az élettelen korlát a társadalom és az ezt fenyegető veszély között biztosabb, mint az eleven korlát, melynek vizsgáló esze és eszes akarata van?

¹³⁵ *Kissin* szerint (i. m. 38.) a mulasztással elkövetett cselekményt a pozitív tevékenységgel elkövetett bűncselekménytől az a *konstelláció* különbözteti meg, mellyel a mulasztás kapcsolatba kerül, ezt a konstellációt pedig nem a mulasztó idézte elő. Hozzátehetjük, hogy tehát a mulasztó szempontjából ez a konstelláció *nem emberi*, eredete ugyanis közömbös, emberi szempontból *anonim*. A mulasztás csak valamely veszélynek el nem háritása, nem pedig előidézése, s általában az a helyzet — mondja *Kissin* —, hogy a mulasztás esetében az eredmény akkor is bekövetkezett volna, ha a mulasztó nincs is életben (92.). A büntetőjogi szankcióval ellátott tilalom feladata az, hogy a társadalmat azoktól a támadásoktól védje meg, amelyeknek szerzői emberek, míg a parancs azt követeli a közületnek *egyes* tagjaitól, hogy védje meg a közületet vagy ennek egyes tagjait olyan hátrányoktól, amelyek bárhonnán eredhetnek (93.). Napnál világosabb épen *Kissin* kijelentéseiből, hogy a mulasztással elkövetés alapjellege a nem-emberi, az anonim, a nem-konkrét, az absztrakt. És — mint *Kissin* folytatja — ahogy a parancsnak megfelelő magatartások csak egészen szűk kört ölelnek fel, addig a tilalommal össze nem ütköző magatartások minden elgondolható alakban jelentkezhetnek. Ennél világosabban nehéz volna formulázni a mulasztás jelentőségét a tényálladékszerűség tekintetében. Igaz, hogy *Kissin* nem a törvényes tényálladékok betöltő, hanem az azon kívüleső magatartásokra nézve teszi a szóbanlevő megkülönböztetést, de nem lehet kétséges, hogy ennek a szempontnak ki kell hatnia az ellenkező perspektívára is: a tényálladékszerű magatartásra. Annak a korlátozottságnak, ami a tényálladékokat meg nem valósító magatartást jellemzi, a büntetőjogi szankcióval ellátott parancsoló norma esetében, meg kell lennie az ily norma áthágása tekintetében is. Ebben a vonatkozásban azonban első-sorban épen megfordított a helyzet: a pozitív cselekvéssel elkövetés csak bizonyos korlátozott elkövetési lehetőséget enged meg, mint elkövetési módo-

tehát, függetlenül a konkrét tényállástól, egy más, absztrakt tényállás alapján vizsgálni azt, volt-e valamelyes vonatkozása egyik vagy másik embernek ahhoz a külső folyamathoz, amely az eredmény létrehozására vitt. Ez az absztrakt vonatkozás¹³⁶ pedig az

kat, míg a mulasztás elkövetési lehetőségei — a pusztá tényálladékszerűség szempontjából — beláthatatlanok. Ám a korlátlanság fogalmilag ellenkezik a tényálladékkal, hiszen épen az a tényálladék lényege, hogy korlátot jelent, szemben az annyit emlegetett Schurkenparagraph-fal. Ez a korlát a pozitív cselekvéssel elkövetésnél *tárgyi*: az eredmény előidézésének *módja*. A mulasztással elkövetésnél ilyen korlátozás önellentmondást jelentene. Tehát a korlátozás csak másutt lehetséges, nevezetesen az *alanyi* oldalon. Ez a korlátozás azonban még mindig a tényálladék körében marad, annak a legszélesebb határnak, amelyen belül szó lehet büntetésről. Ezt a szélső határt alanyi tekintetben a mulasztó kilétének közelebbi meghatározása adja. A pozitív cselekvéssel elkövető személyét ennek többé-kevésbé szemléletes cselekvése jelöli meg, a pozitív cselekvés nem egyéb, mint a bűncselekmény elkövetési folyamatának teljes áttekinthetősége, a maga egészében szemléletessége: aki ember halálát közvetlen ölési cselekménnyel idézi elő, alanya az ölési tényálladéknak. Ellenben aki nem akadályozza meg, hogy valaki vízbefúljon, még nem okvetlenül alanya a tényálladéknak, a legabsztraktabb szemlélet szerint sem. Hogy alanya-e, az nem állapítható meg szemléletesen, csak további nemszemléletes összefüggés alapján, mely kívül esik a konkrét eseményen.

¹³⁶ Az absztrakció szempontja domborodik ki *Binding*-nél is: Az egyetlen, ami a garans súlyos tartalmú felelősségét némileg enyhítheti, az a tény, hogy csak egészen határozott eredmények azok, amelyekkel szemben a cselekvő arra vállalkozik, hogy mint garans fungál. Ha a rossz úszó nem azért került a gőzhajó kerekéi közelébe, mert nem tudja mozdulatait kormányozni, hanem elbizakodottságból merészkedik oda, akkor a jó úszó társának époly kevésbé kell ezzel a veszéllyel szembeszállnia, amint nem kellene a tengeren cápával harcba kelnie, mely társát szemelte ki áldozatául. Ez a tárgyi korlátozás okvetlenül szükséges, szemben a felelősségnek hosszú időbeli kiterjedésével (593. l.). És a garans felelősségének korlátját hangsúlyozva nem feledkezik meg *Binding* az időbeli korlátról sem. A mulasztással való okozás azt az anomáliát, amely minden okozatosságnál szerepet játszik, csak szélső alakjában mutatja. S amit a garanstól követelünk, azt megköveteljük minden tevékeny embertől, sőt minden tevékeny ember megköveteli saját magától is. Amíg cselekszik, magától értődő feladatának tekinti, hogy cselekményének lefolyását céljának határai között tartsa, ha garans akar lenni az iránt, hogy tette nem okoz romlást. Csakkogy e gondoskodás időbelileg csaknem mindig szorosan kapcsolódik akciójához. A dohányzó nyomban eltapossa az elhajított égő gyufát. A mulasztási bűncselekménynél ellenben a két akció közt néha rendkívül hosszú idő van. A „mulasztást megelőző cselekménnyel“ rendszerint nemcsak pillanatnyi hatásra szánt módosulás vonul be a feltételi viszonyokba, amilyent az idők változása szokott magával hozni, hanem ezzel tartós feszült-

egyik vagy másik embert illető *funkció*, amelynek nemteljesítése közrehatott arra, hogy a szemléletes tények úgy alakultak, amint ez a reális eredményben kifejezésre jut.

Az absztrakció hiánya, a szemléletesség jellemzi a primitív ember gondolkodását a jogban is. Eleinte a cselekmény nem is válik el az eredménytől, így a görög jogban sem. Mint *Maschke* (*Die Willenslehre im griechischen Recht*, 1926.) kifejti: a cselekmény és az eredmény szétválasztása csak későbbi fejlődés eredménye és csak ez teszi lehetővé a gondatlanság bűnösségi alakjának felismerését. A primitív ember szintetikus gondolkodása az ember akaratí tevékenységét fel nem oldott állapotában tekinti, reflektálatlanul, nála egybefolyik az akarat, a cselekvés és az eredmény, mindez felbonthatatlan egységként. De magát az elkövetés módját is csak szemléletesen tudja felfogni kezdetben a görög jog: ölés csak akkor van, ha az áldozat vérzik, s az elkövetés módjában is a közvetlen testi behatás az első, azután következik az eszközzel való behatás és csak legvégül a nem látható, lelki tevékenységgel való behatás és a mulasztás.¹³⁷ (Nem véletlen, hogy a mulasztással elkövetés problémája főleg akkor kezd nagyobb érdeklődést kelteni, amikor a társadalom élete a dologi elem gyarapodásával mind áttekinthetetlenebbé, mind kevésbé szemléletessé válik, s a bűncselekmények elkövetése is mindinkább nélkülözi a szemléletes jelleget.)

A mulasztással elkövetett bűncselekmények tehát nemszemléletes megvalósulásai olyan tényálladékoknak, amelyeket a törvény szövege nyomán szemléletes módon gondolunk el.¹³⁸ Ez

---

ségi viszony akar állandósulni a feltételek tömegében. Ha ez az idő eltelt, akkor már az illető kívül esik az okozati összefüggésen. Erre az időre azonban a cselekvő súlyos felelősséget vesz magára, mondja *Binding* (590. l.).

¹³⁷ Amint *Radbruch* utal rá (i. m. 83. l.), a hit nem más, mint a törhetetlen bizalom azíránt, amit nem látunk, míg a tudás a látáshoz kapcsolódik: csak azt ismertük meg, amiről képet alkothatunk magunknak, minden megismerés fogalmi szükségszerűséggel szemléletes, s a régebbi római jog csak a *damnum corpori corpore datum* esetében adott kártérítési igényt, mert — mint *Dernburg* (*Pandekten* 3. kiadás, II. A. 359. 10. jegyzet) magyarázza — a régi bíraskodás megkívánta, hogy az okozati összefüggés szemmel látható legyen.

¹³⁸ *Kissin* (i. m. 931.) elismeri, hogy a hatályos büntetőtörvény nem nyilatkozik világosan a felől, hogy valamely tényálladékszerű eredmény büntethetősége tekintetében nem kellene különbséget tenni a pozitív cselekvés és a mulasztás közt. *Kissin* azonban a tényálladékszerűséget hiányosan fogja fel:

a helyzet nemcsak olyankor, amikor a modern technika alkalmazása játszik szerepet, hanem egyéb esetekben is általában. Nyilván közös tehát az a szempont is, hogy általában nem elegendő a tények szemléletes alakulása a törvényes tényálladék mulasztással való létesítésének megítélésére, hanem ezenfelül a konkrétumon kívüleső absztrakt vonatkozásnak is jelentősége van. Amikor az emberölés szemléletes módon történik, semmi kétség, hogy teljesen közömbös, ki az az ember, aki az ölést végrehajtotta, csak ember legyen. Amikor azonban a halálos eredmény előidézése nem valamely embernek szemléletes cselekménye útján történt, emberi szempontból anonim a cselekmény, nem lehet *látzat* szerint egyik embernek sem a terhére róni, hanem csak annak, aki bizonyos *absztrakt* vonatkozásban van az ilyen tényleges helyzethez. A szemléletes cselekvéssel létesített tényálladékhöz teljesen elegendő az, ha a cselekvő — cselekvőképes — ember. A nemszemléletesen létesített tényálladékhöz azonban egyéb is szükséges.¹³⁹ Az ilyen tényálladéknak nem lehet minden

figyelmén kívül hagyja a tényálladék alanyi oldalát. Ezért kell neki a tényálladékszerűségeon kívül keresnie a megkülönböztető kritériumot, holott ez éppen a tényálladékszerűség körébe esik.

¹³⁹ V. ö. *Wolter* Bemerkungen zum Unterlassungsproblem. (Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie 1935. július): A materiális bűncselekményeknek mulasztásra átfordításával a tényálladék megváltozik és az eredmény előidézése helyébe lép az eredményhiány tekintetében kauzális cselekmény elmulasztásával való meg nem akadályozása az eredménynek. A pozitív tevés szempontjából a kauzalitásnál fogva eléggé precízírozott tényálladék egymagában semmitmondó ahhoz, hogy a jogellenesség alapja legyen, amennyiben a cselekmény helyére a mulasztás lép. A tényálladékból csak az eredménynek mindegyik megnevezését lehet kihozni, már pedig az eredménynek valamennyi megnevezését nem lehet a kauzális előidézés, az eredmény létrehozásának egyenlő értékű elemeként behelyettesíteni. Azt, hogy „mind-egyik” eredménymegnevezésénél milyen szűkebb körű esetekben kötelező (geboten) az eredmény megakadályozása, azt már nem lehet kiolvasni az eredmény előidézésének tilalma tényálladékból (511. l.). Az eredmény megakadályozásának jogilag kötelezőnek kell lennie. De ez nem elég, hanem olyan módon kell jogilag kötelezőnek lennie, hogy elmulasztása egyenlő értékű az eredmény előidézésével. Bár valamely kötelezőként elvárt cselekmény elmulasztása épúgy értékelhető, mint a cselekmény, ez azonban nem jelenti azt, hogy ugyanúgy *kell* is értékelni. Még a jogilag kötelező eredménymegakadályozásnak sem minden elmulasztása egyenlő értékű az eredmény előidézésével. A mulasztás jogellenessége problémájának egész nehézsége a nemvalódi mulasztási bűncselekmények körében csak annak a következménye, hogy egyenlő-

ember az alanya,^{139a} hanem csak egy bizonyos absztrakt körön belül álló ember.¹⁴⁰ Tehát az ilyen tényálladék alanya nem a maga emberi minőségében jelentős, hanem csak annyiban, amennyiben valamely absztrakciónak a képviselője. Ez az absztrakció nem egyéb, mint az a funkció, amelynek betöltésére valaki hívatva van. Ebben a tekintetben nagyjelentőségűek Kohler fejtegetései.

Kohler (Studien aus dem Strafrecht 45. s köv. 1.) a mulasztás

síteni kell az eredmény előidézését az eredmény megnekedályozásával. Aki szerencsétlenség, vagy közveszély alkalmával a rendőrhatalóság segítségnyújtásra irányuló felhívásának nem tesz eleget, habár ezt saját jelentékeny veszélye nélkül megtehetné, csak kihágás miatt büntethető (a német birodalmi büntető-törvénykönyv 360. § 10. p. szerint), de az ilyen mulasztás nem lehet az eredményelőidézési tilalomból eredő felelősségnek alapja. Az ilyen mulasztás értéktelenségi tartalma más, mint az eredmény előidézésének értéktelenségi tartalma: csak társadalmi érzület hiánya, nem pedig társadalomellenes érzület. Csak egészen speciális jogi exponálások vezethetnek az eredmény megakadályozásának elmulasztása esetében felelősségre vonásra úgy, mint az eredmény előidézése esetében. Ilyen esetekre állították fel azt a követelményt, hogy a mulasztónak egy bizonyos őrhelyre kell állítva lennie (513. l.).

^{139a} Mayer Hellmuth a jelen munka nyomása közben megjelent könyvében (Das Strafrecht des Deutschen Volkes, 1936) a mulasztással elkövetett bűncselekmények tanát bírálva azt tanítja, hogy az uralkodó elmélet ellenkezik a nulla poena sine lege elvével (175. l.). Mayer H. szerint a tényálladék mindig magában foglal mulasztásokat is, de az eredmény meg nem akadályozása nem mindig büntetendő, s szilárd szabály erre nincs, hanem az eset körülményei a döntőek (184. l.). Mint látjuk, Mayer H. is a tényálladékban találja a megoldást s álláspontja bizonyos mértékig hasonló saját megoldásunkhoz, de nem azonos vele, mert dogmatikailag nyitvahagyja a kérdést és a döntést a jogalkalmazóra bízva, míg részünkről megadjuk a döntés irányát is s ezt a funkciót fogalmában jelöljük meg, mely a tényálladék alanyi oldalát világítja meg mulasztással elkövetés esetében. Természetesen részünkről nem vesszük ki a nemvalódi mulasztást sem a nulla poena sine lege elve alól.

¹⁴⁰ Más a helyzet, ha a tételes jog mindenkit terhel bizonyos funkcióval, mint köteleességgel. Így az 1928. évi *spanyol* büntetőtörvénykönyv 27. cikke kimondja, hogy büntetendő mulasztás minden esetben az, ha valaki, bár képes volna saját kára vagy kockázata nélkül segílyt nyújtani, nem teszi meg azt, amit tehetne és ami szükséges volna személyeket vagy dolgokat fenyegető károsodás vagy veszély elhárítására. Az ilyen tételesjogilag meghatározott keretben látszólag nincs jelentősége a funkciónak, mert hiszen mindenkit terhel a köteleesség. De ez csak gyakorlatilag van így. Lényegében ugyanaz a helyzet, mint a szövegben kifejtettek szerint, amennyiben ilyenkor is a funkció a tettesség alapja a mulasztással elkövetett bűncselekmény tekintetében, s a tételes jog csak megkönnyíti a jogalkalmazást, de nem változtat a funkció jelentőségén.

tással elkövetett bűncselekmények lényegét abban látja, hogy ezeket nem a természeti történéssel kell kapcsolatba hozni, hanem a társadalmi renddel, mely a történésnek természeti tényezői mellé új tényezőket sorol. *Kohler* a géphez hasonlítja a társadalom működését: amint a gép egyes kerekének saját funkciója van, melyet teljesítenie kell, hogy az egész rendszeren működhessék és előmozdíthassa az emberi gazdálkodást, úgy kell működnie a társadalmi gépezet minden kerekének is, és aki egy kereket eltávolít a társadalmi rend működéséből, ezzel kauzálissá válik, mert a gépezet másképp funkcionál, mint ahogy a társadalmi rend akarja. Közömbös, hogy valaki más akadályozza-e működésében azt, akit a társadalom egy bizonyos pozícióra rendelt, vagy pedig ez maga akadályozza a saját működését, avagy egyáltalán nem működik. A társadalmi rend érvényre jutásához a legkülönbébb emberek közreműködése szükséges. Azzal, hogy valaki egy bizonyos őrhelyre van állítva, megkettőződik a személye: egyfelől kívülálló figyelő, aki beavatkozik az okozatossági folyamatba, mint alany, ugyanő maga is része ennek a kauzális folyamatnak, tehát nemcsak alany, de tárgy is egyidejűleg. Persze az még, hogy valaki tanúja egy eseménynek, nem teszi kötelességévé, hogy beavatkozzék, hiszen egy ilyen általános jogi kötelesség megszabása épen az ellenkező hatással járna: senki sem akarna meglátni-meghallani semmit, ami személyében nem érdekli. Ilyen beavatkozási kötelességnek további előfeltétele is van *Kohler* szerint: bizonyos minőség, mely azonban nemcsak bizonyos szolgálatra való állandó vagy eseti alkalmazáson alapulhat, hanem azon is, hogy valaki bizonyos erőket szabadít fel; az ilyen erőket ellenőrizni és szabályozni kell.

Kohler felfogása ellen részünkről azt a kifogást tesszük, hogy nem az okozatosság szempontjából kell a kérdést vizsgálni. Nem tehetjük azonban magunkévá *Binding*-nek azt az ellenvetését (i. h. 558. l.), hogy *Kohler* nagyon is kizárólagos jelentőséget tulajdonít annak, hogy »egy embert a társadalom egy bizonyos állásra helyezett, kötelességévé téve, hogy ezen a ponton avatkozzék be a fizikai vagy társadalmi hatalmak működésébe«, *Binding* szerint ez a gondolat valódi mulasztási bűncselekményekhez vezet, de nem mulasztással elkövetett bűncselekményekhez. A részünkről kifejtettekből azonban épen az világos, hogy a szóbanlevő »pozíció« figyelembevétele nélkül

semmit sem lehet kezdeni a mulasztás által elkövetett bűncselekményekkel. *Binding* szerint minden elkövetési deliktumnál csak egyféle okozatosság van s a legkifejezettebbeknél sem hiányzik teljesen az okozatossági folyamatból a mulasztási momentum, csak kevésbé szembeűő. De amikor a negatív elem a túlnyomó, amikor eltűnik a pozitív elem, amikor nincs szemléletes magatartás, nincs cselekvés: akkor milyen alapon lehessen különbséget tenni a nemcselekvők beláthatatlan tömege között? Milyen alapon lehet felkutatni a rejtőzködő cselekvés-rudimentumot? Konkrét összefüggésnek kell-e lenni az ilyen — nehezen felismerhető — cselekmény és az eredmény közt? Nem, mert akkor szemléletes az elkövetés. Tehát csak absztrakt lehet az összefüggés. Nem »ember«, hanem csak egy feladat, nem konkrét cselekvés, csak absztrakt vonatkozás emeli ki a rejtőzködő cselekvés a közömbös nemtevések színtelen tömegéből: a funkció, mely lehet egészen ideiglenes, eseti, nemcsak állandó alkalmazászerű feladat.

Binding szerint sem elég a konkrét magatartást vizsgálni az eredmény tekintetében. *Binding* utal azokra az esetekre, amikor az ember negatív feltétellel teszi magát az eredmény irányában. Egész tömege van a személyes garansoknak, akik egész személyüket a veszély leküzdésének szolgálatába állítják s mindegyikünk ilyen garanssá teheti magát egy bizonyos veszély ellen. Így a kutya kísérője egész lelki gátlóapparátusának feltétlenül funkcionálnia kell, hogy a kutya ne bántson senkit az utcán. De hiba volna ezt a »kell«-t jogi köteleesség értelmében venni, hanem ezt csak okozatossági felfogásunk értelmében kell venni. E »kell« megsértésének prejudiciuma nem a felelősség keletkezése, hanem a szerzőség létrejövedele. Ha a kutya kísérője a kutyát nyugodtan engedi egy csavargóra ugrani, aki meg akarja jogellenesen támadni a kutya kísérőjét, akkor a kísérő a csavargó megsebzését jogos védelemben okozza. A szerzőség megvan, de a felelősségről szó sincs.

A funkció kutatása mulasztással elkövetett bűncselekménynél mégsem egyértelmű tehát a jogellenesség kérdésének vizsgálatával.¹⁴¹ Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy a tényálladékszerűség szempontjából a funkció csak bizonyos ténybeli hely-

¹⁴¹ Nem fogadható el tehát *Wolter* felfogása (Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. 1935. július), amely szerint ott, ahol a tényálladék

helyzetet jelent és a jogellenesség szempontja csak akkor válik aktuálissá, ha ilyen funkciót teljesíteni hivatott ember mulasztását objektív beszámítási ítélet keretében kapcsolatba lehet hozni a bekövetkezett eredménnyel. Az ilyen funkcionárius mulasztása is épúgy lehet jogszerű, mint jogellenes. Ez azonban más megfontolásoktól függ, mint annak megállapítása, hogy egyáltalán van-e a tényálladéknak olyan alanya, akire tekintettel egyáltalában szó lehet a tényálladék konkrét létesüléséről. A »funkció« kifejezést ebben az összefüggésben a lehető legszélesebb értelemben használjuk. Tehát nemcsak jogszabályon vagy jogügyleten alapuló állandó vagy eseti működési kört értünk alatta.¹⁴²

Ami *Binding* felfogását egyebekben illeti a mulasztás által elkövetett bűncselekmény tekintetében, *Binding* is hangsúlyozza az eredmény kézbentartásának jelentőségét a mulasztó részéről. Így *Binding* utal arra, hogy minden cselekvőben megvan a célszerű törekvés arra, hogy tevékenységét szigorúan céljának határai között tartsa. Így azt a követelést kell támasztani a cselek-

cserbenhagy, jogellenességi szempontnak kell szerephez jutnia, amivel meg lehetne talán oldani azt a rejtélyt, amely miatt a nem valódi mulasztási bűncselekményért való felelősséget még egy speciális cselekvési köteleességtől tesszik függővé, úgy hogy például nem lehet minden mentési mulasztást emberölésnek tekinteni. Ebben a tekintetben — mondja Wolter — megkísérelték a dolgot annak a körülménynek következményeiként magyarázni, hogy az eredmény előidézése tényálladékba foglalt jogellenesség, de éppen, mert eredmény-előidézés, nem tényálladékosítja teljesen az eredmény meg nem akadályozásának jogellenességét, még pedig a mulasztás sajátossága következtében nem: ezzel azonban már adva van a jogellenesség önálló megállapításának szükségessége, mondja Wolter. (512. l.)

¹⁴² V. ö. „Funkcionális felelősség a büntetőjogban“ c. tanulmányunkkal (Büntetőjogi tanulmányok *Angyal* Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére. 1933. 87. s. köv. l.) amelynek fejtegetései csak továbbfejlesztése az ezúttal kifejtett gondolatnak. A bűncselekményeknek egyes speciális köreibben — de lege lata a sajtójogban — a funkciónak még messzebbmenő figyelembevételre indokolt, mint a mulasztással elkövetett bűncselekményeknél a hatályos jog értelmében. A sajtódeliktumoknál a tárgyi tényálladék és a funkció mint alanyi szempont teljesen elegendő a büntethetőséghez, amennyiben a jogellenesség vagy a büntethetőség nincs kizárva konkrét esetben. Ellenben a mulasztás által elkövetett bűncselekményeknél a büntethetőségnek minden előfeltétele szükséges, így a bűnösség is és a funkció csak egy többlet-követelmény a pozitív cselekvéssel — szemléletesen — elkövetett bűncselekményekhez képest.

vövel szemben, hogy az elindított kauzalitások felett való uralmat egyáltalában ne adja ki a kezéből, mielőtt nem bizonyos a tett eredményében. Míg hatalmunkban van elvenni a hatóerejét az általunk létesített pozitív feltételnek, addig még nem okozunk; csak ha ezt már nem vagyunk képesek megtenni, vagy ha elhatározzuk, hogy nem tesszük meg, csak akkor lesz kész az ok, mert vissza már nem vonható, feltéve, hogy nem fenyegetik még egyéb akadályok tevékenységük kifejtését (603. l.). Tisztára belső tény tekinthető-e visszatartó feltételnek, azaz egyik szemnek a kauzalitások hálózatában? Erre maga az elhatározás nem képes. Minthogy azonban igen gyakran a látszat igazság számába megy és az ör éberségének vagy erejének látszata igen gyakran ugyanolyan elijesztő hatást gyakorol, mint maga a százszemű Argus, ezért az ilyen elhatározásra jutónak, ha erőtlen ör, legalább az erő látszatával kell rendelkeznie. Ha azonban sem nem vagyok képes hivatalomat a szükséges erővel ellátni, sem legalább az erő látszatát kelteni, akkor elhatározásom a veszéllyel való szembeszállásra semmiképen sem tekinthető a veszélyt visszatartó feltételnek (562. l.).

Összegezve a mulasztással elkövetett bűncselekmény problémájának lényegéről mondottakat, megállapíthatjuk, hogy ezeknek a bűncselekményeknek lényege az eredménynek nem-szemléletes módon létrehozása és a tettesség lehetőségének korlátozottsága. A jogellenesség szempontja nem magyarázza meg ezeknek a bűncselekményeknek sajátosságát, de az objektív beszámítás tana sem. Az előbbi tekintetben az a helyzet, hogy a jogellenesség kérdése csak azután kerülhet szóba, amikor már a mulasztás tényálladékszerűsége, vagyis a külön funkció meg van állapítva. Az objektív beszámítás pedig — mely egyébként megelőzi a jogellenesség megállapítását — szintén csak a tényálladékszerűség megállapítása után következhetik.^{143, 143a}

¹⁴³ A mulasztással elkövetett bűncselekmények lényegének a szövegben adott megvilágításában aligha mutatkozik elfogadhatónak az az álláspont, hogy az ilyen bűncselekmények kifejezett törvényi rendelkezés nélkül nem büntethetők. (V. ö. *Tesar*: Die Überwindung des Naturrechts c. már többször említett munkájával és *Grüsch R.*: Die Unterlassungsdelikte im ausländischen Strafrecht. 1909. Strafrechtliche Abhandlungen 107. füzet.)

^{143a} *Losonczy István*nak „A mulasztási bűncselekmény jogellenességének problémája az univerzalizmus szemszögéből” címen a *Finkey-Emlékkönyvben* megjelent tanulmányával, mely a jelen munka nyomtatása közben jelent meg, már nem foglalkozhattunk.

12. FEJEZET.

Az okozatosság nem jogdogmatikai, hanem jogalkalmazási probléma.

Az objektív beszámítási ítélet, mint láttuk, az okozatossági ítélethez csatlakozik. Az okozatosság kérdését *Honig* szerint a feltételi elmélet értelmében lehet megoldani. *Honig* azonban nem beszél arról, hogy mi az okozatossági ítélet jelentősége a jog szempontjából, csak az okozatossági ítélet elégtelenségét mutatja ki, továbbá azt, hogy az okozati összefüggésnek a jogi megítélés szempontjából mellőzhetetlen korlátozása nem okozatossági probléma. Ebben a világításban elutasíthatatlan az a kérdés, vajjon az okozatosság problémája egyáltalában a jog tudományának kérdése-e, vagy pedig jogon kívüli kérdés, melynek csak annyi a kapcsolata a joggal, hogy a konkrét jogesetben az okozatosság kérdését is meg kell oldani, esetleg jogszabálytól nem korlátozva, tehát abban a körben, amelyet a tételes jog a bírói szabad belátás számára biztosít.

Mihelyt elintézettnek tekintjük az okozatosság kérdését az első jogi tartalmú — objektív beszámítási — ítélet alkotása előtt, már kikapcsoltuk az okozatosság kérdését a jog dogmatikájából. E szerint a jogi dogmatika nem foglalkozhatik az okozatosság kérdésével. A büntetőjogászok közül azonban senki sem vonja kétségbe, hogy az okozati összefüggés nem közömbös a jog számára. Olyan jogrendszerben, mely nem a pusztá érzülethez fűzi a büntetés jogkövetkezményét, a külső világban végbemenő változásoknak jelentőségük van a jogász számára.

Azt, hogy milyen az összefüggés az emberi cselekmény és a környező világ változásai közt, a kor felfogása szerint lehet csak megállapítani. Más ez a felfogás akkor, ha az összefüggésre nézve a racionális tapasztalat az irányadó, és más akkor, ha misztikus összefüggést lát a kor az emberi cselekmény és a külső

világ változásai közt. De bármilyen is a kor felfogása a történeusről, ez nem a jogelmélet kérdése, hanem a jogalkalmazásé. A bíró a közfelfogás szócsöve a tények összefüggésének megítélésében. Amikor tehát a racionális tapasztalat a külső összefüggések iránytűje, a jogalkalmazásban is az okozatosság kérdésének megoldása döntő fontosságú.

Az okozati összefüggés a mai felfogás szerint az a szélső keret, mely körülhatárolja azt a jogelőtti — ténybeli — nyersanyagot, melyre a bíró feladata lesz jogszabályt — bizonyos további megfontolások után^{143a} — alkalmazni. Ebben a keretben csak jogonkívüli megfontolások kerülhetnek szóba, nem számítva ezúttal a törvényes tényálladékot, mely a legelső irányítója a jogalkalmazásnak arra nézve, milyen ténybeli nyersanyagot gyűjtsön össze a jogi megítélés számára. Magának a jogelőtti — ténybeli — nyersanyagnak megszerzése — a tényálladék absztrakt korlátai között — nem jogi szempontok szerint történik in concreto.

Azzal, ha — mint pl. *Litten*¹⁴⁴ — az okozatosság problémáját törvényértelmezési problémának tekintjük, nem tisztáztuk még az okozatosság kérdésének jellegét, nevezetesen azt, hogy a jogi *dogmatika* kérdése-e. Még ha a jogi dogmatika feladatát a *lex lata* értelmezésére korlátozzuk is, még mindig az első kérdés az, vajjon az okozati összefüggés kérdését tartalmilag maga a hatályos törvény dönti-e el vagy pedig csak formálisan foglal-e állást a törvény azzal, hogy ezt a kérdést a bírói szabad belátás körébe utalja, melynek »szabad« volta egyébként — mint látni fogjuk — csak cum grano salis értendő.

Abban a tekintetben, hogy a hatályos jog milyen állás-

^{143a} *Mayer* Hellmuth a jelen munka nyomása közben megjelent könyvében (*Das Strafrecht des Deutschen Volkes*. 1936) szintén azt tanítja, hogy a büntetendő tényálladékokat nem lehet egyszerűen okozatossági folyamatoknak tekinteni s az „okozatossági dogma“ nem képes kielégítő tényálladékleírást nyújtani (168., 194. s köv. 1).

¹⁴⁴ (*Kritische Vierteljahrschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* 47. köt. 1. s köv. 1.). *Litten* szerint a jogász azt akarja tudni, mit ért a törvény okozatosság alatt s az okozatossági elmélet akkor tesz eleget hivatásának, ha segítségével megnyugtatóan értelmezhetők mindazok a törvényhelyek, amelyek az okozatosság fogalmát alkalmazzák. Lehet tehát többféle okozatossági elmélet is helyes, de a jog szempontjából a törvény értelmezése dönti el a helyesség kérdését (216. 1.).

pontra helyezkedik az okozatossági összefüggés tekintetében, a feltételi elmélet hívei azt állítják, hogy a *lex lata* az ő oldalukon van, s azt kifogásolják az adekvát elméletekben, hogy nincsenek összhangban a hatályos törvénnyel, azt megszorítóan értelmezik. Másfelől *Binding* nagy apparátussal bizonyítja, hogy a törvény az ő okozatossági elméletét igazolja, illetőleg, hogy az ő elmélete induktíve folyik a törvény vonatkozó rendelkezéseinek összeségéből. Csakhogy *Binding* elmélete — mint láttuk — nem tisztán okozatossági elmélet logikai értelemben, hanem ennél tovább megy és egyéb szempontokat is felölel. Ha tehát *Binding* tana összhangban volna is a törvénnyel, ez még nem az ő okozatossági elmélete mellett szólna. Ami pedig a feltételi elméletet illeti, erre nézve a törvény semmit sem mond, sőt *Stammler* szerint (*Theorie der Rechtswissenschaft* 301. l.) — a hatályos jogrend épen az adekvát elméletnek ad igazat. Nem tartozik jelen fejtegetéseink keretébe, mennyiben áll ez a hatályos magánjog rendszerére, de a büntetőtörvény nem nyújt semmi útbaigazítást abban a tekintetben, beéri-e a feltételi összefüggéssel, vagy nem.¹⁴⁵ Még az is, amit a német partikuláris törvénykönyvek tartalmaztak ebben a részben és amiben *Liszt* — mint látni fogjuk — a *conditio sine qua non* elméletének törvényi megalapozását látta, a hatályos törvényből kimaradt és a mi Btk-ünk sem tartalmaz ilyesmit. De különben is az, ha a hatályos jog alkalmazása csak az adekvát okozatosság felfogásának alkalmazása esetében volna »megfelelő«, még nem jelenti azt is, hogy a hatályos jog épen az adekvát okozatossági elmélet mellett foglal állást, különö-

¹⁴⁵ *Reinach A.* (Über den Ursachenbegriff im geltenden Strafrecht. 1905.), aki kizárólag azt tartja irányadónak, mit ért a tételes büntetőtörvény okozatosság alatt, többféle megoldást ad ahhoz képest, hogy bűnösen vagy véletlenül okozott eredményről van-e szó.

A tételes jog *Irk* (Tankönyv 151. l.) és *Vámbéry* (i. m. 214. l.) szerint mellőzi az okozati összefüggés meghatározását és ezt — szerintük — a tudományra bízta. Ez a felfogás helyes abban a negatív vonatkozásban, hogy büntetőtörvényünk nem határozza meg az okozatosság fogalmát, de ennek megállapítása nem a büntetőjogi tudomány körébe tartozik, hanem a jogalkalmazásra, úgyszintén az ezt támogató — különösen az előkészítő eljárást folytató rendőri szerveket tájékoztató — büntetőjogi segéd tudományokra.

Hartmann Erich, aki szintén a tiszta feltételi elmélet híve, ugyancsak úgy látja, hogy a német büntetőtörvénykönyv nem fejt ki okelvét (i. m. 87. l.).

sen pedig nem jelentheti azt, mintha a feltételi elmélet korlátozása, mely az adekvát elméletek célja, okozatossági kérdés volna.

Ha tehát *Littennel* elismerjük is, hogy a jogi értelemben vett okozatossági elméletek egyedüli próbaköve a hatályos jog, tekintet nélkül arra, hogy értelmezése megegyezik-e a jogérzettel, akkor sem találunk a *lex lata*-ban semmit, ami kötelezővé tenné egyik vagy másik okozatossági elmélet követését. A hatályos jog csak egy negatívumot tartalmaz, aminél természetesen nem lehet megállani. Arra nézve azonban, hogy a hatályos jogszabályokat hogyan kell kiegészíteni az okozatosság tekintetében, nem lehet általános tartalmi zsinórmértéket találni. Erre nézve nincs is absztrakt jogi zsinórmérték.

Felfogásunkkal szemben azt az ellenvetést lehet talán tenni, hogy a bűnösségfajokat sem határozza meg a törvény, mégsem lehet azt mondani, mintha ezeknek meghatározása kívülesnék a jogi dogmatika keretein. Nem szabad azonban szem előtt tévesztetni, hogy a bűnösség kérdése nem egyéb, mint a szubjektív jogi beszámítás kérdése, tehát megoldása eminenter jogi feladat, melyet tételes szabály hiányában is jogi szempontok szerint kell teljesíteni. Ellenben az okozati összefüggés, legalább a részünkről helyeselt objektív beszámítási elmélet álláspontján, az objektív beszámítási ítéletet, tehát az első jogi feladatot megelőző — jogelőtti — probléma, melynek a jog — az absztrakt tényálladék — csak absztrakt kereteit adja a konkrét esetben, de maga nem jogi probléma.

Az okozati összefüggés megítélésének tehát a konkrét megítélés körében kell végbemennie, az eset körülményeinek megfelelően. S ha ennek a konkrét megítélésnek vannak is általános jellegű premisszái, ezek nem jogi természetűek, ezeknek felkutatása nem közvetlenül jogalkalmazó tevékenység, nem is jogfejlesztés, hanem a bírói »szabad« belátás érvényesülése.

Az a kör, amelyben a bíró szabad belátása szerint foglal állást, lehet olyan, amelyet kifejezetten jogszabály biztosít a bírónak, akitől azt kívánja, hogy méltányosság szerint vagy az élet felfogása stb. szerint döntsön, de vonatkozhatnak olyan kérdésre is, melyet a jogszabály nem utal ugyan ilyen kifejezett módon a bíró szabad belátása körébe, azonban a tételes jogszabályok alapján nincs mód az eligazodásra, hanem csak az

élet tényleges viszonyai nyújthatnak útbaigazítást. Sokszor a törvény értelme már egymagában is a szokásosra, a gyakorlatra utal, azaz a bíró ismeretére arról, mi szokott történni rendszerint, mint *Stein* (*Das private Wissen des Richters* 1893., 41. l.) mondja, s ilyen szerinte az okozatosság kérdése is.

A bíró szabad belátása sem jelent önkényt, ennek is tárgyilagosságnak, ellenőrizhetőnek, elfogadhatónak kell lennie, nem lehet tisztán szubjektív, szinguláris, hanem általános érvényűnek kell lennie, megnyugvást keltőnek, irányítónak a jövőre nézve is. Ilyen csak akkor lehet a bíró döntése, ha megegyezik a korabeli társadalom felfogásával az emberi cselekvésnek a külső világ jelenségeivel való összefüggéséről. Ahhoz képest, hogy milyen a kor felfogása erről a kérdésről, különböző lehet az a mód is, ahogy a bíró az egyes tényeket jogelöttien értelmezi. Így más a modern felfogás, mint a középkoré.

Mielőtt azzal a kérdéssel foglalkoznám, hogyan változott a helyzet ebben a tekintetben a középkor óta, egyelőre csak arra kívánok emlékeztetni, hogy már az egyes okozatossági elméletek tárgyalása alkalmával láttuk, milyen fontos szerepe van a bíró feladatának és a bírói megítélés természetének az okozati összefüggés megállapítása szempontjából. Az adekvát okozatossági elméletek körében döntő jelentőségű kérdés az, kinek a tudása irányadó azoknak a feltételeknek kiválogatása tekintetében, amelyeket fel kell venni a generalizálás alapjába. Ebben a tekintetben hol a tettes (*Kries*) tudása, illetőleg tudásának lehetősége irányadó, hol az átlagemberé, hol pedig az ideális emberé, s majd az átlagembert, majd az ideális embert helyettesítik a bíróval.

Az ideális embert interpretálja *Kriegsmann* úgy, hogy ez nem más, mint a bíró, akinek a legteljesebb nomológiai tudás áll a rendelkezésére és e mellett — teoretikusan feltételezve — mindazt is tudja, amit a tettes tudott vagy tudhatott. Ezért feltételezhetjük — mondja *Kriegsmann* —, hogy a bírónak rendelkezésére állnak a tettes külön nomológiai ismeretei, melyek még nem közkincse az illető szaktudománynak; minthogy a bíró nincs kötve a szakértői véleményhez, — a szakértőt tekinthetjük ama tudás hordozójának, mely közkincse a tudománynak —, ezért megítélésének alapjává kell tenni minden nomológiai ismeretet, azokat is, melyeket máshonnan szerez (i. m. 148. l.). *Kriegs-*

mann szerint ugyanis van egy bizonyos tömege nomológiai ismereteinknek a kauzális összefüggések tipicitásáról, s aki el akar érni egy célt, az erre irányuló cselekvést eszköznek tekinti, nemcsak in concreto, de alkalmas eszköznek is, törvényszerű összefüggések ismerete alapján, melynek forrása az a tapasztalat, hogy ilyen cselekmény ilyen eredményeket gyakran vagy rendszerint von maga után. A mindennapi életnek ezt a generalizáló szemléletét alkalmazhatjuk a büntetőjogban is, amikor az okozatosság kérdését kell gyakorlatilag eldönteni. Az ily ítélet teljes objektivitása ismereteink fogyatékossága miatt elérhetetlen ideál, ezért az ítéletnek csak olyan általános érvényéről lehet szó, amely az illető kor minden emberére áll. Ezt az általános érvényt úgy lehet biztosítani, ha az emberiségnek az illető pillanatban meglevő teljes tapasztalati tudását vesszük alapul, melynek hordozója a szakértői véleményhez nem kötött bíró (147—151. l.). De ontológiai tekintetben is gyakorlatilag abból kell kiindulni, hogy a bíró, aki előtt »teoretikusan« a tettes belső élete nyitva áll, rendelkezik azokkal az ontológiai ismeretekkel, melyek a tettesnek álltak rendelkezésére. Ugyanez áll azokra a feltételekre, amelyeket a tettes nem ismert, de ismerhetett volna s minimális határ azok a feltételek, amelyek általánosan felismerhetők (161. l.). Az objektív mérték gyakorlati interpretációja (bíró) teszi szükségessé a tettes egyéniségének (ontológiai ismereteinek) figyelembevételét (164. l.). Míg *Kriegsmann*-nál a bíró az emberiség egész tapasztalati tudásának képviselője, addig *Thon* szerint (Festrede, 1894.) a bírónak, amikor az adekvancia megállapítása tekintetében mond valószínűségi ítéletet, az emberi társadalom tagjaként kell ítélnie, még pedig azok szerint a nézetek szerint, amelyek az emberi társadalomban az adott időben uralkodnak (23. l.). Ezt *Radbruch* úgy értelmezi, hogy *Thon*-nál a bíró nem az emberiség egész tapasztalati tudásának képviselője, mint pl. *Rümelin*-nél, hanem a társadalmi átlagos tudásé (52. l.).

Abban az összefüggésben, amelyben e helyütt foglalkozunk a kérdéssel, természetesen nem feladatunk az adekvát okozatossági elméletek szóbanlevő vitakérdésének eldöntése, csak azt kívántuk demonstrálni, hogy az okozatosság kérdése a jogi okozatossági elméletekben is mennyire gyakorlati, mennyire jogalkalmazási kérdésként jelentkezik. Hiszen a különbség a fel-

tételi és az adekvát elméletek közt épen az, hogy a feltételi elmélet alanytalanul tekinti az okozati összefüggés kérdését, az adekvát elméletek pedig azt az alanyt keresik, akinek tudása vagy tudásának lehetősége az irányadó az okozatossági ítélet alapjának meghatározására.

Ahhoz a felismeréshez, hogy az okozatosság kérdése nem a jogi dogmatika problémája,¹⁴⁶ már igen közel jutott Mayer M. E., aki nemcsak azt hangoztatja, hogy az oki kapcsolat megállapítása az emberi értelemnek legelemibb funkciója (Allg. Teil 140 .lap), hanem arra is rámutat, hogy a büntetőjog részére minden okozati összefüggés releváns (u. o.), ami nem jelent egyebet, mint — nézetünk szerint — azt, hogy a büntetőjog nem foglalkozik az okozatosság kérdésével. E mellett azonban Mayernek abból a formulázásából, hogy »minden bizonyítás abba a megállapításba torkollik, vajjon egy akaratí tevékenység okozati összefüggésben van-e egy eredménnyel« (136. l.), az is kiolvasható, hogy az okozati összefüggés megállapítása *ténybeli* méltatás eredménye, nem közvetlenül jogi feladat. Nagyon élesen domborodik ki az okozati összefüggés megállapításának a jogi dogmatikán kívüleső jelentősége *Angyal*nál is, aki szerint az okozatosság ténykérdés, a rávonatkozó ítélet imputatio facti (Tankönyv, 1920., 94.) s az okozati összefüggés tényítélet (96. l.). *Finkey* pedig azt hangsúlyozza, hogy az okozati összefüggés szabályait részletesen és kimerítőleg megállapítani csaknem teljes lehetetlenség, mert a gyakorlati élet foly-

¹⁴⁶ A feltételi összefüggés büntetőjogi jelentőségét nem a jogalkalmazás, hanem a jogtudomány szempontjából is hirdeti *Mezger* (Strafrecht. 1933., 121. l.) aki arra utal, hogy a büntetőjog tudománya is rá van utalva az együttműködésre a tapasztalati tudományokkal. Példaként idézi erre a beszámíthatóság, a bűnösség stb. kérdését. Ezek a példák világosan mutatják, hogy a jogi dogmatikának ezek a kérdései a büntetőjogi beszámításra vonatkoznak, tehát kétségtelenül jogi problémákra. Nem ilyen azonban az okozati összefüggés kérdése. Az, hogy a tapasztalati tudományok eredményeit az okozati összefüggés kérdésében sem szabad a büntetőjognak figyelmen kívül hagynia — mint *Mezger* hirdeti — csak a jogra, mint egészre áll, de ebben a keretben csupán a jog alkalmazására, nem pedig — mint *Mezger* vitatja — a büntetőjog tudományára is. A büntetőjog tudományában — dogmatikában — végképen idegenül hatnak az okozatossági megfontolások, amelyek azonban — a tapasztalati tudományok eredményeit értékesítve — egészen természetesen hatnak a büntetőjogi segédtudományokban, így különösen a kriminalisztikában.

ton új és új alakulatokat hoz létre, melyeket előre megállapított szabályok szerint alig lehet megoldani, s a bíró feladata az eset minden részletét, a vitatott büntetendő cselekmény minden tényezőjét gondosan figyelembe véve, az okozatosság (fentebbi) törvényét az esetre alkalmazni (Tankönyv, 1914., 251.). Mindehhez csak egy lépés kell, hogy az okozatosság problémáját kirekesszük a jogi dogmatika köréből, amelyen belül csak a beszámításnak lehet helye.

Az okozatosság szempontjának nem ugyan a jogi dogmatikában, de a mai jogalkalmazásban kétségtelen jelentősége volta-képen nem is az okozatosságnak, hanem a *tapasztalatnak* szempontját állítja előtérbe. Abban a korban, amikor a tájékozódást nagyban és egészben a külső világ összefüggéseinek tapasztalaton alapuló ismerete nyújtja, egészen természetes, hogy a jogviták eldöntése szempontjából is kimagasló a jelentősége a tapasztalatnak. Tetőpontját éri el ez a helyzet ma, amikor az alkalmazott természettudományok mérhetetlen eredményeinek a gyakorlati életben való értékesítése egészen általános jelenség.^{146a} Amikor a kor érdeklődése nagymértékben gazdaságttechnikai, ennek szükségképpen vissza kell tükröződnie a bűnügyek eldöntésében is. A bíró nemcsak tényeket észlel és szubszumál jogszabály alá, hanem az észlelt tényeket a jogi szubszumációt megelőzően beilleszti abba a még nem jogi gondolatvilágba, amely a bírót mint egy bizonyos helyen és időben élő társadalom tagját irányítja. A modern korban a bíró már az általa észlelt tényeket, mint bizonyítékokat a szerint értékeli, beleillenek-e a kor általános tapasztalatába. Mint *Stein* (Das private Wissen des Richters, 1893.) rámutat, az egyes bizonyító eszközök bizonyító értékének megállapítása azon fordul meg, tud-e a bíró

^{146a} V. ö. Mayer Hellmuth megállapításával (i. m. 269. l.).

Hogy a modern átlagember gondolkodása mennyire racionális irányú, mennyire a külső okozati összefüggést keresi mindenben, annak szélső határát jelzi a mindennapi ember ismeretében alaposan jártas reklám-művész megfigyelése. Claude C. *Hopkins* bőven fejtegeti könyvében (Mes succès en publicité. 1929.), hogy a legjobb hirdetés az, mely pontos tényösszefüggésekkel mutatja ki, miért előnyös a kínált áru. A szuggesztióra alapított reklámnak ma már nem az irracionális hatás a legjobb módja, hanem a — valóságos vagy csak állított — okozati összefüggésnek ad oculos demonstrálása (102., 137., 179. l.).

olyan általános tapasztalati tételt találni, amelyből, mint premisszából kiindulva, arra a következtetésre juthat, hogy az általa észlelt tény meggyőződést kelt arra nézve, hogy a bizonyítás tárgyául szolgáló tény valóban megtörtént. Még nagyobb a tapasztalat jelentősége a jogi szubszumciót megelőző — úgynevezhetjük — szociológiai szubszumcióban, mely elsősorban maguknak a jogszabályoknak értelmezését és kiegészítését irányítja.

Mielőtt a közgondolkodás a racionális tapasztalat döntő irányítása alá került volna,^{146b} más volt a bizonyító eszközöknek és általában a tényeknek a jogit megelőző szubszumciója. Nem a racionális külső tapasztalat, hanem misztikus belső tapasztalat volt az irányadó az istenítéletekkel való bizonyítás szaká-

^{146b} Ziegler L. „Der Europäische Geist“ c. munkájának (1929.) „Verwissenschaftlichung des Geistes“ feliratú fejezetében kifejti, hogy csak a teleológikus gondolkodásnak a kauzális gondolkodásba átmenetével szűnik meg európai földön a prelogikus fázis, és csak ekkor nyílik meg a mély szakadék a tudományos és tudományelőtti mentalitás közt. Ezzel a célkitűző és célratörő ész szükségképpen csatát veszít. A világ mint teleológikus-finális szerkezet az egész vonalon emberi és emberhez hasonló vonásokat mutat, úgyszólván emberfölötti ember, mondja Ziegler. Ellenben a világ mint átiológiai-kauzális történet nem szorul célkitűző észtevékenységre és ezért ugyanolyan mértékben lesz áldozatává a folytonos elemberietlenedésnek, mint amily mértékben a kauzális gondolkodás kiszorítja a célgondolkodást. Most már a tudomány mindenképp meg akar szabadulni az antropomorfizmustól és meg akarja gátolni, hogy a specifikus emberi funkciók beleszólhassanak a megismerés folyamatába (70. l.). A világ képe olyanná válik, hogy benne minden mindenből ugyanolyan szükségszerűséggel folyik, mint pl. a háromszög szögeinek összege a háromszög természetéből. Ez az európai szellem — mondja Ziegler —, ellenkezik minden más kontinens szellemével, de egyúttal mindazzal is, ami azelőtt európai volt. Ez a teljes valóságra-törekvés és valósághoz-közelség szelleme, amely méréssel, számolással, mintegy intellektuálisan akarja újáteremteti a természetet: Ziegler szerint ez az univerzális mechanikába torkolló kauzalizmus egyedülálló a maga nemében (74. l.). Az újkor tudománya elvből elvet minden olyan élményt, minden olyan tapasztalatot, mely nem akar beleilleszkedni az ok és hatás exakt sematizmusába. (78. l.). Hasonlóan nyilatkozik Korff H. A. (Humanismus und Romantik, 1924.), aki szerint a Nyugat egész világi kultúrájának tulajdonképeni eredeti alapja a matematikai természettudomány hatalmas fejlődése, mely szorosan hozzátartozik a humanizmus fejlődéséhez. Korff szerint csak a matematikának nagy eredményekkel járó alkalmazása a természettudományra adta a modern szellem kezébe azokat a fegyvereket, amelyekkel humanisztikus ideálját diadalra juttatta. (22. l.).

ban. Ebben a korban nem a külső világ empirikus összefüggései, nem a tapasztalat világában ismeretes racionális okozati összefüggések voltak az irányadók, hanem egy »misztikus kauzalitás«, mely époly realitásnak számított az ügyek eldöntésében, mint amilyen realitásnak számít az újkorban a külső tapasztalat szerinti okozati összefüggés a bíraskodásban. (Természetesen nem a filozófia értelmében vett realitásról van most szó, hanem a közbeszéd kritikátlan szóhasználatáról.) Bizonyos mértékig még akkor is megvan ez a misztikus felfogás, amikor már az istenítéletek kora lejárt. Így az okiratokkal való bizonyítás kezdetben nem az okiratok tartalmára van tekintettel, hanem mintegy misztikus erőt tulajdonít az okiratok birtokosának és adott esetben a szerint dől el a per, illetőleg azon fordul meg az eskü megítélésének kérdése, hogy melyik peres félnek van a birtokában több okirat, habár ezek tartalmuk szerint nem is vonatkoznak a vitássá tett pertárgyra. (V. ö. *Mayer-Honberg: Beweis und Wahrscheinlichkeit nach älterem deutschen Recht*, 1921., 212. s. köv. 1.)

Az empirikus világ külső tényeinek és ezek racionális összefüggéseinek folyton terjedő ismerete már a bizonyítékok mérlegelésének körében is mindinkább érezteti hatását a racionális bizonyítás-technika állandó haladásában. Ugyanez a helyzet, de még nagyobb mértékben a már bizonyítottaknak elfogadott tényeknek a jogi megítélést megelőző — szociológiai — minősítésében, különösen amikor maga az alkalmazandó jogszabály úgy határozza meg a tényálladékot, hogy ez többé-kevésbé utal a társadalom tényleges ítéletére. A bíró a társadalomnak egész tapasztalati tudását alkalmazza a modern jogszolgáltatásban a bizonyított tények minősítését illetően. Ebben a tekintetben a bíró a tényleges viszonyoknak folyton komplikáltabbá válásával és a külső összefüggéseknek folyton fokozódó áttekinthetetlenségével párhuzamosan mind kevésbé támaszkodhatik a saját tapasztalati tudására. Mint *Zangger* zürichi professzor »Recht und Medizin« című nagy munkájában kifejti, mindinkább kiveszöben van a közvetlen tapasztaláson alapuló kauzális összefüggések ismerete a technikai világ jelenségeinek áttekinthetetlensége következtében. A bíró is még nagyobb mértékben van szakemberekre utalva az egyes jelenségek összefüggéseinek megállapítása tekintetében. Mindinkább szóhoz jutnak tehát a természet-

tudományok képviselői, mint a társadalom tényleges tapasztalati anyagának egyes szakkérdésekben ismerői. Ezen a réven pedig mind nagyobb mértékben nyomul előtérbe az egyes természettudományi ágak okozatossági fogalmainak alkalmazása a jogalkalmazás körében. Az élő köztapasztalat mellett tehát túlnyomó szerephez jut a szaktudományi okozatosság. Ezzel pedig valóban a naturalista okfogalom hódít tért a jogalkalmazásban. Ez azonban kivülesik a jogi dogmatika körén, amelynek első problémája — a tényálladék keretei között — az objektív beszámítás kérdése s ennek adja a konkrét döntés szempontjából nyersanyagát — a tényálladékszerűség keretei között — az okozati összefüggés, amelynek megállapítása azonban csupán jogalkalmazási, nem jogdogmatikai feladat.

Mint említettük, magának a bizonyítási rendszernek fejlődése is a személyiségi megítélés felől a dologi, tárgyi megítélés irányába mutat. A középkor bizonyítási rendszerének központjában az ember áll közvetlenül és egészen, a modern bizonyítási jogban pedig minden a külső világ tényeinek impreszionista érzéki észleletén keresztül jut csak jelentőséghez. A középkori perben a fél mint szellemi egész áll, igazmondására vagy az igazságtól való eltérésére tisztán szellemi magyarázatot keresnek és találnak, s az egész középkori per célja az, hogy a vádlottat igazmondásra bírja. A modern bizonyítási rendszerben empirikus tények valóságát keresi a bíró, a külső világ változásait, s ezekre a külső világ tárgyainak érzéki észlelete útján következtet. Mert bármennyire is nagy a különbség a szemle-tárgy megtekintésén alapuló meggyőződés és a tanúvallomás meghallgatása alapján keletkező meggyőződés kialakulásának módja között, elsősorban a tanú vallomása is érzéki észlelet alá vehető tényként jelentkezik a külső világban. És nincs minden jellemző erő híján a szóbanlevő összefüggésben a modern jogász meggyőződése a tanúvallomásnak fölöttébb problematikus értékéről és a dologiasabb bizonyítékoknak — főleg az okiratoknak — mind nagyobb tért hódító értékeléséről. De ugyanezt a fejlődést mutatja a bizonyítás anyagának jogelőtti értékelése, általános összefüggésekbe illesztése is a jogi szubszumció előtt. A középkori perben a bíró a bizonyítottnak vett tényeket is a maga korának eszmevilágába állította be, misztikus összefüggé-

seket hitt el és állapított meg. A modern bíró a bizonyított tényeket a racionális tapasztalat összefüggéseibe illeszti be.

A külső tapasztalatnak ilyen értékesítése a perben tehát nem általános érvényű.¹⁴⁷ Teljesen ismeretlen olyan korban, mely a perben az igazság kiderítésének nem a tények külső racionális összefüggésén alapuló, érzéki észleletre támaszkodó módját alkalmazza, nem a — lényegében — tárgyi, sőt mondhatjuk dologi bizonyítást alkalmazza. Hiszen az, amit *Magyary Géza* mond^{147a} a bizonyító eszközökről, az az embert — tanút — is elvileg besorozza a dologi bizonyító eszközök közé, s a modern bíró a tanú szavahihetőségének fontos kritériumát látja abban, hogy a tanú idegen legyen a peres felektől, »elfogulatlan« legyen. Más volt a középkori per. Mint *Mayer-Homberg* (*Beweis und Wahrscheinlichkeit nach älterem deutschen Recht*. 1921.) kifejti, a középkori per nem objektív tényeket kutatott, nem dolgok összefüggéseit kereste, hanem tárgya a perbeli jogállítás volt a maga töretlenségében, felbontatlanságában, mint egységes egész. Azt pedig, hogy igaz-e a jogállítás, a középkori per felfogása szerint legjobban tudta az alperes (vádolt), akinek saját tényeiről volt szó. Ezért volt a bizonyító fél *Mayer-Homberg* szerint legtöbbször és elsősorban az alperes, akinek az esküt nem azért ítélték meg, mert kímélni akarták, hanem azért hárították rá ezt a — középkori felfogás szerint rendkívül súlyos, mert nagy testi és lelki veszéllyel járó — terhet, mert az alperest tartották olyannak, aki leginkább tudja, alapos-e a felperes jogállítása, s ezért az alperes kötelességének is tekintették, hogy ezt a tudást bocsássa a per eldöntése céljából rendelkezésre. *Ilyen* perben semmi keresni valója a racionális tapasztalatnak. Itt csak személyekről van szó, személyi

---

¹⁴⁷ *Stammler* is hangsúlyozza, hogy az okozatosság figyelembevétele a jogban nem általános érvényű tan, hanem csak egy bizonyos jogrendnek nem feltétlen tartalma (*Theorie der Rechtswissenschaft* 296. l.), s az okfogalom a jogi szemléletnek nem szükségképeni formája, hanem csak arról lehet szó, hogy egy bizonyos jogtartalom az eszközök és célok rendje tekintetében az okozás gondolatát felveszi magába. Mindig a konkrét jogrendtől függ, hogy az okozatosságot hogyan fogja fel (297. l.); a hatályos jog az okozatosság kimutatásához elegendőnek tartja az általános szabályszerűséget, a valószínűséget.

^{147a} L. alább.

tulajdonságokról, nem külső tényekről és ezeknek összefüggéseiről.¹⁴⁸ Nem a látható, de a láthatatlan összefüggések az irányadók.

A személyi és a dologi szemlélet ellentétét és a két felfogás tökéletes különbségét igen plasztikusan érzékelteti *Magyary Géza* felfogása a perről, mely szerint *mult tények* kiderítése. E szerint a modern per gerince a tényállítás, míg a középkori per csak a töretlen, felbontatlan, reflektálatlan, egész-szerű jogállítást ismeri és azt keresi, vajjon igaz-e a jogállítás a maga egészében. A modern per korának megfelelően analizál. Gerince — mint mondtuk — a tényállítás, tehát olyan tények felhozása, melyeknek jogi szubszumciója a végső feladat, de közelebbi feladat ezeknek a tényeknek történeti valóságát megismerni a racionális tapasztalat felhasználásával folytatott érzelmi megfigyelés és ténybeli következtetés útján. Mint *Magyary Géza* (A polgári peres eljárás alaptanai, 1898.) mondja, »a tények mindig csak hatásaikban észlelhetők, amelyeket dolgokon és személyeken előidéznek és amelyek abban nyilvánulnak, hogy a dolgok vagy személyek állapota megváltozik.« »S miután a bizonyító okozat is egy más tény által előidézett tény, ennél fogva az is egy dolog vagy személy állapotváltozásából áll. A bíró a bizonyító okozatokat úgy ismeri meg, hogy a dolgoknak vagy személyeknek állapotváltozását megfigyeli. Ezeket a személyeket és dolgokat bizonyító eszközöknek nevezzük« (196. l.). »A bizonyító eszközön történt állapotváltozás majd közvetlenül észlelhető, majd csak közvetve. Közvetlenül, ha nem szükséges egy más ténynek a közbenjötte abból a célból, hogy a bíró a bizonyító eszköz állapotváltozását észlelhessen, miként a szemle-tárgyaknál és okiratoknál; közvetve, midőn az észleléshez ilyen tényre szükség van, miként a tanúknál tágabb értelemben. Hogy ugyanis a bíró a tanú tudomásáról meggyőződhesse, ahhoz a tanú előadása, vallomása szükséges« (199. l.).¹⁴⁹

¹⁴⁸ A mai angol büntetőpernek számunkra annyira idegenszerű rendszerében, amely szerint a vádlott szabad beismerése eldönti az ügyet, nyilván a középkori felfogás él tovább arról, hogy a vádlott maga tudja legjobban, bűnös-e, s ha ennek mondja magát, ezzel nem lehet perbeszárlni, hanem el kell ítélni. Gentlemanlike felfogás!

¹⁴⁹ A megfigyelés természetesen más a dolgokon és személyeken előidézett fizikai, mint a személyeken előidézett szellemi behatásoknál — jegyzi

Hasonlóan nyilatkozik *Magyary Géza* tankönyvében (Magyar polgári perjog, 1913.) is: »A bíróság a perben bizonyos jelen tényeket észlel és ezekből, mint okozatokból, visszakövetkeztet az őket előidéző tényekre, mint okokra. Ez a következtetés a jelen tényekből, mint okozatokból, mult tényekre, mint okokra, a legfontosabb perbeli bizonyítás. Minden, a jelenben észlelhető tény ugyanis csak okozata más mult ténynek, úgy hogy észlelvén a jelen tényt, nemcsak ezt magát, hanem következtetés útján az azt előidéző mult tényt is, amely többé érzéki megfigyelésünk alá nem esik, megismerhetjük« (516. l.). »Azokat a jelen tényeket, amelyek a multa való visszakövetkeztetés alapjául szolgálnak, a bíróság soha sem észlelheti önmagukban, hanem csak bizonyos fizikumokon. Ezek a fizikumok a bizonyító eszközök, amelyeknek három csoportja van: tanúk, okiratok és szemletárgyak« (517. l.).

A bizonyító eljárásnak az okozatosság elvére alapítása szorosán összefügg azzal, amit *Magyary Géza* arról tanít, hogy a per tárgya mult tények kiderítése. *Magyary* visszautasítja *Plósz*nak azt a felfogását, mely szerint a perben nem tényeket, hanem tényállításokat kell bizonyítani. A per gerince a tények, tehát az érzéki észlelet alá eső külső jelenségek, melyeknek már kiderítése, a bizonyítékok pusztá mérlegelése is nem egyéb, mint okozati összefüggések megállapítása a racionális tapasztalat alapján. Mint *Magyary Géza* mondja: »Minden multa irányuló bizonyítás, vagyis minden következtetés a multa, bizonyos köztapasztalati tényekkel való összehasonlítás alapján történik. A bíróság ugyanis egy bizonyos, általa észlelt tényből azért fog következtetni egy más tény megtörténtére, mert a köztapasztalat szerint az a tény, amelyet a bíróság észlel, okozata szokott lenni az olyan tényeknek, mint aminőre a bíróságnak vissza kell következtetnie. Mielőtt tehát a bíróság az általa észlelt tényből a következtetést a multa megtenné, szükséges ezt a tényt a megfelelő köztapasztalati ténnyel összehasonlítani, azonosságukat megállapítani, s a következtetést csak ezután

---

meg *Magyary* — (u. o. 197. l.). Amott a bíró a dolgot vagy személyt érzékeivel megfigyeli, így megtudja azt, mi a rajta beállott állapotváltozás s ebből pedig visszafelé következtet arra a tényre, amely azt előidézte. Emitt a bíró meghallgatja a személyt s előadásából tudja meg, minő szellemi behatást nyert, s mi volt az azt előidéző tény.

fogja levonni. A bíróság pl. a tanúvallomásból, vagy pedig egy szemletárgy minőségéből azért fog következtetni a multra, mert úgy találja, hogy az olyan vallomás vagy szemletárgy a köztapasztalat szerint alkalmas a multra való visszakövetkeztetésre» (Tankönyv 521. l.).

A bizonyítékok mérlegelése, az erre vonatkozó okozati és általában tapasztalati összefüggés megállapítása nincs jogi korlátok közé szorítva, a bizonyítékokat a bírő »szabadon mérlegeli«. De nincs jogi korlátja a bíró következtető működésének sem, amikor a bizonyítékok alapján megállapított tényeket illeszti bele a tapasztalat egészébe. A tényekből vont — ténybeli — következtetés is szabad bírói tevékenység abban az értelemben, hogy a jog nem ad szabályt erre vonatkozóan. Az általános tapasztalati tudásnak egyrésze az, ami a külső jelenségek okozati összefüggésére vonatkozik.

Stein Frigyes »Das private Wissen des Richters« (1893.) című munkájában mélyreható kifejtését adja annak a tételnek, hogy a bizonyítékok mérlegelése és a jogszabályok alkalmazása közé még egy harmadik bírói funkció is ékelődik: az egyes megállapított tényeknek a tapasztalati tudás egészébe való beillesztése. A ténykérdés eldöntése tehát nem egységes funkció, hanem kettős. A ténykérdés eldöntésének csak egyik funkciója az, amelynek körében a bíró perenkívül szerzett magántudomását nem értékesítheti. Ez a szoros értelemben vett ténymegállapítás: ez a bizonyítási jog körébe tartozik. A másik funkció nemcsak hogy nem zárja ki a bíró magántudomásának értékesítését, hanem épen ebben áll. Ebben a körben azonban magántudomás alatt nem a konkrét esetre vonatkozó tényismeretet kell érteni, hanem a bírónak olyan ismeretét, amely általános tapasztalati összefüggéseknek többé-kevésbbé széleskörű ismeretében áll. Ez az a kör, amelyet ma a tényekből vont következtetés területének neveznek, szemben a tulajdonképeni ténymegállapítással, mely a bizonyítékok értékelésén alapul. A tények mint ítéletek szerepelnek a bírói működésben, amely nem egyéb, mint egy-egy szillogizmus eredménye (11. l.). Ennek a szillogizmusnak alsótétele mindig tényítélet, felsőtétele pedig majd jogi, majd ténybeli jellegű (12. l.).

Kimeríthetetlen az a nem jogi ismerettömeg, amelyet a bírónak napról-napra kell alkalmaznia, mondja *Stein* Frigyes

(17. l.). Ez a tapasztalati tudás egészen kívül áll a konkrét eset tényein. A tapasztalati tudás az, ami logikusan hidat ver az egyik ténytől a másikig, összekapcsolja a konkrét esetre vonatkozó ténymegállapítás adatait. A tapasztalati tételek sohasem észlelhető ítéletek, nem felel meg nekik érzékileg észlelhető konkrét esemény és nem is bizonyíthatók észleléseknek pusztá közlésével (18. l.). Közömbös, hogy a tapasztalati tételek a mindennapi életben közismert általános tapasztalati összefüggésekre vonatkoznak-e, vagy pedig valamely tudománynak vagy művészetnek a szűkebb tárgyismerete körébe esnek-e (25. l.). A külön szaktudás sem jelent tisztára egyéni, hanem mindig általános, fungibilis ismeretet, kivéve, ha olyan tételről van szó, amelyet a tudomány úttörője fedezett fel, de még nem hozott nyilvánosságra, ennek azonban a perben nincs szerepe (27. l.). Az is közömbös jogi szempontból, hogy a tapasztalati tétel mennyire biztos. A kétely teljes kizárását nem lehet követelni, mert ez az emberi ismeret természetével ellenkezik. A per sem lehet előbbre, mint az illető kornak és népnek a tapasztalati tudása, mondja *Stein Frigyes* (28—30. l.).*

Annak a jelenségnek, hogy a középkori per nem a racionális tapasztalatot tekinti irányadóul a perben, magyarázata racionális szempontból is, hogy a középkornak kevés ilyen tapasztalata volt s ez sem volt eléggé rendezve. De a szellemtörténeti magyarázatot csak a középkor lelkiségének ismerete nyújthatja. *Fehr* (*Gottesurteil und Folter. Eine Studie zur Dämologie des Mittelalters und der neueren Zeit. Festgabe für Rudolf Stammeler 1926., 231. s. köv. l.*) ismerteti a demonológia tanúságait a frank-kortól a 18. századba benyúló ideig.

Fehr szerint a régi istenítéletek feltűnő hasonlóságot mutatnak a késői középkori és az újkori nyomozóperrel eszmetörténeti vonatkozásban. Itt is, ott is úgy jelentkezik az ember, mint démonoktól megszállott egyéniség, aki megnyitotta szívét az ördögnek és ez hajtja büntettről büntettre. A tettes determinálva van, szabad akarata kikapcsolódott, a démon nyomása alatt cselekszik s ez gátolja abban is, hogy bevallja büntettét. A bíró számára azonban nyitva kell állnia az útnak, hogy az igazságot kinyomozhassa, mert Isten

* V. ö. *Magyary Géza*: A felülvizsgálat a polgári perrend törvényjavaslatában. Jogászegyleti értekezés (1904).

akarja az igazságot, s a hazugságnak sohasem szabad győznie az igazság fölött. Ezen a ponton azonban szétválnak az utak, állapítja meg *Fehr*. A román-kor a maga feltétlen odaadásával Isten iránt az Ég Urától várt csodát. Erre szolgál a tűz és víz, mint tiszta elementumok. Más az eljárás a későbbi nyomozó perben. Tűz és víz helyébe a kínpad lépett. Nem hisznek már abban, hogy Isten csodát tesz a perben. Természetes folyamatok után kutatnak s ezeket magában a vádlottban látják. A vádlottnak magából kell a bizonyítékot szolgáltatnia a tett beismerésével, de önként nem teheti ezt, mert az ördög megkötözte. Ezt a köteléket csak a kínpad oldja meg, de nem egymagában. Istennek kell támogatnia az embert. A megkínzottnak a kínban kell megtalálnia az erőt, hogy Isten segítségével megtudja mondani az igazat. Isten közreműködésével a kínvallatás épügy démonoktól szabadító eszköz, mint a frank-korban a tűz és a víz. Régi és új felfogás egy abban az alapnézetben, hogy a per harc az ördöggel. Az igazságot kereső ember az igazságot szerető Istenhez fordul bizalommal. Így megmagyarázva, a kínvallató per más világításban jelentkezik, mondja *Fehr*: a kínvallatásnál a bíró az ördöggel viaskodik, sokkal hevesebben és dühösebben, mint a vádlottal. Az ördög minden ravaszságával és cselével megpróbálkozik, hogy túljárjon az ostoba ember eszén. Ezt a harcot tehát egyenlőtlen fegyverekkel vívták. De veszélyes is volt ez a harc, mert bíró és bakó gyógyíthatatlan kárát vallhatták testükben és lelkükben. A félelem, démonoktól való rettenetes félelem szülte a kínvallató pert. Ha ezt a pert szellemtörténeti mélységeiben derítjük fel, sokkal emberibbnek mutatkozik, mint eddig, állapítja meg *Fehr*.¹⁵⁰

Illés József (Az istenítéletekről. Angyal-mlékkönyv. 1933., 258. s köv. l.) az istenítéletek szerepét az igazságszolgáltatásban szintén a primitív lelki élet irányával hozza összefüggésbe és a hitben látja a lényegét, mely szerint az istenség tanúskodik az ember bűnössége vagy ártatlansága mellett.¹⁵¹ A primitív

¹⁵⁰ *Thurnwald* (Werden, Wandel und Gestaltung des Rechtes im Lichte der Völkerforschung 1934.) szintén „misztikus okozati összefüggésekről“ beszél a primitív népek istenítéleteit illetően.

¹⁵¹ Mint *Illés* József, úgy legújabbban *Thurnwald* 1834-ben megjelent id. művében szintén az orákulumból származtatja az istenítéleteket.

embernek nincs is más eszköze az igazság keresésére, mert a külső világ jelenségeinek összefüggéséről nincs elegendő tapasztalati tudása, a racionális bizonyítási módok nem állnak rendelkezésére. *Illés* nem elégszik meg a hittel, mint magyarázattal, hanem egyúttal racionális magyarázatát adja annak, hogyan alakulhatott ki az a hit, hogy vannak külső jelenségek, melyek a bűnösség vagy ártatlanság mellett szólnak. Ezt a magyarázatot a szuggesztióban találja, mely modern kísérletek szerint kimutathatólag alkalmas arra, hogy lelki, idegrendszerbeli behatás útján fiziológiai jelenségeket idézzon elő, sebeket és gyógyulásokat egyaránt. Az tehát, amit a primitív ember észlelt ismételtén, hogy t. i. az ártatlant a tűz megkímélte vagy gyógyulása gyors és teljes volt, az a szuggesztió hatása: az ártatlan ember éppen ebben a tudatban nyugodtan viselkedett, kisebb vagy semmilyen sérülést nem szenvedett és ebben a nyugodt lelkiállapotban könnyen gyógyult. A próbák egyéb eseteiben is meg volt az ártatlan ember nyugodt lelkiállapotának a kedvező hatása. De *Illés* racionális magyarázata is azt a lényegyet mutatja, hogy a próbák idejében a vádlott személye az, mely az igazság kiderítésének egyetlen eszköze. Nem a külső világ tényeinek alakulását keresik a vád tárgyává tett cselekmény tényállásában, hanem csak a vádlott személyéből, megbízhatóságából, feltételezett igazmondásából akarják megállapítani azt, mi történt. Ha külső tényeket kutatnak is (a próbák hatásának látható nyomait), ezek jelen tények, tehát nem a történeti valóságot mutatják a vád tárgyává tett cselekmény tekintetében, de nem is külső tényekből következtetnek a szellemi összefüggésre (a vádlott személye és a külső tények között), hanem a szellemi jelenségekből, a vádlott igazmondásából (amit a próba eredménye mutat) következtetnek a külső világ tényeinek multbeli alakulási módjára. Persze, hogy a vádlott igazat mond-e, azt megint külső tényekből állapítják meg, de annak az összefüggésnek, amit ezek a külső tények mutatnak, ismét szellemi alapja van: a hit, tehát nem a külső, hanem a belső, lelki tapasztalat, a misztikus tapasztalat. Tehát éppen megfordított a testi tárgynak, a dolognak a jelentősége, mint a racionális bizonyítás korában. Az átmenetet éppen az eskü mutatja, amikor az okiratok pusztá birtoka a döntő arra nézve, kit bocsát a bíró esküre, tekintet nélkül arra, hogy az okiratnak felolvasott,

tehát a bíró által elismert tartalma egyáltalában vonatkozik-e a vitás kérdésre (*Mayer-Homberg* i. m.). Az okirat mint dologi szerepel, de nem a tartalma a fontos, hanem a birtoklása. Ez mutatja a birtoklót különbnek, megbízhatóbbnak, szavahihe-
tőbbnek.

Aránylag talán túlsokat foglalkoztunk a középkori s általában a primitív per lényegével, mely a személyi jelleg túlnyomóságában áll, szemben a tárgyi, mondhatjuk dologi jelleggel, de a primitív felfogásnak ez a kifejtése nem volt fölösleges. Arra törekedtünk ezzel, hogy kidomborítsuk a mélyreható különbséget a modern és a primitív jogszolgáltatás közt, hogy rámutassunk ennek a különbségnek a lényegére. Ez a szembeállítás — mint reméljük — egészen szembeszökővé teszi a tárgyi — dologi — szemléleten alapuló modern per számára a tapasztalat döntő jelentőségét.

És ezzel ismét arra a pontra jutottunk el, ahonnan elindultunk. *Mill* okozatossági elméletéből nyomatékosan kiemeltük a tapasztalatnak, az empiriának alapvető jelentőségét, de egyúttal szóba hoztuk a *Mill* ellen irányuló kritikát is, mely szerint az ő elmélete belső ellentmondásban szenved, mert túlmegegy az empirián, lévén az összefüggés minden empirián túlmenő vonatkozás a jövőt illetően. Az, ami a lényege *Mill* teóriájának és a reá támaszkodó, ha rajta túl is menő jogi okozatossági elméleteknek, az a tapasztalat irányító jelentősége.¹⁵² Ennek a külső világ jelenségeire vonatkozó racionális tapasztalatnak pedig annyira nem lehet szerepe a büntetőjog dogmatikájában, amennyire nagy a szerepe a mai, a modern büntetőperben, mely annyira nem akarja korlátozni a tapasztalat értékesítésének lehetőségét, annyira nem akarja nehezíteni a racionális tapasztalat folytonos haladásának kiaknázását, hogy a bírót teljesen szabaddá teszi a tények megállapítása és a ténybeli méltatás tekintetében, jogi szabállyal — elvileg — nem köti ebben a vonatkozásban.¹⁵³

¹⁵² *Litten* szerint (Krit. Vierteljschr. 47. köt. 56.) a *conditio sine qua non* elméletében is vannak elemei az adekvát okozatossági szemléletnek, s inkább mennyiségi, mint minőségi különbség van a kettő között, s a határozatlanság a feltételi elméletben csak mennyiségileg kisebb, de ebben is megvan, mert hiszen a feltételi elmélet félúton megáll a generalizáló szemléletben.

¹⁵³ *Tesar*-nak az a tanítása, hogy nemcsak a *conditio sine qua non*

Az okozatosság tehát jogelőtti, tapasztalati probléma. Az okozatosság csak egy kész keret,¹⁵⁴ amire a jogi megítélés lép, de az okozatosság maga nem jogi szempont. Legalább is nem az anyagi jog szempontja, melynek tárgya a beszámítás, ha első-sorban csak az objektív beszámítás is, amely lényegében azt vizsgálja, egyáltalában emberi tett-e az, aminek jogi jelentőségéről van szó, továbbá, hogy annak a tette-e, akinek jogi felelősségét kutatjuk. Ebben a sztatikus helyzetben az okozatosság, azaz a reális történés lezárt, befejezett, kész valami, nem tény-probléma. Amikor már semmi sem történik, s a történés csak mint megítélendő valami, mint feladat jelentkezik, a történés-nek csak dinamikus szemlélete, szintetikus felfogása, egészként kezelése lehet csak helyénvaló. Ilyenkor már a történésnek egész lefolyása tisztán áll az ítélkező előtt, minden oldalról meg van világítva s dinamikus szemlélet nélkül megmerevült skéma maradna, s a reális történés, épen mert lezárt, befejezett, kész valami, nem lehet tovább is tényprobléma. Ilyen csak az eljárás dinamikus¹⁵⁵ keretében, ahol semmi sem kész a jog-erőig, ahol minden változik, minden alakul, minden problema-

értelmében vett okozatosság, de az okozatosság — naturalisztikus értelemben — egyáltalában nem jogi szempont, helyes annyiban, amennyiben a jog tudományáról van szó, még pedig nemcsak a *Sander*-féle *Rechtsverfahren* elméletének értelmében vett jogtudomány értelmében, hanem az uralkodó felfogás szerint tekintett jogi dogmatika értelmében is. Ellenben jelentősége van az okozatosság elvének a jogalkalmazásban.

¹⁵⁴ Az, amit *Heller* Erik (A magyar büntetőjog tankönyve. 1931. 129. l.) mond „A kauzalitási probléma megoldása” cím alatt, helyes abban az esetben, ha a jogalkalmazásra vonatkoztatjuk, nem a jogdogmatikára. *Heller* szerint ugyanis az okozatosság kérdésével a büntetőjognak azért kell foglalkoznia, mert meg kell határoznia azt a végső határt, amelyen belül egymásra következő eseményeknek konkrét láncolata emberi cselekményre visszavezethető: mindazok az események, amelyek ebbe a láncolatba beleesnek, jelentősek lehetnek, s az okozati láncolat csak azt az eseménysorozatot képviseli, amelyen belül a büntetőjogi felelősséget megállapító események egyáltalában elhelyezkedhetnek.

Az, amiben *Mezger* (Strafrecht. 1933., 144. l.) a feltételek egyértékűsége tanának érdemét látja, hogy t. i. élesen kipreparálta a büntetőjogi felelősség alsó határát, szintén csak abban az értelemben helyes, hogy megmutatta azt a szélső ténybeli határt, ameddig a jogalkalmazás mehet a tények felderítésében.

¹⁵⁵ *Elster* (Handwörterbuch d. Rechtswissenschaft) az adekvát okozatossági szemléletet azért helyesli, mert a dinamikát hangsúlyozza.

tikus, a reális ténylefolyás is. Ebben a folyton előrehaladó, folyton fejlődő mozgásban, amikor még csak egy-egy szelvénye világosodik meg fokonként a multnak, minden ténybeli jelenségnek jelentősége van, természetesen a törvényes tényálladék absztrakt keretei közt. Amíg tehát az életteljesség szempontja azt kívánja, hogy a jogi megítélés sztatikus állapotában már a ténymegállapítás készen legyen és ténykérdés már csak annyiban szerepelhessen, mint a jogi — elsősorban csak objektív — beszámításnak pusztá nyersanyaga, addig ugyanez az életteljesség szempontja az eljárás mozgó — főleg előkészítő — szakában a szemlélet sztatikáját teszi kötelezővé, az analizáló, pusztá feltételi összefüggést, vagyis a legszélső, leglazább kapcsolatot is figyelembevevő ideiglenes, előkészítő megítélést.

A perbeli — jogi — *megítélést* megelőzően tehát jelentősége van a pusztá feltételi szempontnak is,¹⁵⁶ hiszen addig nem is lehet egy bizonyos személy ellen eljárni, amíg legalább azt nem lehet kideríteni, hogy mint *conditio sine qua non*-nak van-e valamelyes köze a tényálladék szempontjából releváns eredményhez. Ez csak hipotézis a további tényfelderítés számára.¹⁵⁷ Ki-

¹⁵⁶ *Staffel* szerint (Zur Fortbildung der Lehre von der adäquaten Verursachung. Beiträge zur Erläuterung des Deutschen Rechts 1921. évf.) a feltételi és az adekvát elmélet vitája nem okozatossági vita, mert ilyennek semmi értelme. Amíg csak okozati összefüggést keresünk, nem felelősséget, csak egyféleképpen lehet gyakorlatilag eljárni. Mert igaz ugyan, hogy vannak oki vonatkozásokról olyan általános tételek is, amelyek nem valószínűségi, hanem bizonyossági ítéletek. Sőt az éppen az ideálja minden tudománynak, de legalább is a természettudományoknak, hogy ilyen általános tételekre jussanak. Azonban az ilyen törvények valójában csak arra való eszközök, hogy a tudományos magyarázat szükséglete eléggüljön ki, de nem a cselekvő élet szükségletei, a cselekvő életnek pedig mindig a feltételező körülmények egy részére korlátozott ismeretünknel fogva tapasztalati tételekre van szüksége arról, vajjon az általunk ismert rész az eredményt számbajövő mennyiségű esetben vonja-e maga után, kedvez-e ennek vagy sem. Ilyen tapasztalati tételekhez folyamodunk akkor is, amikor a *conditio sine qua non*-t keressük, ezért pontosabban azt kellene ilyenkor kérdezni, vajjon az illető tényre lehet-e alapítani egy másik tény valószínűségét.

¹⁵⁷ Ez az elfogadható magja *Kohler* ama megjegyzésének (Archiv. f. Strafr. u. Strafpr. 51. köt. 333. l.), hogy a tettes kortársainak szaktudományi ismeretei csak a perben jelentősek a tények kiderítése szempontjából, s ha bármilyen bölcsök is a tettes kortársai, a tettet csak az ő tudására nézve irányadó momentumok szerint lehet felelőssé tenni.

Az eljárás, különösen az előkészítő eljárás során még csak feltevés az

fejezetten azonban az eljárásban is ritkán kerül szóba a pusztá feltételi összefüggés kérdése. Amikor pedig szó esik róla, főleg szakértői vélemény fonálán esik szó, amelyet a bíró felülvizsgál és mérlegel ugyan, de amely lényegében mégis nagy-jelentőségű.

A tételes jog fejlődése világosan mutatja az okozatosság eljárásjogi jelentőségét. Régebben a büntetőtörvényekben az ölési bűncselekmények tekintetében részletes rendelkezések szóltak okozatossági kérdésekről a letalitás jelentőségének kifejezésre juttatásával.¹⁵⁸ Ma már az anyagi büntetőtörvények az ölés-

---

emberi cselekmény összefüggése a tényálladákszerű eredménnyel, de ennek a feltevésnek a körén belül az eset minden ténybeli részletét fel kell deríteni, még bizonyos mechanikus szkémának kell tekinteni a feltételezett tényállást, amelynek emberi vonatkozásait épen az eljárásnak a hivatása tisztázni. Ilyen beállításban minden nélkülözhetetlen feltételnek jelentősége lehet. V. ö. *Berolzheimer* álláspontjával (fentebb a 66. lap 56. jegyzetében).

¹⁵⁸ *Wlassics* (178. l.) némi korrekcióra szorul, amikor azt mondja, hogy a XIX. század elején még a törvényhozások okozatossági szabályokban bővelkedtek. A példaként felhozott — és mintául szolgáltat — 1813. évi bajor büntetőtörvény 148. cikke épen azt mondja ki, hogy a sebzés büntetőjogi értelemben való halálosságához csak az szükséges, hogy a halált az adott esetben hatóokként idézte elő, s a jogi megítélésre közömbös, vajjon az ilyen sebzést más esetekben már meggyógyították, vagy hogy az adott esetben idejekorán érkezett célszerű orvosi segély a halálos eredményt elháríthatta volna, hogy a sebzés a halálos eredményt közvetlenül, vagy csak az általa előidézett közbeeső ok útján idézte-e elő, vagy hogy végül a sebzés általában halálos-e vagy csak a sértett szervezetének sajátossága, vagy más véletlen körülmények idézték-e elő a halált. Ezeknek a körülményeknek csak abból a szempontból van jelentőségük, hogy nem lehet-e belőlük arra következtetni, hogy az ölés csak gondatlanságból történt, nevezetesen olyankor, ha az ölési célzatra nincs közvetlen bizonyíték. (Az 1822. évi bajor törvény már ezt a toldást elhagyta.) Az indokolás szerint abban az esetben, ha a törvény nem határozza meg, mit kell érteni a sebzés halálossága alatt, minden az orvos megítélésétől függne, akit pedig nem jogi szempontok irányítanak. Mindez azonban csak negatív okozatossági szabályt jelent. Ennyiben valóban bővelkednek a XIX. századbeli német partikuláris büntetőtörvénykönyvek okozatossági szabályokban, de nem abban az értelemben, mintha azt határoznák meg, milyen korlátozások alá esik az okozati összefüggés a büntetőjogi megítélésben. Érdekes, hogy az anyagi jognak ezek a negatív szabályai a magyar bűnvádi perrendtartásban (241., 242., 245. §.) mint pozitív eljárási szabályok térnek vissza, épúgy mint az osztrák Strafprozessordnungban. A Bp. indokolása (437. l.) nem mondja meg, hogy a sértés minőségére vonatkozó megállapítás célja az-e, hogy ténybeli alapot szolgáltatson az anyagi jogi megítélés különböző módjaira, csak

nél sem foglalkoznak okozatossági kérdésekkel, csak az eljárás jog utasítja az orvosszakértőt, hogy ölés gyanúja esetén

általánosságban utal arra, hogy ezek „a beszámítás szempontjából” fontos körülmények. Azt nem említi a Bp. indokolása, hogy mi a jelentősége a beszámításra nézve a szóbanlevő körülményeknek. *Liszt* (Vergleichende Darstellung ált. rész V. köt. 12. l.) a német partikuláris büntetőkódexek ilyen rendelkezéseit mintaszerűeknek tartja abból a szempontból, hogy világosan állást foglalnak a *conditio sine qua non* okozatossági elve mellett. Sem a német-birodalmi büntetőtörvénykönyv, sem a magyar Btk. nem tartalmaz már ilyen szabályokat.

A magyar bírói gyakorlat annyiban tulajdonít jelentőséget a beszámítás szempontjából a Bp. 241., 242. és 245. §-ában felsorolt körülményeknek, hogy a Btk. 306. §-ának alkalmazása esetében enyhítő körülménynek tekinti, ha a halált a sértett szervezetének egyéni sajátossága idézte elő (a koponyacsont szokatlan vékonysága: Büntetőjog Tára (Bjt.) 29. köt. 147. l.), vagy a sértett különös állapota (beteges és elaggott szervezete: Bjt. 33. köt. 27. l.; vesebaja, melynek végső kifejlődését a sérülés siettette: Bjt. 38. köt. 111. l.), vagy a sértéshez véletlenül hozzájárult, de mégis általa előidézett vagy belőle fejlődött ok (a sérülés folyamán beállott fertőzés: Bjt., 47. köt. 118. l.). A gyakorlat szerint közömbös a bűncselekmény megállapítására és minősítésére az, hogy a halált okozó testi sérítés megfelelő orvosi kezelés esetén — rövid idő alatt — meggyógyult volna (Jogi Hírlap 1927. évi 44. sz.).

A Bp. említett §-aiban még ma is az olasz és német közönséges büntetőjog tudományának felfogása kísért. *Schaffstein* Fr. (Die allgemeinen Lehren vom Verbrechen in ihrer Entwicklung durch die Wissenschaft des gemeinen Strafrechts. 1930. 490. s köv. l.) ismerteti azt a fejlődési folyamatot, mely a Carolina 147. cikkének mind kiterjesztőbb értelmezése irányában ment végbe. E cikk szerint olyankor, ha kétes, vajjon a halál a sérülés következménye-e, a seborvos véleménye irányadó, úgyszintén más olyan egyének tanúvallomása, akik tudnak róla, hogyan viselkedett az elhalt az eset után. Ez a rendelkezés *Schaffstein* szerint csak azt az elvet rejti magában, hogy a sérülés és a halál közt okozati összefüggésnek kell lennie. A tudomány és a gyakorlat azonban többet talált benne: azt követelte a homicidium megállapításához, hogy a sérülés halálos (*vulnus lethale*) legyen, vagyis egyetlen és közvetlen oka a halálnak, ne pusztá *causa superveniens*. A fejlődés csúcspontján már önmagában halálos és csak véletlenül halálos sérülések közt különböztetnek, s az előbbiek vagy *in abstracto* vagy csak egyénileg halálosak, míg a véletlenül halálos sérülések olyanok, amelyeknek halálossága nem a sérülés különös természetében vagy a sérült szervezetének sajátosságában, avagy különös állapotában leli alapját, hanem a sérülés után beálló egyéb körülményekben. Ha a tettes ezeket a körülményeket számításba vette, akkor a sérülést nem véletlenül, hanem egyénileg halálosnak tekintették. *Schaffstein*-nek ebből az ismeretéből meg lehet állapítani, hogy a német partikuláris törvényeknek említett „okozatossági” szabályai szembefordulást jelentettek a közönséges büntetőjog tudományának álláspontjával s ebből a szemszögből kétségtelenül megvolt

elsősorban arra a kérdésre adjon választ, mi volt a halál közvetlen oka, ezt mi idézte elő stb.¹⁵⁹⁻¹⁶⁰

Az okozatosság tehát eljárásjogi szempont, de az eljárás csak külső kerete e szempont érvényesülésének. Az esetek nagy többségében az okozatosság a jogon kívüleső szakszempont. Nem mintha kötné a jogalkalmazót, s nem mintha a jogalkalmazó nem dönthetné el tévesen az okozatosság kérdését, szemben a szakember álláspontjával. De ez természetes, mert a jog

az indokoltságuk, de a Bp. szóbanlevő rendelkezéseiről ezt nem lehet megállapítani. A Bp. megalkotásakor az okozatosság problémája már egészen más szakba jutott: ebben az időben már az okozatosság problémájának tudományos kialakulása bekövetkezett, mint *Schaffstein* (i. h.) megállapítja. Egyébként meg kell jegyeznünk, hogy *Glaser*-nek azok a fejtegetései, melyek a tiszta feltételi elmélet első formulázásaként jelentkeznek (l. fentebb 48. s köv. l.), szintén a közönséges büntetőjog álláspontjával fordulnak szembe, s így az okozatosság modern tanai és a közönséges büntetőjog közt *Glaser* a határjelző. (L. fentebb a 7. lap jegyzetét is.)

¹⁵⁹ Kivétel az 1930. évi olasz büntetőtörvénykönyv, melynek általános része kifejezetten állást foglal az okozatosság kérdésében. A 40. cikk kimondja, hogy senkit sem lehet büntetni a törvény szerint bűncselekménnyé minősülő tett miatt, ha a károsító vagy veszélyeztető eredmény, melytől a bűncselekménnyé minősítés függ, nem a tettes cselekvésének vagy mulasztásának következménye. Kimondja a 30. cikk azt is, hogy az eredmény meg nem akadályozása, ha a megakadályozás kötelesség, egy tekintet alá esik az eredmény előidézésével. A 41. cikk pedig, mely az „együttható okokról” szól, úgy rendelkezik, hogy nem zárja ki az okozati összefüggést a cselekvés, vagy a mulasztás és az eredmény közt az, ha olyan előző, vagy egyidejű, avagy követő okok hatnak közre, melyek függetlenek a tettes cselekvésétől vagy mulasztásától. Ugyane cikk szerint a követő okok akkor zárják ki az okozati összefüggést, ha egymagukban elegendők az eredmény előidézésére; ily esetben, ha a megelőzően elkövetett cselekvés vagy mulasztás egymagában is bűncselekményt alkot, az erre szabott büntetést kell alkalmazni.

Az olasz büntetőtörvénykönyvnek ezek a rendelkezései egyenes folytatásai a közönséges büntetőjog tudományában kifejlődött álláspontnak, mint *Schaffstein* (i. m. 52. l.) az 1889. évi olasz Btk. tekintetében megjegyzi.

¹⁶⁰ Az 1928. évi spanyol büntetőtörvénykönyv is tartalmaz okozatossági rendelkezést. A 31. cikk értelmében a büntetendő cselekményért való felelősség kiterjed minden olyan sérelemre vagy kárra, melvet a büntetendő cselekmény idézett elő, hacsak nem bizonyul be, hogy az ily eredményt a cselekvéstől független véletlen körülmény okozta.

V. ö. egyébként a régebbi nem-német jog tekintetében Kück G. munkájával: *Die Lehre vom Kausalzusammenhange im ausländischen Strafrecht*. 1911. *Strafrechtliche Abhandlungen* 137. füzet.

nem adhatja fel a maga önállóságát, s a jogerő bizonyos rezignációt követel mindenkitől, a szakembertől is, a társadalom békéje érdekében. Mindenkinek bele kell törödnie abba, hogy — mint *Schmitt* Carl mondja (*Gesetz und Urteil*): a bírói ítélet helyességének semmi más mértéke nem érvényesülhet, csak az, hogy egy másik bíró helyesnek tartja-e. De még az eljárásjognak sem igazi — csak negatív — témája az okozatosság, mert hiszen a szakértői bizonyítás is a szabad mérlegelés körébe tartozik, úgy hogy az eljárási jog csak fehér lapot nyújt át a bírónak az okozatosság megállapítása tekintetében.

A szakszempontra kiemelése lehetővé teszi, hogy állást foglaljunk abban a kérdésben, használható-e a jogász számára a *conditio sine qua non* elmélete, mint okozatossági — nem jogi — elmélet. Az okozatosság mint jogalkalmazási probléma tisztán gyakorlati mivoltában jelentkezik s ebben az összefüggésben eltörpülnek a feltételi és az adekvát okozatossági elméletek teoretikus különbségei. Mint *Staffel* (i. h. 410. s köv. l.) rámutatott, a *conditio sine qua non* felkutatása a legtöbbször alig egyéb valószínűségi ítéletnél, nem bizonyossági ítélet. És ha a feltételi elméletet nem is lehet elfogadni jogi elméletnek, mint jogalkalmazási elv az épen most említett korlátozással — szóhoz juthat olyankor, ha valamely speciális természettudomány okfogalma kerül alkalmazásra. Ebben a keretben harmónikusan hatnak *Radbruch* szavai, melyeknek legbelső értelmük az, hogy még a feltételek egyenlőségét hirdető elmélet sem igazi filozófiai okozatossági elmélet, hanem csak természettudományi. Amint ugyanis *Radbruch* mondja (84. l.), a kauzalitás lényege el van zárva előlünk s csak azokat az előzményeket tekintjük feltételeknek, amelyeket mechanikusan kauzálisaknak ismertünk fel s így az az elv, hogy minden dolognak az összes előzmények az okai, csak inger a kutatásra, de nem kész tudás. *Radbruch*-nak az a felfogása, hogy az okozatosság fogalmában az a követelmény lép értelmünk elé, hogy mutassuk ki, mint van összekapcsolva minden előző minden jövőbelivel egy mechanikus kötelék által, — *Radbruch*-nak ez a felfogása nem jogi természetű feladatra mutat rá, hanem természettudományi feladatra, melynek csak a jogalkalmazás körében van jelentősége, de ott

sem ebben a teoretikus — tudományfejlesztő — alakjában, hanem csak gyakorlati irányban.¹⁶¹

A kauzalitás legújabb irodalmában *Engisch* (*Die Kausalität als Merkmal der strafrechtlichen Tatbestände* 1931.) kimutatja, hogy a *conditio sine qua non* formulája csak indiciumot szolgáltat ahhoz, miben található voltaképpen az okozatosság. *Engisch* szerint tehát ez a formula nem kielégítő, hanem egy magatartást akkor lehet okozatosnak tekinteni egy bizonyos büntetőjogi tényálladékban elhatárolt eredmény szempontjából, ha ehhez a magatartáshoz, időbelileg követően, olyan változások csatlakoznak a külvilágban, melyek a szóbanlevő magatartással és egymásközt is egymásrakövetkezésükben (természeti) törvényszerűség szerint voltak egybekötve és amelyek a konkrét tényállásnak egy olyan alkotórészébe torkolltak, melyet a büntetőtörvény, mint eredményt jelöl meg. Ezt a formulát *Engisch* a törvényszerű feltétel formulájának nevezi, szemben a *conditio sine qua non* formulájával. Ez pedig nem egyéb, mint természettudományi álláspont. A jogalkalmazásban szerepe van a szigorú, kivételt nem tűrő természettudományi törvényszerűség mellett a kivételeket megengedő statisztikai törvényszerűségnek, sőt a pusztá tapasztalati összefüggésnek is, az empirikus egymásrakövetkezésnek, a bíró tapasztalati tudása szerint. De általánosságban mégis a természettudományi törvényszerűség az, aminek kétes esetekben döntő jelentősége lehet. Az okfogalom a jogászt nem mint jogi, nem is mint filozófiai, hanem mint egyfelől gyakorlati, másfelől természettudományi fogalom érdekli.¹⁶² Bár — mint

¹⁶¹ *Elster* szerint (i. h.) is a *conditio sine qua non* az a legszélesebb fogalom, amely nélkül okozati összefüggés egyáltalában nem állapítható meg jogi határozottsággal. Ha okozati összefüggést nem lehet megállapítani, semmi értelme sincs jogkérdések vizsgálatának. Ha azonban megvan az okozati összefüggés, ehhez még sok dinamikus természetű megfontolásnak kell járulnia mind ténybeli, mind értékelő tekintetben. Exakt bizonyítás sokszor nem lehetséges és be kell érni azzal, ha a bíró meggyőződése az okozati összefüggésről a valószínűség magas fokára támaszkodik. Az, hogy a dolgok rendszerinti folyása, a tapasztalt ember értelmes belátása, a normális viszonyok a dinamikához tartoznak s hogy kivételes feltételek mint különleges véletlenek a dinamikának legfeljebb igen csekély fokát jelentik, a jogalkalmazásnak régi alapelve, mondja *Elster*.

¹⁶² Erre a felfogásra nem illik rá *Wolter* kifogása, aki (i. h. 1926. évi 578. l.) szerint a legtöbb okozatossági elméletnek az a gyengéje, hogy a ter-

fentebb is szó volt róla — nagynevű természettudósok (*Mach, Kirchhoff, Hertz*) az okozatosság fogalmát mint elmosódottat^{162a} mellőzték (v. ö. *Bierling: Prinzipienlehre* III. 41. l.), mégsem lehet mondani, hogy a természettudományban az okozatosság fogalma ma már nem irányadó. (*Planck* berlini előadásában — *Kausalgesetz und Willensfreiheit* 1923. — függetlenül a természettudományi okozatosság tanát is a filozófiától). Elvileg úgy áll ugyan a dolog, hogy a természettudományi törvényszerű összefüggés tekintetében a bíró korrigálhatja a szakértőnek esetleg hiányos tudását, például a tettesnek kivételesen nagyobb és a bíróval közölt nomológiai tudása alapján, de a helyes elhatárolás szempontjából elméletileg azt kell kívánni, hogy a jogalkalmazó respektálja a természettudományt annak a tényleges összefüggésnek felkutatásánál, amely faktikus szubsztrátuma a jogi ítéleteknek. Mint *Zanger* (i. m.) nagyon találóan mondja, a bizonyítékok szabad mérlegelése nem bírói önkényt jelent, nemcsak negatív a jelentése, mint a bíró kötöttségének hiánya, hanem pozitív értelme is van: a bíró nem ugyan jogszabályhoz van kötve, de igenis kötve van a jogon kívül eső törvényszerűségekhez akkor, amikor tényt állapít meg. (Az ily törvényszerűség megismerése tekintetében azonban a bíró nincs kötve a tudomány képviselőinek álláspontjához, hanem ezeknél — teoretikus feltevés szerint — többet is tudhat: a szakemberek felfogását joga van megbírálni. Ez azonban nem változtat a tételen.) *Zimmerl* (*Aufbau des Strafrechtssystems* 1930., 48—50. l.) szerint is a társas közület legtöbbet tudó tagja irány-

---

mészettudományok irányában tájékozódik s már ezért ki van téve az „Als Ob“ rombolásának, holott a kriminalista nem elégedhetik meg azzal, hogy az ok mozgó test, mert a jogász a maga okfogalmára értékelést épít s nem alkalmazza okfogalmát a természeti világra (570. l.). *Wolter* szerint a jog számára épügy nincs jelentősége az okfikciónak, mint nincs a reális oknak sem: a jogtudomány nem akar semmit sem megmagyarázni, hanem csak értékelni akar (580. l.), s az adekvát okozatosság sem okozatosság, *Saueré* sem, elnevezése megtévesztő, a természeti szemléletből ered, arra vonatkozik, mikor lehet objektíve felelőssé tenni valakit, objektíve tekintett célra irányuló tevékenységéért. Ám *Wolternek* mindezek az ellenvetései csak a jogdogmatikai értelemben vett okozatossági felfogásra állanak.

^{162a} *Palágyi* Menyhért (*Az ismerettan alapvetése*. 1904., 251. l.) szerint „nevezetes körülmény, hogy épp a természettudósok, kiknek folyton dolguk volna vele (t. i. az oksági elvvel), beszélnek róla legkevesebbet“.

adó a cselekmény társadalomra káros voltának megítélésére.

Ennek az éremnek azonban másik lapja is van. A természettudós se erőszakolja rá a jogászra a maga felfogását, a maga észjárását olyan kérdésekben, amelyek specifikusan jogi természetűek. Ilyen az akaratszabadság kérdése. A természettudományi okozatosság elismerése nem jelentheti azt, hogy kötelező volna a jogászra is az akarat kauzális determináltságának elfogadása. A természettudományi törvényszerűség kutatásának kiindulópontja éppen az a módszeres eljárás, hogy a kutató elvonatkozik minden emberi szemponttól, önmagától is és csak az érzéki megfigyelés alá eső külső jelenségekre fordítja figyelmét. Ám ez akarat kérdése eminenter emberi probléma. Ezt valóban »antropomorfikusan« kell tekinteni. A jogász a teljes embert tartja szem előtt s nem köteles alávetni magát az absztraháló természettudomány módszerbeli előfeltételeinek.¹⁶³ *Suum cuique!*^{163a}

---

¹⁶³ Egyébként maga a természettudós *Planck* is hangsúlyozza, hogy az okozatosság törvényét nem lehet úgy tekinteni, mintha felmenthetne bennünket az erkölcsi felelősség alól olyan cselekmény tekintetében, amelyet el akarunk követni: az okság törvénye nem hat a jövő irányában.

^{163a} *Mayer* Hellmuth többször idézett munkájában (275. l.) idézi *Schiller* felszólítását „an die Naturforscher und Transzendentalphilosophen“:

Feindschaft sei zwischen euch, noch kommt das Bündnis zu frühe,
Wenn ihr im Suchen euch trennt, wird erst die Wahrheit erkannt.

Inhaltsangabe.

Die strafrechtliche Problematik der Verursachung.

An den Ergebnissen der lehrgeschichtlichen Entwicklung der Kausalitätstheorie in der Strafrechtswissenschaft wird aufgezeigt, dass die innere Dialektik des Kausalitätsproblems aus dem Bereiche der Rechtswissenschaft hinausweist. Das Kausalproblem in der Strafrechtswissenschaft erscheint ja überwiegend als Problem der mechanischen (empirischen, naturalistischen, positivistischen, rein logischen) Kausalität, und zwar in der Gestalt eines philosophischen Kausalbegriffes. Die Tragik des strafrechtlichen Kausalproblems liegt darin, dass dieses »philosophische« Kausalproblem einer bestimmten philosophischen Auffassung — der des Positivismus — entspricht, die ihrem Wesen nach von allem absieht, was menschlich ist, während das Recht den Menschen als geistiges Wesen zum Mittelpunkt hat. Die Anwendung der positivistischen Betrachtungsweise auf das Recht ist nur ein Einzelfall der Übertragung der positivistischen Methode auf die Geisteswissenschaften im XIX. Jahrhundert (Spranger, Welzel). Die Strafrechtswissenschaft hat sich verpflichtet gefühlt sich mit dem positivistischen Problem der Verursachung zu befassen, und zwar im Sinne des Positivismus, der nur eine mechanische Kausalität anerkennt. Eine naturalistische Auffassung ist aber für das Recht unannehmbar und unbrauchbar. Eine andere Seite der Tragik des Kausalproblems im Recht bildet der Umstand, dass eine nicht nur logische — metaphysische — Kausalauflfassung in der Gegenwart praktisch nicht ausreicht, weil die heutige Lebensauffassung in bezug auf das praktische Leben technisch, d. h. analytisch, rational, empirisch orientiert ist. Also: für die Rechtswissenschaft keine naturalistische, für die Rechtsanwendung keine metaphysische Kausalauflfassung! Den juristischen Bedürfnissen kann nur eine Kausalitätsauflfassung dienen, die für die Rechtsanwendung brauchbar

ist. So kann die besondere empirische Kausalitätsauffassung nicht abgetan werden, sie ist jedoch als *juristische* Anschauung unvollziehbar. Nicht das Recht ist es, was eine Kausalitätsauffassung auf Grund der Erfahrung fordert, sondern der konkrete Mensch, der das Recht anzuwenden hat und für den das Recht angewendet wird. Während jedoch im Bereiche der Rechtspraxis die empirische Auffassung herrscht, ist die eine derartige Kausalitätsauffassung ergänzende juristische Betrachtung als Theorie, als juristische Dogmatik nicht analytisch, sondern auf das Ganze gerichtet, hat den Menschen als Mittelpunkt. So ist die Dogmatik mit dem positivistischen Kausalbegriff zu verschonen, auf der anderen Seite hat jedoch die Theorie die Aufgabe, die Stelle aufzuweisen, die dem positivistischen, mechanischen Kausalismus im Bereiche des Rechts als Ganzes dennoch zukommt.

Der positivistische Kausalbegriff, als zeitgebunden, ist nicht der einzig mögliche Kausalbegriff, sondern nur einer der möglichen Kausalbegriffe, und zwar einer, der für die Rechtswissenschaft unbrauchbar, doch als zeitgebundene praktische Kausalbetrachtung für die Rechtspraxis — die Rechtsprechung — unentbehrlich ist. Die Kritik über die positivistische Kausaltheorie in der Rechtswissenschaft hat gewiss recht, doch ist damit nur eine Seite des Problems erledigt, die rechtsdogmatische, nicht zugleich die prozessuale. Dem geisteswissenschaftlichen — menschlichen — Gesichtspunkt trägt die Kritik genügend Rechnung, nicht aber dem geistesgeschichtlichen. Die aufbauende Reaktion gegen den positivistischen Kausalbegriff bietet nur Versuche der Geltendmachung der Ansprüche des menschlichen Gesichtspunktes, doch unter Beibehaltung der naturalistischen Grundauffassung, die in die Rechtsdogmatik nicht passt. In den individualisierenden Kausaltheorien wird die naturalistische Note noch übertrieben, die Bedingungen werden sozusagen verdinglicht (Birkmeyer u. a.). Die generalisierenden Theorien der adäquaten Verursachung vermeiden zwar diesen Fehler, doch dient die naturalistische Bedingungstheorie auch bei ihnen als Grundlage, auf der anderen Seite sind die Adäquitätstheorien keine Kausal- sondern im Wesen Verantwortungstheorien, was auch ihre Kritiker hervorheben, die auch die juristische Eigenschaft der Kausaltheorie in Abrede stellen.

Die Autonomie des Rechts gegenüber der naturalistischen Auffassung wird besonders in den Theorien verfochten, welche den qualitativen Unterschied der Ursache von den blossen Bedingungen lehren (Kohler, Krückmann, Binding). Noch weiter geht Sauer, der die juristische Betrachtungsweise der naturalistischen besonders scharf gegenüberstellt. Was Sauer darüber sagt, dass für die Rechtsordnung nur die Frage von Interesse ist, ob durch eine menschliche Handlung eine Verantwortung begründet wird, gilt nicht nur gegen die Bedingungstheorie, sondern auch gegen jede Kausaltheorie, die auf der Grundlage der Gleichwertigkeit der Bedingungen aufgebaut ist. So ist die Sauer'sche Auffassung keine Kausaltheorie mehr, und Sauer kann als Vorläufer der Theorie der objektiven Zurechnung angesehen werden. Was Sauer von dieser Theorie noch trennt, ist die Beibehaltung der Generalisierung, wenn auch nur in abgeschwächter Form.

Nach eingehender Darlegung der adäquaten und sonstigen Kausalitätstheorien nimmt Verf. die Theorien von Larenz und Honig als richtig an: die Theorie der objektiven Zurechnung, die von der adäquaten Theorie im Wesen darin abweicht, dass sie keine Kausalitätstheorie mehr sein will.

Was die Verursachungsfrage betrifft, so anerkennt Honig die Berechtigung der Bedingungstheorie, doch ohne den logischen Ort der Kausalitätsfrage zu bezeichnen.

Nach Ansicht des Verf. hat die Verursachungsfrage mit der Logik nichts zu tun. Die Frage der Verursachung muss von der Frage nach der objektiven Zurechnung bereits erledigt sein, die Kausalfrage kann also kein Proben der Rechtsdogmatik bilden, deren ausschliesslicher Gegenstand ausser der Tatbestandsmässigkeit nur die Zurechnung — objektive und subjektive Zurechnung — ist. Es kann aber keinem Zweifel unterliegen, dass die Kausalbeziehung doch nicht unerheblich sein darf in einem Rechtssystem, wo die Rechtsfolge der Strafe nicht an die blossen Gesinnung geknüpft wird, wo die Veränderungen der Aussenwelt für das Recht nicht gleichgültig sind.

Das Problem, welcher Zusammenhang zwischen der menschlichen Handlung und den Veränderungen der Aussenwelt besteht, ist ein historisches Problem, ein Problem der Geistesgeschichte. Eine andere ist die Auffassung darüber, wenn die empirische

Erfahrung für diesen Zusammenhang ausschlaggebend ist, als wenn die Zeit einen mystischen Zusammenhang zwischen der menschlichen Handlung und den Veränderungen der Aussenwelt sieht. Wie dem auch sei, ist die Auffassung der Zeit vom Geschehen nicht Frage der juristischen Theorie, sondern eine solche der Rechtsanwendung. Der Richter ist das Sprachrohr des Zeitgeistes in der Beurteilung der tatsächlichen Zusammenhänge. Ist aber die rationale Erfahrung der Wegweiser, so muss auch in der Rechtsanwendung das empirische Kausalproblem entscheidende Rolle führen.

Nach heutiger Auffassung ist es der empirische Kausalzusammenhang, der das vorjuristische — tatsächliche — Rohmaterial begrenzt, auf welches der Richter — nach gewissen weiteren Erwägungen — die Rechtsnorm anzuwenden hat. Dieser äusserste Rahmen kann nur nach ausserjuristischen Erwägungen gebildet werden, freilich innerhalb des gesetzlichen Tatbestandes, der dem Rechtsanwendenden die erste Orientierung darüber gibt, welches tatsächliche Rohmaterial zu sammeln sei für die rechtliche Beurteilung. Die Beschaffung des vorjuristischen — tatsächlichen — Rohmaterials *in concreto* erfolgt in den abstrakten Grenzen des gesetzlichen Tatbestandes, doch nicht nach juristischen Kriterien.

Da das geltende Recht keinen Anhaltspunkt für die gesetzliche Befolgung der einen oder anderen Kausalitätstheorie bietet, so hat die Beurteilung des Kausalzusammenhangs im Rahmen der konkreten Entscheidung zu erfolgen, entsprechend den besonderen Umständen des Einzelfalles. Und wenn auch diese konkrete Beurteilung ihre Prämissen hat, so sind diese nicht rechtlicher Natur, so dass die Aufsuchung dieser Prämissen nicht unmittelbar rechtsanwendende, auch keine rechtsentwickelnde Tätigkeit, vielmehr die Geltendmachung der »freien« tatsächlichen Würdigung seitens des Richters bildet.

Auch das freie Ermessen des Richters darf nicht willkürlich sein, es muss objektiv kontrollierbar, verständlich sein, es darf nicht rein subjektiv, singulär sein, sondern es muss allgemeingültig, beruhigend, richtunggebend für die Zukunft sein. Eine solche kann die richterliche Entscheidung nur sein, indem sie der Auffassung der zeitgenössischen Gesellschaft entspricht über den Zusammenhang der menschlichen Handlung mit den Erschei-

nungen der Aussenwelt. Darüber kann das Urteil der Zeit eine verschiedene sein. So kann auch die Art und Weise verschieden sein, wie der Richter die einzelnen Tatsachen vorjuristisch auffasst. Die moderne Auffassung ist eine andere, als die des Mittelalters.

Nachdem Verf. die hervorragende theoretische Bedeutung der richterlichen Beurteilung auch im Aufbau der einzelnen Kausalitätstheorien, insbesondere in der adäquaten Theorie aufgewiesen hat, so dass die Frage der Verursachung auch in der Theorie als eine praktische Frage, als eine Frage der Rechtsanwendung in die Erscheinung tritt, weist er des weiteren darauf hin, dass die unbezweifelbare Wichtigkeit des Gesichtspunktes der Kausalität in der heutigen Rechtsanwendung eigentlich den Gesichtspunkt der Erfahrung in den Vordergrund rückt. In einer Zeit, wo die praktische Orientierung vornehmlich mittels einer Erkenntnis der Aussenwelt, die durch die sinnliche Erfahrung vermittelt wird, erfolgt, ist es ganz natürlich, dass die äussere Erfahrung auch in bezug auf die Entscheidung des Rechtsstreites eine hohe Bedeutung hat. Den Höhenpunkt erreicht diese Lage heute, als die praktische Verwertung der Ergebnisse der angewandten Naturwissenschaften eine allgemeine Erscheinung des Alltags bildet. Ist das Interesse der Zeit vornehmlich wirtschaftstechnisch orientiert, so muss das auch in der Beurteilung der Strafsachen sich widerspiegeln. Die Tätigkeit des Richters erschöpft sich nicht in der Subsumtion der festgestellten Tatsachen unter das Gesetz, sondern er ordnet die Tatsachen vor der rechtlichen Subsumtion in jene vorjuristische Gedankenwelt ein, die dem Denken des Richters als Mitglied der Gesellschaft in einer bestimmten Zeit und an einem bestimmten Ort die Richtung gibt. In der modernen Zeit wertet der Richter auch die Tatsachen als Beweismaterial je nach dem sie in den allgemeinen Erfahrungsschatz der Zeit passen oder nicht (Fr. Stein).

Bevor das allgemeine Denken unter den Einfluss der rationalen Erfahrung gekommen war, war die vorjuristische Subsumtion der Beweismittel und der Tatsachen überhaupt eine andere. Nicht die rationale äussere Erfahrung, sondern mystische innere Erfahrung gab den Ausschlag in der Zeit der Gottesurteile: eine »mystische Kausalität«, die für die Entscheidung der Pro-

zesse ebenso als Realität galt (H. Fehr), wie in der modernen Zeit der Kausalzusammenhang gemäss der äusseren Erfahrung. Noch mehr als in der Beweiswürdigung, wirkt der Fortschritt der Erkenntnis der äusseren Tatsachen der Aussenwelt und der rationalen Zusammenhänge derselben in der vorjuristischen — soziologischen — Beurteilung der als bewiesen anerkannten Tatsachen. Der Richter wendet die ganze Erfahrungskennntnis der Gesellschaft an. In dieser Hinsicht bietet die eigene Erfahrung dem Richter einen immer schwächeren Stützpunkt, infolge stets wachsender Kompliziertheit der tatsächlichen Verhältnisse und der Entwurzelung des modernen Menschen (Zangger). So wächst immer mehr die Bedeutung der Fachwissenschaften, namentlich der angewandten Naturwissenschaften, deren Kausalitätsvorstellungen auch den Richter bei der tatsächlichen Würdigung immer mehr in ihren Bann ziehen. Doch hat das mit Rechtsdogmatik nichts zu tun, wie auf der anderen Seite auch die Naturwissenschaftler das rechtliche Denken zu gestalten nicht berufen sind.

Eine solche bewusste Hervorhebung dieser Unterscheidung zwischen dem rechtsdogmatischen und prozessualen Gesichtspunkt ist bisher in der juristischen Theorie unbekannt. Man hat zwar den Unterschied gefühlt, doch die empirische Anschauungsweise im Kampfe mit der juristischen gedacht. So wurde gegen die Bedingungstheorie geltend gemacht, sie wäre keine juristische, sondern philosophische bzw. naturwissenschaftliche Theorie. Demgegenüber will die adäquate Kausalität eine Kausalitätstheorie im juristischen Sinne sein, wogegen ihre Eigenschaft als ausschliessliche Verantwortungstheorie — keine Kausaltheorie — eingewendet wurde (Die Birkmeyer-Bindingsche ursprüngliche Theorie ist nur eine Abart der Bedingungstheorie). Nach dem neuesten Stand der Lehre — in der Theorie der objektiven Zurechnung — ist die Verursachungsfrage von der Rechtsfrage der Zurechnung unabhängig gemacht, doch ihr logischer Ort im System des Rechts nicht angegeben worden. Demgegenüber will Verf. die gleiche Berechtigung beider Beurteilungsweisen als juristischer Gesichtspunkte dartun, nur in verschiedenen Ebenen.

Auch das Problem der Begehungsdelikte durch Unterlassung kann nur unter Zugrundelegung der objektiven Zurechnungs-

theorie eine annehmbare Lösung erhalten; die naturalistischen Kausalitätstheorien sind dazu nicht imstande. Was aber nach Ansicht des Verf. einen wirklichen Fortschritt in dieser Hinsicht bringen kann, ist nicht diese bloss negative Feststellung und die Heranziehung der objektiven Zurechnung. Die *volle* Lösung des Unterlassungsproblems gibt auch die objektive Zurechnung nicht. Man bedarf einer Ergänzung, die ausserhalb der objektiven Zurechnung liegt. Auch bei den sog. unechten Unterlassungsdelikten kann die Frage nach der objektiven Zurechnung erst gestellt werden, nachdem die Frage der Tatbestandsmässigkeit des Verhaltens entschieden worden ist. Und das ist der Punkt, in dem die unechten Unterlassungsdelikte von anderen strafbaren Handlungen eine wesentliche Abweichung aufweisen. Der Tatbestand der eigentlichen Begehungsdelikte ist mehr oder minder anschaulich, was jedoch den Begehungsdelikten durch Unterlassung gänzlich fehlt. Bei den unechten Unterlassungsdelikten kann der Gedanke, dass die Unterlassung eines Menschen den Tod eines anderen zur Folge hatte, nur mit Hilfe einer Abstraktion gefasst werden.

Für die Rolle der Unanschaulichkeit und der Abstraktion ist der Umstand bezeichnend, dass die unechten Unterlassungsdelikte vorwiegend im Zusammenhang mit Maschinen praktisch werden pflegen, also auf einen Gebiet, wo die Bedeutung des sachlichen — unpersönlichen — Elements überragt. Anschaulich wird der Erfolg durch die Sache, die Maschine hervorgebracht. In der Welt der Maschine ist der Mensch, die Person mehr oder minder blosser Funktion der Sache, so dass der strafbare Erfolg als unpersönlich, unmenschlich in die Erscheinung tritt. Dazu, dass das Verhalten eines Untätigen in den Vorgang der Hervorbringung des Erfolges einbezogen werden kann, reicht die Kenntnis der anschaulichen Tatsachen nicht aus. Weisen ja doch diese für sich keinerlei menschliche, persönliche Mitwirkung auf! Es muss also unabhängig von den anschaulichen Tatsachen, auf Grund eines besonderen abstrakten Tatbestandes geprüft werden, ob die eine oder andere Person eine Beziehung zum äusseren Vorgang hatte, der zum Erfolg führte. Diese abstrakte Beziehung ist die Funktion, die einer bestimmten Person gehört und deren Nichtausübung dazu mit-

gewirkt hat, dass die anschaulichen Tatsachen eine Gestaltung annahmen, die im realen Erfolg zum Ausdruck gelangt.

Bei den Begehungsdelikten durch Unterlassung — die natürlich auch ausserhalb der modernen Technik möglich sind und tatsächlich vorkommen — ist es die Funktion, die die Auswahl der verantwortlichen Personen, die Auffindung des Täters möglich macht. Während der Täter der eigentlichen Begehungsdelikte ein jeder sein kann, ist als Täter eines Begehungsdeliktes durch Unterlassung nur der Vertreter einer Abstraktion, einer Funktion möglich. Auch Kohler nimmt die Funktion zur Grundlage bei der Lösung des Problems der unechten Unterlassungsdelikte, jedoch in Rahmen der Kausalitätsfrage, was nach Ansicht des Verf. gänzlich verfehlt ist, wenigstens auf dem Standpunkte der mechanischen Kausalitäts-Auffassung, die heute — wie erwähnt — praktisch unentbehrlich ist. Auch Binding hält daran fest, dass die Prüfung des konkreten Verhaltens bei den Begehungsdelikten durch Unterlassung nicht genügt; das Sollen bildet jedoch in dieser Hinsicht kein rechtliches — nur vorjuristisches — Sollen, da ja die Frage der Rechtswidrigkeit erst gestellt werden kann, nachdem die Frage der Tatbestandsmässigkeit und der objektiven Zurechnung bereits erledigt ist.*

---

* Das während der Drucklegung des vorliegenden Buches erschienene Hellmuth Mayer'sche Werk (Das Strafrecht des Deutschen Volkes) konnte im Texte nicht mehr berücksichtigt werden. Nur in den Fussnoten konnten Hinweise auf die wichtigsten einschlägigen Ausführungen nachgetragen werden.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

(A számok az oldalakat jelzik.)

- Abszolút feltételi elmélet** 68
Abszolúte megismerhetetlen feltételek 90, 94
Absztrakció 18, 22, 30, 40—42, 49, 66⁵⁶, 68, 73, 75, 76, 89⁷⁷, 92, 107, 142, 161, 161¹³², 163—166, 168, 177, 186, 198
Adekvancia, adekvát, adekvitás 8, 9, 12, 13, 14¹², 69, 69⁵⁹, 73, 74⁶⁴, 75—109, 117, 118, 130, 135—138, 146, 148, 150, 151, 154, 173, 174, 177, 189, 190¹⁵⁵, 191¹⁵⁶, 195, 196¹⁶²
Adjektivisztikus világ 44
Aetiológiai-kauzális világtörténet 179^{146b}
Akadályozása társadalmi gépezetnek 167
Akarat 23¹⁷, 44, 52, 56, 56⁵¹, 59, 80, 81, 86, 119—122, 127, 129, 133, 135, 138, 140—147, 154, 159, 198
Aktív erő 55
magatartás 133
Aktuális akarás 147
pszichikai élmény 152
tudás 147
Alakító erő 113
Alany 124, 142, 143, 145, 154, 161¹³², 164¹³⁸, 166, 166^{139a}, 168, 169, 169¹⁴², 177
Alanytalan szemlélet 177
Alap és következmény 33, 33²⁶, 40³⁷, 61
Alapja lehetőségi ítéletnek 97⁸³, 104
Alapkategória (jogtudományi gondolkodásé) 135
Alexander B. 38
- Alkalmasság eredmény előidézésére** 104
Alkalmazott gondolkodás 63
természettudományok 178
Alkalom 55
Alkotás 123
„Als Ob“ 44, 114—119, 196¹⁶²
Alsó határa büntetőjogi felelősségnek 190¹⁵⁴
Analízis 12, 71, 111, 141, 191
Angol-amerikai jogrend-szer 87
Angol büntetőper 183¹⁴⁸
Angyal Pál 57, 74, 149, 177
Animisztikus felfogás 56
Anonim eredmény 162, 162¹³⁵
okfogalom 30
Antecedens 56⁵¹, 60, 62, 63
Antropomorfizmus 30, 179^{146b}, 198
Antropológiai felfogás 39
Anyag mint ok 34
Anyagi jog 57
jogi szempont 190
A posteriori 38³⁴, 41
A priori 38, 39, 42, 43, 56, 64, 68, 125
Aristoteles 30, 30²², 34, 72, 114
Aszimptotikus fogalom 46
Asszociáció 37, 38, 40³⁷
Atipicitás 95, 98, 104
Atmoszféra 113
Autonómiaja jognak 123, 151, 195
Azonosság 39³⁶ (alanyé)
Állapot 54, 62, 116
Állapotváltozása dolgoknak 183
személyeknek 183
- Állattartó felelőssége** 102
Általában halálos sebzés 192¹⁵⁸
Általános alkalmasság eredmény előidézésére 104
érvény szabad belátás-nál 175
feltétel 77, 95
funkció 166¹⁴⁰, 167
jelentősége cselekvés-nek 88
jellegrű összefüggés 64, 102²⁰, 111
jellegrű premisszák 174
jogtan 139, 146, 152
kortapasztalat 178
lehetőség 95
megjelölés 90
segélynyújtási kötelesség 166¹⁴⁰
szabályszerűség 182¹⁴⁷
tapasztalati összefüggések 186
tapasztalati tétel 170
tapasztalati tudás 91, 185, 186
ténybeli összefüggés 181
tényismeret 185
tudás 84
viszonyok 101⁸⁸
Általánosan előmozdító körülmény 97, 99, 118, 137, 138
felismerhető feltételek 176
Általánosítás 30, 31, 64, 76, 89, 90, 95
Általánosításon alapuló prognózis 136
Általánosító szemlélet 95, 96, 131, 136, 137, 152
Ányos I. 32²³, 34²⁸
Átlagember 84, 118
tudása 175
Átlagos tudás 132

- Átlagos tudás (társadalmi) 176
 Átlagosat meghaladó tudás 132
 Átmeneti elméletek objektív beszámításhoz 110, 122—138
 Áttekinthetetlenség 164, 180
- Babits M.** 35³⁰
Bacon 87
Balás P. Elemér 150^{123a}, 169¹⁴²
Bar L. 7¹, 55, 79—87, 89⁷⁷, 125, 155¹²⁴
Bartók György 18¹⁵, 34²⁸, 37, 39³⁶
 Beavatkozási kötelesség 167
 Befolyásolás lehetősége 143
 Befolyásolása történésnek 126
 Beismerés 187
   angol büntetőperben 183¹⁴⁸
 Belátás 84, 150
 Beling 11⁶, 15¹³, 107
 „Belső“ oldala cselekménynek 141
 Belső összefüggés 62
   tapasztalat 188
   tény 170
 Benyomás 40, 41, 113
 Berner 7¹
 Berolzheimer 66⁵⁶, 145¹¹⁹, 155¹²⁴, 191¹⁵⁷
 Beszámítás 14¹², 52, 53, 87, 100⁸⁷, 123, 127, 129, 141—145, 162, 178, 190, 192¹⁵⁸. Lásd Objektív beszámítástis.
 Bierling 30, 147, 197
 Binder 10, 155¹²⁴
 Binding 13, 14, 64—67, 75, 119—122, 125, 126, 129, 140¹⁰⁹, 162¹³⁴, 163¹³⁶, 167—169, 170, 173
 Birkmeyer 13, 57, 59—61, 67, 74, 125
 Bíró 56⁵¹, 58⁵², 59⁵³, 69⁵⁰, 73⁶², 74, 76⁶⁶, 89, 94, 95, 98, 132, 138, 171, 172, 174—176, 178, 180, 183, 185, 192¹⁵⁸, 195—197
- Birtoklása okiratnak 189
 Bizonyítás, bizonyíték 60, 177, 178, 180, 183—185, 197
 Bizonyosság 83, 93, 130, 191¹⁵⁶, 195
 Bognár C. 18¹⁵, 28²¹, 29, 30, 33, 33²⁶, 37, 38³³, 38³⁴, 82⁷⁰
 Bonus paterfamilias 128
 Böhmer 157¹²⁷
 Brünneck 72⁶¹
 Buckle 20
 Buri 7¹, 12, 48⁴⁵, 50—53, 56⁵¹, 58⁵², 59⁵³, 60, 61, 65, 66, 72, 76, 94, 125
 Bűnösség 8, 10, 12, 24¹⁸, 52, 53, 53⁴⁸, 59, 60, 61, 68, 69, 69⁵⁹, 72, 78, 84—88, 90, 95—97, 100, 102, 102⁹⁰, 105—108, 111, 112, 114, 117, 122, 129—132, 139, 141, 144, 145, 151, 173¹⁴⁵, 174
 Büntetés 64, 102⁹⁰
 Büntetési előfeltétel 135—137
 Büntetőjogi értéktelenségi ítélet 133
   felelősség 106
   okfogalom 57, 60, 64
   reakció 102⁹⁰
   segédtudományok 173¹⁴⁵, 177¹⁴⁶
   szemlélet 68, 83, 84, 96
   történet 136
 Büntetőjogilag relevans feltétel 68, 69
 Büntetési okozatosság 122
 Bűnvádi perrendtartás 57
 Bürgi W. 76⁶⁶
- Carolina** 192¹⁵⁸
 Causa causae 113
 Causa remota 87
   superveniens 192¹⁵⁸
 Cél 10, 11, 34, 42, 46, 52, 64, 105, 106, 125—140, 142, 143, 147, 152, 154, 157, 159, 176, 179^{146b}, 182¹⁴⁷
 Célszerűség 123, 125
 Célvalósítás 142
 Célzat 106, 108
 Célzatos bűncselekmény 99, 99⁸⁴, 99⁸⁵, 100, 100⁸⁶, 106, 108
- Címzettje jogi parancsnak 148
 jogi tilalomnak 148
 Communis consensus 30
 Comta 19, 26
 Conditio sine qua non 13, 25¹⁹, 49, 59⁵³, 64, 67, 68, 71, 72, 75, 83, 100, 105, 117, 134, 136, 173, 189¹⁵², 189¹⁵³, 191¹⁵⁶, 192¹⁵⁸, 195, 196, 196¹⁶¹
 Culpa 60
   levissima 100⁸⁷
- Cselekmény 129, 132, 141, 142
 Cselekvés 42
   következményei 142
   mint eszköz 176
 Cselekvési szabadság 66, 159¹³⁰
 Cselekvésre érett akarat 120
 Cselekvő élet szükséglete 191¹⁵⁶
   én 142
 Csoda 62, 187
- Damnum corpori corpore datum** 164¹³⁷
 Dante 35³⁰
 Degré L. 59⁵³
 Demonológia 186
 Dernburg 164¹³⁷
 Deskriptív módszer 130, 132, 134¹⁰⁶
 Diesel E. 16
 Dinamika 63, 67, 69, 122, 125, 126, 190, 190¹⁵⁵, 190¹⁶¹
 Diskurzív gondolkodás 41
 Dogmatika (büntetőjogi) 8, 11, 139, 174, 189
 Dolgok dinamikus vonatkozása 67
   lényege 126
   megfigyelése a perben 183
   rendes menete 82
 Dolog függvénye 162
   mint ok 54
   sajátossága 55
 Dologi bizonyítás 182
   elem tulnyomósága 162¹³⁴
   elv a bizonyításban 181
   szemlélet 17, 44, 75, 183, 189

- Dologi tevékenység 42
 Dologias bizonyítékok 181
 feltétel 73
 Dolus 60
 Dominus causae 112, 113
 Döntő feltétel 73, 121
 Dualizmus 95
- E**bermayer 58³²
 Edvi Illés Károly 149¹²³
 Egész 46, 70, 121, 122,
 140—145, 182, 190
 Egészséges emberi érte-
 lem 80
 Egyedüli szerződés 121
 Egyenlősége feltételeknek
 57, 63, 66, 69
 Egyensúly 75, 113
 Egyensúlyt biztosító fel-
 tétel 73
 megbontó feltétel 73
 Egyetlen ok 192¹⁵⁸
 Egyén 84, 86, 90, 91, 96,
 124
 Egyénileg halálos sérülés
 192¹⁵⁸
 Egyénisége tettesnek 102⁹⁰
 Egyfajta eredmény 97, 99
 Egyformaság 44, 46, 86,
 126
 Egymásután 115
 Együttes okozás 121
 Egyűthető események 53,
 54, 76
 okok 194¹⁵⁹
 Ekvivalencia-elmélet 59⁵³
 Elembrietlenedés 176^{146b}
 Elégséges alap elve 39,
 43, 61, 64
 Elgondolhatósága ered-
 ménynek 89
 Elhallgatás 113
 Elhallgatott feltételek 76
 Elhatárolása okozatosság-
 nak 102
 Elháríthatatlan eredmény
 96
 Elhárító funkció 161¹³²
 Eljárási jog 57, 190, 192—
 195
 Eljárásjogi jelentőség 192,
 194, 195
 Ellenőrizhetősége szabad
 belátásnak 175
 Elmebeteg 129
 Előkészítő eljárás 173¹⁴⁵,
 191¹⁵⁷
 Előmozdítás 108
- Előmozdító feltétel 109, 121
 Előmozdító jellege cselek-
 vésnek 108
 Előre megállapított har-
 mónia 135
 Előrekepező ok 35
 Előreláthatóság 79—81, 84,
 86, 90, 91, 101, 129,
 142, 148, 150
 Előzmény 53—56, 56⁵¹, 62,
 63, 68, 72, 76, 195
 Első oki láncolat 108, 109
 Elster 94, 190¹⁵⁵, 196¹⁶¹
 Elszigetelés 70
 Elszigetelt magatartás 137
 sokféleség 138
 Ember 12, 16, 17, 29, 30,
 39, 40, 44, 56⁵¹, 59—61,
 63, 65, 66, 72, 73, 74⁶⁴,
 75, 78—81, 83, 84, 87—
 89, 92, 94, 96, 107, 111,
 113, 119—122, 125—
 127, 129, 133, 139—
 154, 162, 168, 179^{146b},
 181, 182, 190, 190¹⁵⁴,
 191¹⁵⁶, 191¹⁵⁷, 198
 Emberiség nomológiai tu-
 dása 91
 tapasztalati tudása 176
 Emelkedése lehetőségnek
 99, 100
 Emocionális gondolkodás
 42
 Emocionálisan értékelő
 gondolkodás 13¹⁰
 Empíria 12, 31, 32, 36—
 38, 38³⁴, 39, 40, 40³⁷, 42,
 43, 45, 98, 114, 180, 181,
 189, 196
 Energiaviszonyok 68⁵⁷
 Engisch 196
 Enyhítő körülmény 192¹⁵⁸
 Eredmény 15¹³, 48—53,
 53⁴⁸, 54, 58, 60—64, 66,
 68, 70, 72, 73, 75, 77,
 78, 80, 83, 89—92, 94—
 138, 145, 145¹³⁹, 146,
 147, 151, 154—191, 196
 Erkölc 59, 79, 102⁹⁰, 123—
 125, 198¹⁶³
 Erő 9, 34, 42, 44, 50—52,
 54, 55, 57, 62, 75, 113,
 114, 126, 133, 167, 170
 Események összefüggése
 61
 Eset generalizálása 77
 különleges alakulása 91
 Esetleges következmény 85
- Eskü középkori perben
 182, 188
 Eszköz 10, 11, 42, 176,
 182¹⁴⁷
 Etikai értékelés 102⁹⁰, 124,
 133
 Európai kauzális szellem
 179^{146b}
 Ex ante 9, 66, 89, 97⁸³,
 98, 100⁸⁷, 104, 132
 Exaktsága jogi törvények-
 nek 135¹⁰⁷
 Ex post 66, 89, 98, 104,
 139, 157
 Existencia elmélete 112
 Existenssé válás 68
 Extramentális valóság 20
- É**let 39³⁶, 79—81, 83, 84,
 87, 128, 130, 133, 175,
 191
 Élő köztapasztalat 181,
 185
 Én 142, 153
 Érdek 40, 85, 126
 Érdeklődés 116, 127
 Értelem 45, 153
 Értelemszerűen létesített
 eredmény 154
 Értelmes átlagember 84
 belátás 196¹⁶¹
 Értelmet tételező össze-
 függés 154
 Értelmi-intencionális tör-
 ténés 154
 Érthetőség 87
 Érvény 107
 Érték 21, 22, 46, 53—58,
 59⁵³, 63, 64, 100⁸⁷, 102⁹⁰,
 126—130, 132—134,
 138, 146, 152—154, 165,
 196¹⁶²
 Érzet 45, 70
 Érzéki benyomás 20, 40, 41
 észlelés 17, 19, 38, 40,
 59, 60, 70, 182
 észlelés a bizonyításban
 181
 megfigyelés 183, 184,
 198
 Érzésszerűség 71, 83
 Érzület 102⁹⁰, 171
 Észrevehető változás 83
 Észszerűség 79, 84, 85,
 102⁹⁰, 151¹²³
- Fajfogalom alkotása 76
 Fantázia 95

- Fayer L. 74, 149¹²³
 Fehr H. 186, 187
 Feladat alanyi jelentősége 168
 Felelős ok 129
 Felelősség 71, 8, 13, 14¹², 52, 58, 83—85, 91, 92, 95, 97, 101, 102, 102⁸⁹, 103, 104, 108, 109, 123—125, 127, 130, 131, 137, 144, 155¹³⁴, 168, 190, 191¹⁵⁶, 193¹⁶⁰
 Felismerhető körülmények 90, 92, 97
 Felismerhetőség 88, 90, 92, 97
 Felróhatóság 148
 Felszabadítása erőnek 167
 Feltevés 46
 Feltétel 9, 13, 13⁹, 14¹², 15, 28, 32²³, 33, 33²⁴, 42, 43, 47⁴, 48⁴⁵, 48—60, 62—66, 68—77, 80—83, 86, 89, 92—95, 96, 106, 107, 109, 110, 112—114, 114⁸⁵, 119¹⁰⁰, 121, 122, 125—127, 129, 131, 135, 146, 151, 152, 156, 158, 173, 174, 191, 195
 Feltétlenség 32
 Feltétlenül megismerhetetlen feltételek 90
 Fenomenológia 46
 Fenyegetés 127
 Ferri 24¹⁸
 Fetisizmus 38
 Félbeszakítása okozatoságnak 69⁵⁹, 85, 99, 118
 Figyelem iránya 53
 Figyelembe vehető feltétellel 97
 Figyelmen kívül hagyható feltételek 97
 Fikció 12, 33²⁴, 43, 44⁴¹, 100⁸⁷, 114—119, 155¹²⁴, 157, 158, 196¹⁶²
 Filozófia 9⁴, 13, 16, 26—47, 48, 56⁵¹, 60, 64, 66⁵⁵, 83, 113, 114
 Finális reláció 42
 Finkey F. 57, 74, 149, 177
 Fizika 10, 46
 Fizikai kényszer 159
 szervezet sajátosságai 97⁸³
 Fizikumok mint bizonyító eszközök 184
 Fogadás felelőssége 102
 Fogalmak kapcsolata 61
 Fogalmi apriorizmus 125
 Foka lehetőség emelkedésének 99
 Folyamat (okozatossági) 106
 Forgalomban megkívánt gondosság 128
 Forma mint ok 34, 35
 Formája megismerésnek 64, 67
 Formális állásfoglalása törvénynek 172
 Formális bűncselekmény 15¹³
 Formális elv 134
 kategória 40
 lehetőség 142, 143
 logika 142
 Formula 115, 117
 Főfeltétel 121
 Friedmann E. 48⁴⁵, 74, 149¹²³
 Fungibilis tényismeret 186
 Funkcionális egymásmellé rendelés 135¹⁰⁷
 függőség 21
 Funkció 17, 22, 38, 39, 57, 156¹²⁵, 161¹³², 161¹³³, 164, 166, 166^{139a}, 167—169, 169¹⁴², 170
 Függés 33²⁴, 38, 41
 Fürst L. 14¹²
 Galliner M. 145¹¹⁹
 Ganske 13¹⁰, 66⁵⁵, 69⁵⁹
 Garans 163¹³⁶, 168
 Gazdaság 123, 124
 Gazdaságtechnikai érdeklődés 178
 Gazdasági szervezet sajátosságai 97⁸³
 Generalizálás 13, 67, 73, 75—111, 126, 131, 132, 152, 169¹⁵², 175, 176
 Genus causae exemplaris 35
 Geyser 34, 35
 Gép 17, 23¹⁷, 30, 162, 167
 Glaser 7¹, 48—50, 192¹⁵⁸
 Goethe 16, 21¹⁶
 Gondatlanság 58⁵², 85, 86, 90, 91, 93, 144, 164, 192¹⁵⁸
 Gondolati bűnösség 100⁸⁶
 dolog 158
 összefüggés 61, 119
 Gondolkodás 43, 59
 logikai alapja 153
 rendje 153
 Gondolkodásbeli függés 34
 vonatkozás 67
 Gondolkodási forma 67
 funkció 43
 motívum 153
 törvény 82
 Gondolt viszony 114
 Gondosság 79
 Görög jog 164
 Grusch 170¹⁴³
 Gyakorlati élet felfogása 111, 177
 okfogalom 63, 125—129
 szempontok 11, 55, 57, 58, 63, 65, 74, 83, 84, 124, 126, 127
 tájékozódás 115
 tudomány 124
 Haladása racionális tapasztalatnak 189
 Halálössége sebzésnek 192¹⁵⁸
 Halált okozó testi sértés 57, 93
 Hartmann Eduárd 36, 41
 Erich 53⁴⁸, 73¹⁴⁵
 Hasznosság 39, 40, 43
 Hatalma akarathoz 143—145
 Hatályos jog 174
 jog értelmezése 102
 törvény 172, 173
 Határa felelősségnek 97
 jogi normaellenességnek 106
 Határfogalom 32²³
 Határidő eltelté 128
 Határozatlanság feltételi elméletben 152, 189
 Hatás 42, 44, 45, 59, 62, 65, 76, 95, 126, 127, 132, 183
 Hatás (társadalomellenes) 102⁹⁰
 Hatása akaratí tevékenységnek 140
 Hatékonyság 57, 61, 62, 65
 Hatékonyság pozitív feltételnek 170
 Hatóerő 112, 112⁹³, 113, 133
 Hatóképesség 62, 63, 126
 Ható ok 27, 34, 42, 48, 55, 56, 61, 62, 125, 192

- Ható rész-ok 62
Házasság megsemmisítése 128
Hegel 46⁴², 139—141, 143, 144
Hegeliánus büntetőjogászok 141
Heil F. 14¹³, 23¹⁷, 24¹⁸, 57, 59⁵³
Heller Erik 59⁵³, 99⁸⁵, 190¹⁵⁴
Helmer 89⁷⁷
Hely 132
Helytállás tettért 144
Hertz 197
Heurisztikus maxima 32²³
Hipotézis 22, 31, 38³³
tényösszefüggésről 191¹⁵⁷
Hippel 78⁶⁹
Hirschberg 152
Hit 164¹³⁷, 187, 188
Hobbes 28²¹
Homicidium 192¹⁵⁸
Homo oeconomicus 18
Honig 8, 77, 131, 139, 145—148, 151, 152, 158, 159, 171
Hopkins Claude C. 178^{146a}
Horn R. 14, 33²⁵, 41, 41³⁸, 42, 53⁴⁹, 61, 75, 114⁹⁴, 115⁹⁶, 119¹⁰⁰, 122—125, 140¹⁰⁹, 157¹²⁷, 158¹²⁸
Humanizmus 179^{146b}
Hume 30, 36³², 38, 39, 44
Huther 72⁸¹

Idealizmus 39
Ideák 35
Ideális átlagos ember 118
ember tudása 175
érvény 124
kibővítése okozati összefüggésnek 155¹²⁴
változás 126
Idegenmozgás 116, 117, 159¹³⁰
Ideiglenes funkció 168
Idő 39, 44, 45, 73, 83, 85, 93, 94, 98, 115, 129, 132
Időbeli egymásrakövetkezés 139, 17, 21, 26, 27, 31, 32, 33²⁴, 34, 36, 46, 62, 64, 115, 196
Igazmondás középkori perben 181
Igazságos felelősség 1, 103
Ihering 125
Illetékes szerv 135¹⁰⁷
Illés József 187, 188
Illés Károly (Edvi) 149¹²³
Impresszionizmus bizonyításban 181
Impresszió 40
Imputatio facti 177
juris 129
In abstracto halálos sérülés 192¹⁵⁸
Inadekvát feltételi lehetőség 104
Individualizáló elméletek 13, 57, 72⁶¹, 73—75, 77, 111, 126, 148, 149¹²³
Individualizálás 131, 152
Individuális mozzanat 67
Indok 56⁵¹
Indukció 30, 31, 32²³, 42, 43
Intellektuálisujjateremtése természetnek 179^{146b}
Intellektus 120, 121
Intencionalitás 152—154
Interferencia-elmélet 158
Intuicio 41
Intuitus originarius intellectus divini 35
Irányadó hatás 112
tudás 177
Irk Albert 15, 25¹⁹, 43³⁹, 173¹⁴⁵
Ismeretelmélet 66⁵⁵, 69, 125
Ismert feltételek 95, 97
Istenitéletek 179, 180, 186, 187
Istenség tanúskodása 187
Ítélet 38, 42, 61, 67, 97, 97⁸⁵, 98, 100⁸⁷, 135
Ítézőképesség 89
Izomérzet 56
Izomfeszülés 130, 132

Jelenség 41, 42, 45, 56⁵¹, 59, 65, 80, 82
Jelentés 153
Jellem 102⁹⁰
Joël 44
Jog autonómiája 123, 151
kauzális területe 128
Jogalkalmazás 9, 11, 12, 14, 78, 134, 135, 139, 171, 172, 173¹⁴⁵, 174, 176, 177¹⁴⁶, 178, 189¹⁵³, 190¹⁵⁴, 194, 195, 196¹⁶¹
feladatának elhatárolása 190¹⁵⁴
Jogalkotás 78
Jogállítás 183
Jogeljárás 135¹⁰⁷, 139
Jogellenesség 8, 107, 128, 130, 131, 141, 148, 150, 151, 157, 168—170
Jogellenességet kizáró okok 102⁹⁰
Jogelőtti értékelése bizonyítékoknak 181
minősítés 180
nyersanyag 172
probléma 174, 190
szubszumció 179
tényértelmezés 175—178
Jogerő 190, 195
Jogerzet 95, 100, 136, 137, 174
Jogfejlesztés 174
Jogi akaratképesség 120
beszámítás 123, 139
dogmatika 171, 172, 173¹⁴⁵, 174, 177, 177¹⁴⁶, 178, 181, 189, 189¹⁵³, 190¹⁵⁴, 196¹⁶²
eredmény 133
értelemben vett cselekményfogalom 130
értelemben vett eredményfogalom 130
értékegyenlőség 53⁴⁸, 66⁵⁵
értékelés 132, 141, 151
feltételösszefüggés 135
figyelembevehetőség elmélete 151
javak 128
jelentőségű hatások 128, 133
kötelesség 157
megítélése ténybeli anyagnak 172
monas 132
norma 105
normaellenesség adekvanciája 106
ok 129
okozatosság 124, 129, 150
parancs címzettje 148
reakció 96
relevancia 151
segédtudomány 132

- szemlélet 11, 12, 15, 47, 60, 67, 70, 72, 73, 77, 78, 81–84, 86, 88, 89, 96, 150
szubsumció 181
szubsumciója tényeknek 183
tilalom címzettje 148
Jogi valóság 138
Jogilag közömbös tett 141
Jogkérdés 196¹⁶¹
Jogonkívüli megfontolások 172
törvényszerűségek 197
Jogrend előre megállapított harmóniája 135
követelményei 146
Jogsértő jelleg 68
Jogszerű tett 141
Jogszerűség vizsgálata 130
jogtól idegen ok 120
Jogtudományi gondolkodásalap kategóriája 135
Jóslásszerű tudás 132
Jövő 18, 26, 31, 127, 132, 133, 136, 189, 198¹⁶³
Judikatura 138, 192¹⁵⁸
- K**ant 38, 39, 39⁸⁵, 39⁸⁶, 40, 43, 67, 68, 139, 145
Kategoría 10, 20–22, 34, 39, 40–43, 67
Kaufmann Félix 156¹²⁵
Kauzális egymásrakövetkezés 140, 141
érték 126
értékegyenlőség 65
értékítélet 129
gondolkodás 179^{146b}
ítélet 140
nézőpont 131
reláció 42
szemlélet 9, 11
szükségyszerűség 144
történés 102, 144
Kauzalitása akaratnak 140
Kauzalizmus szelleme 179^{146b}
Keletkezés 44, 45, 64
Keletkezés minősége 112
processzusai 120, 121
Kelsen 9⁴, 69, 142
Kettősség Traeger formulájában 97⁸³
Kezdő szak jogfejlődésnek 85
Kényszer 123, 159
Képzelet 132
- Képzet 100⁸⁶
Később bekövetkező feltétel 98
Kiküszöbölő eljárás 69–71
Kínvallatás 187
Kirchhoff 197
Kíróhatási elv 54
Kísérlet 114⁹⁵
Kísérő körülmények 57
Kissin 160¹⁸¹, 162¹³⁵, 164¹³⁸
Kiszámíthatóság 85, 117
Kiszámíthatósága eredménynek 147, 148
Kívánása eredménynek 145
Kívánság 80
Kivétel 196
Kivételes feltételek 196¹⁶¹
ontológiai tudás 98
Kizárólagos hatás 49, 57
ok 129
Kockázat 80
Kognitív kauzális gondolkodás 13¹⁰
Kohler 72, 111–114, 119, 122, 140¹⁰⁹, 166, 167, 191¹⁵⁷
Kohn B. 32²⁸
Kohn E. 145¹¹⁹
Kolmann 50¹⁶
Kondicionális szemlélet 43
Konkretizálás 104, 131, 147, 152
Konkrét bűnösség 102⁹⁰
ember cselekménye 148
eredmény 68, 92
feltétel 104
individualizáló elméletek 111
jogrend okfelfogása 182¹⁴⁷
kauzalitás 96
magatartás 168
megítélés 174
mellérendelés 137
összefüggés hiánya 168
szemlélet 54, 68, 75–78, 81, 89, 95, 96, 131, 152
tényállás 107, 152, 196
tényismeret 185
totalitás 141
történés 148
Konstelláció mulasztásnál 162¹⁸⁵
Korfelfogás 171, 172, 175, 176
Korff H. A. 179^{146b}
- Korlátozása feltétel fogalmának 106
feltételi elméletnek 106
okozati összefüggésnek 102⁹⁰, 105, 171
Korlátjai okkiválasztásnak 54, 55
Korlátlan lehetőségek mulasztásnál 162¹³⁵
Kornis Gy. 20, 34²⁷
Korok tapasztalati tudása 186
Kortársak szaktudományi ismeretei 191¹⁵⁷
Kölcsönös függés 70
Környezet 112⁹³
Környező világ 133
Köstlin 71
Kötelesség eredmény megakadályozására 157, 165¹³⁹
Következmény lehetősége 142
Következményei cselekvésnek 142
Követő okok 194¹⁵⁹
Közbeeső elemek tényálladátszerűsége 135–137
Közbeeső esemény 127, 132, 135–138
események generalizálása 132
ok 192¹⁵⁸
tagok tényálladátszerűsége 137
Közbelépés 113
Közbiztonság 84
Középelméletek (adekvát okozatosságnál) 95
Középkor 17, 180, 181
felfogása tényösszefüggésekről 175
lelkisége 181, 186
Középkori per 182, 183, 186, 188, 189
Közfelfogás tények összefüggéséről 172
Közismertség 95
Közkinccse tudománynak 175
Közlekedési eszközök 162
Köznyelv 60, 85
Közönséges büntetőjog tudománya 78⁶⁹, 194¹⁵⁹
Köztapasztalati tények 184
185
Közület ítélete 130

- Közület tudása 131
 Közveszélyesség 24¹⁸
 Közvetett észlelés perben 183
 Közvetlen észlelés perben 183
   feltétel 141¹¹¹
   kauzális ismeret 180
   ok 57, 192¹⁵⁸
   oka halálnak 194
 Kriegsmann 64, 68, 102⁹⁰, 158¹²⁹, 175, 176
 Kries 82, 88—92, 95—97, 102, 137
 Kriminalisztika 177⁴⁶
 Krückmann 33²⁴, 44⁴¹, 114—119, 122, 159¹³⁰
 Krug 7¹
 Kultúra 23, 133
 Kúria 56⁵¹, 57
 Küick 71, 194¹⁶⁰
 Külön jogi okozatosság 125
   szakutadás 186
 Különleges alakulása esetnek 91
   kapcsolódás 86, 91
 Különös tulajdonságok 104
 Külső hatás 124
   jelenségek 198
   jelenségek összefüggése 175, 188
   magatartás 130, 132
   oki folyamat 120
   összefüggés 172
   szükségyszerűség 144
   tapasztalat 180
   tapasztalat értékesítése 182
   tényösszefüggés 183
   történet 141
   világ 40, 80, 161, 181, 189, 196
   világ változása 171
 Kvalitatív különbség ok és feltétel közt 73
   okelméleti irányok 110, 111, 126
- L**ammasch 15, 53—58, 125
 Larenz 36⁴², 139—145
 Látás 164¹³⁷
 Láthatatlan összefüggések középkori perben 183
 Látszata erőnek 170
 Legbelátóbb ember 97, 98
 Leghatásosabb feltétel 73, 74, 74⁶⁴, 121
 Legjobb feltétel 121
- Legközelebbi feltétel 73
 „Legnagyobb bölcsesség” 103
 Legtapasztaltabb ember 98
 Leglevékenyebb feltétel 74⁶⁴
 Legtudósabb tagja közületnek 197
 Lehetőség 53, 56, 77, 81, 84, 88—90, 92—95, 97—99, 127, 142
 Lehetőség foka 104
 Lehetősége bűnösségnek 102⁹⁰
 Lehetőségi ítélet 104⁹¹
 Lehetséges következmény 142
 Lehetségesnek okozatossága 127
 Leírása tárgynak 130, 132, 134¹⁰⁶
 Lenki anormalitás 159
   állásfoglalás 78, 87, 100
   behatás 124
 Lenki magatartás 132
   mozzanatok 139
   tapasztalat 188
   tényezők 46
   történet 119
 Letalitás 192
 Lex lata 122, 172—174
 Lényeg 126, 127, 134¹⁰⁶
 Lényege kauzalitásnak 195
 Lényeges eredmény 127
   feltétel 54, 68
 Lényegszerű hatás 112
 Létezés 44, 73, 107, 115
 Létrehozó elem 112
 Lichtenberg 18
 Liepmann 8, 68, 69, 95—97, 99⁸⁴, 101—104, 114
 Liszt F. 50, 87⁷⁴, 152, 155¹²⁴, 173, 192¹⁵⁸
 Litten 68⁵⁷, 97⁸³, 100⁸⁶, 100⁸⁷, 104⁹¹, 172, 172¹⁴⁴, 174, 189¹⁵²
 Littré 20
 Lobe 58⁵²
 Locke 57
 Logika 11, 12, 33, 37, 47, 66⁵⁵, 89, 115, 119, 123, 125, 126, 130, 156
 Logikai alap 33²⁶, 61, 153
   elvek 30, 32²³, 33, 39
   értékegyenlőség 65
   forma 67
   okfogalom 61, 63, 65
- Logikai okozatossági elemét 59⁵³,
 összefüggés 65, 67
 szempont 75
 szükségyszerűség 61
 Lombroso 24¹⁸
 Losonczy István 170^{143a}
 Löffler 145¹¹⁹
 Luden 7¹
- M**ach 38, 197
 Magatartás 142—144
 Magánjog 124, 173
 Magánjogi véletlen felelősség 109
 Magánvaló dolog 41, 80
 Magától értetődő feltétel 80, 87
 Magyarázat 96
 Magyarázata történetnek 126
 Magyar bírói gyakorlat 192¹⁵⁸,
   Bp. 192¹⁵⁸
   Btk. 173, 192¹⁵⁸
   büntetőjogi irodalom 148—150
 Magyary Géza 182—184
 Mai jogalkalmazás 178
 Maier H. 42, 43
 Makarewicz 145¹¹⁹
 Marck 142
 Maritain 22, 23
 Marx 20
 Maschke 164
 Matematikai-fizikai kauzalitás 10, 13⁹, 29
 Matematikai természettudomány kulturális jelentősége 179^{146b}
 Matriális bűncselekmény 165¹³⁹
 Matriális jogellenesség 160¹³¹
 Mauthner Fr. 44
 Mayer Hellmuth 7¹, 8*, 12*, 48^{44a}, 58⁵², 139, 141^{112a}, 151^{123b}, 166^{139a}, 172^{143a}, 178^{146a}, 198^{163a}
 Mayer-Homberg 180, 182
 Mayer M. E. 73, 75, 147, 177
 Második okozati láncolat 108
 Mechanika 11—13, 17, 20, 22—24, 29, 30²², 45, 46, 111, 119, 126, 148, 150, 156¹²⁵, 157, 195

- Medicus Fr. 43⁴⁰,
 Megakadályozás lehető-
 sége 159
 Megengedett cselekmény
 84
 Megértés 133, 135, 138
 Megértő jogtudomány 139
 Megfelelő körülmény 118
 Megfigyelés 16, 17, 23,
 38, 40, 42, 112, 119
 modern perben 183
 Meghatározott okozó 114
 hatás 112
 Megismerés 115
 formája 40, 64
 kategóriája 73
 Megismerési alap 61
 Megismerhetetlen feltétel
 93, 94
 Megismerhetőség 118
 Megítélés mértéke 127
 Meglevő állapot 113
 Meglevő erő 113
 Megmagyarázás feladata
 196¹⁶²
 Megnemakadályozása
 eredménynek 55,
 155¹²⁴, 165¹³⁸, 166^{139a},
 168¹⁴¹, 194¹⁵⁹
 Megosztása szerzőségnek
 122
 Megzavarása egyensúly-
 nak 113
 Mellékkörülmények 67
 Mentés elmulasztása 168¹⁴¹
 Mennyiségi különbség ok
 és feltétel közt 72—
 110, 121, 189¹⁵²
 szempont 59
 vonatkozás 22, 72, 73,
 75
 Metafizika 12, 15, 27,
 33²⁴, 34, 36, 41, 45,
 67, 72, 80, 114, 118,
 126
 Mezger 131⁰, 141², 595³,
 736², 786⁹, 136¹⁰⁸, 151,
 157¹²⁶, 177¹⁴⁶, 190¹⁵⁴
 Méltányosság 93, 94, 174
 Mérhető feltétel 73
 Mértani igazság 26
 Mértéke generalizálásnak
 104
 gondatlanságnak 91
 lehetőségnek 92
 megítélésnek 127, 130
 Michelson 69⁵⁹
 Mihurko 107—109
- Mill. J. St. 17, 20, 26—
 33, 33²⁵, 41, 48, 50,
 50⁴⁷, 53, 56⁵¹, 59⁵³,
 61, 62, 65, 66⁵⁶, 68⁵⁷,
 69, 70, 72, 76⁶⁸, 80,
 111, 122, 125, 136, 189
 Milyensége eredménynek
 112
 Mindennapi ember gon-
 dolkodása 178^{146a}
 élet felfogása 83
 élet generalizáló szem-
 lélete 176
 Minősége keletkezésnek
 112
 Minőségi különbség ok és
 feltétel közt 73, 77,
 110—122, 126
 Mintát nyújtó ok 35
 Misztika 43, 67, 171, 179,
 180, 181, 187¹⁵⁰, 188
 Modern átlagember gon-
 dolkozása 178
 bíraskodás 180, 181
 bizonyítás 181, 184, 185
 felfogás tényösszefü-
 gésekről 175
 jogszolgáltatás dolo-
 giassága 189
 okozatossági tanok
 192¹⁵⁸
 per 183
 technika 162, 165
 Monadológiai elmélet 8,
 67, 68, 132, 160
 Monas (jogi) 132
 Motiváció 114, 129
 Motivum 56⁵¹, 153
 Mozgás 115—117, 119,
 121, 128, 196¹⁶²
 Módosítások Rümelin el-
 méletén 93
 Módszer 15, 52, 66
 Mulasztás 10, 14, 47⁴⁴,
 59, 104, 127—129, 132,
 133, 155—170
 Mult 88, 127, 133, 183—
 185
- Naív realizmus 41, 67, 69,
 124, 132, 134¹⁰⁶
 Naturalizmus 12, 15¹³, 20,
 24¹⁸, 46⁴², 48, 59⁵³,
 66⁶⁹, 86, 130, 132—
 138, 142, 155, 155¹²⁴,
 156, 181, 189¹⁵³, 196¹⁶²
 Negatív elem túlnyomó-
 sága 168
- feltétel 56⁵¹, 119, 121,
 168
 kauzális kapcsolat 128
 okozatossági szabályok
 192¹⁵⁸
 oldala akaratra 145
 Nélküözhetetlen feltétel
 68, 74, 88, 89, 97, 99,
 100, 191¹⁵⁷
 összefüggés 115
 Nélkülözhetetlenség szem-
 pontja 112, 115
 Nem-német irodalom 71
 Nem szemléletes tényál-
 ládek 164, 165
 Nemtevés okozatossága
 160¹³¹
 Nemtevés problémája 133
 Nemtörténés okozatos-
 sága 126, 127
 Nem tudatos gondatlan-
 ság 100⁸⁷
 Nem valódi mulasztás 155
 — 170
 Nem várt eredmény 81
 Német büntetőtörvény-
 könyv 192¹⁵⁸
 közönséges büntetőjog
 192¹⁵⁸
 partikuláris büntető-
 törvénykönyvek 173,
 192¹⁵⁸
 Nietzsche 43
 Norma 81, 128
 Normaellenesség 105
 Normális elvárhatóság 159
 ember 95
 folyamat 82, 130
 lefolyás 132
 ok 120
 viszonyok 196¹⁶¹
 Normatív ítélet tett érté-
 keléséről 144
 okozatosság 125, 128,
 129
 Normativitás 130
 Nomológiai tudás 81, 90,
 91, 98, 175
 Nulla poena sine lege
 166^{139a}
 Nyomozó per 186
 Nyugati kultúra natura-
 lizmusa 176^{146b}
 Nyugvó állapot 62, 133
 feltétel 62, 125
- Objektív beszámítás 9,
 11, 12, 13, 13¹⁰, 14, 57,

- 110, 111, 119⁹⁸, 122, 126, 130, 131, 139—170, 171, 174, 181, 191
 beszámítás nyersanyaga 181
 cél 140, 196¹⁶²
 elhatárolása feltételeknek 95
 értéktelenségi ítélet 130
 felelősség 131, 196¹⁶²
 fogalmazása adekvát oknak 94
 hatásosság 52
 jogellenesség 108, 114, 145, 150
 körülhatárolása felelősségnek 130
 lehetőség 77, 88, 89, 92, 97, 100, 143
 megismerhetőség 131, 132
 mérték 84, 176
 összefüggés 124
 prognózis 105, 106
 szempontok bűnösségnél 108
 tényállás 8
 utólagos prognózis 92—95
 valószínűség 98
 veszélyeztetés 106, 108
 Objektíve beszámítható okozatosság 143
 jogellenes eredmény 58
 meg nem engedett veszélyeztetés 108
 Objektívizmus 73⁶²
 Objektív jogi norma 105
 Oekónómiai történetfelfogás 20
 Okfikció 196¹⁶²
 Okirat 181, 188
 mint dolog 189
 Okirati bizonyítás a középkorban 180
 Okkutatás modern bizonyításban 184
 Okok többsége 67
 Okozatos mozgás 118
 nemtörténés 126
 Okozatossága mulasztásnak 155¹²⁴
 Okozatossági dogma 12*, 172^{143a}
 folyamat 106
 nézőpont 129
 szabály spanyol Btk.-ben 194¹⁶⁰
 szabályok 192
 szabályok eljárási törvényben 192¹⁵⁸
 szabályok olasz Btk.-ben 194¹⁵⁹
 szükséglet 116, 117
 Okozási célzat 121
 Okozó 114, 115
 mozgása 116, 117
 Olasz büntetőtörvénykönyv 194¹⁵⁹
 közönséges büntetőjog 192¹⁵⁸
 Ontológia 152
 Ontológiai okfogalom 126
 tudás 91, 98, 176
 Orákulum 187¹⁵¹
 Organikus természet 114, 119
 Orgánum-aktus 136
 -komponens 137
 Orvosi megítélés 192¹⁵⁸
 segély 192¹⁵⁸
 Orvosszakértő 93
 Oszthatatlansága eredménynek 50, 60
 Osztrák büntetőperrendtartás 192¹⁵⁸
 Ókor 30²²
 Óvó rendszabály 80
 Ölési célzat 192¹⁵⁸
 Önállósága jognak 195
 Önkény 175
 Önkényes kiemelése feltételnek 80
 magatartás 152
 mozdulat 56
 Önkényes szemlélet 116
 Önkifejezés 140
 Önmagában halálos sérülés 192¹⁵⁸
 Önmeghatározása alanyának 154
 Öntudat 39³⁶, 44
 Összecserélése oknak és feltételnek 124
 Összefüggés 115, 118, 129, 189
 Összefüggés elve 33
 Összehasonlítás köztapasztalati ténnyel 184
 Összeség tudása 84
 Összesége előzményeknek 195
 feltételeknek 60—63
 Összhatás 51, 52
 Összok 27, 28, 30, 32²³, 50, 51, 54, 57, 60, 63, 65, 76
 Ösztönös cselekvés 46
 Örölyre állítás 165¹³⁹, 167
 Palágyi Menyhért 383⁴, 197^{162a}
 Parancs 87, 96
 Passzív előfeltétel 125
 erő 55
 magatartás 133
 mozgás 116
 Patológikus összefüggés 82
 Pauler Ákos 32²³, 33, 39
 Perbeli jogállítás 182
 megítélés 191
 Planck M. 37, 40, 197, 198¹⁶³
 Platon 35
 Plósz Sándor 184
 Pomp 53⁴⁸
 Pontatlan tudás 90
 Post hoc 33²⁴, 118
 Posztulátum 41
 Potenciális bűnösség 102⁹⁰
 hatóképesség 147
 Pozíció társadalom egészében 167
 Pozitív cselekvés 164¹³⁸, 165¹³⁹, 168, 169¹⁴²
 cselekvés mulasztásnál 157
 feltétel 56⁵¹, 119, 121, 170
 főfeltétel 121
 jelentősége feltételnek 74
 jog 107
 jogi okfogalom 83
 jogi tapasztalat 136
 jogtudomány 136
 kauzális kapcsolat 128
 Pozitívizmus 10, 15, 16—25, 26—33, 36, 40, 40³⁷, 46—59, 64, 72, 79, 107, 155¹²⁴, 156, 157
 Praeterintentionalis eredmény 91, 99, 99⁸⁵, 100
 Pragmatizmus 40
 Praktikus okfogalom 63
 Praktikus okozatosságitan 101⁸⁸, 126, 129, 157
 Praxis (bírói) 138
 Prelogikus fázis 179^{146b}
 Premissa tények értelmezéséhez 179

- Premisszái konkrét megítélésnek 174
 Primitív gondolkodás 43, 8270, 164
   lelkiélet 187
   per 189
 Prognózis 92—95, 105, 136, 137
 Propter hoc 3324, 118
 Proxima causa 87
 Pszichofizikai oksor 6655
 Pszichológia 3632, 79, 85, 90, 126, 127, 142
 Pusztá tapasztalati összefüggés 196
- Quasi-teremtő aktus 141**
- Racionális bizonyítási módok 188**
   felfogás 12, 38, 3834
   korirányzat 178146a
   magyarázata istenítéletnek 188
   okozati összefüggés 180
   szerzőség 113
   tapasztalat 171, 172, 179, 182—184, 186
   tapasztalat összefüggései 182
- Radbruch 76, 7668, 77, 90, 91, 94, 95, 100, 164137, 176, 195
- Reakció a jog eszközeivel 96
   (büntetőjogi) 10290
- Realisztikus metafizika 134106
- Realitás 34, 41—43, 45, 127, 142, 153, 196162
- Realizmus 114
- Reális alap 34, 43, függés 42
   kauzalitás 41—43, 45
   lehetőség 142
   ok 196162
   történés értelme 153
   viszonyok 127
- Reflektálatlan szemlélet 164
- Reflektálatlanság közép-kori perben 182
- Reflexió 84
- Reflexív elszigetelés 70
- Regressus in infinitum 3223, 61, 84
- Reichsgericht 5852, 5953, 6959, 7362
- Reinach 141111, 173145
- Rejtőzködő cselekvés 168
- Relativitás 116, 172, 182147, 186
- Reláció 42, 43, 137
- Relevancia 70, 77, 97, 157, 177, 191
- Remény 10086
- Remota causa 87
- Rend 3530, 36
- Rendes kereskedő 128
- Rendestől eltérő lefolyás 85
- Rendkívüli esemény 85
   kapcsolódás 96
   testi alkat 85
   történés 96
- Rendszerinti egymásra következés 98
   feltétel 80
   lefolyás 81, 85, 196161
- Reprodukálható összefüggés 64
- Régebbi nem-német jog 194160
- Részesség 61, 11495
- Részleges figyelembevétele feltételeknek 76
- Részek 62, 121, 124
- Roeder 138, 3428, 37—39, 3935, 4037, 4340, 46
- Rohland 63, 7464, 10188, 122, 125—129, 140110, 156, 157, 157127
- Rosenberg 5852
- Rümelin 92—95, 97, 98, 102, 176
- Saját tett 142, 144, 154**
- Sajtójog 169142
- Sander Fr. 69, 135107
- Sauer 8, 9, 11, 14, 15, 47, 5348, 66—68, 122, 129—134, 136, 140109, 151, 159130, 160, 160131, 196162
- Sawicki 3631
- Schaffstein 71, 7668, 7869, 157127, 192158, 194159
- Schiller 198163a
- Schmidt Eberhard 152
- Schmitt C. 195
- Scholasztika okfogalma 25
- Schopenhauer 1815, 3935, 67
- Schurkenparagraph 162135
- Schütze 1412
- Schwarz 157127
- Sebzés halálössége 192158
- Segédtudomány (büntetőjogi) 132, 173145, 177146
- Segélynyújtási köteleesség 166140
- Sértett szervezetének sajátossága 192158
- Sérülés után beálló körülmény 192158
- Sigwart 91, 61, 157
- Sorseszme 44, 45
- Spann O. 138, 45, 46, 4642, 143117
- Spanyol Btk. 166140, 194160
- Speciális cselekvési köteleesség 168141
   okfogalmak 40, 63, 195
- Spengler O. 44, 45
- Spencer 20, 23
- Spranger 11, 21, 22, 46
- Stabilis állapot 62
- Staffel 191156
- Stammmler 10, 139, 2418, 173, 182147
- Statisztikai módszer 8977
- Statisztikai szabályszerűség 196
- Stein Fr. 175, 178, 185, 186
- Súlyosabb eredmény adekvanciája 107
   eredmény minősítő jellege 5348, 91, 144, 145199
   eredmény szerint minősülő bűncselekmények 107
- Szabad akarat 59, 127—129, 133, 140, 142, 143, 198**
   alkotás 123
   belátás 74, 171, 172, 174, 175
- Szabadság 140, 143
   mint jogi elv 123
- Szabályszerű egymásrakövetkezés 31, 32, 34
   következmények 82
   lefolyás 80—82, 87
- Szabályszerűség 139, 82, 83, 98, 182147
- Szakértő 175, 176, 181, 192, 194, 195, 197
- Szakszzerű tudás 84
- Szaktudomány köztudata 175
- Szaktudományi okfogalmak 37, 40, 64, 70, 96, 136, 181

- Szaktudás perbeli jelen-
 tősége 191¹⁵⁷,
 Szavahihetőség 189
 Számbavehetőség 82, 83,
 85, 93, 96—104, 114,
 115, 130, 191¹⁵⁶
 Számítás 79, 88, 93
 Számításon kívül eső fel-
 tétel 93
 Számok törvényei 26
 Számszerű viszony 99
 Szándék 86, 95, 99, 99⁸⁴,
 100, 106, 144, 145
 Szándéktól át nem fogott
 eredmény 100
 Szellemi jelenségek kö-
 zépkori perben 188
 kauzalitás 126
 tényezők 42
 tudományok 11, 13⁸,
 16—25, 46, 119, 120
 Szellemtörténeti magyará-
 zata középkori bírás-
 kodásnak 186
 Személy 140
 Személyek megfigyelése
 perben 183¹⁴⁹
 Személyes garans 168
 szerző 120
 Személyi elv bizonyítás-
 ban 181
 elv középkori perben
 182, 188, 189
 középpont 154
 szemlélet 17, 183
 tulajdonságok közép-
 kori perben 183
 Személyiség 17, 119, 120,
 143
 Szemle (bírói) 181, 185
 Szemléletesség 161, 162,
 164, 164¹³⁷, 165, 168,
 169¹⁴², 170
 Szemmel látható okozati
 összefüggés 164¹³⁷
 Szenzualizmus 44, 70
 Szerzői akarat 122
 Szerzőség 113, 114, 119—
 122, 143, 168
 megosztása 122
 Szélső határa felelősség-
 nek 97
 Szigorú törvényszerűség
 196
 Szimbólum 45
 Szintétikus egység 141
 felfogás 190
 gondolkodás 164
 Szintétikus okfelfogás 12,
 111
 Szociális jelentőség 96
 Szociológia 94, 19, 66,
 130, 132, 133, 158
 Szociológiai szubszumció
 179
 tényminősítés 180
 Szokatlan körülmények 81
 Szokás 36, 37, 40³⁷, 82⁷⁰
 Szokásos eredmény 132
 gondosság 79
 Sztatikus szemlélet 190,
 191
 Szubjektív adekvát elmé-
 let 137
 beszámítás 144, 145
 cél 108
 észrevevés 41
 felelősség 130, 131
 idealizmus 42
 jogellenesség 144
 jogi beszámítás 174
 okelmélet 111
 okozatosság 124
 prognózis 106
 szemlélet 52, 54, 55,
 88, 89, 94, 100, 102⁹⁰,
 116, 126, 129
 Szubjektív veszélyeztetés
 108
 Szubsztantivikus világ 44
 Szuggesztió 188
 Szukcesszió 42, 64, 70,
 71
 Szukcessziv mellérende-
 lés feltételi sajátossága
 135
 Szükségesség 146
 Szükségszerűség 36, 42,
 48, 54, 56, 61, 62, 64,
 76, 81, 94, 96, 123,
 124, 126, 179^{146b}
 Tagszerű kapcsolat 46
 Taine 16, 20
 Tanú elfogulatlansága 182
 idegenvolta 182
 mint fizikum 184
 szavahihetősége 182
 Tanúbizonyítás 183, 185
 Tanúvallomás 181
 Tapasztalat 11, 12, 15, 17,
 21, 26, 27, 30—32, 33²⁴,
 34, 36³¹, 39, 41—43,
 45, 46, 63, 64, 69, 70,
 75, 77, 83, 87, 91, 92,
 97, 98, 101, 107, 112,
 117, 119, 120, 128, 136,
 176, 178, 180, 181, 185,
 189, 190
 Tapasztalati jogtudomány
 139
 tételek 186, 191¹⁵⁶
 tudás 188
 tudományok ered-
 ményei 177¹⁴⁶
 Tarnowski 69⁵⁹, 88
 Tartalma okiratnak 189
 Tartalmi összetartozás
 138
 Tárgyi bizonyítás 182
 meghatározottság 153
 megítélés bizonyításban
 181
 Társadalmi átlagos tudás
 176
 értékesége cselek-
 ménynek 108
 érzület hiánya 165¹³⁹
 gépezet 167
 rend 167
 tényezői történésnek 167
 tudományok 46
 Társadalomellenes érzület
 102⁹⁰, 165¹³⁹
 tendencia 102⁹⁰
 Társadalomellenesség
 102⁹⁰, 103
 Társadalomtudomány 19
 Társas kapcsolatok 79
 Technika 15, 17, 18, 23,
 45, 162
 Teleológia 9—11, 30²², 45,
 46, 70, 116, 122, 123,
 125, 128, 130, 132, 142,
 145, 147, 152, 154
 Teleológikus egész 140,
 145
 egyesítő eljárás 70
 -finális világszerkezet
 179^{146b}
 gondolkodás 179^{246b}
 ítélet 140, 141, 143
 okozatosság 125
 Teljes értékű ok 129
 individualizálás 131
 konkretizálás 147, 152
 Tendencia 9
 Teoretikus okozati össze-
 függés 71
 Természet 100⁸⁷, 113, 114,
 123, 129, 143
 Természetes okfelfogás 86
 tevés 132
 Természeti erő 42, 49,

- 56⁵¹, 59, 62, 80, 113, 120, 121, 128
 esemény 129
 értelemben vett cselekvés 130
 jelenség 26, 42, 45, 83, 147
 kauzalitás 66
 ok 27
 okozatosság 128, 130, 135
 összefüggés 41, 69, 81
 szemlélet 158, 196¹⁶²
 tényezői történésnek 167
 törvény 52, 90
 törvényszerűség 20, 81, 117, 128, 196
 Természettudomány 9¹, 10, 11, 13⁹, 15—23, 24¹⁸, 25¹⁹, 30²², 38³³, 43, 45, 66, 66⁵⁶, 69, 98, 133, 136, 140, 142, 155, 181, 191¹⁵⁶, 195, 196, 196¹⁶², 197, 197^{162a}, 198
 Terminológia tisztasága 53, 57
 Tervszerűség 143
 Tesar 69—71, 122, 130¹⁰⁸, 133—138, 139, 141¹¹², 161¹³², 170¹⁴³, 189¹⁵³
 Testmozdulat 130
 Tett 140—142, 144, 145
 Tettes 91, 95, 97, 98, 102⁹⁰, 104, 132, 161¹³²
 166¹⁴⁰, 170, 175, 176
 Tevékenyvé válás lehetsége 159
 Tevékenység 62
 Tevés 132, 133, 142, 159
 Tény 69
 Tényálladék 64, 83, 102⁹⁰, 121, 122, 132, 172^{143a}, 181
 alanyi vonatkozása 160¹³¹, 161¹³², 164¹³⁸
 Tényálladékhöz csatlakozó eredmény 106
 Tényálladékhöz nem tartozó eredmény 53⁴⁸, 99
 Tényálladékszerű mulasztás 159, 160¹³¹, 161¹³³, 164¹³⁸, 165
 Tényálladékszerűség 131, 136, 137, 148, 151, 152, 156¹²⁵, 160, 166^{139a}, 168, 170
 (közbeeső tagoké) 137
 Tényállít és jogállít 183
 Ténybeli beszámítás 129, 139
 elem jogellenességben 130
 helyzet mint funkció 169
 következtetés 183, 185
 méltatás 177
 méltatás szabadsága 189
 nyersanyag 172
 szubszumció 185
 vonatkozás 67
 Tények összefüggése 52, 61
 Tényekből vont következtetés 185
 Tényértelmezés 175
 Tényfelderítési hipotézis 191
 Tényítélet 11, 177, 185
 Ténykérdés 177, 191
 Tényleges életviszonyok 175
 összefüggés 197
 tapasztalati anyag 181
 változás 130
 viszonyok és tettesség 161¹³²
 Ténylegesség 130
 Ténymegállapítás 191, 197
 Tényösszefüggés 123
 Tényprobléma 190
 Tényszemlélet modern perben 184
 Tér 39, 44, 45, 73, 93, 94
 törvényei 26
 Tételes büntetőtörvény 173¹⁴⁵
 jog 101, 102⁹⁰, 107, 109, 119, 121
 jogi okfogalom 83
 jogilag meghatározott funkció 166¹⁴⁰
 törvény 192
 törvény okfelfogása 192¹⁵⁸
 Tétlenség 158, 159, 161¹³²
 Téves feltevés 90
 Thienemann Tivadar 18
 Thomas-féle eset 93, 98
 Thon 62, 63, 87, 88, 89⁷⁶, 176
 Thurnwald 187¹⁵⁰
 Tilalom 96
 Tiltott tevékenység 81
 Tipicitás 69⁷⁷, 95, 98, 101, 104, 137, 176
 Tipikus feltétel 104
 közbeeső tagok 137
 okozati összefüggés 104
 Tiszta értelmi fogalmak 39
 ész 39
 feltételi elmélet 59⁵³, 68, 73⁶², 111, 115, 118, 126, 131, 171, 177, 191¹⁵⁶, 192¹⁵⁸
 feltételi összefüggés 191
 jogtan 69
 mulasztási cselekmények 102
 természeti okozatosság 130
 Totális világállapot 64
 Többek bántalmazásából eredő testi sértés 61
 Tökéletesség 46
 Törékvés 132, 153
 Történelem 44, 45, 65⁵⁶
 Történeti valósága tényeknek 183
 Történés 75, 142, 143
 lefolyásának generalizálása 132
 magyarázata 126
 megítélésének relativitása 172
 Törvény (jogi) 81
 okelmélete 172¹⁴⁴
 Törvényes tényálladék 135, 151, 156¹²⁵, 172, 191
 Törvényértelmezés 172—175, 179
 Törvényi utalás jogon kívüli szempontokra 174
 Törvényszerű feltétel formulája 196
 összefüggés 176, 197
 Törvényszerűség 21, 23, 43, 44, 98, 126, 196, 198
 Traeger 8, 53⁴⁸, 72⁶¹, 91—93, 97—100, 102, 103, 105, 107, 108, 146, 148¹²¹, 151
 Transzcendencia 15, 36³¹
 Transzcendentális idealizmus 36³¹, 39, 41, 42, 139, 152
 realizmus 33²⁵, 36³¹, 41, 115⁹⁶
 Tranzien kauzalitás 43
 Trendelenburg A. 74
 Tudat 41, 42, 46, 53, 56,

- 80, 81, 85, 88, 89, 92, 99⁸⁴, 141, 148
 Tudatlanság 81
 Tudatformák 68
 Tudatos okozás 121
 Tudás 164¹³⁷
 hiánya 90
 (tapasztalati) 97, 98, 132
 Tudomány előtti mentalitás 179^{146b}
 Tudományfejlesztés szempontja 196
 Tudományok magyarázat szükséglete 191¹⁵⁶
 mentalitás 179^{146b}
 okfogalom 54, 56⁵¹, 57, 58
 realizmus 114
 Tulajdon odaitélése 128
 Túlnyomó feltétel 73
 Túlsúlyos pozitív feltételeknek 119
- Újkor** 17, 29, 180
 Újkori bíraskodás 180
 nyomozó per 186
 tudomány 179^{146b}
 Ullmann 125^{102a}
 Univerzális mechanika 179^{146b}
 Uralkodó elmélet 59⁵³, 69, 72, 76, 94, 137
 elmélet mulasztásról 166^{139a}
 Uralom alatt tartás 148, 152—154, 159¹³⁰
 alatt tarthatóság 115—119, 119⁹⁸, 143, 144
 elindított kauzalitáson 170
 oki folyamat felett 143
 Utaló jogszabály társadalom felfogására 180
 Utolsó feltétel 80, 149¹²³
 Utolsó hatás 86
 Utólag ismertté vált tény 93
 megismerhető feltétel 98
 Utólagos analízis 70
 itélet 67
 objektív prognózis 92—95, 98
- prognózis 87, 98
- Vaihinger** 44
 Vak szükségszerűség 143
 Vallás 59
 Valódi lehetőség 143
 lényeg 126
 mulasztási bűncselekmény 167
 Valóság 38, 40, 44, 63, 83, 86, 126, 127, 142, 179^{146b}
 (jogi) 138
 Valóságos összefüggés 86
 Valóság tudomány 70
 Valószínűség 13⁹, 53, 67, 71, 80, 81, 83, 85, 87—89, 91, 98, 99⁸⁴, 100⁶⁷, 111, 117, 124, 130, 131, 136, 138, 176, 182¹⁴⁷, 191¹⁵⁶, 195, 196¹⁶¹
 Variációk 135
 Vaspályák kártérítési felelőssége 102
 Vasútüzem 162
 Vádolt igazmondása 184
 tudásának jelentősége 183¹⁴⁸
 Válogatás feltételek közt 54, 63, 68, 77, 80, 87, 111, 127, 146
 Változás 49, 54, 61, 62, 68⁵⁷, 75, 82, 120, 127, 130, 157, 196
 irányában ható feltétel 75
 külső világban 171
 Változástól visszatartó feltétel 75
 Változhatatlan egymásután 27, 31, 32
 Változó komponens 136
 mennyiségek egymás mellé rendelése 135¹⁰⁷
 Vámbéry R. 59⁵³, 156¹²⁵, 173¹⁴⁵
 Várakozás 31, 88, 90, 101⁸⁸, 126—128, 157
 elve 126, 127
 Várt feltétel 94
 lefolyás 100⁸⁷, 127, 128
 Verbális hatás 44
 Verworn 43
- Veszély 90, 102, 106, 107, 127, 168
 Véghéztiteli cselekmény 161¹³²
 Végleges formulája adekvát okozatosságnak 97
 Végső eredmény 108
 Végtelen összefüggés 80, 84, 86
 Vélekedés rendje 152
 Véletlen 9, 33²⁴, 45, 48, 53, 54, 62, 67, 85, 89⁷⁷, 96, 117, 118, 120, 129, 135¹⁰⁷, 140, 142—145, 147, 192¹⁵⁸, 194¹⁶⁰, 196¹⁶¹
 Vétlen felelősség 97, 109
 Vétlenül okozott eredmény 173¹⁴⁵
 Világgegész 55, 60, 62—64
 Világfejlődés 55, 60, 62—64
 Világkép 100⁸⁶
 Világnézet 37
 Világösszefüggés 55, 60, 62—64
 Visszakövetkeztetés multa 185
 Visszatartó feltétel 156, 170
 Volkelt 363¹, 41
 Vonatkozás akaratra 141
 Vonatkozási rendszerek 156¹²⁵
 Vulgáris okfogalom 54, 56⁵¹, 57, 58, 60
 Vulnus lethale 192¹⁵⁸
- Welzel** 22, 46⁴², 139, 146¹²⁰, 151, 152—154
 Wentscher E. 29, 31, 32
 Werfel 63⁵⁴
 Wiechowski K. 76⁶⁶
 Wlassics 71, 117, 15, 56⁵¹, 74, 149, 192¹⁵⁸
 Wolter 47⁴⁴, 100⁸⁷, 114⁹⁵, 157, 165¹³⁹, 168¹⁴¹, 196¹⁶²
 Wundt 10, 36³²
- Zangger** 180, 197
 Ziegler 179^{146b}
 Zimmerl 148¹²¹, 197

